

Miroslava Vráblová, Karin Vrtíková (eds.)

Právna politika vo vzťahu k ochrane života a zdravia a na ňu nadväzujúca legislatíva

Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie

**PRÁVNÁ POLITIKA
VO VZŤAHU K OCHRANE
ŽIVOTA A ZDRAVIA
A NA ŇU NADVÄZUJÚCA
LEGISLATÍVA**

**PRÁVNÁ POLITIKA
VO VZŤAHU K OCHRANE
ŽIVOTA A ZDRAVIA
A NA ŇU NADVÄZUJÚCA
LEGISLATÍVA**

Zborník príspevkov z medzinárodnej
vedeckej konferencie
september 2020

Miroslava Vráblová, Karin Vrtíková (eds.)

leges

Vzor citácie:

VRÁBLOVÁ, M., VRTÍKOVÁ, K. (eds.). *Právna politika vo vzťahu k ochrane života a zdravia a na ňu nadväzujúca legislatíva. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Praha: Leges, 2020. 346 s.

Recenzenti:

prof. JUDr. Peter Polák, PhD.

doc. JUDr. Filip Ščerba, Ph.D.

AGENTÚRA
NA PODPORU
VÝSKUMU A VÝVOJA

Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie vznikol s finančnou podporou Agentúry na podporu výskumu a vývoja v rámci riešenia projektu s názvom „Trestnoprávna ochrana života a zdravia v podmienkach Slovenskej republiky“, projekt číslo APVV-16-0106, zodpovedná riešiteľka projektu doc. JUDr. Miroslava Vráblová, PhD.

Vydalo Nakladatelství Leges, s. r. o., Lublaňská 4/61, Praha 2,
v roce 2020 jako svou 716. publikaci.

Vydání první

Edice Teoretik

Návrh obálky Michaela Vydrová

Redakce Mgr. Mária Pavláková

Sazba Gradis

Tisk powerprint, s. r. o., Horoměřice

www.knihyleges.cz

© Miroslava Vráblová, Karin Vrtíková (eds.), 2020

© Autori: Ivan Šimovček, Jozef Záhora, Margita Prokeinová, Tomáš Strémy,
Lukáš Turay, Jaroslav Klátik, Ján Šanta, Jiří Mulák, Alena Tibitanzlová,
David Čep, Pavel Borčevský, Martina Slámová, Milan Kocík, Marcela Kopriva,
Adrián Jalč, Stanislav Mihálik, Ján Berky, Katarína Jánošíková,
Miroslava Vráblová, Miloš Deset, Eva Szabová, Michal Solárik,
Karin Vrtíková, Lucia Hrdličková, Martin Bobok, Tomáš Župík, 2020

ISBN 978-80-7502-515-9

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Právna politika vo vzťahu k ochrane života a zdravia a na ňu nadväzujúca legislatíva (konferencie) (2020 : online)

Právna politika vo vzťahu k ochrane života a zdravia a na ňu nadväzujúca legislatíva : zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie : september 2020 / Miroslava Vráblová, Karin Vrtíková (eds.). – Vydání první. – Praha : Leges, 2020. – 346 stran. – (Teoretik)

Částečně český text, česká, anglická a slovenská resumé

Obsahuje bibliografie a bibliografické odkazy

ISBN 978-80-7502-515-9 (vázáno)

* 343.611/.614 * 343.615/.618 * 351.078:343.85 * 343 * (437.6) * (062.534)

– trestné činy proti životu – Slovensko

– trestné činy proti zdraví – Slovensko

– trestní politika – Slovensko

– trestní právo – Slovensko

– sborníky konferencí

343 – Trestní právo [16]

PREDHOVOR

Vážení čitatelia,

prihováram sa Vám v mene riešiteľského kolektívu vedeckého projektu Agentúry na podporu výskumu a vývoja s názvom „Trestnoprávna ochrana života a zdravia v podmienkach Slovenskej republiky“, ktorý riešime od 1. júla 2017. Po úspešnom ukončení druhej etapy riešenia projektu – fázy vlastného výskumu sa v súčasnej dobe nachádzame v záverečnej fáze. Riešiteľský kolektív zavšíl práce na výskumných úlohách, skúmajúc efektívnosť trestného konania pri objasňovaní násilnej kriminality, sankčnú politiku uplatňovanú voči páchatelom násilných trestných činov, súdnolekárske problémy ochrany života a zdravia, osobnosť páchatela a obeť násilnej kriminality, predstavy slovenskej verejnosti o násilnej kriminalite a pod. Výskumné aktivity boli obohatené o kontinuálny výskum normotvorby v oblasti trestnoprávnej ochrany života a zdravia smerujúci k efektívnejšej justičnej praxi v tejto oblasti. V záverečnej fáze projektu nastal čas na spracovanie zozbieraných údajov a syntézu výskumných poznatkov.

Riešiteľský kolektív zorganizoval medzinárodnú vedeckú on-line konferenciu s názvom „Právna politika vo vzťahu k ochrane života a zdravia a na ňu nadväzujúca legislatíva“, v rámci medzinárodného vedeckého kongresu Trnavské právnické dni konaného v dňoch 24. – 25. septembra 2020. Predkladáme Vám zborník príspevkov z tejto konferencie, ktorý vznikol s finančnou podporou Agentúry na podporu výskumu a vývoja a je ďalším z výstupov riešenia vedeckého projektu.

Cieľom konferencie bolo identifikovať a vyriešiť kľúčové otázky súvisiace s trestnou politikou a jej odzrkadlením v konkrétnych inštitútoch trestného práva hmotného, ako aj trestného práva procesného, existujúcich v oblasti ochrany života a zdravia. Mimoriadny význam má aj vplyv európskej normotvorby na ochranu života a zdravia. Konferencia zamerala pozornosť aj na kriminologické výskumy a ich vplyv na trestnú politiku vo veciach ochrany života a zdravia.

V súvislosti s organizáciou konferencie si dovoľujem vysloviť poďakovanie organizačnému tímu konferencie na čele s doc. JUDr. Evou Szabovou, PhD., a to za všestranné úsilie. Za pomoc pri zostavovaní zborníka ďakujem

JUDr. Karin Vrtíkovej. Osobitne by som sa rada poďakovala prof. JUDr. Ivanovi Šimovčekomu, CSc. a prof. PhDr. Gustávovi Dianiškovi, CSc. za odbornú pomoc, usmernenie a cenné rady počas celého trvania projektu APVV. Na záver moje úprimné poďakovanie patrí Vám všetkým, vzácné kolegyne a kolegovia, ktorí ste prispeli svojím príspevkom do zborníka.

Trnava november 2020

Miroslava Vráblová

OBSAH

K dokazovaniu motívu eutanázie pri vyšetrovaní trestného činu vraždy	11
<i>prof. JUDr. Ivan Šimovček, CSc.</i>	
Možnosti rozšírenia trestnej zodpovednosti právnických osôb pre trestné činy proti životu a zdraviu	23
<i>prof. JUDr. Jozef Záhora, PhD.</i>	
Naplnenie zákonného znaku „surovým alebo trýznivým spôsobom“ pri trestnom čine vraždy	35
<i>prof. JUDr. Margita Prokeínová, PhD.</i>	
Trestné činy proti životu a zdraviu v aplikačnej praxi	43
<i>prof. JUDr. Tomáš Strémy, PhD. – JUDr. Lukáš Turay</i>	
Niekoľko poznámok k metodike vyšetrovania vrážd	53
<i>prof. JUDr. Jaroslav Klátik, PhD.</i>	
Právo na život z pohľadu stredoveku a inkvičných procesov	77
<i>JUDr. Ján Šanta, PhD., LL.M., MBA</i>	
Trestný čin vraždy – trestnéprávní a kriminalistické aspekty	102
<i>JUDr. Jiří Mulák, Ph.D.</i>	
Dohoda o vině a trestu v prípade trestného činu vraždy?	117
<i>JUDr. Alena Tibítanzlová, Ph.D.</i>	
Ochrana života a zdravia skrze trestní odpovědnost právnických osob v podmínkách České republiky a Slovenské republiky	126
<i>Mgr. David Čep, Ph.D.</i>	
Několik poznámek k vyšetření duševního stavu obviněného v české a slovenské právní úpravě	150
<i>Mgr. Pavel Borčevský, Ph.D.</i>	
Dopad omezujících opatření souvisejících s vyhlášením nouzového stavu na subkulturu pouličních (koncových) distributorů metamfetaminu	159
<i>Mgr. et Mgr. Martina Slámová – por. Mgr. Milan Kocík, MBA</i>	

Ochrana života a zdraví skrze postihování řízení motorového vozidla pod vlivem omamných a psychotropních látek	172
<i>Mgr. Marcela Kopřiva</i>	
Expertízne skúmania a súvisiace forenzné vedné odbory používané pri vyšetrovaní trestných činov proti životu a zdraviu	192
<i>prof. JUDr. Ing. Adrián Jalč, PhD.</i>	
K trestnému činu falšovania a vyhotovenia nepravdivej zdravotnej dokumentácie – teoretickoprávne a aplikačné náhľady	205
<i>JUDr. Stanislav Mihálik, PhD.</i>	
Vplyv inštitucionalizmu v systéme ochrany obetí	221
<i>npor. PhDr. Mgr. Ján Berky – stržm. Mgr. Bc. Katarína Jánošíková</i>	
Trestná politika vo vzťahu k nedovolenému prerušeniu tehotenstva	233
<i>doc. JUDr. Miroslava Vráblová, PhD.</i>	
Vybrané kriminologické a kriminalistické aspekty trestných činov vražd	246
<i>doc. JUDr. Miloš Deset, PhD.</i>	
Trestný čin usmrtenia – vybrané aplikačné problémy	256
<i>doc. JUDr. Eva Szabová, PhD.</i>	
Aktuálna legislatíva v oblasti kontroly a držby zbraní	272
<i>Mgr. Michal Solárik</i>	
Organizovaná kriminalita – včera a dnes	284
<i>JUDr. Karin Vrtíková</i>	
Trestná zodpovednosť v zdravotníctve a oblasť trestnej politiky	301
<i>JUDr. Lucia Hrdličková</i>	
Mladistvý páchatel' drogovej kriminality	317
<i>JUDr. Martin Bobok</i>	
Poznámky k trestnoprávnym a iným aspektom odkladania detí do tzv. hniezd záchranu	330
<i>Mgr. Tomáš Župík</i>	

K DOKAZOVANIU MOTÍVU EUTANÁZIE PRI VYŠETROVANÍ TRESTNÉHO ČINU VRAŽDY¹

TO PROVE THE MOTIVE OF EUTHANASIA IN THE INVESTIGATION OF THE CRIME OF MURDER

prof. JUDr. Ivan Šimovček, CSc.

Katedra trestného práva a kriminológie, Právnická fakulta
Trnavskej univerzity v Trnave

Abstrakt: Vyšetrovanie trestného činu vraždy je mimoriadne náročné a zložité. Vraždy patria medzi najzávažnejšie zločiny, pretože sú namierené proti právu na život ako základnému občianskemu právu, ochrana ktorého je zaručená aj ústavou. Subjektívnou stránkou vrážd je vždy úmyselné zavinenie. Významným prvkom zavinenia je motív vraždy. Vopred uvážený motív konania páchatela vraždy predstavuje rozdiel medzi úkladnou vraždou a vraždou, t. j. zvyšuje závažnosť konania páchatela trestného činu úkladnej vraždy. Osobitne náročné je dokázať v procese vyšetrovania motív eutanázie vraždy.

Abstract: Investigating the crime of murder is extremely difficult and complex. Murder is one of the most serious crimes, as it is directed against the right to life, as a fundamental civil right, the protection of which is also guaranteed by the constitution. The subjective side of murder is always intentional fault. An important element of fault is the motive for the murder. The preconceived motive for the conduct of the perpetrator of the murder represents the difference between assassination and murder, i. j. increases the seriousness of the perpetrator of the murder offense. It is particularly difficult to prove the motive for the euthanasia of murder in the investigation process.

Kľúčové slová: vražda, vyšetrovanie, motív vraždy, eutanázia.

Key Words: Murder, investigation, motive for murder, euthanasia.

Úvod

Vyšetrovanie trestného činu vraždy je mimoriadne náročné a zložité. Vraždy patria medzi najzávažnejšie trestné činy, pretože sú namierené proti právu

¹ Tento príspevok bol podporený Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-16-0106.

na život ako základnému občianskemu právu, ochrana ktorého je zaručená aj ústavou. Vraždy patria medzi obzvlášť závažné zločiny, ktoré sú v zmysle ustanovení Trestného zákona (ďalej len „TZ“)² kvalifikované ako úkladná vražda (§ 144 TZ), vražda (§ 145 TZ) a vražda novonarodeného dieťaťa matkou (§ 146 TZ). Z hľadiska témy príspevku možno sem zaradiť aj trestný čin účasti na samovražde (§ 154 TZ).

Samovraždou je úmyselné konanie, ktorého cieľom je spôsobiť smrť sebe samému, pričom samovražda ako taká nie je trestná.³ Pohnutím k samovražde je ľubovoľné konanie, ktoré je schopné vyvolať v inej osobe rozhodnutie spáchať samovraždu. V prípade, ak už bol samovrah k samovražde rozhodnutý, nie je možné naplniť pojmovo takto chápané pohnutie. Páchateľ v tomto prípade konaním nemôže vyvolať rozhodnutie, ktoré už existuje. Takéto konanie by bolo psychickou pomocou, ktorá utvrdzuje páchatela v rozhodnutí samovraždu spáchať.⁴

Predmetom útoku páchatela je telo živého človeka, resp. špecificky telo novonarodeného dieťaťa bez ohľadu na to, či bolo oddelené od tela matky. Novorodenec musí byť nažive a schopný žiť mimo maternice na určitý čas, dĺžka tu nie je stanovená. Dôsledkom všetkých týchto vrážd je smrť, presnejšie biologická (mozgová) smrť mozgu (§ 142 ods. 2 TZ). To znamená, že ak je spôsobečná iba klinická smrť a poškodená osoba bude resuscitovaná lekármi, čin nebude vraždou, ale iba pokusom o vraždu.

Všetky spomenuté vraždy majú svoje špecifiká, ktoré ich odlišujú. Tieto rozdiely vychádzajú z trestného práva, kriminalistiky ako pohľadu forenznnej medicíny. Z pohľadu trestného hmotného práva sú rozdiely určené cieľovým miestom, subjektom a subjektívnym miestom.

Rozdiely medzi objektívnym miestom a subjektom možno rozoznať medzi úkladnou vraždou a vraždou na jednej strane a vraždou novonarodeného dieťaťa matkou na druhej strane. Všetky tieto vraždy majú spoločný cieľ usmrtenie obete, bez ohľadu na použité nástroje (zbrane) páchatelom, spôsoby ich použitia, resp. spôsoby utajovania vrážd.

Vražda novorodenca matkou zahŕňa aj mentálny stav matky, spôsobený rozrušením matky v dôsledku pôrodu, a aspekt času, matka môže spáchať vraždu novorodenca len pri jeho narodení alebo bezprostredne po ňom. Rozrušenie

² Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon.

³ R 24/1986.

⁴ KEREČMAN, P. *Eutanázia, asistovaná samovražda – právne aspekty*. Bratislava: Euro-union, 1999, s. 99.

spôsobené pôrodom je mimoriadny stav matky, prejavujúci sa ako silné bolesti, rozsiahla strata krvi, úzkosť a pod. Tento stav môže trvať aj niekoľko dní.

Motív vraždy

Subjektívnou stránkou vrážd je vždy úmyselné zavinenie. Významným prvkom zavinenia je motív vraždy. Vopred uvážený motív konania páchatela vraždy predstavuje rozdiel medzi úkladnou vraždou a vraždou, t. j. zvyšuje závažnosť konania páchatela trestného činu úkladnej vraždy.

Jednou z prirodzených charakteristík človeka je jeho nespokojnosť s realitou, ktorá ho obklopuje. Takáto nespokojnosť je základom motívu vrátane motívu zločinu, ktorý je kvalifikovaným fenoménom konania. Nespokojnosť s niečím, čo v súčasnosti nie je prispôbené alebo nespokojné, hýbe človekom a dáva dôvod svojej vôli a koná. Toto je prirodzené vysvetlenie, pretože je to prirodzená charakteristika človeka, logicky odôvodňujúca jeho existenciu a vývoj.⁵

Vrcholom motivačného procesu je formulácia rozhodnutia o odstránení tohto nedostatku. Rozhodnutie je výberom medzi potvrdením a odmietnutím priameho motivačného procesu a jeho cieľom; po potvrdení cieľa je to aj potvrdenie konkrétnej alternatívy jeho prístupu. Výsledkom rozhodovacieho procesu je rozhodnutie ako akt vôle, ktorý po predchádzajúcom výbere celkom priamo zvyšuje zámer realizovať to, čo si človek vybral.⁶

Páchatel úkladnej vraždy si uvedomil a zväzil hlavné objektívne okolnosti, vybral miesto a čas páchania trestu, použil potrebné nástroje, ale najmä motív, ktorý ho vedie k páchaniu trestného činu (prečo chce usmrtiť inú osobu).⁷

Kriminalistická charakteristika vraždy zahŕňa také komponenty, ako sú spôsob jej spáchania a utajenia, kriminálna situácia, v ktorej bola vražda spáchaná, osobnostné charakteristiky páchatela (sadistické sklony, inteligencia, odborné znalosti, praktické znalosti alebo skúsenosti, zvyky), konkrétne motivácia, mechanizmus usmrtenia obete, počet útokov a ich mechanizmus, typ zbrane, ktorú páchatel použil na spáchanie vraždy, spôsob utajovania vraždy.⁸

⁵ HATALA, V. *Motív a trestný čin*. Bratislava: Iura Edition, 2003, s. 22.

⁶ HATALA, V. *Motív a trestný čin*. Bratislava: Iura Edition, 2003, s. 159.

⁷ BALÁŽ, P. Trestné činy proti životu a zdraviu. In: MAŠLANYOVÁ, D. a kolektív. *Trestné právo hmotné*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 203.

⁸ NESVADBA, A. *Vyšetrovanie trestných činov vrážd*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2001, s. 10.

K základným spôsobom páchania vrážd možno zaradiť:

- páchatel koná bez prípravy, resp. príprava bezprostredne predchádza dokonaniu skutku (tzv. konanie v afekte),
- páchatel koná po príprave (vytypovanie obetí vrážd, zaobstaranie si zbrane, resp. iného prostriedku na usmrtenie obete).

Ďalšími kritériami klasifikácie spôsobov páchania a utajovania môžu byť tieto skutočnosti:

- mechanizmus usmrtenia obete,
- motív násilnej trestnej činnosti,
- súdno-lekárske hľadisko,
- spôsoby utajovania vrážd.

Podľa mechanizmu usmrtenia obete možno rozlišovať, či páchatel pri útoku na obeť použil zbraň, alebo usmrtil obeť bez zbrane. Táto klasifikácia má význam najmä pre vytyčovanie vyšetrovacích verzií, a to podľa druhu použitej zbrane a podľa spôsobu jej použitia.

Podľa motívu rozlišujeme vraždy:

- spáchané z motívu ziskuchtivosti (v praxi sa používa tiež pojem lúpežné vraždy),
- spáchané zo sexuálneho motívu,
- spáchané z motívu eutanázie (usmrtenia z milosti),
- spáchané s úmyslom poškodiť ústavné zriadenie republiky alebo jej obratnosť (teror, záškodníctvo),
- spáchané z iného motívu (pomsta, žiarlivosť, duševná porucha a pod.).

Pri vyšetrovaní vraždy nie je možné vynechať súdno-lekárske hľadisko, t. j. objasnenie mechanizmu usmrtenia obete, ktorý sa zisťuje súdno-lekárskou pitvou a ďalšími expertízami. Podľa faktorov, ktoré sa na usmrtení osoby podieľali, možno rozlišovať faktory:

- fyzikálne
 - mechanické (použitie sečných a bodných nástrojov, strelných zbraní, udusenie, uškrtenie a pod.),
 - tepelné (pôsobenie vysokými teplotami na telesnú integritu človeka),
 - elektrické (zasiahnutie elektrickým prúdom, bleskom),
- chemické (pôsobenie jedov, liekov priamym vdychovaním, injekciami, zasiahnutím povrchu tela a pod.),

- fyzikálno-chemické (kombinácia fyzikálnych a chemických faktorov, napríklad použitie strely napustenej jedom a pod.),
- iné faktory (prechladnutie, zmrznutie, neposkytnutie potrebnej starostlivosti u detí, vyčerpanie, vyhladovanie a pod.).⁹

K typickým spôsobom utajovania vražd patrí:

- premiestenie mŕtvoly,
- ukrývanie mŕtvoly,
- rozčlenenie mŕtvoly, resp. jej ničenie,
- ničenie stôp násilného konania,
- inscenácia iných skutočností (inscenácia náhleho úmrtia, nešťastnej náhody, nutnej obrany, samovraždy, iného motívu).

Kriminálne situácie, v ktorých páchateľ násilne napadá svoje obete, sú tiež veľmi variabilné. Dve základné skupiny kriminálnych situácií sú determinované najmä existenciou či absenciou prípravy na spáchanie vraždy.

V prípadoch pripravovaných útokov si páchateľ typuje najvhodnejšie miesto a čas na dokonanie útoku. Využíva odľahlosť, malú frekvenciu miesta prepadu, možnosť prekvapivého prepadnutia obete a pod. Prípadne sa zabezpečuje pred nečakaným vyrušením, ak dochádza k útokom v zatvorených priestoroch (byty, pošty, kancelárie, predajne a pod.).

V prípadoch nepripravovaných násilných konaní páchateľov je kriminálna situácia opäť veľmi rôznorodá. Väčšinou páchateľ priamo neovplyvňuje objektívnu situáciu na dokončenie útoku, ale využíva jej vopred dané možnosti, ktoré mu môžu byť uľahčovať, alebo sťažovať dosiahnutie zločineckého zámeru. V prípade konaní v tzv. afekte si páchateľ výhodnosť či nevýhodnosť miesta, času a pod. neuvedomuje. Toto uvedomenie nastáva niekedy až v etape utajovania vraždy.

Spôsob páchania a utajovania vraždy nie je náhodným výsledkom vôle páchateľa, ale je determinovaný objektívnymi a subjektívnymi faktormi. Motív vraždy z kriminalistického hľadiska možno zaradiť medzi subjektívne determinujúce faktory.

Objektívne determinujúce faktory spôsobu páchania a utajovania sú dané vonkajšími podmienkami, teda tvoria ich okolnosti, ktoré páchateľ väčšinou nemôže priamo ovplyvňovať, ale musí im svoje kriminálne správanie prispôbovať.

⁹ ŠIMOVČEK, I. a kol. *Kriminalistika*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2001, s. 294.

Medzi objektívne determinanty možno zaradiť:

- objektívnu situáciu, v ktorej vznikla kriminalisticky relevantná udalosť,
- predmet záujmu páchatel'ovho konania,
- vzťah medzi obeťou a páchatel'om,
- časový moment vzniku, priebehu a utajovania kriminalisticky relevantnej udalosti,
- nástroje a dopravné prostriedky použité na spáchanie kriminalisticky relevantnej udalosti,
- existencia viacerých osôb zainteresovaných na spáchaní a utajovaní kriminalisticky relevantnej udalosti.

Objektívnu situáciu je možné charakterizovať ako vonkajšie prostredie, v ktorom má subjekt pôsobiť na dosiahnutie vytýčeného zločinného cieľa. Medzi prvky objektívnej situácie možno zaradiť:

- faktory charakterizujúce miesto a čas vzniku trestného činu, chápané v geografickom, topografickom zmysle, ale aj z pozície sociálneho, výrobného a komunikačného charakteru,
- materiálne objekty na mieste činu a na miestach s ním súvisiacich,
- meteorologické podmienky miesta a času spáchania kriminalisticky relevantnej udalosti,
- charakter podniku, úradu, organizácie a im podobných objektov, ktoré sú miestom spáchania a utajovania kriminalisticky relevantnej udalosti,
- podmienky a spôsob života osôb, ktoré majú vzťah k miestu činu,
- existencia alebo absencia vzťahu medzi páchatel'om a objektom jeho zločineckého záujmu, umožňujúceho legálny prístup do objektu.

Objektívna situácia determinuje spôsob páchania a utajovania predovšetkým vo vzťahu k zločineckému zámeru. Subjekt na základe informácií o objektívnej situácii si priebežne koriguje svoje správanie, určuje priebežné ciele, resp. si utvára ciele nové a týmto prispôsobuje aj samotný spôsob svojho kriminálneho správania. Predmet záujmu je potrebné chápať v úzkej relácii s objektívnou situáciou. Predmet záujmu determinuje spôsob páchania a utajovania v tom zmysle, že jeho vlastnosti podmieňujú uskutočnenie určitých postupov, operácií a tiež využívanie zbraní, nástrojov a pomôcok s cieľom dosiahnuť určitý zločinecký zámer.

Existencia predchádzajúceho vzťahu medzi obeťou a páchatel'om determinuje spôsob páchania a utajovania predovšetkým tým, že páchatel', ktorý má bližší vzťah k obeti (objektu napadnutia), disponuje väčším rozsahom kvalitných informácií, umožňujúcich mu adekvátnejšiu voľbu a prípravu spôso-

bu spáchania. Čas možno charakterizovať jednak dĺžkou časového intervalu a jednak rôznymi časovými jednotkami ako sú deň, ročné obdobie, noc a pod. Informácie o charakteristických črtách objektívnej situácie, správaní konkrétnych osôb v určitých časových momentoch determinujú voľbu spôsobu páchania a utajovania. Pôjde o informácie týkajúce sa miest v čase pracovných prestávok, informácie o frekvencii pohybu osôb v určitých časových okamihoch a pod.

Determinujúci vplyv použitia nástrojov na spôsob páchania a utajovania je potrebné vidieť najmä vo vzťahu k voľbe predmetu záujmu, k využitiu objektívnej situácie a k spôsobu utajovania kriminalisticky relevantnej udalosti. Využitie nástrojov umožňuje voliť si náročnejšie zločinecké ciele, prekonávať pri ich dosahovaní niekedy veľmi ťažké prekážky, t. j. pôsobiť na objektívnu situáciu.

Subjektívne determinujúce faktory spôsobu páchania a utajovania vražd sú relatívne stabilnejšie v porovnaní s objektívnymi. Subjektívne faktory sa viažu k osobe páchatela. Sú to:

- motív a cieľ páchatelovho konania,
- somatické a psychické vlastnosti páchatela,
- vek páchatela,
- pohlavie páchatela,
- predchádzajúca kriminálna skúsenosť páchatela,
- vzdelanie a pracovná kvalifikácia páchatela,
- výskyt duševnej poruchy a choroby u páchatela.

Motív a cieľ konania páchatela sú navzájom úzko späté. Determinácia spôsobu páchania a utajovania cieľom je bližšia a konkrétnejšia, pretože uvedomenie si cieľa má výrazný regulačný a integrujúci vplyv na celé kriminálne správanie. Okrem dominujúceho motívu môžu existovať ďalšie potlačené motívy, ktoré tiež v zmenšenej miere determinujú spôsob páchania a utajovania a vyvolávajú vo vzťahu k hlavnému motívu čiastkové alebo dočasné ciele. Dva alebo viaceré motívy, ak si navzájom neodporujú, pôsobia spoločne, avšak určujú rôzne ciele a spôsoby ich dosiahnutia.

Dokazovanie motívu eutanázie

Zistenie dôkazne relevantných informácií je úlohou dokazovania. Dokazovanie tvorí podstatnú časť procesnej činnosti zainteresovaných procesných subjektov a súdov. Súhrn noriem, ktoré upravujú postup procesných strán a súdu

pri získavaní relevantných informácií, ktoré sú potrebné na vydanie rozhodnutia v trestnom konaní, t. j. na aplikáciu normy hmotného práva, predstavuje dôkazné právo. Trestno-procesné dokazovanie je postup procesných strán a súdu pri zabezpečovaní relevantných dôkazných informácií, ktorý je upravený zákonom a ktorého cieľom je spoznať skutočnosti dôležité pre rozhodnutie.

Motív eutanázie vyžaduje úmysel páchatela, aj keď len nepriamy, ktorý musí smerovať k usmrteniu človeka, pričom vzťah páchatela k následku musí byť riadne zistený a preukázaný výsledkami dokazovania, z ktorých musí logicky vyplývať.¹⁰

Eutanázia ako pojem má svoj pôvod v starovekom Grécku a je odvodená od *eu*, čo v preklade znamená dobre a *thanatos*, čo možno preložiť ako smrť. Tieto dva slovné základy vytvorili tak pojem eutanázie. V prenesenom význame toto slovo označuje dobrú, ľahkú smrť.¹¹ Z právneho pohľadu pôjde o usmrtenie zo súcitu alebo zmiernenie bolesti umierajúceho spojené so skrátením života. V prípade eutanázie ide o konanie lekára, ktorý so súhlasom pacienta vykoná úkony smerujúce k smrti pacienta, pričom toto konanie je motivované zbavením pacienta neludského utrpenia a zároveň bez pochybnosti platí, že iné prostriedky liečby zlyhali. Eutanáziu možno tiež definovať ako usmrtenie chorého lekárom na jeho vlastnú žiadosť či zo súcitu.¹²

Eutanázia nie je vnímaná jednoznačne. Existujú názory na rozlišovanie eutanázie ako pomoci pri umieraní a eutanázie ako pomoci k smrti, podľa toho, či eutanázia bola vykonaná aktívnym usmrtením, alebo prenechaním chorého smrteľnému stavu, ako aj to, či sa k eutanázii pristúpilo s vedomím chorého alebo nie.¹³

V tejto súvislosti možno sa stotožniť s názorom Jozefa Vozára, ktorý uviedol, že: „Moderná technika v medicíne obohatila spôsoby ukončenia života. Človek napojený na prístroj zomiera v dôsledku jeho vypnutia. Z hľadiska úmyslu musí ísť o vedomé konanie. A opätovne možno povedať, že tento spôsob ukončenia života je pre mnohých akceptovateľný. Vychádza sa z toho,

¹⁰ STIFFEL, H., PAVOL, T., SAMÁŠ, O. *Trestný zákon – stručný komentár*. 2. vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2006, s. 333.

¹¹ KEREČMAN, P. *Eutanázia, asistovaná samovražda – právne aspekty*. Bratislava: Eurounion, 1999, s. 18.

¹² KEREČMAN, P. *Eutanázia, asistovaná samovražda – právne aspekty*. Bratislava: Eurounion, 1999, s. 18.

¹³ VOZÁR, J. *Eutanázia právne aspekty*. Pezinok: Formát, 1995, s. 28 – 29.

že moderná technika by nemala byť pre človeka záťažou, ale pomocníkom. Vypnutie prístroja z pohľadu pacienta sa môže uskutočniť nielen žiadosťou o usmrtenie, ale odmietnutím takéhoto spôsobu liečenia, ktoré garantuje už aj náš platný právny poriadok.¹⁴

Peter Polák eutanáziu definuje ako usmrtenie osoby zo súcitu trpiacou nevyliciteľnou telesnou chorobou či úrazom, pričom osoba, ktorá je kvôli tejto chorobe alebo úrazu vystavená mučivým fyzickým útrapám, požiada o usmrtenie. Zároveň poukazuje na to, že žiadosť pacienta musí byť úmyselná a trvalé ochorenie medicínsky objektívne beznádejné a útrapy subjektívne netolerovateľné. Dôraz kladie aj na potrebu fyzických mučivých útrap, psychická stránka nestačí.¹⁵ Jozef Záhora v tomto zmysle poukazuje na trestnosť eutanázie aj v prípade samotného urýchlenia smrti z útrpnosti. Výslovná žiadosť nevyliciteľne chorej osoby na to vplyv nemá a toto konanie zaraďuje medzi trestné činy proti životu a zdraviu. Poukazuje taktiež na fakt, že trestný čin úkladnej vraždy podľa § 144 Trestného zákona alebo trestný čin vraždy podľa § 145 Trestného zákona možno spáchať aj opomenutím konania, na ktoré bol páchatel podľa svojich pomerov a podľa okolností povinný. Záhora súčasne upozorňuje, že sa v tomto prípade nevyžaduje jednorazovosť konania, ale môže ísť o postupné konanie trvajúce dlhší čas. Usmrtením je preto aj postupné podávanie jedu, trápenie dieťaťa hladom, ktoré sa samo nedokáže živiť, či sústavné spôsobovanie duševných útrap, ak tieto konania majú za následok smrť.¹⁶

Dokazovanie motívu eutanázie musí vychádzať z dvoch základných spôsobov jeho páchania, ktorými sú aktívna eutanázia ako cieleňé skrátenie života umierajúceho usmrtením, pri ktorej ide o umelý zásah do záverečnej životnej fázy s cieľom urýchliť príchod smrti a pasívna eutanázia, ktorá znamená zrieknutie sa život predlžujúcich opatrení pri smrteľne chorom. Pasívna eutanázia obsahuje zanechanie alebo nepokračovanie v liekovej terapii, ako aj v technických opatreniach ako dýchanie, zavedenie kyslíka, transfúzia krvi, hemodialýza, resp. umelé vyživovanie.¹⁷

K ďalšiemu spôsobu spáchania eutanázie možno zaradiť asistovanú samovraždu ako pomoc, respektíve aktivitu tretej osoby pri samovražde. Asistova-

¹⁴ Tamtiež, s. 31.

¹⁵ POLÁK, P. Okolnosti vylučujúce protiprávnosť činu. In: IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. *Trestné právo hmotné I. všeobecná časť*. Bratislava: Wolters Kluver, 2016, s. 232.

¹⁶ ZÁHORA, J. Trestné činy proti životu a zdraviu. In: IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. *Trestné právo hmotné. II. osobitná časť*. Bratislava: Wolters Kluver, 2017, s. 45.

¹⁷ VOZÁR, J. *Eutanázia právne aspekty*. Pezinok: Formát, 1995, s. 24.

ná samovražda je chápaná najmä ako asistancia lekára alebo zdravotného pracovníka pri spáchaní samovraždy chorej osoby. Ide tu o medicínsky asistovanú samovraždu, t. j. konanie, ktoré s vedomím pacienta, ako aj zdravotníckeho pracovníka umožňuje vykonanie samovraždy. Asistovaná samovražda môže byť v aktívnej a pasívnej forme, avšak nie je totožná s aktívnou eutanáziou.¹⁸ Samotnú samovraždu možno definovať ako neprirodzenú smrť z vlastnej vôle, ktorú si človek sám privodí. Rozhodnutie človeka vykonať samovraždu zahŕňa vôľovú a rozumovú zložku. Rozumová zložka sa spája s vedomosťou a pochopením človeka, že určitým konaním si môže privodiť smrť, pozná teda následky svojho konania a uvedomuje si ich. Aj tento fakt odlišuje opäť samovraždu od konaní, keď si človek ani neuvedomí, že tieto môžu viesť k skončeniu života. Pochopenie rozumovej zložky je doplnené vnútorným presvedčením vôľovej zložky.

Obe tieto zložky následne vyústia do úmyselného skončenia života. Takto vykonanú samovraždu možno uskutočniť aktívnym konaním, ale aj nečinnosťou, napríklad vysadením liekov, bez ktorých človek nevyhnutne umrie.¹⁹

Z hľadiska kriminalistických aspektov dokazovania motívu eutanázie možno vyzdvihnúť klasifikáciu eutanázie Petra Kováča, ktorý eutanáziu rozdeľuje takto:

- aktívna vyžiadaná eutanázia – komisívne usmrtenie terminálne chorého na jeho výslovnú žiadosť,
- aktívna nevyžiadaná eutanázia – komisívne usmrtenie terminálne chorého bez toho, aby si pacient želal zomrieť alebo sa k tejto otázke akokoľvek vyjadril,
- pasívna vyžiadaná eutanázia – omisívne konanie, pri ktorom nastane smrť pacienta v dôsledku prirodzeného priebehu jeho ochorenia, keď sa na žiadosť pacienta ukončia určité medicínske postupy alebo sa na žiadosť pacienta určité medicínske postupy ani nezačnú,
- pasívna nevyžiadaná eutanázia – omisívne konanie, pri ktorom nastane smrť pacienta v dôsledku prirodzeného priebehu jeho ochorenia, keď sa ukončia určité medicínske postupy alebo sa takéto postupy ani nezačnú bez toho, aby si to pacient želal alebo sa k tejto otázke vyjadril,

¹⁸ GAVELA, K. *Ärztlich assistierter Suizid und organisierte Sterbehilfe*. Heidelberg: Springer, 2013, s. 4 – 5.

¹⁹ GAVELA, K. *Ärztlich assistierter Suizid und organisierte Sterbehilfe*. Heidelberg: Springer, 2013, s. 3 – 4.

- nepriama eutanázia – komisívne opatrenia na zmiernenie utrpenia, s ktorými priamo súvisí riziko urýchlenia alebo skutočné urýchlenie nástupu smrti ako následok týchto opatrení; skrátenie života v tomto prípade nie je úmyselné,
- eutanázia v pôvodnom význame slova – liečba na potlačenie symptómov závažnej bolesti u terminálne chorých pacientov bez podstatného efektu na skrátenie života, ale uľahčujúca pokojnú smrť,
- asistovaná samovražda – poskytnutie vedomostí alebo prostriedkov na spáchanie samovraždy.²⁰

Dokazovanie motívu eutanázie sa okrem už spomínaného aktívneho či pasívneho konania a spôsobu zapojenia páchatela treba sústrediť na samotnú obeť, t. j. bezprostredne umierajúceho pacienta ako chorého alebo zraneného s nezvratným poškodením, respektíve zlyhaním jednej alebo viacerých životných funkcií, pri ktorých je predpoklad úmrtia v krátkom čase. Pacienta s nevyliciteľnou chorobou v pokročilom štádiu možno definovať ako osobu s nevyliciteľným ochorením, ktoré je v pokročilom štádiu a aj keď nie je v procese bezprostredného umierania, tak na základe dostupných medicínskych poznatkov možno konštatovať, že ochorenie vedie k smrti v dohľadnom čase. Pacient so závažnými poškodeniami mozgu je charakterizovaný ako pacient, ktorého prežitie je závislé od napojených prístrojov.²¹

Záver

Subjektívnou stránkou vražd je vždy úmyselné zavinenie. Významným prvkom zavinenia je motív vraždy. Vopred uvážený motív konania páchatela vraždy predstavuje rozdiel medzi úkladnou vraždou a vraždou, t. j. zvyšuje závažnosť konania páchatela trestného činu úkladnej vraždy. Trestno-procesné dokazovanie je postup procesných strán a súdu pri zabezpečovaní relevantných dôkazných informácií, ktorý je upravený zákonom a ktorého cieľom je spoznať skutočnosti dôležité pre rozhodnutie. Motív eutanázie vyžaduje úmysel páchatela, aj keď len nepriamy, ktorý musí smerovať k usmrteniu človeka, pričom vzťah páchatela k následku musí byť riadne zistený a preukázaný výsledkami dokazovania, z ktorých musí logicky vyplývať. Dokazovanie motívu

²⁰ KOVÁČ, P. Eutanázia a asistovaná samovražda z hľadiska trestného práva. In: *Via practica*. 2005, roč. 2, č. 4, s. 216 – 220.

²¹ BALTZ, P. *Lebenserhaltung als Haftungsgrund*. Berlin: Springer, 2010, s. 5 – 7.

eutanázie nemá vplyv na trestnoprávnu kvalifikáciu usmrtenia osoby. V podmienkach Slovenskej republiky platí absolútny zákaz eutanázie v aktívnej forme, ako aj vo forme asistovanej samovraždy, pričom tento je vyjadrený nepriamo cez skutkové podstaty viacerých trestných činov smerujúcich proti životu a zdraviu.

Literatúra

1. BALÁŽ, P. Trestné činy proti životu a zdraviu. In: MAŠLANYOVÁ, D. a kolektív. *Trestné právo hmotné*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011.
2. BALTZ, P. *Lebenserhaltung als Haftungsgrund*. Berlin: Springer, 2010.
3. GAVELA, K. *Ärztlich assistierter Suizid und organisierte Sterbehilfe*. Heidelberg: Springer, 2013.
4. HATALA, V. *Motív a trestný čin*. Bratislava: Iura Edition, 2003.
5. IVOR, J. a kol. *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť*. Bratislava: Iura Edition, 2010.
6. IVOR, J. a kol. *Trestné právo hmotné. Osobitná časť*. Bratislava: Iura Edition, 2010.
7. KEREČMAN, P. *Eutanázia, asistovaná samovražda – právne aspekty*. Bratislava: Eurounion, 1999.
8. KOVÁČ, P. Eutanázia a asistovaná samovražda z hľadiska trestného práva. In: *Via practica*. 2005, roč. 2, č. 4, s. 216 – 220.
9. NESVADBA, A. *Vyšetrovanie trestných činov vrážd*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2001.
10. POLÁK, P. Okolnosti vylučujúce protiprávnosť činu. In: IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. *Trestné právo hmotné. I. všeobecná časť*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016, s. 232.
11. STIFFEL, H., PAVOL, T., SAMAŠ, O. *Trestný zákon stručný komentár*. 2. vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2006.
12. ŠIMOVICEK, I. a kol. *Kriminalistika*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2001.
13. VOZÁR, J. *Eutanázia právne aspekty*. Pezinok: Formát, 1995.
14. ZÁHORA, J. Trestné činy proti životu a zdraviu. In: IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. *Trestné právo hmotné. II. osobitná časť*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 45.

MOŽNOSTI ROZŠÍRENIA TRESTNEJ ZODPOVEDNOSTI PRÁVNICKÝCH OSÔB PRE TRESTNÉ ČINU PROTI ŽIVOTU A ZDRAVIU¹

POSSIBILITIES OF EXTENDING CORPORATE CRIMINAL LIABILITY FOR CRIME AGAINST LIFE AND HEALTH

prof. JUDr. Jozef Záhora, PhD.

Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola v Bratislave

Abstrakt: Hoci život a zdravie patria medzi najvýznamnejšie chránené záujmy, slovenský zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb umožňuje vyvodzovať trestnú zodpovednosť právnických osôb iba za tri trestné činy proti životu a zdraviu. Autor poukazuje na ďalšie možnosti rozšírenia trestnej zodpovednosti právnických osôb aj na ďalšie trestné činy proti životu a zdraviu.

Abstract: Although life and health are among the most important protected interests, the Slovak Law on Criminal Liability of Legal Entities allows the criminal liability of legal persons to be inferred for only three crimes against life and health. The author points out other possibilities of extending the criminal liability of legal persons for the others crimes against life and health.

Kľúčové slová: trestná zodpovednosť právnických osôb, usmrtenie, život, zdravie, spotrebitel', humánny liek.

Key words: corporate criminal liability, manslaughter, life, health, consumer, medicine for humans.

Úvod

Problematika trestnej zodpovednosti právnických osôb je téma notoricky kontroverzná. Už celé desaťročia najmä teoretici tvrdia, že zavedenie trestnej

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-19-0050.

zodpovednosti na právnické osoby je neúčinné a zároveň nezlučiteľné so základnými princípmi individuálnej trestnej zodpovednosti. Kritici trestnej zodpovednosti často zdôrazňujú katastrofálny vplyv odsúdenia v trestnej veci na firmy, zamestnancov, dodávateľov a na ďalšie nevinné subjekty.²

Zodpovednosť právnických osôb za trestné činy má svoj pôvod v *common law* systémoch a prvé počiatky sa datujú do 16. storočia. Vznikla na základe tzv. „*doctrine of respondeat superior*“, v zmysle ktorej bol zamestnávateľ hlavným zodpovedným za protiprávny čin zamestnanca alebo manažéra v oblasti zamestnania.³

V priebehu druhej polovice dvadsiateho storočia na základe viacerých medzinárodných záväzkov prijatých na pôde viacerých medzinárodných organizácií sa zmluvným štátom stanovila povinnosť za trestné činy sankcionovať aj právnické osoby a trestná zodpovednosť právnických osôb sa rozšírila aj mimo štátov „*common law*“. Tieto záväzky boli prijímané predovšetkým na pôde Organizácie Spojených národov, Organizácie pre hospodársku spoluprácu a rozvoj, Rady Európy a Európskej únie, resp. Európskych spoločenstiev. Uvedené nástroje zaväzovali sankcionovať právnické osoby za trestné činy predovšetkým proti životnému prostrediu, teroristické trestné činy, organizovanú kriminalitu, korupciu, počítačovú kriminalitu, obchodovanie s ľuďmi, zbraňami, sexuálne zneužívanie žien a detí, pranie špinavých peňazí a ďalšie oblasti.⁴

Slovenský zákonodarca pri rozsahu kriminalizácie právnických osôb zvolil tzv. „*minimálny model*“, teda zodpovednosť právnických osôb bola v podstate stanovená za taxatívne vymenované trestné činy, ktorých postih právnických osôb vyplýval z medzinárodných záväzkov.⁵ Z toho dôvodu do „*zoznamu*“ trestných činov, za ktoré môže byť trestne zodpovedná právnická osoba, neboli zaradené (s výnimkou drogových trestných činov, ktorých kriminalizácia vyplývala z medzinárodných záväzkov) žiadne trestné činy proti životu a zdraviu.

² Napr. STEWART, J. G. A Pragmatic Critique of Corporate Criminal Theory: Lessons from the Extremity. *New Criminal Law Review*. 2013, vol. 16, no. 2, s. 261.

³ Porovnaj KU, M., PEPPER, L. Corporate Criminal Liability. *The American Criminal Law Review*. 2008, vol. 45, no. 2., s. 276.

⁴ Bližšie ZÁHORA, J. Zodpovednosť právnických osôb za trestné činy v európskej dimenzii – komparatívny prehľad. In: *Trestní odpovědnost právnických osob v České republice – bilance a perspektivy*. Praha: Leges, 2013, s. 16.

⁵ Bližšie ZÁHORA, J., ŠIMOVČEK, I. *Zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb: komentár*. 2. aktual. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019, s. 60.

Nedovoliť si tvrdiť, že téma môjho vystúpenia by bola „inovátorská“, už v minulosti boli publikované viaceré názory o rozšírení trestnej zodpovednosti právnických osôb aj na niektoré trestné činy proti životu a zdraviu. Jelínek⁶ za podstatný nedostatok predchádzajúcej českej právnej úpravy trestnej zodpovednosti právnických osôb považoval, „že medzi trestné činy právnických osôb nebol zaradený žiadny trestný čin z trestných činov proti životu a zdraviu“. Citovaný autor to považuje za zvláštne, pretože medzi trestné činy, za ktoré mohla byť trestne zodpovedná právnická osoba, bolo zaradené viacero trestných činov, kde spôsobenie smrti alebo ťažkej ujmy na zdraví bolo okolnosťou podmieňujúcou použitie vyššej trestnej sadzby. Nezaradenie trestných činov proti životu a zdraviu do výpočtu deliktov, za ktoré mohla byť zodpovedná právnická osoba, neumožňovalo vyvodiť trestnú zodpovednosť právnických osôb pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti, poprípade dopravných služieb, či spôsobenie dopravnej nehody či havárie alebo pracovného úrazu.

Szabová⁷ poukazuje v podmienkach Slovenskej republiky na absenciu trestnej zodpovednosti právnických osôb pre trestný čin usmrtenia podľa § 149 Trestného zákona č. 300/2005 Z. z. (ďalej len „Trestný zákon“), predovšetkým vo vzťahu k trestnej zodpovednosti za smrteľné pracovné úrazy. Citovaná autorka zastáva názor, že vyvodenie trestnej zodpovednosti len voči osobám fyzickým totiž v takýchto prípadoch nevedie k prevencii v takom rozsahu, aký nastáva pri vyvodzovaní trestnej zodpovednosti voči osobe právnickej.

Cieľom môjho príspevku je rozvinúť uvedené úvahy a pokúsiť sa prezentovať ďalšie trestné činy, za ktorých by mali byť právnické osoby trestne zodpovedné.

1. Právo na život ako základné ľudské právo v kontexte trestnej zodpovednosti

Ľudské práva sú základom každej demokratickej spoločnosti a spoločnosť musí zabezpečovať ich ochranu. V rámci kontinentálnej Európy sa ustálil výklad klasických základných práv v dvoch funkčných významoch.⁸

⁶ JELÍNEK, J. K rozsahu kriminalizace jednání právnických osob. *Bulletin advokacie*, č. 9/2014, s. 17.

⁷ SZABOVÁ, E. Trestná zodpovednosť právnických osôb v kontexte trestných činov proti životu a zdraviu. In: *Dny práva, 2017*. Brno: Masarykova univerzita, 2018, s. 325.

⁸ Bližšie IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. *Trestné právo procesné 1*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 90.

Prvú funkciu vyžaduje rešpekt verejnej moci k základným právam, t. j. práva pôsobia ako prostriedky plniace úlohy ochrany jednotlivcov pred prílišnými alebo neopodstatnenými vstupmi verejnej moci do slobodného priestoru jednotlivca, ktorý ho autonómne vyplňa svojimi úkonmi ako prejavmi jeho slobodnej vôle.

Druhá funkcia základných práv a slobôd je **funkcia ochranná**. Tá naopak zaväzuje verejnú moc, resp. štát a predovšetkým zákonodarcov a exekutívu k aktívnej činnosti (legislatívnej či správnej), a to jednak na účely ochrany základných práv pred možnými zásahmi zo strany tretích (súkromných osôb) alebo ochranná funkcia základného práva vyžaduje, aby verejná moc vyvinula činnosť, ktorá má vytvoriť podmienky pre realizáciu základných práv.

Obe zmienené funkcie sú pritom považované za rovnocenné. Preto takmer každý takýto zásah obsahuje určité obmedzenia základných práv a pretože jeho účelom je rovnako často ochrana iných základných práv alebo ochrana Ústavou Slovenskej republiky⁹ (*ďalej len „ústava“*) aprobovaných verejných záujmov, je úlohou zákonodarcu uviesť obidva konkurujúce si záujmy pokiaľ možno do rovnováhy tak, aby boli obidva v čo najvyššej miere zachované.¹⁰

Stíhanie trestných činov a spravodlivé potrestanie ich páchatelov je ústavne aprobovateľným verejným záujmom, ktorého podstatou je prenesenie zodpovednosti za postihovanie najzávažnejších porušení základných práv a slobôd fyzickými a právnickými osobami na štát. Pokiaľ trestné právo umožňuje realizáciu verejného záujmu na stíhaní trestných činov pomocou robustných a osobnú integritu jednotlivca obmedzujúcich nástrojov, tak ich použitie musí rešpektovať ústavnoprávne limity, lebo ich použite so sebou nesie vážne obmedzenia základných práv a slobôd jednotlivca.¹¹

Ľudské práva by sa dali charakterizovať ako jednotlivé nároky na kvalitu života a predovšetkým na sám život všetkých živých tvorov. Nároky vyplývajú z podstaty života aj teraz a tvoria základnú hodnotu: zachovávať a chrániť tento život, pokiaľ je to možné, vždy, kedykoľvek a kdekoľvek je tento život ohrozený.¹²

⁹ Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov.

¹⁰ Porovnaj aj nález pléna Ústavného súdu ČR *sp. zn. Pl. ÚS 3/09 z 8. júna 2010*.

¹¹ Pozri Nález Ústavného súdu ČR *sp. zn. I. ÚS 3038/07 z 29. februára 2008*.

¹² Pozri LALÍK, T. Právo na život ako základné ľudské právo. *Bulletin slovenskej advokácie*, č. 7 – 8/2008, s. 19.

Právo na život je vstupnou bránou a pilierom celého systému ochrany základných práv a slobôd.¹³ Niekedy býva označované ako právo „najdôležitejšie ľudské právo“ právo „najzákladnejšie“ alebo „najvyššie“.¹⁴ Právo na život je východiskom všetkých ľudských práv a základných slobôd. Všetky ostatné ľudské práva naň nadväzujú a bez jeho záruk by stratili možnosť realizácie, a teda aj svoj zmysel. Porušenie práva na život vedúce k usmrteniu človeka patrí medzi najzávažnejšie porušenie ľudských práv a slobôd. Je to dané tým, že následok sa nedá už nijakým spôsobom napraviť.

Základné východiská pre ochranu života poskytuje čl. 15 Ústavy SR a čl. 2 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd¹⁵ (*ďalej len „Európsky dohovor“*). Z konštantnej judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva (*ďalej len „ESLP“*) vyplýva, že štáty by mali nielen zabrániť úmyselnému a nezákonnému zbaveniu života, ale aj podniknúť vhodné kroky na ochranu životov tých, ktorí patria do ich právomoci, najmä zavedením účinnej trestnoprávnej úpravy sprevádzanej prostriedkami presadzovania práva.¹⁶ Pozitívny záväzok vyplýva z prvej vety čl. 2 a bol následne rozvedený v judikatúre v množstve prípadov. Štáty majú vytvoriť legislatívny rámec, ktorý bude pôsobiť preventívne na prípadné ohrozenia práva na život.¹⁷ Samotné uzákonenie zásahov do práva na život, t. j. samotný legislatívny rámec však nestačí. Aby bol takýto zákaz efektívny i v praxi a mohol plniť svoju preventívnu funkciu, musia štáty rovnako vytvoriť zodpovedajúci súdny a administratívny aparát pre prevenciu, zabraňovanie či prípadné sankcionovanie takýchto porušení. Zásahy do práva na život musia byť zakázané zákonom. Európsky dohovor vo väčšine situácií vyžaduje, aby porušenie práva na život bolo sankcionované trestným právom a jeho páchatelia následne stíhaní v trestnom konaní.¹⁸

Z čl. 2 Európskeho dohovoru vyplýva aj procesné hľadisko pozitívnych záväzkov. Z citovaného článku vyplývajú aj povinnosti štátov vyšetriť úmrtia, ku

¹³ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky *sp. zn. I. ÚS 12/01 zo 4. decembra 2007* uverejnený v Zbierke zákonov Slovenskej republiky pod č. 14/2008.

¹⁴ Blížšie KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 347.

¹⁵ Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd a protokolov na tento dohovor nadväzujúcich, oznámenie MZV č. 209/1992 Z. z. v znení neskorších predpisov.

¹⁶ Napr. *L.C.B. proti Spojenému kráľovstvu* rozsudok číslo 23413/94 z 9. júna 1998; *Osman proti Spojenému kráľovstvu* rozsudok číslo 23452/94 z 28. októbra 1998.

¹⁷ *Pozri Öneriyildiz proti Turecku* rozsudok číslo 48939/99 odsek 89 z 30. novembra 2004.

¹⁸ Porovnaj KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 361 a nasl.

ktorým mohlo dôjsť v rozpore s Európskym dohovorom.¹⁹ Je evidentné, že absencia nezávislého vyšetrovania zásahu do práva na život zjavne znižuje efektivitu jeho ochrany v praxi, keď oslabuje preventívny účinok trestného práva. Závazok účinného vyšetrovania sa skladá zo štyroch samostatných aspektov. Vyšetrovanie musí byť: a) nezávislé a nestranné, b) efektívne, c) rýchle a d) podrobené verejnej kontrole.²⁰

2. Modely rozsahu kriminalizácie právnických osôb

Zákon č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov (*ďalej len „TZPO“*) neuvádza žiadnu osobitnú definíciu trestného činu pre právnickú osobu. TZPO ustanovuje taxatívny výpočet trestných činov, na ktoré sa tento zákon vzťahuje. V zásade ide o vymedzenie vecnej pôsobnosti zákona, t. j. rozsahu kriminalizácie právnických osôb. Pre určenie rozsahu kriminalizácie právnických osôb prichádza do úvahy niekoľko variantov riešení:²¹

- zodpovednosť za všetky trestné činy uvedené v Trestnom zákone,
- zodpovednosť právnických osôb za druhovo vymedzené trestné činy (napr. trestné činy proti životnému prostrediu),
- taxatívne vymedzené trestné činy.

Prvým variantom je zodpovednosť právnických osôb **za všetky trestné činy** (tzv. *General criminal liability*). V zásade platí, že právnická osoba je zodpovedná za všetky trestné činy, s výnimkou trestných činov, ktorých sa môže kvôli ich povahe dopustiť len fyzická osoba. Takýto systém je napríklad v Rakúsku, Belgicku, Francúzsku, Holandsku, Luxembursku, Maďarsku, Rumunsku, Veľkej Británii a od 1. decembra 2016 ho zaviedla aj Česká republika.²² Výhodou tohto variantu je, že právnická osoba je zodpovedná za všetky trestné činy uvedené v trestnoprávných predpisoch a rozsah kriminalizácie je ucelený

¹⁹ Napr. *McCann a iní proti Spojenému kráľovstvu* číslo 18984/91 ods. 161 z 27. septembra 1995.

²⁰ Bližšie KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 367.

²¹ Pozri ŠÁMAL, P., DĚDIČ, J., GRIVNA, T., PÚRY, F., ŘÍHA, J. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 146; JELÍNEK, J., HERCZEG, J. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob. Komentář s judikaturou*. 2. vydání. Leges: Praha 2013, s. 61.

²² Zákon č. 183/2016 Sb., kterým se mění zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů.

a totožný so zodpovednosťou fyzických osôb. Určítym kladom je, že pri zmene Trestného zákona nie je potrebné novelizovať rozsah trestnej zodpovednosti. Nevýhodou takéhoto riešenia je, že pri niektorých trestných činoch si môžeme len ťažko predstaviť, že by mohli byť spáchané právnickou osobou (*tzv. vlastnoručné delikty*), napríklad súlož medzi príbuznými – § 203 TZ, dvojmanželstvo – § 204 TZ, odloženie dieťaťa – § 205 TZ, opustenie dieťaťa – § 206 TZ, opilstvo – § 363 TZ, krivá výpoveď a krivá prisaha – § 364 TZ. Z tohto dôvodu takáto právna úprava kladie vyššie nároky na orgány činné v trestnom konaní, resp. súdy, ktoré musia v jednotlivých prípadoch posudzovať, či v danom prípade nie je trestná zodpovednosť právnickej osoby z dôvodu povahy veci vylúčená. Takáto konštrukcia je nevhodná aj z toho dôvodu, že sankcionovanie všetkých trestných činov uvedených v Trestnom zákone – pokiaľ to „*povaha vecí nevylučuje*“ – by zrejme vymedzovalo podmienky trestnej zodpovednosti spôsobom pravdepodobne nesúladným s čl. 49 ústavy – „*Nullum crimen sine lege*“. Z takejto koncepcie vychádzal vládny návrh (rekodifikovaného) Trestného zákona²³ z roku 2004.

Ďalším variantom je zodpovednosť právnických osôb, ktorá je limitovaná len za **osobitne, taxatívne uvedené trestné činy** (*tzv. limited criminal liability*). Takýto model majú napríklad Taliansko, Poľsko, Španielsko, Fínsko, Dánsko, Litva. V rámci tohto variantu sa rozsah kriminalizácie môže vzťahovať len na trestné činy, ktorých trestnoprávny postih vyplýva z medzinárodných záväzkov, alebo aj na ďalšie trestné činy „nad rámec“ medzinárodných záväzkov.²⁴ Trestná zodpovednosť právnických osôb za taxatívne uvedené trestné činy sa javí ako vhodnejšia, a to najmä z dôvodu právnej istoty a predvídateľnosti uplatňovania práva. Kladie však vyššie nároky na zákonodarcu, aby v súlade s medzinárodnými záväzkami do výpočtu trestných činov zahrnul všetky trestné činy, pri ktorých táto povinnosť vyplýva z medzinárodných záväzkov, ale aj ďalšie trestné činy, pri ktorých je trestnoprávny postih právnických osôb z hľadiska trestnej politiky potrebný. Nevýhodou tohto riešenia je riziko, že niektoré trestné činy budú z trestnej zodpovednosti vylúčené z dôvodov lobistických alebo politických tlakov.²⁵

²³ Vládny návrh – Trestný zákon, tretie volebné obdobie. Parlamentná tlač č. 656.

²⁴ Pozri JELÍNEK, J. K rozsahu kriminalizace jednání právnických osob. *Bulletin advokacie*, č. 9/2014, s. 15.

²⁵ Bližšie DANKOVÁ, K. K otázce rozsahu trestní odpovědnosti právnických osob. In: *Trestní odpovědnost právnických osob v České republice – bilance a perspektivy*. Praha: Leges, 2013, s. 297.

Slovenský zákonodarca pri rozsahu kriminalizácie právnických osôb zvolil druhý model, t. j. právnická osoba je zodpovedná iba za taxatívne vymenované trestné činy vo forme tzv. „**minimálneho modelu**“, teda zodpovednosť právnických osôb je stanovená na taxatívne vymenované trestné činy, ktorých postih právnických osôb vyplýva z medzinárodných záväzkov. Slovenský zákonodarca v pôvodnom zákone zaviedol kriminalizáciu „iba“ na 56 trestných činov, z toho viacero trestných činov má viac foriem, čiže celkovo ide o 75 trestných činov. Spomínaný minimálny katalóg trestných činov bol rozšírený o daňové trestné činy, trestný čin všeobecného ohrozenia a pri prejedávaní v parlamente boli doplnené ďalšie tri trestné činy: úžera, poškodzovanie spotrebiteľa a nekalé obchodné praktiky voči spotrebiteľovi.²⁶ Zákonodarca pri zostavovaní katalógu trestných činov „opomenul“ kriminalizovať aj ďalšie trestné činy, ktorých kriminalizácia vo vzťahu k právnickým osobám vyplýva z medzinárodných záväzkov.²⁷ Postupnými novelami, celkovo štyrikrát sa súčasný počet trestných činov, za ktoré môže byť právnická osoba zodpovedná, rozšíril na súčasný počet 110 trestných činov. Žiadna z uvedeného počtu novelizácií nerozšírila rozsah trestnej zodpovednosti za ďalšie trestné činy proti životu a zdraviu.

Diskusia

Z uvedených informácií možno vyvodiť záver, že rozsah trestných činov uvedených v § 3 TZPO by bolo vhodné *de lege ferenda* podrobiť dôkladnej revízií a zaradiť medzi taxatívne vymedzené trestné činy uvedené v § 3 TZPO aj ďalšie trestné činy proti životu a zdraviu, napríklad usmrtenie podľa § 149 Trestného zákona, ohrozovanie zdravia závadnými potravinami a inými predmetmi podľa § 168 a 169 Trestného zákona, ohrozovanie zdravia nepovolenými liekmi, liečivami a zdravotníckymi pomôckami podľa § 170 Trestného zákona, neoprávnené zaobchádzanie s liekmi, liečivami a zdravotníckymi pomôckami podľa § 170a Trestného zákona a falšovanie liekov a zdravotníckej pomôcky podľa § 170b Trestného zákona.

²⁶ Pozri Spoločná správa výborov Národnej rady Slovenskej republiky č. 1715a o prerokovaní vládneho návrhu zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov (tlač 1715) v druhom čítaní.

²⁷ Bližšie ZÁHORA, J. Otvorené otázky trestnej zodpovednosti právnických osôb. *Justičná revue: časopis pre právnu teóriu a prax*. 2016, roč. 68, č. 5, s. 559 – 580.

Vo vzťahu k trestnému činu usmrtenia (§ 149 Trestného zákona) možno súhlasiť s argumentmi uvedenými v odbornej literatúre,²⁸ že trestný čin usmrtenia by mal byť zaradený medzi trestné činy právnických osôb, pretože medzi trestnými činmi právnických osôb (§ 3 TZPO) môžeme nájsť viacero trestných činov, kde spôsobenie smrti je okolnosťou pre použitie vyššej trestnej sadzby, napr. nedovolená výroba omamných a psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov, ich držanie a obchodovanie s nimi [§ 172 ods. 4 písm. a), ods. 5 písm. a) Trestného zákona; Obchodovanie s ľuďmi [§ 179 ods. 4 písm. b), ods. 5 písm. b) Trestného zákona]; Sexuálne násilie [§ 200 ods. 4 písm. a) Trestného zákona]; Sexuálne zneužívanie [§ 201 ods. 4 písm. a) Trestného zákona]; Všeobecné ohrozenie [§ 284 ods. 3 písm. a), ods. 4 písm. a), § 285 ods. 3 písm. b), ods. 4 Trestného zákona]; Nedovolená výroba a držanie jadrových materiálov, rádioaktívnych látok, vysokorizikových chemických látok a vysokorizikových biologických agensov a toxínov [§ 298 ods. 3 písm. a), ods. 4 písm. a)]; Ohrozenie a poškodenie životného prostredia [§ 300 ods. 6 písm. a), § 301 ods. 5 písm. a) Trestného zákona] a veľa ďalších. Nezaradenie trestného činu usmrtenia medzi trestné činy právnických osôb neumožňuje vyvodiť trestnú zodpovednosť voči právnickej osobe v prípade zavineného usmrtenia pri poskytovaní zdravotníckych služieb, pri dopravných nehodách či priemyselných haváriách, ktoré nemajú charakter všeobecného ohrozenia, pri smrteľných pracovných úrazoch a podobne.

Domnievame sa, že trestná zodpovednosť by sa mala voči právnickým osobám vyvodzovať aj za niektoré trestné činy ohrozujúce život alebo zdravie, zaradené v treťom diele prvej hlavy osobitnej časti Trestného zákona.

Hoci trestné činy **ohrozovanie zdravia závadnými potravinami a inými predmetmi** (§ 168, § 169 Trestného zákona) by sa dali považovať za špecifickú formu poškodzovania spotrebiteľa, na rozdiel od trestného činu poškodzovania spotrebiteľa (§ 269 Trestného zákona), ktorý je „zaradený“ medzi trestné činy právnických osôb, trestné činy ohrozovanie zdravia závadnými potravinami a inými predmetmi nepatria medzi trestné činy, za ktoré by mohla byť právnická osoba trestne zodpovedná. Podľa nášho názoru, povinnosť vyvodzovať trestnú zodpovednosť právnických osôb za **ohrozovanie zdravia závadnými potravinami** by sa dala odvodiť čl. 17 ods. 2 nariadenia o bezpečnos-

²⁸ Napr. JELÍNEK, J. K rozsahu kriminalizace jednání právnických osob. *Bulletin advokacie*, č. 9/2014, s. 17; SZABOVÁ, E. Trestná zodpovednosť právnických osôb v kontexte trestných činov proti životu a zdraviu. In: *Dny práva 2017*. Brno: Masarykova univerzita, 2018, s. 325.

ti potravín,²⁹ v zmysle ktorého členské štáty ustanovia pravidlá o opatreniach a pokutách uplatniteľných na porušenia potravinového práva a práva týkajúceho sa krmív. Opatrenia a pokuty musia byť účinné, primerané a odrádzajúce. Súdny dvor³⁰ zdôrazňuje, že: „Právo Únie, najmä nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 178/2002 z 28. januára 2002, ktorým sa ustanovujú všeobecné zásady a požiadavky potravinového práva, [...], sa má vykladať v tom zmysle, že v zásade nebráni vnútroštátnej právnej úprave, akou je tá vo veci samej, ktorá trestá prevádzkovateľa potravinárskeho podniku, ktorý vykonáva činnosť výlučne v štádiu distribúcie, pri uvedení na trh potraviny, ktorá nespĺňa mikrobiologické kritérium uvedené v prílohe I kapitole 1 riadku 1.28 nariadenia č. 2073/2005. Vnútroštátnemu súdu prináleží posúdiť, či predmetné sankcie vo veci samej spĺňajú zásadu proporcionality uvedenú v článku 17 ods. 2 nariadenia č. 178/2002.“

Vo vzťahu k „**iným predmetom**“ by sa podľa nášho názoru mohla aplikovať smernica o všeobecnej bezpečnosti výrobkov.³¹ V zmysle čl. 7 cit. smernice členské štáty musia stanoviť pravidlá pre udeľovanie sankcií za porušenie vnútroštátnych ustanovení prijatých na základe tejto smernice a prijať všetky potrebné opatrenia, aby zabezpečili ich zavedenie. Uvedené sankcie musia byť účinné, primerané a výstražné.

Ďalšie trestné činy, na ktoré by sa mala rozšíriť trestná zodpovednosť právnických osôb, sú trestné činy súvisiace s poskytovaním zdravotníckej starostlivosti, a to konkrétne: **Ohrozovanie zdravia nepovolenými liekmi, liečivami a zdravotníckymi pomôckami** (§ 170 Trestného zákona), **Neoprávnené zaobchádzanie s liekmi, liečivami a zdravotníckymi pomôckami** (§ 170a Trestného zákona) a **Falšovanie liekov a zdravotníckej pomôcky** (§ 170b Trestného zákona). Podobne ako pri trestných činoch ohrozovania zdravia závadnými potravinami a inými predmetmi by sa dala povinnosť vyvodzovať trestnú zodpovednosť právnických osôb odvodzovať od práva Európskej únie.

²⁹ Nariadenie (ES) č. 178/2002 Európskeho parlamentu a Rady z 28. januára 2002, ktorým sa ustanovujú všeobecné zásady a požiadavky potravinového práva, zriaďuje Európsky úrad pre bezpečnosť potravín a stanovujú postupy v záležitostiach bezpečnosti potravín *Ú. v. ES L 31, 1. 2. 2002, s. 1 – 24.*

³⁰ Rozsudok Súdneho dvora (štvrtá komora) vo veci *Ute Reindl proti Bezirkshauptmannschaft Innsbruck C-443/13* z 13. novembra 2014.

³¹ Smernica 2001/95/ES Európskeho parlamentu a Rady z 3. decembra 2001 o všeobecnej bezpečnosti výrobkov *Ú. v. ES L 11, 15. 1. 2002, s. 4 – 17.*

Zákonník spoločenstva o humánných liekoch³² na viacerých miestach (čl. 85 ods. 6, čl. 102, čl. 111 ods. 8, čl. 118a) stanovuje členským štátom povinnosť prijať ustanovenia o sankciách uplatniteľných za porušenia vnútroštátnych predpisov prijatých na základe tejto smernice a prijať všetky potrebné opatrenia na zabezpečenie vykonávania týchto sankcií. Sankcie musia byť účinné, primerané a odrádzajúce.

Uvedené trestné činy sú podľa nášho názoru z hľadiska objektu hodné ochrany aj prostredníctvom zákona o TZPO.³³ Sme toho názoru, že pokuty, ktoré môžu byť právnickým osobám za porušenie citovaných predpisov v rámci správneho trestania ukladané, nespĺňajú atribút „účinných, primeraných a odrádzajúcich“ sankcií.

Literatúra

1. FENYK, J., SMEJKAL, L. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012.
2. IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. *Trestné právo procesné 1*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017.
3. JELÍNEK, J. K rozsahu kriminalizace jednání právnických osob. *Bulletin advokacie*, č. 9/2014, s. 15 – 21.
4. JELÍNEK, J. *Trestní odpovědnost právnických osob*. Praha: Linde, 2007.
5. JELÍNEK, J. et al. *Trestní odpovědnost právnických osob v České republice – bilance a perspektivy*. Praha: Leges, 2013.
6. JELÍNEK, J., HERCZEG, J. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob. Komentář s judikaturou*. 2. vydání. Leges: Praha, 2013.
7. KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012.
8. KU, M., PEPPER, L. Corporate Criminal Liability. *The American Criminal Law Review*. 2008, vol. 45, no. 2, s. 275 – 303.
9. LALÍK, T. Právo na život ako základné ľudské právo. *Bulletin slovenskej advokácie*, č. 7-8/2008, s. 19 – 27.
10. STEWART, J. G. A Pragmatic Critique of Corporate Criminal Theory: Lessons from the Extremity. *New Criminal Law Review*. 2013, vol. 16, no. 2, s. 261 – 299.

³² Smernica 2001/83/ES Európskeho parlamentu a Rady zo 6. novembra 2001, ktorým sa ustanovuje zákonník spoločenstva o humánných liekoch. *Ú. v. ES L 311*, 28. 11. 2001, s. 67 – 128.

³³ Podobne aj JELÍNEK, J. *Trestní odpovědnost právnických osob v České republice – bilance a perspektivy*. Praha: Leges, 2013, s. 106.

11. SZABOVÁ, E. Trestná zodpovednosť právnických osôb v kontexte trestných činov proti životu a zdraviu. In: *Dny práva 2017*. Brno: Masarykova univerzita, 2018, s. 323 – 340.
12. ŠÁMAL, P., DĚDIČ, J., GRIVNA, T., PŮRY, F., ŘÍHA, J. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012.
13. ZÁHORA, J. Zodpovednosť právnických osôb za trestné činy v európskej dimenzii – komparatívny prehľad. In: *Třestní odpovědnost právnických osob v České republice – bilance a perspektivy*. Praha: Leges, 2013, s. 15 – 27.
14. ZÁHORA, J. Otvorené otázky trestnej zodpovednosti právnických osôb. In: *Justičná revue: časopis pre právnu teóriu a prax*, č. 5/2016, s. 559 – 580.
15. ZÁHORA, J., ŠIMOVČEK, I. *Zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb: komentár*. 2. aktual. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019.

NAPLNENIE ZÁKONNÉHO ZNAKU „SUROVÝM ALEBO TRÝZNIVÝM SPÔSOBOM“ PRI TRESTNOM ČINE VRAŽDY

FULFILLMENT OF THE LEGAL SIGN „CRUDE OR TORTUROUS“ IN THE CRIMINAL OFFENSE OF MURDER

prof. JUDr. Margita Prokeinová, PhD.

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky,
Právnická fakulta UK v Bratislave

Abstrakt: Surový alebo trýznivý spôsob páchania trestného činu je jeden zo znakov závažnejšieho spôsobu konania ako osobitného kvalifikačného pojmu. V článku je pozornosť upriamená práve na naplnenie tohto kvalifikačného znaku vo vzťahu k trestnému činu vraždy.

Abstract: The cruel or torturous way of committing a criminal offense is one of the features of a more serious way of acting than a special qualification term. In the article, attention is focused on the fulfillment of this qualification feature in relation to the criminal offense of murder.

Kľúčové slová: surový, trýznivý spôsob páchania trestného činu, vražda.

Key words: cruel, torturous way of committing a criminal offense, murder.

Úvod

Surový alebo trýznivý spôsob páchania trestného činu je súčasťou osobitného kvalifikačného pojmu – závažnejší spôsob konania v zmysle § 138 písm. c) Trestného zákona.¹ Súd pri rozhodovaní každého jednotlivého prípadu musí

¹ Závažnejší spôsob konania vo svojej komplexnosti zahŕňa páchanie trestného činu

a) so zbraňou okrem trestných činov úkladnej vraždy podľa § 144, vraždy podľa § 145, zabitia podľa § 147 a § 148, usmrtenia podľa § 149, ublíženia na zdraví podľa § 155, § 156 a § 157,

b) po dlhší čas,

brať do úvahy všetky skutočnosti, ktoré majú vplyv na spravodlivé rozhodnutie a týka sa to aj okolností podmieňujúcich použitie vyššej trestnej sadzby. Závažnejší spôsob konania nachádzame pri viacerých kvalifikovaných skutkových podstatách rôznych trestných činov, ako sú napríklad úkladná vražda, vražda, zabitie, usmrtenie, nedovolené prerušenie tehotenstva, účasť na samovražde, ublíženie na zdraví, neoprávnené odoberanie orgánov, tkanív a buniek a nezákonná sterilizácia, znásilnenie, sexuálne násilie, sexuálne zneužívanie, lúpež, vydieranie atď. Môže ísť o trestné činy násilnej i nenásilnej povahy a dokonca sa závažnejší spôsob konania vyskytuje i pri nedbanlivostných trestných činoch. Je to tak v prípade ublíženia na zdraví podľa § 157 Trestného zákona, všeobecného ohrozenia podľa § 285 Trestného zákona atď. Zároveň treba podotknúť, že i pri úmyselných trestných činoch na naplnenie znaku „surovým alebo trýznivým spôsobom“ ako okolnosti podmieňujúcej použitie vyššej trestnej sadzby môže postačiť nedbanlivosť. Páchateľ nemusí vedieť, že ide o surový alebo trýznivý spôsob spáchania vraždy, ale postačí, že so zreteľom na okolnosti prípadu a svoje subjektívne dispozície to vedieť mal a mohol.² Na naplnenie kvalifikačného znaku závažnejším spôsobom konania sa vyžaduje naplnenie aspoň jedného zo znakov uvedených v § 138 písm. a) až j) Trestného zákona. Samozrejme, môže nastať situácia, že zároveň je naplnených viacero týchto znakov. Kvalifikačné znaky zostrujú typovú závažnosť základnej skutkovej podstaty trestného činu, čo sa odzrkadlí vo vyššej trestnej sadzbe v porovnaní so základnou skutkovou podstatou trestného činu.

-
- c) surovým alebo trýznivým spôsobom,
 - d) násilím, hrozbou bezprostredného násillia alebo hrozbou inej ťažkej ujmy,
 - e) vlámaním,
 - f) lšťou,
 - g) využitím tiesne, neskúsenosti, odkázanosti alebo podriadenosti,
 - h) porušením dôležitej povinnosti vyplývajúcej z páchatelovho zamestnania, postavenia alebo funkcie alebo uloženej mu podľa zákona,
 - i) organizovanou skupinou, alebo
 - j) na viacerých osobách.

² Uznesenie Najvyššieho súdu Českej republiky z 10. 7. 2013 sp. zn. 8 Tdo 537/2013. V prípade slovenského Trestného zákona sa v tomto smere treba oprieť o § 18 písm. b), v zmysle ktorého na priťažujúcu okolnosť alebo na okolnosť, ktorá podmieňuje použitie vyššej trestnej sadzby, sa prihliadne, ak ide o inú skutočnosť, aj vtedy, keď o nej páchatel nevedel, hoci o nej vzhľadom na okolnosti a na svoje osobné pomery vedieť mal a mohol, ak Trestný zákon nevyžaduje, aby o nej páchatel vedel.

V predmetnom článku sa zameriame len na jeden zo znakov závažnejšieho spôsobu konania, a to na **surový alebo trýznivý** spôsob páchania trestného činu, konkrétne vo vzťahu k trestnému činu vraždy.

1. Vymedzenie pojmov surový a trýznivý spôsob

Pojmy „surový alebo trýznivý“ spôsob páchania trestného činu nemožno stotožňovať, pretože každý z nich má svoj odlišný význam, i keď nie je vylúčené, že sa môžu aj vzájomne prelínať. To znamená, že páchatel môže vykonať skutok buď surovým, alebo trýznivým spôsobom a ďalšia možnosť môže byť vo forme zároveň surového a trýznivého spôsobu spáchania trestného činu.³ Z rozhodnutia súdu musí byť jasné, či bol skutok spáchaný len jedným z týchto spôsobov alebo oboma spôsobmi súčasne.

Pod **surovým spôsobom** možno rozumieť útok s extrémne vysokou mierou brutality, ktorá sa výrazne vymyká z bežného rámca vo väčšine trestných činov tohto druhu, pričom sa nevyžaduje zvýšená trýzeň poškodeného. Surový spôsob je taký spôsob vykonania činu, ktorý z hľadiska bežného ľudského vnímania je chápaný ako zvlášť nechutný a brutálny.

Trýznivý spôsob je taký útok, ktorý vystavuje poškodeného mimoriadnym fyzickým alebo psychickým útrapám, ktoré podstatne prekračujú bežné útrapy pri danom trestnom čine, pričom často sú až na hranici znesiteľnosti. Ide najmä o prípady pomalého usmrcovania (napr. dlhé a pomalé pôsobenie jedu), ale môže ísť aj o rýchle usmrcenie, ak spôsobuje nadmieru bolesti (napr. roztrhnutie brušnej dutiny a rýchle vybranie vnútorných orgánov), či o mučenie (napr. sypanie soli do rán), a to prípadne aj psychickým spôsobom (napr. predstieranie hrania tzv. „ruskej rulety“).⁴

³ Konanie ako také patrí medzi obligatórne znaky objektívnej stránky skutkovej podstaty trestného činu spolu s následkom a kauzálnym nexusom medzi konaním a následkom. Spôsob konania zaraďujeme tiež do objektívnej stránky, ale medzi jej fakultatívne znaky. Ak je spôsob konania súčasťou skutkovej podstaty, stáva sa taktiež jej obligatórnym znakom.

⁴ BURDA, E., ČENTĚŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol. *Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. I. diel.* Praha: C. H. Beck, 2010, s. 1 037.

2. Trýznivý spôsob spáchania trestného činu vraždy

To, čo sa považuje za (obzvlášť) surový alebo trýznivý spôsob páchania trestného činu, nám v dostatočnej miere vymedzuje aj uznesenie Najvyššieho súdu Českej republiky z 10. júla 2013 sp. zn. 8 Tdo 537/2013, a to v tomto znení: „O zvlášť trýznivý způsob vraždy podle právní nauky i praxe soudů půjde, když oběť je vystavena bolestem na hranici snesitelnosti trvajícím třeba i kratší dobu nebo sice méně intenzivní, ale zato déle trvajícím, které velmi citelně zasahují celou osobnost poškozeného. V souladu s respektovanou judikaturou (usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 5. 2010, sp. zn. 11 Tdo 1374/2009; usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 8. 2012, sp. zn. 3 Tdo 964/2012) je pro naplnění tohoto znaku rozhodné zjištění, jak útok pachatele prožívala oběť. Vzhledem k tomu, že v případech dokonaných trestných činů vraždy není výpověď poškozeného k dispozici, je zpravidla pro závěr o naplnění tohoto znaku určující především znalecký posudek z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie (případně i psychologie) a soudního lékařství. Může se přitom jednat o působení útrap fyzických nebo psychických, zpravidla ovšem jde o jejich kombinaci. Za zvlášť trýznivý způsob spáchání činu podle § 219 odst. 2 písm. b) tr. zák. lze s ohledem na duševní i fyzické útrapy považovat i pozvolné udušení poškozené, kterou pachatelé svázali, položili na postel, přikryli peřinou a zanechali bez pomoci (srov. č. 42/1994-I., č. 17/1995 Sb. rozh. tr.). V usnesení ze dne 29. 8. 2012, sp. zn. 3 Tdo 964/2012, Nejvyšší soud přisvědčil právnímu názoru vrchního soudu, pokud naplnění zákonného znaku „zvlášť trýznivý způsob“ u trestného činu vraždy dovedl na podkladě závěrů znaleckého posudku, podle něhož „rdoušení nebylo maximálně účinné pro nedostatečnou intenzitu či nesprávné přiložení rukou, takže trvalo nejméně desítky vteřin, než poškozená ztratila vědomí. Došlo ke kombinaci fyzických a především vystupňovaných psychických útrap oběti, kdy poškozená musela pociťovat extrémní strach o svůj život včetně vědomí bezmoci vzhledem k fyzické převaze útočnicka“. Na rozdíl od spáchání trestného činu vraždy „zvlášť surovým způsobem“, čímž se rozumí vražedný útok s extrémně vysokou mírou brutality, která se podstatně vymyká z rámce běžného u většiny trestných činů tohoto druhu, když je třeba přihlídnout k tomu, že spáchání trestného činu vraždy v sobě nutně obsahuje určité prvky surovosti, v důsledku čehož tento znak představuje především okolnosti, které charakterizují použité násilí z hlediska vnějšího, znak „zvlášť trýznivý způsob“ představuje okolnosti spíše subjektivní povahy charakterizující prožitky poškozeného.“

Predmetné rozhodnutie sa týkalo tohto skutku, ktoré uvádzame v skrátenej forme: Obvinený navštívil poškodenú po ich predchádzajúcej dohode na účel pohlavného styku za odmenu. V dôsledku afektívne vypätých okolností vyvolaných ich hádkou o cene za poskytnuté sexuálne služby ju opakovane, najmenej päťkrát udrel kovovou násadou zo sady náradia Gola do oblasti vlasatej časti hlavy vpravo, čím jej spôsobil viaceré zranenia. Následne, keď sa poškodená snažila telefónom zavolať pomoc, omotal jej okolo krku telefónnu šnúru a škrtil ju, v čom pokračoval aj po opakovanom pretrhnutí telefónnej šnúry. Poškodená sa pri tom bránila a snažila sa zbaviť škrtidla. Obvinený pokračoval v jej škrtení tým, že jej uviazal okolo krku plachtu a do úst jej zasunul časť nočnej košeľe, čo sa mu podarilo len sčasti, pretože mala stisnuté zuby. Týmto opakovaným škrtením jej spôsobil smrť. V tejto veci prebehlo odvolacie i dovolacie konanie, pretože obvinený okrem iného namietal i to, že skutok nebol spáchaný zvlášť trýznivým spôsobom. Argumentoval tým, že poškodenej nebola spôsobom usmrtenia spôsobená bolesť v takej miere a po taký čas, aby sa dala odlišovať od bežných prípadov takýchto spôsobov usmrtenia, a to ani v súvislosti s predchádzajúcimi údermi do hlavy. Samozrejme, že takýto argument nebol súdom akceptovaný, pretože dokazovaním bolo zistené, že len samotné škrtenie trvalo viac ako desať minút, lebo poškodená sa mohla opakovane nadýchnuť, čo predlžovalo interval, než upadla do bezvedomia. Na podklade znaleckého posudku poškodená prežívala extrémne stupňujúcu sa hrôzu a paniku zo smrti, trýznivú úzkosť, uvedomovala si, že zomiera a že jej obrana je neúspešná vzhľadom na fyzickú prevahu útočníka. Bezúspešnosť obrany bola intenzívnejšie vnímaná tým, že sa nemohla dovolať pomoci a nemohla sa zbaviť škrtidla z krku.⁵

Zo všetkých spôsobov spáchania obzvlášť závažného zločinu vraždy sa javí škrtenie, resp. aj hrdúsenie ako nástroj, ktorým sa páchatel najviac vystavuje riziku prísnejšej právnej kvalifikácie, pretože škrtenie i hrdúsenie môžu ľahšie ako iné spôsoby usmrcovania vyvolať trýzeň poškodeného.

Na podklade dovolacieho dôvodu nemožno preskúmať a hodnotiť správnosť a úplnosť skutkových zistení, na ktorých je napadnuté rozhodnutie zalo-

⁵ Vzhľadom na to, že v prípadoch dokonaných trestných činov vraždy nie je výpoveď zavraždeného poškodeného k dispozícii, pre záver o naplnení znaku „trýznivým spôsobom“ je spravidla určujúcim predovšetkým znalecký posudok z odboru zdravotníctva, odvetvia psychiatrie (prípadne i psychológie) a súdneho lekárstva. Závery znaleckého posudku by mali byť presvedčivé, vyčerpávajúcym spôsobom vysvetlené a dostatočne odôvodnené.

žené, ani preverovať úplnosť vykonaného dokazovania a správnosť hodnotenia dôkazov. Dovolací súd je viazaný skutkovými zisteniami súdu prvého stupňa, eventuálne odvolacieho súdu.

3. Surový spôsob spáchania trestného činu úkladnej vraždy

Spáchanie trestného činu vraždy, resp. úkladnej vraždy, v sebe nutne obsahuje určité prvky surovosti. Aby však skutok mohol byť kvalifikovaný podľa tohto osobitného kvalifikačného pojmu, vražedný útok musí byť vykonaný s extrémne vysokou mierou brutality, ktorá sa podstatne vymyká z bežného rámca pri väčšine trestných činov tohto druhu.

Na mieste je spomenúť judikát R 9/20013 Zb. rozh. tr.: „*I. Spáchanie trestného činu úkladnej vraždy závažnejším (surovým – § 138 písm. c/ Tr. zák.) spôsobom konania podľa § 144 ods. 1, ods. 2 písm. c/ Tr. zák. môže vyplývať aj z charakteru použitej zbrane a spôsobu jej použitia, okolností prípadu a intenzity útoku, pokiaľ si v dôsledku toho obeť trestného činu uvedomuje nevyhnutnosť svojej bezprostrednej brutálnej fyzickej likvidácie, čím je vystavená mimoriadnym psychickým útrapám.*

II. Usmrtenie iného s vopred uváženou pohnútkou surovým (tj. závažnejším) spôsobom konania podľa § 144 ods. 1, ods. 2 písm. c/ Tr. zák. (vzhľadom na § 138 písm. c/ Tr. zák.), ktoré spočíva v konaní na objednávku v zmysle osobitného motívu podľa § 140 písm. a/ Tr. zák. a je realizované v úmysle získať majetkový prospech od objednávateľa, naplňa tiež zákonné znaky úkladnej vraždy podľa § 144 ods. 1, ods. 2 písm. e/, písm. f/ Tr. zák. (uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 5 To 12/2011 z 10. novembra 2011).“

Predmetné rozhodnutie sa týkalo tohto skutku vo vzťahu k surovému spôsobu spáchania trestného činu úkladnej vraždy: Obžalovaný Š. K. potom, čo si v presne nezistený deň od doposiaľ nestotožnenej osoby zaobstaral dve pracovné uniformy polície Slovenskej republiky, pohyboval sa dňa 8. júla 2010 v čase okolo 21.50 hod. v H., v blízkosti rodinného domu, v ktorom býval L. B. a následne dňa 9. júla 2010 v čase asi o 21.05 hod. prišiel na svojom osobnom motorovom vozidle zn. Honda Civic, striebornej svetlej metalízy, z ktorého predtým odmontoval evidenčné číslo, pred rodinný dom L. B. do H., kde po príchode na miesto vystúpil zo svojho vozidla, ktoré nechal naštartované, vytiahol zo svojho vozidla v zelenej igelitovej taške ukrytú krátku brokovú strel-

nú zbraň značky Hubertus Prague kal. 16/16, ktorú si vopred zadovážil a rozbehol sa za L. B., pričom I. B. mu stála v ceste, na to Š. K. bežiac okolo nej zbraňou vystrelil vedľa ucha I. B., pričom v tom čase už L. B. bežal smerom k S. ulici a Š. K. za ním. Medzitým I. B. kričala na svojho syna T. P. o pomoc, potom Š. K. dobehol L. B., ktorý sa potkol a spadol na zem. Š. K. vybral zbraň z igelitovej tašky, ktorú následne odhodil a z bezprostrednej blízkosti vystrelil na hlavu L. B., ktorý následkom výstrelu utrpel devastáčné zranenia, zväčša ľavej časti lebky, ktorým na mieste podľahol.

Obžalovaný Š. K. podal v zákonnej lehote odvolanie, pretože namietať skutkové zistenia Špecializovaného trestného súdu. Podľa obžalovaného nebol naplnený zákonný znak surovým alebo trýznivým spôsobom, keďže podľa ustálenej judikatúry sa v takomto prípade má na mysli taký spôsob útoku, ktorý je spojený s ubíjaním obete a nápaditejšou devastáciou jej tela, pričom o surový spôsob nepôjde vtedy, ak páchatel okamžite usmrť iného jedným úderom, jednou bodnou ranou do srdca alebo zastrelením.

Najvyšší súd Slovenskej republiky dospel k záveru, že konanie obžalovaného Š. K. zo stránky subjektívnej i objektívnej naplnilo znaky obzvlášť závažného zločinu úkladnej vraždy podľa § 144 ods. 1, ods. 2 písm. c) Trestného zákona s poukazom na § 138 písm. c) Trestného zákona spáchaného vo viacčinnom súbehu so zločinom nedovoleného ozbrojovania a obchodovania so zbraňami podľa § 294 ods. 1, ods. 2 Trestného zákona, keďže obžalovaný Š. K. úmyselne usmrtil L. B. s vopred uváženou pohnútkou surovým spôsobom, a to strelnou zbraňou a strelivom zadováženým a držaným bez povolenia. Podkladom pre tento záver je skutočnosť, že obžalovaný Š. K. úmyselne usmrtil nebohého L. B. s vopred uváženou pohnútkou. Bolo nepochybne preukázané, že v jeho prípade nešlo o konanie impulzívne a neuvážené, ale o konanie založené na úmysle, ktorým disponoval určitý časový úsek. Toto jeho konanie sa vyznačovalo zložitejšou prípravou a vyžadovalo si určitý predchádzajúci plán a koordináciu v čase, priestore a prostriedkoch. Konanie obžalovaného Š. K. cielene smerovalo k následku usmrť nebohého L. B. za každú cenu, pričom tento jeho úmysel bol nakoniec aj realizovaný spôsobom, ktorý Špecializovaný trestný súd správne právne posúdil ako **surový**, pretože útok obžalovaného Š. K. na osobu nebohého L. B. sa vyznačoval extrémne vysokou intenzitou a mierou brutality, pričom v danom prípade nešlo len o jeden jediný smrteľný výstrel, ale, takpovediac, o neľútostnú fyzickú likvidáciu, ktorá trvala určitú dobu. Z obrazového záznamu vyplýva, že obžalovaný Š. K. potom, čo z motorového vozidla vytiahol vražednú zbraň, prvýkrát vystrelil na nebohého L. B. napriek tomu, že mu

v smere strelby stála manželka nebohého, svedkyňa I. B. a keď ho netrafil, pokračoval v útoku tým, že ho začal prenasledovať a keď nebohý L. B. pri úteku na asfaltovej ceste spadol a zostal ležať, obžalovaný Š. K. ho dobehol a L. B. ležiaceho na zemi usmrtil ďalším výstrelom do hlavy z bezprostrednej blízkosti. V tejto súvislosti nie je podstatné a ani sa nevyžaduje, aby tento útok zároveň vyvolal aj zvýšené utrpenie poškodeného.

Záver

Posúdenie, či spáchanie určitého skutku vykazovalo surový alebo trýznivý spôsob (prípadne oba spôsoby zároveň) spáchania trestného činu nie je až také jednoduché, ako sa na prvý pohľad možno zdá. Ako vyplýva z konštatovania Dovolacieho súdu Českej republiky, obzvlášť surový spôsob spáchania trestného činu predstavuje predovšetkým okolnosti, ktoré charakterizujú použité násilie z vonkajšieho hľadiska a obzvlášť trýznivý spôsob spáchania trestného činu predstavuje okolnosti skôr subjektívnej povahy charakterizujúce prežitky poškodeného. Súd musí starostlivo posúdiť všetky vykonané dôkazy jednotlivy, ako aj v ich súhrne, aby mohol vo veci spravodlivo rozhodnúť.

Literatúra

BURDA, E., ČENTĚŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol. *Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. I. diel.* Praha: C. H. Beck, 2010. 1106 s. ISBN 978-80-7400-324-0.

Normatívne právne akty

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Súdne rozhodnutia

Uznesenie Najvyššieho súdu Českej republiky z 10. 7. 2013, sp. zn. 8 Tdo 537/2013.

Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 10. novembra 2011 sp. zn. 5 To 12/2011 (R 9/2013 Zb. rozh. tr.).

TRESTNÉ ČINY PROTI ŽIVOTU A ZDRAVIU V APLIKAČNEJ PRAXI¹

CRIMES AGAINST LIFE AND HEALTH IN APPLICATION PRACTICE²

prof. JUDr. Tomáš Strémy PhD.

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky, Právnickej fakulty
Univerzity Komenského v Bratislave

JUDr. Lukáš Turay

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky, Právnickej fakulty
Univerzity Komenského v Bratislave

Abstrakt: Trestné činy proti životu a zdraviu z hľadiska kvantity síce nepatria medzi najčastejšie páchané v podmienkach Slovenskej republiky, ale z hľadiska ich spoločenského dosahu ich možno zaradiť medzi najzávažnejšie. V príspevku autori upozorňujú na aplikačnú prax OČTK a súdov v oblasti dokazovania trestných činov proti životu a zdraviu.

Abstract: Crimes against life and health in terms of quantity are not among the most frequently committed in the conditions of the Slovak Republic, but in terms of their social impact they can be included among the most serious. In the article, the authors draw attention to the application practice of law enforcement authorities and courts in the field of proving crimes against life and health.

Kľúčové slová: dokazovanie, trestné činy proti životu a zdraviu, zásada zákonosti.

Key words: crimes against life and health, proving, principle of legality

1. Úkladná vražda v podmienkach Slovenskej republiky

Násilná kriminalita, kam zaradujeme aj trestné činy proti životu a zdraviu, je často považovaná za ukazovateľ miery úspešnosti štátu a spoločnosti o kontro-

¹ Príspevok je publikovaný v rámci projektu „APVV-19-0102 – Efektívnosť prípravného konania – skúmanie, hodnotenie, kritériá a vplyv legislatívnych zmien“.

² This work was supported by the Slovak Research and Development Agency under Contract no. APVV-19-0102.

lu kriminality.³ Osobitné postavenie v oblasti násilnej kriminality má trestný čin úkladnej vraždy podľa § 144 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších právnych predpisov a noviel (ďalej len „Trestný zákon“). Ide o trestný čin, ktorý tvorí určitú vstupnú bránu do osobitnej časti Trestného zákona. Je tvorený z jednej základnej skutkovej podstaty a dvoch kvalifikovaných skutkový podstat a v každom jednom odseku je tento trestný čin obzvlášť závažným zločinom. Z historicko-kriminologického hľadiska už rôzne kategórie protispoločenského konania pomenoval Garrafalo, ktorý rozlišoval dva základné typy protispoločenského konania:

- ***Delicta mala per se*** (prirodzený zločin) – konania, ktoré sú zlé, skazené už svojou podstatou a sú považované za trestné skoro vo všetkých civilizovaných krajinách (lúpež, krádež).
- ***Delicta mere prohibita*** – ide o konania, ktoré sú prehlásené za trestné činy až na základe trestnej politiky konkrétneho štátu (napríklad v Československu bolo trestné príživníctvo podľa § 203 zákona č. 140/1961 Trestný zákon v znení neskorších právnych predpisov a noviel: *Kto sa sústavne vyhýba poctivej práci a dáva sa niekým vydržiavať alebo si prostriedky na obživu zadávažuje iným nekalým spôsobom, potresce sa odňatím sloby až na tri roky*).⁴

Z Garrafalovho pohľadu by trestný čin úkladnej vraždy podľa § 144 Trestného zákona predstavoval *delicta mala per se*.

Z hľadiska štatistických ukazovateľov nie je trestný čin úkladnej vraždy frekventovaným trestným činom. Za rok 2019 bolo na území Slovenskej republiky spáchaných 16 úkladných vražd.

³ KLIMEK, K. kol. *Kriminológia vo vnútroštátnom a medzinárodnom rozmere*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2020, s. 286.

⁴ VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J., HULMÁKOVÁ, J. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 5.

Tabuľka 1 Štatistika trestného činu úkladnej vraždy podľa § 144 TZ od roku 2010 do roku 2019

Úkladná vražda	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Zistené	12	19	20	18	10	9	17	20	22	16
Objasnené	3	6	8	4	3	–	9	4	9	7
Dodatočne objasnené	3	5	1	1	2	3	1	1	3	9

Zdroj: Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky.

V rámci dokazovania trestného činu vraždy je jedným z kľúčových dôkazov telo poškodeného. V prípade absencie tela je len veľmi ťažké usvedčiť páchateľa z trestného činu. Ešte komplikovanejšie je to v prípade úkladných vražd na objednávku. Nie je výnimočné, že k objednávateľovi smeruje len sieť nepriamych dôkazov. Možno konštatovať, že z hľadiska dokazovania úkladné vraždy nepatria ku komplikovaným trestným činom na vyšetrovanie, zároveň však poukazujeme na zaujímavý rozsudok Špecializovaného trestného súdu Slovenskej republiky sp. zn. 3 T/11/2015: „Zjednodušene možno konštatovať, že identifikácia osoby, ktorá strieľala, bola nielen najväčším, ale v podstate jediným problémom, ktoré dokazovanie malo vyriešiť. Bolo už viackrát súdom zdôraznené, že ani jeden z dôkazných prostriedkov sám osebe by neobstál v úlohe jediného usvedčujúceho dôkazu. Dôkazy obžalovaného usvedčujú, len pokiaľ ich posudzovateľ chápe ako komplex, ktorý po vyhodnotení tak jednotlivo, ako aj (a predovšetkým) súhrnne neumožňuje iný záver vo veci, len záver o vine osoby postavenej pred súd. Záver o vine tejto osoby korešponduje i s tou časťou vykonaného dokazovania, v rámci ktorej sa skúmala osobnostná štruktúra obžalovaného. Viacero svedkov vypovedalo o charaktere jeho správania, ktoré jednoznačne vykazuje psychopatické črty. Opäť len dokresľujúco vyznieva ten fakt, že obžalovaný sa odmietol podrobiť príslušným testovým metódam vyšetrovania, a tak psychologická časť posudku spracovaného na jeho osobu nemohla odpovedať na otázky, či v osobe obžalovaného ide o psychopaticky štruktúrovanú osobnosť alebo nie. Dôkazy sa vyhodnocujú na základe teórie voľného hodnotenia dôkazov, pričom pokiaľ dôjde k uznaniu viny, musí byť bez akýchkoľvek pochybností zřejmé, že dôkazy jednotlivo i v ich súhrne neumožňujú inú interpretáciu skutkového deja,

len že páchatelom je osoba, ktorá bola postavená pred súd. Zákon nič nehovorí o tom, koľko dôkazov musí byť v prospech, prípadne v neprospech páchatela, dôkazy sa vyhodnocujú na základe logických úvah, pričom súd musí mať na zreteľ zásadu *in dubio pro reo*, teda „v pochybnostiach v prospech obžalovaného“. To znamená, že všetky skutočnosti, ktoré umožňujú rôzne interpretácie, musí vyhodnotiť v obžalovaného prospech.“

V zásade by obžaloba ani odsúdenie obžalovaného nemalo byť postavené na nepriamych dôkazoch. V prípade však, že tieto dôkazy čo do kvality a kvantity tvoria nepretržitú súvislú sieť usvedčujúcich dôkazov (jedno či priamych alebo nepriamych), možno po dôkladnej úvahe dospieť k odsúdeniu páchatela.

V prípade právnej kvalifikácie úkladnej vraždy, ak páchatel tento trestný čin spáchal na objednávku, nám bolo v roku 2017 prezentované zaujímavé stanovisko Najvyššieho súdu Slovenskej republiky. Podľa stanoviska sa má skutok právne kvalifikovať podľa § 144 ods. 1 a nie podľa § 144 ods. 1, ods. 2 písm. e) s odkazom na § 140 písm. a) Trestného zákona. Najvyšší súd SR vo svojom stanovisku (sp. zn. Tpj 57/2016) uviedol: *Ak páchatel iného úmyselne usmrtil (o taký čin sa pokúsi alebo ho pripravuje) „na objednávku“, ide nevyhnutne o konanie s vopred uváženou pohnútkou, ktoré je potrebné kvalifikovať ako obzvlášť závažný zločin úkladnej vraždy podľa § 144 ods. 1 Trestného zákona. Prijatie objednávky na vraždu je totiž samo osebe okolnosťou, ktorá znamená naplnenie znaku „vopred uvážená pohnútká“ pri ďalšom konaní páchatela, smerujúcom k usmrteniu iného, ktorý je aplikačným rozlišovacím momentom medzi ustanoveniami § 144 a § 145 Trestného zákona a z hľadiska § 144 Trestného zákona je zákonným znakom trestného činu (znakom základnej skutkovej podstaty uvedenej v § 144 ods. 1 Trestného zákona). Neprichádza potom, v dôsledku zákazu kvalifikačnej a ďalšej súvisiacej duplicity, v zmysle § 38 ods. 1 Trestného zákona použiť znak spáchania činu „na objednávku“ aj ako okolnosť, ktorá podmieňuje použitie vyššej trestnej sadzby podľa § 144 ods. 2 písm. e/ v spojení s § 140 písm. a/ Trestného zákona. Prijatie objednávky na vraždu by tak bolo v rozpore s ustanovením § 38 ods. 1 Trestného zákona hmotnoprávne zohľadnené (použitie) dvakrát, a to bez akéhokoľvek iného, resp. ďalšieho obsahového prvku tejto okolnosti pri druhom (zdvojenom) použití podľa predchádzajúcej vety.*⁵

Je však zaujímavé, že takéto kvalifikačné „privilegium“ uviedol Najvyšší súd SR len vo vzťahu úkladnej vraždy na objednávku. Zvyšné právne kvalifikácie

⁵ Zbierka stanovisk Najvyššieho súdu Slovenskej republiky 1/2017 [online]. Dostupné na: https://www.nsud.sk/data/files/1621_zbierka-1-2017.pdf

v spojitosti s osobitným motívom a úkladnou vraždou sa naďalej majú posudzovať podľa § 144 ods. 1 ods. 2 písm. e) Trestného zákona. Podľa nášho názoru je uvedené stanovisko chybné. Každý z osobitných motívov je do určitej miery vyjadrený a zahrnutý v pojme s vopred uváženou pohnútkou.

V porovnaní s pojmom na objednávku ostatné osobitné motívy nesprítomňujú rozdiel.

2. Zásada zákonnosti a trestný čin šírenia nebezpečnej nákazlivej ľudskej choroby (§ 163 a § 164 Trestného zákona)

Každá trestná politika sa neobíde bez kľúčových zásad, ktoré ju musia sprevádzať. Základné zásady trestného práva hmotného sú vedúce idey, na ktorých by malo byť založené vnímanie trestného práva v spoločnosti. Tvoria určitý nevyhnutný základ, na ktorom je postavená koncepcia trestnej zodpovednosti a systém trestných sankcií a určujú šírku a koncepciu trestnoprávnej ochrany spoločenských vzťahov.

Z nášho pohľadu má osobitné postavenie zásada zákonnosti. Ako jeden z prvých ju vyjadril Cesare Beccaria: *Nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege* (niet trestného činu bez zákona a niet sankcie bez zákona). Táto zásada má v sebe zakomponované štyri znaky:⁶

*Nullum crimen sine lege scripta*⁷ – tento atribút vyjadruje potrebu zákonnej formy pre trestnoprávny predpis. Iba skutková podstata vyjadrená minimálne vo forme zákona má silu vyvolať pre páchatela trestnoprávne konzekvencie. V zahraničí sa vyskytujú prípady, že skutková podstata je vyjadrená aj v inom právnom predpise ako v Trestnom zákone. Napríklad v Českej republike je upravená skutková podstata trestného činu velezrady priamo v Ústave Českej republiky čl. 65. Velezrady sa môže dopustiť len prezident Českej republiky. Zároveň česká právna úprava pozná aj skutkovú podstatu vlastizrady podľa § 309 trestného zákoníku č. 40/2009 Sb. Skutková podstata je teda vyjadrená aj v inom právnom predpise, t. j. v Ústave Českej republiky, ktorá má

⁶ MENCEROVÁ, I., TOBIÁŠOVÁ, L., TURAYOVÁ, Y. a kol. *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. 2. aktualizované a prepracované vydanie.* Šamorín: Heuréka, 2015, s. 21.

⁷ Niektorí autori túto zásadu pomenúvajú aj ako zásadu zákazu obyčajového práva. Pozri napr. ŠÁMAL, P. a kol. *Trestné právo hmotné.* 8. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 46.

však vyššiu právnu silu ako zákon, preto nedochádza k porušeniu zásady *nulum crimen sine lege scripta*.

Nullum crimen sine lege certa – v tomto atribúte je vyjadrená požiadavka určitosti a zrozumiteľnosti právnej normy. Je dôležité, aby každý občan Slovenskej republiky mohol zhodnotiť a posúdiť všetky trestnoprávne následky svojho vlastného konania. Jednou z príčin porušovania tejto subzásady je častá zmena, novelizácia trestných kódexov a v niektorých prípadoch aj používanie neurčitých pojmov v Trestnom zákone.

Nullum crimen sine lege stricta – zákaz analógie v neprospech páchatela trestného činu. Analógia je v trestnom práve hmotnom absolútne neprípustná až na výnimky, keď môže byť na prospech páchatela.

Nullum crimen sine lege praevia – je neprípustné spätné pôsobenie Trestného zákona, ak je to v neprospech páchatela, t. j. zákaz retroaktivity.

Táto základná zásada (zákonnosti) stanovuje zákonodarcovi určité piliere, o ktoré sa musí opierať pri kreácii trestnej politiky. V podmienkach Českej republiky majú so zásadou zákonosti negatívnu skúsenosť z roku 2013. Ústavný súd Českej republiky svojím nálezom **PL. ÚS 13/12 z 23. júla 2013 zrušil ustanovenie § 289 ods. 2 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, v časti „a jaké je množství větší než malé u omamných látek, psychotropních látek, přípravků je obsahujících a jedů“ z dôvodu porušenia zásady zákonosti, pretože to, čo zákonodarca považoval za omamnú látku, psychotropnú látku a jed nebolo upravené v rámci zákonnej normy, ale iba prostredníctvom podzákonného právneho predpisu, konkrétne v § 2 a prílohe č. 2 nariadenia vlády č. 467/2009 Sb., „kterým se pro účely trestního zákoníku stanoví, co se považuje za jedy a jaké je množství větší než malé u omamných látek, psychotropních látek, přípravků je obsahujících a jedů, ve znění nařízení vlády č.4/2012 Sb.“.**

V poslednom období sa pod vplyvom rozšírenia ochorenia COVID-19 riešila otázka, ako vyvodit trestnoprávnu zodpovednosť voči obyvateľom, ktorí nerešpektujú pravidlá a môžu uvedené ochorenie šíriť medzi ľuďmi či už úmyselne, alebo z nedbanlivosti. Problém predstavuje predovšetkým pojem **nebezpečne nákazlivá ľudská choroba**. Podľa odbornej literatúry musíme pod týmto pojmom rozumieť hocikakú nákazlivú ľudskú chorobu (napr. bežná chrípka – ak by totiž šírenie každej nákazlivej ľudskej choroby bolo trestné, potom by bol páchatelom tohto trestného činu takmer každý človek, ktorý nie je ochotný vyležať doma nákazlivé prechladnutie a ide do práce), ale len takú nákazlivú chorobu, ktorá svojou povahou podstatne zvyšuje nebezpečenstvo pre ľudský

život a zdravie.⁸ V minulosti bola ešte bližšie špecifikovaná v prílohe vyhlášky ministerstva spravodlivosti č. 105/1987 Z. z., ktorou sa určuje, ktoré choroby sa považujú za nákazlivé v zmysle Trestného zákona. Uvedená vyhláška je obsoľentná a v prípade, ak by aj bola platná, narážala by na zásadu *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*. Ako uvádza Kordík: „Podľa čl. 123 Ústavy Slovenskej republiky, Ministerstvá a iné orgány štátnej správy na základe zákonov a v ich medziach môžu vydávať všeobecne záväzné právne predpisy, ak sú na to splnomocnené zákonom“. Pričom predmetná vyhláška bola vydaná na základe splnomocňovacieho ustanovenia § 195 Trestného zákona účinného do 31. decembra 2005 (zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon v znení neskorších predpisov). V Trestnom zákone účinnom od 1. januára 2006 (zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov) takéto splnomocňujúce ustanovenie nie je, a teda vyhláška č. 105/1987 Zb. nemá oporu v žiadnom zákone a je teda obsoľentná.“⁹ Autor ďalej uvádza, že výklad toho, čo je nákazlivá ľudská choroba, bude v praxi otázkou dokazovania a k tejto skutočnosti sa bude vyjadrovať znalec z príslušného odvetvia. Dovoľíme si nesúhlasiť. Znalec nemôže vykladať zákonný znak skutkovej podstaty, pretože týmto by mohlo prísť k porušeniu zásady zákonnosti.

3. Akčný plán na boj proti drogám na obdobie rokov 2021 – 2025

Európska komisia 4. júla 2020 schválila agendu a Akčný plán na boj proti drogám na obdobie 2021 – 2025 ako súčasť stratégie bezpečnostnej únie. Tento akčný plán stanovuje politický rámec a priority v prijatí potrebných opatrení a aktivít na nasledujúcich 5 rokov. Ich cieľom je chrániť občanov prostredníctvom lepšie koordinovaných opatrení na riešenie bezpečnostných a zdravotných dôsledkov obchodovania s drogami a ich užívania. Samotný akčný plán zachováva a posilňuje integrovaný a vyvážený prístup založený na dôkazoch (tzv. *evidence-based*) k zníženiu dopytu a ponuky drog prostredníctvom komplexného multidisciplinárneho prístupu. Súčasná drogová situácia v Eu-

⁸ BURDA, E., ČENTĚŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol. *Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár. II. diel*. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 224 – 225.

⁹ Bližšie pozri KORDÍK, M. *Trestnoprávna rovina COVID-19 a reakcia na blog Doc. Škrobáka* [online]. In: COMENIUS odborný blog. Dostupné na <https://comeniusblog.flaw.uniba.sk/2020/03/18/trestnopravna-rovina-covid-19-a-reakcia-na-blog-doc-skrobaka/>

rópske únii (ďalej len „EÚ“) si vyžaduje komplexné bezpečnostné a zdravotnícke reakcie pokrývajúce vedecký, environmentálny, sociálno-politický a medzinárodný rozmer problému. Agenda Európskej únie v oblasti drog načrtáva osem strategických priorít, ktoré sú zoradené pod:

- a) zvýšená bezpečnosť (zameraná na všetky aspekty nedovoleného obchodovania s drogami),
- b) zvýšená prevencia (pred nepriaznivými účinkami drog vrátane ich prepojenia na násilie),
- c) riešenie škôd súvisiacich s drogami (prístupom k liečbe, znižovaním rizika a znižovania škôd a vyváženým prístupom k drogovej problematike vo väzeniach).¹⁰

Spomenutých osem priorít tvoria:

1. Prerušit' a rozložit' hlavné vysokorizikové skupiny organizovaného zločinu súvisiace s drogami, pôsobiace, pochádzajúce alebo zamerané na členské štáty EÚ a zamerať sa na súvislosti s inými bezpečnostnými hrozbami.
2. Zvýšiť odhaľovanie nedovoleného veľkoobchodného obchodovania s drogami a drogovými prekurzormi v miestach vstupu a výstupu EÚ.
3. Zlepšiť účinnosť monitorovania logistických a digitálnych kanálov využívaných na distribúciu stredných a malých objemov drog a zvýšiť zachytávanie nezákonných látok pašovaných týmito kanálmi v úzkej spolupráci so súkromným sektorom.
4. Rozložit' (znižit' a postupne odstrániť) výrobu a spracovanie drog, zabrániť zneužívaniu a obchodovaniu s drogovými prekurzormi na nedovolenú výrobu drog a eliminovať nelegálne pestovanie (v rámci tejto strategickej priority – opatrenia 25 a 26 hovoria o potrebe zväziť začatie štúdie hodnotiacej účinnosť rámcového rozhodnutia Rady 2004/757/SVV z 25. októbra 2004, ktorým sa stanovujú minimálne ustanovenia o znakoch skutkových podstat' trestných činov a trestov v oblasti nezákonného obchodu s drogami s ohľadom na možné zmeny zastaraných aspektov a podľa potreby posilňovať niektoré oblasti. Opatrenie 26 – pokračovať v podpore a sledovaní výsledkov alternatívnych rozvojových programov a súvisiacich intervencií protidrogovej politiky zameraných na rozvoj v krajinách pôvodu nelegálnych drog, a to aj prostredníctvom

¹⁰ https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-security/20200724_com-2020-606-commission-communication_en.pdf

výmenny najlepších postupov a technických odborných znalostí, vzájomného vzdelávania sa a prostredníctvom zapojenia na globálnej úrovni a s medzinárodnými organizáciami).

5. Predchádzať užívaniu drog, zlepšovať prevenciu kriminality a zvyšovať povedomie o nepriaznivých účinkoch drog na občanov a komunity.
6. Zlepšiť prístup k možnostiam liečby, ktoré zodpovedajú rôznym zdravotným a rehabilitačným potrebám ľudí, ktorí sú užívateľmi návykových látok poškodení.
7. Zvýšiť efektívnosť intervencií na znižovanie rizík a poškodení na ochranu zdravia užívateľov drog a verejnosti.
8. Vypracovať vyvážený a komplexný prístup k užívaniu drog vo väzniciach (znižiť dopyt a obmedziť ponuku). Táto agenda je sprevádzaná akčným plánom zahŕňajúcim konkrétne operačné kroky a činnosti.¹¹

Užívanie drog v číslach:

- najmenej 83,9 milióna Európanov uviedlo, že *cannabis* (konope) užilo aspoň raz za život,
- viac ako 17 miliónov Európanov užilo kokaín a 12,1 milióna amfetamín,
- 1,3 milióna dospelých ľudí je problémových užívateľov opiátov,
- odhaduje sa, že v EÚ došlo v roku 2014 k najmenej 6 800 úmrtiam na predávkovanie,
- 2,4 novohlásených diagnóz HIV na milión občanov možno pripísať injekciám drog, nelegálne drogy sa často používajú v kombinácii s legálnymi látkami, ako sú alkohol a tabak.¹²

Najväčší európsky trh s drogami je pre konope a značná časť výroby drogy sa uskutočňuje v EÚ. Odhaduje sa, že maloobchodný trh s kanabisom mal v roku 2017 najmenej 25 miliónov používateľov ročne a odhadovaná hodnota trhu pre kanabis bola minimálne 11,6 miliárd EUR v roku 2017. Približne jeden zo siedmich mladých dospelých v EÚ uvádza, že v minulom roku užil kanabis, pričom miera prevalencie je všeobecne stabilná, ale ukazujú sa prvé príznaky možného zvýšenia v niektorých krajinách. Bylinné kanabis sa v EÚ používa častejšie ako kanabisová živica. Trh s kanabisom sa rýchlo stáva rozmanitejším a zložitejším, čo komplikuje a zatažuje súčasné regulačné prístupy, vymáhanie práva a monitorovanie tejto drogy. Stále dominuje živica a bylinné

¹¹ https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-security/20200724_com-606-annexe_en.pdf

¹² https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/organized-crime-and-human-trafficking/drug-control_en

konope, ktoré majú teraz vyššiu účinnosť, ale objavujú sa ďalšie produkty. Tie sa pohybujú od vysoko účinných konopných olejov po širokú škálu komerčných lekárskejších a wellness produktov s nízkym obsahom tetrahydrokanabinolu (THC).¹³

Literatúra

1. BURDA E., ČENTĚŠ J., KOLESÁR J., ZÁHORA J., a kol. *Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár. II. diel.* Praha: C. H. Beck, 2011. 1608 s. ISBN 978-80-7400-394-3.
2. KLIMEK, K. kol. *Kriminológia vo vnútroštátnom a medzinárodnom rozmere.* Bratislava: Wolters Kluwer, 2020. 780 s. ISBN 978-80-571-0251-9.
3. KORDÍK, M. Trestnoprávna rovina COVID-19 a reakcia na blog Doc. Škrobáka [online]. In: COMENIUS odborný blog. Dostupné na: <https://comeniusblog.flaw.uniba.sk/2020/03/18/trestnopravna-rovina-covid-19-a-reakcia-na-blog-doc-skrobaka/>
4. KUČHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky.* 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019. 616 s. ISBN 978-80-7400-732-3.
5. MENCEROVÁ, I., TOBIÁŠOVÁ, L., TURAYOVÁ, Y. a kol. *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. 2. aktualizované a prepracované vydanie.* Šamorín: Heuréka, 2015. 501 s. ISBN 978-80-8173-011-5.
6. ŠÁMAL, P. a kol. *Trestné právo hmotné.* 8. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2016. 1052 s. ISBN 978-80-7552-358-7.

Súdne rozhodnutia

1. Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. Tpj 57/2016.
2. Rozsudok Špecializovaného trestného súdu Slovenskej republiky sp. zn. 3 T/11/2015.
3. Nález Ústavného soudu ČR Pl. ÚS 13/12.

Elektronické zdroje

1. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-security/20200724_com-2020-606-commission-communication_en.pdf [cit. 2020-10-21].
2. (https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-security/20200724_com-606-annexe_en.pdf) [cit. 2020-10-21].
3. https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/organized-crime-and-human-trafficking/drug-control_en [cit. 2020-10-21].
4. <https://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/13238/TD0420439-SKN.pdf> [cit. 2020-10-21].

¹³ <https://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/13238/TD0420439SKN.pdf>

NIEKOĽKO POZNÁMOK K METODIKE VYŠETROVANIA VRÁŽD

SEVERAL NOTES ON THE METHODOLOGY OF HOMICIDE INVESTIGATION

prof. JUDr. Jaroslav Klátik, PhD.

Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Abstrakt: Autor sa v príspevku venuje osobitostiam pri metodike vyšetrovania vrážd. Vyšetrovanie vrážd si vyžaduje interdisciplinárne prepojenie poznatkov z odlišných oblastí. Väčšina páchatelov vrážd trpí poruchami osobnosti, preto sa časť práce venuje osobnosti páchatela a forenzne významným psychickým poruchám. V príspevku komparuje kontrolujúceho sa a nekontrolujúceho sa páchatela. Analyzuje motívy, ktoré vedú páchatelov k spáchaniu vrážd, či už sú to dlhodobé konflikty v rodine alebo čisto ziskné dôvody.

Abstract: The author deals with the peculiarities of the methodology of homicide investigation. Homicide investigation requires an interdisciplinary connection of knowledge from different areas. Most perpetrators of murders suffer from personality disorders, so part of the work is devoted to the perpetrator's personality and forensically significant mental disorders. The article compares the controlling and non-controlling offender. It analyzes the motives that lead perpetrators to commit murders, whether they are long-term conflicts in the family or purely greedy reasons.

Kľúčové slová: vražda, metodika vyšetrovania, obhliadka, súdne lekárstvo, poruchy osobnosti, osobnosť páchatela, profilovanie páchatelov.

Key words: murder, methodology of investigation, examination, forensic medicine, personality disorders, personality of the offender, profiling perpetrators.

Úvod

Metodika vyšetrovania týchto násilných trestných činov okrem vrážd a zabitia zahŕňa aj prípady, keď došlo k úmrtiam, „samovražďám“ a z kriminalistických verzií vyplývajú podozrenia, že pravdepodobne pôjde o vraždu. Pri každej skupine úmyselných trestných činov sa pozoruje motív, ktorý viedol páchatela k spáchaniu takého skutku. Pri vraždách je motív jedným z najdôležitej-

ších taktických hľadísk vedúcich k ich objasneniu. Napriek ich širokému spektru za klasické sa považujú motívy vyvolané disharmóniou v medziľudských vzťahoch (vraždy z nenávisti), zisťné (lúpežné vraždy), smerujúce k zakrytiu závažnejšieho trestného činu alebo k úplnému zbaveniu sa trestnej zodpovednosti, sexuálne, z ľútosti, politické a podobne. V súčasnej dobe, prihliadajúc na motívy vražd, možno hovoriť o vražde ako o prostriedku na vyrovnanie účtov medzi organizovanými kriminálnymi skupinami, vymáhanie dlhov, likvidáciu konkurencie a pod., ktoré sa okrem trvale prevládajúcich vražd prameniacych z konfliktných medziľudských vzťahov vyskytujú čím ďalej častejšie. Postup pri zisťovaní vraždy a odhaľovaní páchatela predstavuje veľmi komplikovaný postup zložený z presne za sebou nasledujúcich kriminalistických metód a úkonov, ktoré pozostávajú zo zistenia motívu, detailnej obhliadky miesta činu, zistenia, zaistenia a odhaľovania kriminalistických stôp, identifikovania obete, prípravy výsluchu prípadných svedkov a ďalej. Vražda či úkladná vražda môže byť spáchaná rôznymi spôsobmi, ktoré sa členia podľa viacerých kritérií.

1. Metodika vyšetrovania vražd

Z hľadiska metodiky ich vyšetrovania je najpoužívanejšie členenie podľa týchto kritérií: stupeň pripravenosti: a) nepripravované – do tejto skupiny zaraďujeme trestné činy, pri ktorých útok nastáva okamžite po tom, čo sa páchatel rozhodne usmrtiť obeť. Znaky charakterizujúce nepripravenosť trestných činov sú: nepriaznivá situácia, nepremyslená obhajoba, skutok je páchaný buď bez zbrane, alebo so zbraňou, nástrojom náhodne vybraným na mieste činu a páchatelia vzhľadom na nepripravené alibi sa často k spáchaniu vraždy priznajú; b) pripravované vopred – sú opakom nepripravovaných vražd a vyznačujú sa vopred vybranou obeťou, zadovážením vhodného vražedného nástroja a výberom miesta činu, prípravou aliby a zničením stôp vedúcich k staženiu objasnenia skutku a identifikácii mŕtvol. K charakteristickým znakom patrí priaznivá situácia pre páchatela, účinné zbrane, utajovanie činu po dokonaní vraždy, presvedčivá a premyslená lživá obhajoba. Podľa vlastností použitej zbrane sú: a) vraždy spáchané bez použitia zbrane (otrávenie, zaškrtenie), b) vraždy spáchané za použitia zbrane (britva, nôž). Podľa spôsobu, akým bola obeť usmrtená: a) fyzikálne (tepelné) – nízke či vysoké teploty, b) mechanické – strelné, rezné, sečné, c) chemické (jedy), d) fyzikálno-chemické (lieky), e) biologické (vyhladovanie), f) psychické (vyčerpanie). Podľa spôsobu, akým

páchateľ chcel zabrániť odhaleniu vraždy: a) páchatel' obeť premiestnil (zabránenie začlenenenia páchatela medzi podozrivých), b) páchatel' obeť usmrtil (časový náskok), c) páchatel' obeť zničil, resp. rozčlenil – páchatel' zničil stopy (sťažovanie identifikácie páchatela), d) páchatel' inscenoval iné skutočnosti (náhla smrť, nešťastná náhoda, samovražda, nutná obrana), e) páchatel' zaobstarával falošné dôkazy.

Metodika vyšetrovania vražd sa vyznačuje osobitosťami: a) v predmete vyšetrovania, b) v podnetoch na vyšetrovanie, c) v prvotných vyšetrovacích a operatívno-pátracích úkonoch, d) vo vyšetrovacích verziách, plánovaní a organizácii vyšetrovania, e) v následných vyšetrovacích a operatívno-pátracích úkonoch, f) v zapojení verejnosti do vyšetrovania, g) v kriminalistickej prevencii.¹ Tak ako pri iných trestných činoch je potrebné v priebehu vyšetrovania zistiť a dokázať objekt (či útok smeroval len proti životu, alebo boli ohrozené aj iné záujmy chránené zákonom), objektívnu stránku (miesto, čas, okolnosti, prostriedky, obrana obete, druh násilia), subjekt (či vraždu spáchal páchatel' sám, alebo ide o spolupáchateľstvo či organizovanú skupinu) a subjektívnu stránku trestného činu (motív, úmysel, vopred uvážená pohnútku). K najčastejším podnetom na začatie vyšetrovania patrí oznámenie o náleze mŕtvoly alebo jej časti s príznakmi, že obeť bola usmrtená násilím, oznámenie zamestnancov organizácie o podozrivom úmrtí, oznámenie príslušníkov záchranných zložiek alebo zistenie o násilnom usmrtení v rámci operatívno-pátracej činnosti. Pri podozrení zo spáchania vraždy príslušníci kriminálnej polície prvotne vykonajú obhliadku miesta, kde bola nájdená mŕtvola a obhliadku miesta činu, ak tieto miesta nie sú totožné, teda ak bola mŕtvola premiestnená. Znakmi preukazujúcimi, že miesto nálezu a miesto činu nie je to isté, sú chýbajúce známky zápasu obete s páchatelom, prítomné stopy po manipulácii s obeťou (ak súdno-lekárske skúmanie preukázalo manipuláciou v dôsledku narušenia mŕtvolnej stuhnutosti a premiestnenia mŕtvolných škvŕn) a veľakrát je mŕtvola ukrytá.² Obhliadka tela mŕtvoly podlieha presnému postupu a vykonáva ju súdny lekár v rámci súdnolekárskej expertízy, ktorá musí byť vykonaná, ak je podozrenie, že smrť bola následkom trestného činu alebo v prípade, ak sú nájdené časti mŕtvoly. Vykonáva sa v spolupráci s kriminalistickým technikom na mieste nálezu mŕtvoly alebo na mieste činu a pri pitve. Skutočnosti zistené pri

¹ VIKTORYOVÁ, J. a kol. *Vyšetrovanie*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2011, s. 187.

² ŠTEFAN, J., HLADÍK, J. Mutilace mrtvoly z pohledu soudního lékaře. *Kriminalistický sborník*, roč. 46, 2002, č. 3, s. 42.

obhliadke sa zapisujú do zápisnice, pričom činnosť lekára pozostáva z opisu vonkajších poranení, posmrtných zmien pozostávajúcich z chladnutia, stuhnutosti, mŕtvolných škvŕn a hnilobných zmien, času smrti a jej príčin, kriminalistický expert sa zameriava na polohu voči okoliu, podložku, na ktorej bola mŕtvola nájdená a na spôsob jej ukrytia. K špecifickým verziiám vytýčeným na základe poznatkov získaných z miesta činu, situácie a stóp nachádzajúcich sa na mieste činu patria: a) ak sa vražda stala na mieste, ktoré obeť nepoznala alebo k nemu nemala žiadny vzťah, tak sa možno prikláňať k verzii, že páchatelom je osoba, ktorej obeť dôverovala natoľko, aby sa na takéto miesto s páchatelom dostavila, b) ak sa vražda stala na mieste, o ktorom bol páchatel informovaný ako o mieste vhodnom na vraždu, v takom prípade možno hovoriť o verzii, že páchatel sa nachádzal podľa tvrdenia svedkov na mieste činu, c) ak bol páchatel do obydlija vpustený samotnou obeťou, možno hovoriť o verzii, že páchatel bol s obeťou v blízkom vzťahu. Po vykonaní prvotných úkonov nastáva výsluch obvineného, svedkov, poškodených, expertízy a prípadne aj ďalšie vyšetrovacie úkony.³ Osobitosti výsluchu obvineného sa vykonštruovali už zo samotných faktov, že obvinený sa pod hrozbou vysokej trestnej sadzby bude snažiť zakryť svoju účasť na vražde. Nájdu sa však aj prípady, keď sa páchatel k vražde prizná sám a poskytne pravdivú výpoveď.⁴ Z hľadiska obsahu je výsluch obvineného z trestného činu vraždy zameraný na zistenie okolností, ktoré sa týkajú prípravy vraždy, existencie vzťahu medzi páchatelom a obeťou, motívu vraždy, ďalej je obsahom výsluchu skúmanie, čo robil potenciálny páchatel v deň spáchania vraždy, aké prostriedky boli použité na vraždu a samotný mechanizmus vraždy. Na záver výsluchu sa zisťuje konanie páchatela po vražde (manipulácia so stopami a mŕtvolou). Výsluch svedkov prítomných pri vražde, či už videli páchatela, alebo počuli obeť volať o pomoc, našli mŕtvolu alebo majú podozrenie o spáchaní trestného činu, prebieha so zámerom zistiť: a) v akom rozsahu svedok videl vraždu, b) čo robil na mieste, kde podľa neho došlo k údajnej vražde a kedy k nej malo dôjsť, c) jeho vzťah k obeti, páchatelovi, d) akú činnosť na mieste vraždy vykonal. Výsluch svedkov, ktorí sú v postavení poškodeného, je komplikovaný a vyžaduje sa pri ňom konzultácia s odborným lekárom. Ide o prípady, keď trestný čin vraždy nedospel do konečného štádia, ale skončil v štádiu pokusu. Je však potrebné so všetkou starostlivosťou skúmať, kto je oznamovateľom trestného činu, pretože sa vyskytujú aj prípady,

³ STRAUS, J. a kol. *Teória a metodológia kriminalistiky*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 13.

⁴ VIKTORYOVÁ, J., STRAUS, J. *Vyšetrovanie*. 3. vyd. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2015, s. 168.

keď je oznamovateľom samotný páchatel.⁵ V takej situácii je potrebné najskôr obligatórne preveriť vzťah páchatela a obeť, alibi, ako aj pravdivosť poskytnutých informácií vzhľadom na možné odvrátenie podozrenia alebo krivej výpovede.⁶ Okrem kriminalistických expertíz využívaných pri vyšetrovaní trestného činu vraždy (balistika, daktyloskopia, trasológia, mechanoskopia, biológia, chémia, toxikológia a pod.) má veľký význam pri jednotlivých druhoch vražd pomoc znalca – psychológa, znalca – psychiatra a znalca – sexuológa.⁷ Na základe uvedeného možno metodiku vyšetrovania trestných činov vymedziť ako ucelený systém vyšetrovacích úkonov a opatrení, založených na zákonoch a iných právnych normách realizovaných vyšetrovacími metódami s cieľom náležite objasniť trestné činy, zistiť a usvedčiť ich páchatelov a vytvoriť predpoklady pre ich spravodlivé potrestanie.⁸ Usporiadanie jednotlivých metodík vyšetrovania tvorí obsah osobitnej časti metodiky vyšetrovania. Najčastejšie kritériá, podľa ktorých sú trestné činy združované do jednotlivých metodík, sú osobnosť páchatela, odvetvie ekonomiky, charakter lokality miesta činu, stupeň informačnej hodnoty. Jednotlivé metodiky vyšetrovania trestných činov určitého druhu zaberajú najrozsiahljšiu časť metodiky.

2. Niekoľko poznámok k metodike vyšetrovania vražd

Metodika vyšetrovania vražd sa s určitými modifikáciami využíva nielen pri trestnom čine vraždy (úmyselné usmrtenie inej osoby), ale aj pri náhlych úmrtiach, resp. samovraždách (nezvestné osoby), keď spočiatku nie je možné vylúčiť cudzie zavinenie.⁹ Pre predmet vyšetrovania vraždy je charakteristické zistiť totožnosť obeť, zistiť príčinu smrti a kauzálny nexus medzi konaním páchatela a smrťou obeť, miesto, kde bola obeť zavraždená a dobu smrti, spôsob spáchania vraždy a prostriedok, ktorý bol k jej realizácii použitý, zistiť, čo sa stalo s uvedeným prostriedkom a ako bolo naložené s vecami získanými trestnou

⁵ ŠIMOVIČEK, I. a kol. *Kriminalistika*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. s. 337.

⁶ VIKTORYOVÁ, J., BANGO, D. a kol. *Metodika vyšetrovania trestných činov, I. časť: Vybrané druhy násilných a mravnostných trestných činov*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2002, s. 32.

⁷ PORADA, V. a kol. *Kriminalistika*. Bratislava: Iura Edition, 2007, s. 348; PORADA, V. a kol. *Kriminalistická metodika vyšetrovaní*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, s. 77.

⁸ VIKTORYOVÁ, J., STRAUS, J. *Vyšetrovanie*. 3. vyd. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2015, s. 168.

⁹ PORADA, V. a kol. *Kriminalistika*. Bratislava: Iura Edition, 2007, s. 353.

činnosťou vrátane s osobnými vecami a telom obete, zistiť motív a cieľ vraždy, osoby, ktoré sa dozvedeli o príprave alebo o spáchaní vraždy.¹⁰ Pre spáchanie vraždy je charakteristický vznik typických stôp. Väčšinou tieto stopy pochádzajú od obete a zachytávajú sa na odevu, obuvi a tele páchatela. Analogicky veľmi dôležité sú aj stopy, ktoré páchatel preniesol zo svojho tela na telo obete.¹¹ Medzi typické stopy, ktoré vznikajú pri trestnom čine vraždy patria: chemické a biologické stopy na tele obete.¹² V prípade zápasu medzi obeťou a páchatelom je možné nájsť za nechtami obete aj biologické stopy kože páchatela alebo textilné vlákna z odevu páchatela. Na páchatelovi sa môžu nachádzať chemické a biologické stopy od obete.¹³ Najčastejšie bývajú krvné stopy spôsobené vytekaním z ciev, striekaním z tepien alebo vo forme odtlačkov zo zakrvavených častí tela obete alebo páchatela. Krvné stopy môžu mať podobu: kvapiek, striekancov, šmúh alebo kaluží. Voľným dopadom krvi na povrch vznikajú krvné kvapky. Pri dopade pod uhlom menším ako 90° má kvapka oválny tvar a kraj, ktorý smeruje k zdroju krvácania a je hladký (čím väčšia vzdialenosť od zdroja, tým je povrch viac roztrieštený). Striekance vznikajú pri krvácaní z tepien alebo pri šliapnutí do kaluže krvi. Ak mal uhol dopadu striekanca 90°, bude mať striekanec kruhovitý tvar. Pri šikmom dopade má striekanec tvar čiarkovitý, pričom čiarka je dlhšia, čím ostrejší je uhol dopadu. Nazhromaždením väčšieho množstva krvi vzniká krvná kaluž, ktorej tvar je ovplyvnený množstvom a savosťou podložky, na ktorej sa nachádza. Pri manipulácií s kalužou krvi vznikajú krvné šmuhy (napr. pri odstraňovaní kaluže).¹⁴ Pri zaistovaní biologických stôp je potrebné dodržať určité špeciálne postupy, ako napríklad nikdy sa nedotýkať biologických stôp holými rukami a používať sterilné nástroje, zaistujú sa celé predmety, na ktorých sú biologické stopy,¹⁵ v prípade, že nie je možné zaistiť celý predmet s biologickou stopou, ich odobratie sa

¹⁰ ŠTEFAN, J., HLADÍK, J. Mutilace mrtvoly z pohledu soudního lékaře. *Kriminalistický sborník*. 2002, roč. 46, č. 3, s. 43.

¹¹ ŠIMOVICEK, I. a kol. *Kriminalistika*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 337.

¹² ČERNÍK, J., LIŠOŇ, M. *Násilná kriminalita 2. časť – zvláštnosti postupu pri zisťovaní páchatelov vybraných trestných činov násilnej kriminality*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 1999, s. 11.

¹³ PORADA, V. a kol. *Kriminalistika*. Brno: Akademické nakladateľství CERM, 2001, s. 678; PORADA, V. a kol. *Kriminalistická metodika vyšetrovaní*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, s. 83.

¹⁴ ŠIMOVICEK, I. a kol. *Kriminalistika*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 132.

¹⁵ MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika*. 2. rozš. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 162.

uskutočňuje vždy čistými nástrojmi a obalmi, ako napr. zoškrabaním alebo vatomým tampónom, na skúmanie sa zasielajú biologické stopy, až keď sú suché, pretože keby boli mokré, podliehali by biochemickému rozkladu. Sušenie však prebieha vždy len pri izbovej teplote, ako obal sa pri zaistení biologických stôp používa papier, ktorý umožňuje prípadné dosychanie biologických stôp (nevhodné sú plastové vrecúška). Tekuté biologické materiály sa zaistujú do sklenených skúmaviek,¹⁶ zaistenie všetkých biologických stôp, pretože na mieste nálezu sa nedá určiť, či tieto pochádzajú od jednej osoby, zabezpečenie zdravotnej dokumentácie alebo iného materiálu, napr. sterom bukálnej sliznice od príbuzných na porovnanie so zaistenou biologickou stopou. Na mieste činu, prípadne na mieste, kde bola obeť nájdená alebo na mieste, kde bola nájdená zbraň, sa nachádzajú materiálne stopy. Na základe priemeru hlavne, drážok vo vývrte a smeru drážok od záveru k ústiu je možné určiť druh a typ zbrane. Okrem toho na vnútorných stenách hlavne sa môžu nachádzať rôzne anomálie, napr. po frézovaní, ktoré sa následne premietajú na guľke.¹⁷ V pomerne širokom spektre materiálnych stôp sa prejavuje spôsob spáchania vraždy. Vyhľadať páchatela je možné aj vďaka pachovým stopám, na vyhľadávanie ktorých sa nasadzuje služobný pes. Pachové stopy sa zaistujú do konzerv. Na mieste činu je potrebné zaistiť mikrostopy (častice prachu, hliny, biologických a rôznych chemických látok), ktoré sa môžu obhliadkou zničiť.¹⁸ Pamäťové stopy sú tiež nezanedbateľnými stopami pri vyšetrovaní vražd. Stopy, ktoré zostávajú vo vedomí páchatela, sa považujú všeobecne za veľmi kvalitné. Páchatel vníma celú situáciu veľmi pozorne a dobre si prežité udalosti zapamätá, pretože aj po spáchaní vraždy sa k tomuto momentu často v myšlienkach vracia, čím zároveň spomaľuje proces zabúdania.

3. Získanie prvotných informácií o vražde

Získanie prvotných informácií, že smrť človeka nastala úmyselným zavinením a násilným konaním inej osoby, má pre samotné vyšetrovanie obrovský význam. Tieto informácie majú v praxi značnú variabilitu a rôznu vierohod-

¹⁶ NESVADBA, A. Kriminalistické stopy vytvárané pri páchaní trestných činov vražd. *Kriminalistický zborník*. 2002, roč. 46, č. 1, s. 52.

¹⁷ OWEN, D. *Policajné laboratórium: ako súdne vedy pomáhajú odhaliť trestné činy a usvedčiť páchatelov*. Bratislava: Mladé léta, 2006, s. 59.

¹⁸ LACA, M. *Obhliadka*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2017, s. 38.

nosť, ale i napriek tomu môžu slúžiť ako podnet, ktorý zahajuje samotné vyšetrovanie trestného činu. Inými slovami sa dá teda povedať, že objasňovanie kriminalisticky relevantnej udalosti začína v momente prijatia podnetu, resp. v okamihu začatia previerky tohto podnetu, a to vyhľadávaním, zaistovaním, trvalým uchovávaním a skúmaním kriminalisticky relevantných informácií. Z kriminalistického hľadiska je možné podnet kriminalistického objasňovania definične vymedziť ako komplex informácií vyvolávajúcich odôvodnené podozrenie zo vzniku kriminalisticky relevantnej udalosti, ktoré je príjemca podnetu povinný prijať, analyzovať a kvalifikovaným spôsobom sa s ním vysporiadať.¹⁹ V praxi sa možno stretnúť s oznámeniami od očitých svedkov vraždy, oznámeniami o náleze mŕtvoly známej alebo neznámej totožnosti, oznámeniami o náhlom alebo podozrivom úmrtí, zmiznutiami osoby z miesta trvalého bydliska, prípadne zamestnania, vypočutia rozhovoru neznámych osôb svedkom, o tom, že došlo k spáchaniu vraždy a podobne. Z časového hľadiska je možné oznámenie prijať o skutkoch pripravovaných, práve spáchaných alebo dokonaných už pred nejakou dobou. Na druhej strane, bolo by veľmi naivné sa domnievať, že v oficiálnych štatistikách o spáchaných vraždách figurujú čísla presného počtu skutočne zavraždených osôb. V týchto prípadoch možno hovoriť o tzv. latentných vraždách, resp. skrytých alebo utajených vraždách. Najčastejšie ide o oznámenie občanov o náleze mŕtvoly alebo jej časti so znakmi, že smrť nastala násilným zavinením inej osoby. Do tejto skupiny patria i už spomenuté oznámenia od očitých svedkov vražd alebo oznámenia o náhlom zmiznutí (nezvestnosti) osoby, keď je dôvodné podozrenie, že mohlo dôjsť k násilnému úmrtiu zavinené inou osobou a k následnému ukrytiu tela obete. Taktiež sem možno zaradiť oznámenia pracovníkov zdravotného personálu. Títo oznamujú prípady, keď osoby dovezené na ošetrovanie, vykazujú také zranenia, ktoré sú následkom násilného konania zavineneho inou osobou. Potom ide o oznámenie organizácie prípadov, ktoré nasvedčujú, že bol spáchaný trestný čin. V týchto situáciách ide o oznámenia úmrtia zamestnanca alebo hosťa ubytovacieho zariadenia, ak okolnosti nasvedčujú tomu, že smrť nastala za podozrivých okolností, keď mohlo dôjsť k úmyselnému zavineniu inej osoby. Oznámenie samotného páchatela je v podstate priznanie páchatela, keď sám oznámi, že spáchal vražedný útok voči inej osobe, napríklad, že spáchal čin z pomsty alebo páchatel zinscenoval smrť obete nešťastnou

¹⁹ ŠIMOVČEK, I., HLAVA, J. *Kriminalistická metodika I*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru SR, 1995, s. 111.

udalostou, prirodzeným spôsobom, či spôsobil zmiznutie osoby obeť v snahe odpútať od seba pozornosť polície. Na základe vlastnej kriminalistickej a procesnej činnosti ide o odhalenie vraždy príslušníkmi policajného zboru pri výkone služby. Ide o prípady odhalení vražd príslušníkmi kriminálnej polície na základe ich operatívno-pátracej činnosti, o prípady príslušníkov polície operujúcich vo vnútri štruktúry organizovanej skupiny, keď získavajú indicie a dôkazy o pripravovanej alebo už dokonanej vražde, alebo o prípady anonymných oznámení, prípadne zistení spáchania deliktu orgánom činným v trestnom konaní, ku ktorému dochádza pri preverovaní alebo vyšetrovaní iného trestného činu a pod.²⁰

4. Prvotné vyšetrovacie a operatívne pátracie úkony

K tomu, aby vyšetrovanie konkrétnych trestných činov vražd vyústilo do úspešného objasnenia prípadu a usvedčenia páchatela, je nevyhnutné vykonať počiatočné úkony a opatrenia. S nimi bezprostredne súvisia typické vyšetrovacie situácie a tiež podnety, z ktorých sa vyšetrovací tím dozvedá o spáchanom zločine. Práve variabilita možných situácií a podnetov dotvára a modifikuje aj obsah, rozsah i postupnosť jednotlivých opatrení, čo sa prejavuje v individualizácii práce kriminalistov zo všeobecnej schémy v každom konkrétnom prípade. Počiatočné úkony a opatrenia je možné charakterizovať ako všetky činnosti realizované v počiatočnej fáze ktorýmkoľvek subjektom kriminalistického objasňovania alebo tie, ktorými sa kriminalistické objasňovanie začína.²¹ Cieľom operatívno-pátracích opatrení je objasnenie podstaty a charakteru udalosti, odhalenie, zadržanie a usvedčenie páchatela, prípadne ďalších účastníkov a vypátranie a zadržanie vecí súvisiacich s trestným činom. Typickými prvotnými operatívno-pátracími opatreniami sú určenie charakteru prípadu, prenasledovanie páchatela po horúcej stope spojené s uzáverom širšieho okolia miesta činu, predbežné preskúmanie miesta činu, operatívne šetrenie na mieste činu a v jeho okolí, operatívne šetrenie k obeť, typovanie podozrivých osôb a ich previerky, vysielanie hliadok do miest pravdepodobného výskytu páchatela a pod. V prípade vyšetrovania trestných činov vražd je možné

²⁰ NESVADBA, A. *Vyšetrovanie trestných činov vražd*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2001, s. 37.

²¹ ŠIMOVIČEK, I., HLAVA, J. *Kriminalistická metodika I*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru SR, 1995, s. 128.

prvotné úkony rozdeliť podľa vzniknutej vyšetrovacej situácie na prípady, keď na začiatku vyšetrovania mŕtvola chýba alebo naopak, ak vyšetrovanie začína nálezom mŕtvoly.

Môže však dôjsť k situáciám, keď telo obete chýba a ide teda o nezvestnú osobu. Ide o prípady nezvestných osôb, keď vyšetrovanie začína oznámením, že došlo k zmiznutiu určitej osoby a existuje podozrenie, že mohlo dôjsť k jej násilnému usmrteniu. Dostupnosť informácií, z ktorých vyšetrovatelia, resp. kriminalisti vychádzajú, je veľmi obmedzená, preto prvotne sa vyšetrovanie zameriava na objasnenie okolností, za ktorých došlo k zmiznutiu nezvestného. Najlepšou metódou ako tieto nevyhnutné informácie získať, je výsluch osoby oznamovateľa. Výsluch by mal byť zameraný na ozrejmienie skutočností, ktoré bezprostredne súvisia s nezvestnou osobou, na miesto, kde a v prítomnosti koho bola táto osoba naposledy videná, na dobu, kedy sa tak stalo, o čom a kedy naposledy s oznamovateľom hovorila, kam sa prípadne chystala odísť, odcestovať, kedy a s kým sa mala stretnúť a pod. Rovnako je nemenej dôležité zistiť, aké predmety, cennosti, doklady, prípadne písomnosti mala táto osoba pri sebe. Pre ďalšie vyšetrovanie je dôležité, aby popis týchto vecí bol čo najpodrobnejší. Cieľom výsluchu je ďalej zistiť okolnosti, na základe ktorých vzniklo podozrenie, že môže ísť o vraždu tejto osoby. Tiež musí byť zistený popis nezvestnej osoby a pre prípadnú identifikáciu je potrebné zaoberať fotografie nezvestného. Po výsluchu oznamovateľa nasleduje výsluch ďalších osôb z radov blízkych príbuzných, známych, priateľov, kolegov z práce a pod. Aj pri tomto výsluchu je kladený dôraz na zistenie uvedených skutočností. Ďalej sú tieto osoby vypočúvané vo veci ich znalostí o živote nezvestného, jeho práce, vzťahoch, problémoch, ktoré musel riešiť a pod. Pri týchto výsluchoch netreba zabúdať, že medzi vypočúvanými osobami môže byť i skutočný páchateľ, prípadne spolupáchateľ, preto je nanajvýš nutné ich tvrdenia, alibi a vzájomné vzťahy s nezvestným preverovať. Po získaní týchto informácií sa vyhlasuje pátranie po nezvestnom. Ide o klasické pátranie, keď dochádza k postupnému preverovaniu posledných miest výskytu nezvestného, jeho pobytu a pohybu. Po následnom zistení ďalších skutočností dochádza k rozšíreniu preverovania do ďalších možných miest. Postupne je teda pátranie orientované na miesta, kde bola nezvestná osoba naposledy videná, kde sa pravidelne pohybovala a ktoré navštevovala. Práve na týchto miestach je logický predpoklad, že sa môže nachádzať jej mŕtvola alebo jej časti. Tieto úkony sa vykonávajú aj pomocou služobných psov alebo špeciálnej techniky, ako je termovízia, chemické sondy na zisťovanie mŕtvol a pod. Vhodnou metódou nápomocnou pre

pátranie je aj zapojenie čo najširšej verejnosti prostredníctvom masmédií, ako je rozhlas, televízia, internet a tlač. Ďalšími úkonmi sú obhliadka bytu, nebytových priestorov a pracoviska nezvestného, využitie informačných systémov a kontrola korešpondencie nezvestnej osoby.²² Za zaujímavosť možno tiež považovať vyšetrovanie prípadov, ak bolo telo, prípadne časti tela obete objavené. Aj v týchto prípadoch sa vyšetrovanie začína na nejaký podnet, z toho logicky vyplýva, že prvotným úkonom bude výsluch oznamovateľa. Je potrebné klásť také otázky, aby boli zistené nasledujúce fakty: doba (ideálne deň, hodina i minúta) a za akých okolností došlo k nálezmu tela obete alebo jej časti, v akej polohe bola mŕtvoľa objavená, aká bola situácia v mieste nálezmu a v jeho okolí, či došlo k manipulácii s telom obete, t. j. či došlo k zmene jej polohy a z akého dôvodu, či došlo k premiestňovaniu predmetov v okolí miesta nálezmu a z akého dôvodu a pod. Výsluch je, samozrejme, zameraný aj na získanie prípadných informácií, či bola pozorovaná nejaká podozrivá osoba na mieste nálezmu a na získanie popisu takto pozorovanej osoby alebo osôb. Ďalšími nevyhnutnými prvotnými úkonmi sú obhliadka miesta nálezmu, ktorý môže byť aj miestom činu, prípadne obhliadka tela mŕtvoly alebo jej časti a nariadenie súdneho lekárskeho znaleckého skúmania – pitvy. Súdnolekárska pitva spravidla nasleduje bezprostredne po vykonaní obhliadky miesta nálezmu mŕtvoly (miesta činu) a obhliadky tela obete. Bezprostrednosť tohto úkonu je významná aj z toho dôvodu, že telo mŕtvoly podlieha rýchlym zmenám, čo by mohlo vyústiť až k sťaženi alebo k úplnému znemožneniu získať relevantné poznatky. Ide o podstatný úkon, pretože je zdrojom mnohých informácií, bez ktorých by samotné vyšetrovanie nemohlo pokračovať. Nariaďuje sa vždy vtedy, ak je podozrenie, že k úmrtiu došlo násilným spôsobom zavineným inou osobou. Výsledkom je znalecký posudok, ktorý zodpovedá otázky o príčine smrti obete, popisuje všetky zranenia na tele obete, o mechanizme vzniku poranení, o intenzite útoku proti telesnej integrite obete, o poškodení alebo ohrození životne dôležitých orgánov obete, o rozsahu poškodenia, o čase smrti, popisuje, ktoré zranenia vznikli za živa a ktoré po smrti obete, zodpovedá otázky, či podľa miesta zranení je možné určiť vzájomnú polohu útočníka a obete v momente útoku, prípadne či je možné určiť fyzické vlastnosti páchatela (výšku a silu), či nájdená časť je časťou ľudského tela, či nájdené časti sú časťami jedného ľudského tela, či mŕtvoľa alebo jej časť je mužského alebo ženského pohlavia a pod.²³ Problém, ktorý

²² NESVADBA, A. *Vyšetrovanie trestných činov vražd*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2001, s. 40.

²³ Tamtiež, s. 45.

sa v aplikačnej praxi vyskytuje, je tzv. prípad nie úplne jasného úmrtia. Vykonanie súdnej pitvy by malo byť jedným zo základných úkonov, ale často to tak nie je. Privolaný lekár často nevenuje prehliadke tela dostatočnú pozornosť a uspokojuje sa s faktom, že obeť je skutočne mŕtva. Tieto nedostatky sú dôsledkom rôznych problémov v rezorte zdravotníctva, pretože každé nariadenie vykonať súdnu pitvu je spojené s nákladmi, ktoré treba vyúčtovať a zaplatiť. Tým sa obchádza základné pravidlo vyšetrovania, ktoré hovorí, že pri náleze mŕtvoly sa vždy pracuje s jednou z verzií, že smrť nastala úmyselným zavinením inej osoby, teda že došlo k vražde. Jedným z možných riešení by mohlo byť dostavenie sa vyšetrovateľa a pracovníka kriminálnej služby so skúsenosťami na násilnú trestnú činnosť na každé miesto nálezu mŕtvoly. V praxi sa však možno stretnúť so situáciami, že za súčasných personálnych podmienok v jednotlivých útvaroch sa to javí ako nereálne.²⁴

5. Obhliadka miesta činu

Obhliadka miesta činu je kľúčovým úkonom samotného vyšetrovania. Každý policajt, ktorý sa dozvie o spáchaní násilného trestného činu, je povinný vykonať nevyhnutné opatrenia k zaisteniu miesta činu. Takýmto podnetom môže byť oznámenie od inej osoby, preto je dôležité, aby zistil jej totožnosť. Po príchode na miesto činu sa policajt musí pohybovať tak, aby nedošlo z jeho strany k vytvoreniu nových stôp alebo aby nedošlo k poškodeniu stôp zanechaných páchatelom. V prípadoch trestných činov vražd je nevyhnutné, aby policajt bezprostredne zistil, či je obeť skutočne mŕtva. Ak to tak nie je, je nutné jej poskytnúť prvú pomoc a privolať lekára. Smrť človeka môže konštatovať len lekár. Prvými príznakmi smrti sú: pasívna poloha tela, bledosť pokožky, zástava dýchania alebo srdca, absencia vitálnych funkcií. Posmrtné zmeny sú charakterizované takto: chladnutie mŕtvoly, mŕtvolné škvrny, mŕtvolná stuhnutosť, hniloba mŕtvoly a vysychanie mŕtvoly. V týchto prípadoch dochádza k manipulácii s telom obete a v mnohých prípadoch i s predmetmi na mieste činu, čím dochádza k vytváraniu nových stôp alebo ich k znehodnoteniu. Je nanajvýš dôležité, aby k takýmto manipuláciám dochádzalo len v nevyhnutných prípadoch a v minimálnom rozsahu. Na miesto činu majú prístup záchranné tímy, jednotky integrovaného záchranného systému a pod., čo so sebou auto-

²⁴ MALÝ, K. Nesprávny postup při ohledání mrtvých. *Kriminalistický sborník*. 2001, č. 3, s. 47.

maticky prináša aj znehodnocovanie stôp. Na zmiernenie týchto negatívnych javov slúži orientačná dokumentácia miesta činu. Zmyslom tohto úkonu nie je zaistovanie stôp alebo vykonanie obhliadky, ale pomocou digitálnej techniky zaznamenať podrobnú situáciu na mieste činu.²⁵ Miesto činu policajt zaistuje tak, aby naň viedla len jedna prístupová cesta, ktorú je nutné vopred dôkladne obhliadnuť. Uzatvorenie miesta činu (miesta nálezu) je individuálne prípad od prípadu a od charakteru terénu. Predpokladá sa, že páchatel' pri svojom odchode mohol použiť zbrane a nástroje odhodiť alebo ukryť na inom mieste v blízkosti miesta činu, preto sa odporúča uzatvoriť čo možno najširšie okolie. Je tiež nutné, aby zabezpečil možné kriminalistické stopy, a tým zabránil ich poškodeniu. Do príjazdu výjazdovej skupiny zodpovedá za miesto činu policajt vykonávajúci tieto neodkladné úkony. Vlastnú obhliadku vykonáva výjazdový tím a v ňom poverený špecialista. Úlohy jednotlivých členov tímu stanovuje vedúci. Zloženie skupiny záleží od zložitosti prípadu, spravidla ide o vyšetrovateľa, kriminalistického technika a detektíva. Podľa okolností prípadu sú prizvaní ďalší členovia, ako psovod a iní kriminalistickí technici, špecialisti a znalci z rôznych odborov. Po ich príjazde policajt oboznámi vedúceho tímu o tom, čo sa pravdepodobne na mieste činu stalo, kedy sa na miesto dostavil, aké opatrenia vykonal a v akom rozsahu miesto zabezpečil. Tiež informuje o menách svedkov a o tom, kde sa nachádzajú. Ďalšie poskytnuté informácie sa týkajú pohybu osôb prítomných na mieste činu a trasy pohybu a kadiaľ sa sám pohyboval. Po získaní týchto informácií sa pristupuje k orientačnej obhliadke, ktorá sa vykonáva vizuálne bez priameho vstupu na miesto činu. Cieľom je získať prehľad o situácii, o rozsahu miesta činu a o následkoch. Na základe toho sa stanovuje ďalší postup výjazdového tímu. Ďalšie prvotné a neodkladné úkony sú vykonávané technikom a psovodom. Ide o tieto úkony: uvedenie psa na pachovú stopu, zaistenie pachových stôp, celková fotografická dokumentácia alebo videodokumentácia miesta činu (bez vstupu na toto miesto), predbežná ochrana vecí a stôp pred znehodnotením (najmä mikrostopy, biologické, daktyloskopické a trasologické stopy). Po týchto úkonoch nasleduje etapa detailnej obhliadky. Ak z orientačnej obhliadky vyplynie možný pohyb páchatela na mieste činu (mieste nálezu), je vhodné detailnú obhliadku koncipovať rovnako. Zvolený postup obhliadky sa uvedie do protokolu. Poverený člen výjazdového tímu spolu s technikom podrobne popisujú, technický-

²⁵ CHMELÍK, J. a kol. *Miesto činu a znalecké dokazovanie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005, s. 45 a nasl.

mi prostriedkami dokumentujú obhliadaný predmet alebo objekt, vyhľadávajú a zaisťujú stopy, prípadne nosiče stôp, vykonávajú fotodokumentáciu a pod. Všetky vyhľadané stopy je nutné číselne označiť, poradiť ich fotodokumentácii a náležite zaprotokolovať. Musí byť zrejmé, kde a z čoho bola daná stopa zaistená a ako bolo s ňou naložené. Za správnosť obhliadky zodpovedá vedúci tímu. Za technickú stránku vyhľadania a zaistenia stôp zodpovedá kriminalistický technik.²⁶ Obhliadka miesta činu (miesta nálezu) je obhliadkou určitého priestoru. Preto možno rozlíšiť obhliadku v uzatvorenom priestore a obhliadku v otvorenom priestore. V uzatvorenom priestore (v miestnosti) začína obhliadka podlahou, a to z dôvodu, aby nedošlo k znehodnoteniu stôp alebo k vzniku stôp nových. Nasleduje obhliadka jednotlivých predmetov, nástrojov a vecí. Volí sa postup od vstupu pozdĺž stien jedným smerom späť k dverám a končí sa v strede miestnosti.²⁷ Často opomínaný ostáva strop miestnosti. Aj na ňom sa môžu vyskytovať relevantné stopy, ktoré môžu prispieť k objasneniu prípadu. Samotná obhliadka by mala byť komplexná, t. j. pozornosť sa venuje stenám i nábytku a veciam nachádzajúcim sa pri stene. Tiež sa odporúča vopred charakterizovať tvar a zvláštnosti miestnosti, jej vybavenie, rozmiestnenie nábytku vrátane ostatných vecí a pod.²⁸ V otvorenom priestore (v teréne) je postup volený spravidla po špirále, od dôležitých bodov, akými sú miesto nálezu mŕtvoly, zbrane, krvných stôp a pod. smerom do okolia. Iným spôsobom je rozdelenie miesta činu na sektory, ktoré sa systematicky prehľadávajú. Vtedy hovoríme o tzv. rajónovom spôsobe.²⁹ Ku kriminalistickej dokumentácii miesta nálezu tela obete (miesta činu) neodmysliteľne patrí jeho fotografická dokumentácia. Spravidla ide o tieto typy fotografií: orientačná fotografia, celková situačná fotografia, polodetailná fotografia, detailná fotografia a celková prehľadná fotografia. Orientačná fotografia slúži na zobrazenie teritoriálneho vymedzenia miesta obhliadky, popisuje charakteristiku prostredia (jeho otvorenosť, porasty, vzdialenosť od pozemnej komunikácie a pod.) a prístupnosť tohto miesta. Celková situačná fotografia slúži na zobrazenie pôvodnej situácie na mieste nálezu pred samotnou obhliadkou.

²⁶ CHMELÍK, J. a kol. *Místo činu a znalecké dokazování*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005, s. 45.

²⁷ JÁNOŠÍK, J. Obhliadka miesta činu z pohľadu kriminalistickej balistiky. *Kriminalistický sborník*. 2004, č. 4, s. 46.

²⁸ CHMELÍK, J. a kol. *Místo činu a znalecké dokazování*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005, s. 65 – 66.

²⁹ JÁNOŠÍK, J. Obhliadka miesta činu z pohľadu kriminalistickej balistiky. *Kriminalistický sborník*. 2004, č. 4, s. 46.

Je nutné ju poriadit' tak, aby zachytávala všetky predmety, ktoré sa na mieste obhliadky nachádzali. Polodetailnou fotografiou sa zaznamenávajú najvýznamnejšie úseky obhliadky, t. j. súbory predmetov a stôp a ich vzájomná poloha. Pomocou detailnej fotografie sa dokumentujú jednotlivé, vopred očíslované predmety a stopy za súčasného priloženia fotografického meradla. Celková prehľadná fotografia sa vyhotovuje na koniec obhliadky. Fotografuje sa celé miesto nálezu (miesto činu) spolu s predmetmi a stopami vopred označenými fotografickými číslami.³⁰ K obhliadke tela mŕtvoly sa pristupuje hneď potom, ako sa fotograficky zdokumentuje jej poloha. Do protokolu sa popisuje presná poloha tela, vonkajšie viditeľné stopy násilia, odev, predmety nájdené na tele obete, v odevu alebo v jej okolí, stopy násilia na tele obete a bezprostredné i vzdialenejšie okolie. Ak je obeť oblečená, presne sa popíše jej odev prípadne jeho znečistenie. Podrobne sa popisuje i obsah vreciek a iných predmetov a látok nachádzajúcich sa na odevu alebo v jeho okolí. Odporúčaným postupom je i odoberanie vzoriek odevu na účely neskoršej identifikácie svedkami. Pri obhliadke sa postupuje od hlavy smerom k dolným končatinám. Zvýšená pozornosť sa venuje jednotlivým poraneniam, ich závažnosti a sledu. Podrobne sa popisujú všetky odreniny, krvné podliatiny, rany, či už sečné, bodné, rezné alebo iné. Tento popis obsahuje hlavne ich umiestnenie, vzhľad, veľkosť, farbu a rozmer. Poloha tela obete sa, ak je to možné, nemení. K manipulácii dochádza na čistej igelitovej podložke, najlepšie v otvorenom vaku na prepravu mŕtvol. Bodné zbrane sa zásadne nechávajú v tele obete, v prípade strelných poranení sa zabezpečí miesto priestrely napríklad priložením čistého papiera k takejto rane. Ako prvé dochádza k zaistovaniu pachových stôp, nasledujú mikrostopy a tak ďalej. Na ruky obete sa často navlieka PVC vrecko, pretože nečistoty z rúk, z nechtov, odtlačky prstov a pod. sa zaistujú až pri samotnej pitve. Stručne by sa postup pri obhliadke tela dal zhrnúť takto: začína sa postavou, skúma sa stav a farba pokožky, posmrtné príznaky, jednotlivé časti tela, pričom sa postupuje od hlavy, tváre, krku, hrudníka, brucha, chrbta, rúk až k nohám, zvláštna pozornosť sa venuje poraneniam, jazvám, tetovaniam a pod. Obecne platí, že k podrobnému popisu tela mŕtvoly dochádza až po prevoze do príslušného ústavu súdneho lekárstva a vykonáva ho súdny lekár.³¹

³⁰ TICHÝ, J. Fotografická dokumentace místa činu. *Kriminalistický sborník*. 2001, č. 5, s. 71.

³¹ CHMELÍK, J. a kol. *Místo činu a znalecké dokazování*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005, s. 60 – 64.

6. Vyšetrovacie verzie a organizácia vyšetrovania

Podstatou samotného objasňovania trestných činov vražd je vždy zisťovanie skutkového stavu, podľa možnosti bez akýchkoľvek dôvodných pochybností, t. j. aby všetky zistené okolnosti konkrétneho prípadu boli totožné s objektívnou skutočnosťou, ktorá sa udiala v minulosti. Proces tohto poznania začína zisťovaním prvotných čiastkových informácií a faktov a končí poznaním všetkých stránok spáchaného deliktu vrátane jeho páchatela. Vhodnou metódou k objasneniu prípadu a k usvedčeniu jeho páchatela je vytyčovanie vyšetrovacích verzií, ktoré predstavujú určitú logickú myšlienkovú konštrukciu alebo určitý pravdepodobný záver o príčine vyšetrovanej udalosti alebo o niektorých čiastkových okolnostiach. Ide o stupeň poznania objektívnej pravdy, pretože platí, že v úvode vyšetrovania stanovených verziách dochádza k ich postupnému vyvracaniu alebo naopak k potvrdeniu ich správnosti. Nejde teda o niečo stále a nemenné, ale naopak neustálym získavaním nových poznatkov dochádza často k ich modifikácii, upresňovaniu, rozširovaniu a dopĺňovaniu, dokonca i k ich úplnému meneniu. Základom pre tvorbu vyšetrovacích verzií sú skutočnosti získané z prvotných a neodkladných úkonov, ale vznikajú i na základe objektívnych výsledkov operatívne pátracích úkonov. Ide napríklad o tieto: výsledky obhliadky miesta činu a mŕtvoly, výsledky súdnolekárskej pitvy, výsledky identifikácie mŕtvoly, výsledky vyhodnotených výpovedí svedkov a výsledky skúmaní vecných dôkazov a stôp, ďalej sú to poznatky týkajúce sa mŕtvoly a jej stykov a vzťahov s príbuznými, s podozrivými a inými osobami a pod. Neodmysliteľnou súčasťou pri tvorbe týchto verzií sú i skúsenosti pracovníkov kriminálnej polície, ich kreativita a myslenie, kombinačné schopnosti a v mnohých prípadoch i intuícia. Takto vznikajú vyšetrovacie verzie k osobe páchatela, jeho vzťahom k obeti, k motívu spáchania deliktu, k miestu spáchania skutku (v prípadoch, ak miesto nálezu tela obete nie je zároveň i miestom činu) a pod. Prípad od prípadu sa počet stanovených verzií mení, avšak platí počet 2 – 5. Nedôslednosť pri stanovovaní a preverovaní vyšetrovacích verzií môže viesť až k prieťahom v objasňovaní prípadov, k odkloneniu sa od správneho smeru pátrania a v neposlednom rade zvyšuje časový odstup od spáchania skutku k jeho objasneniu. To, kde zaradiť vytyčovanie a previerku vyšetrovacích verzií, či do prvotných vyšetrovacích úkonov alebo

do následných opatrení, sa u mnohých odborníkov líši.³² Od vytýčených vyšetrovacích verzií závisí aj plánovanie a organizácia samotného vyšetrovania, pretože práve plánovanie je v podstate praktickým rozpracovaním vyšetrovacích verzií do jednotlivých úkonov a tvoria jeho základ.³³ Pri zostavovaní základného plánu vyšetrovania sa vychádza z konkrétnych skutočností a špecifik jednotlivého prípadu tak, aby boli odhalené jeho zvláštnosti. Zároveň musí spĺňať kritériá hospodárnosti, efektivity a rýchlosti vyšetrovania, aby s minimálne vynaloženými silami bol dosiahnutý prijateľný výsledok. Jeho obsah tvoria predovšetkým všetky reálne vytýčené vyšetrovacie verzie a spôsob ich preverky. Predovšetkým ide o čo najrýchlejšie naplánovanie prvotných a neodkladných úkonov, ktoré vyplývajú zo špecifik daného prípadu.

Oneskorenie takýchto úkonov by mohlo vyústiť až do straty dôležitých a často nenahraditeľných stôp. Takto stanovené vyšetrovacie úkony musia mať svoj sled tak, aby jeden úkon z druhého vyplýval pri zachovaní nadväznosti. Tiež je dôležité určiť ich časové lehoty, kedy sa majú vykonať. Následné vyšetrovacie úkony objasňovania trestných činov vražd nasledujú po vykonaní prvotných opatrení. Spravidla ide o situáciu, keď vyšetrovateľ PZ ako vedúci vyšetrovacieho tímu rozhodne, že zhromaždený súbor stôp a relevantných informácií je dostačujúci, hodnoverný a náležite zadokumentovaný a zároveň odôvodňuje podozrenie, že objasňovaný trestný čin vraždy bol spáchaný konkrétnou osobou. Z trestnoprocesného hľadiska ide o moment, keď vyšetrovateľ PZ po subjektívnom zhodnotení a analýze kriminalistickej situácie rozhoduje o vznesení obvinenia konkrétnej osoby. Poznávaci proces následnej etapy je zameraný hlavne na objasnenie tých skutočností, ktoré sa javia nejasné a ktoré treba dokazovať v trestnom stíhaní. Ide o okolnosti predmetného skutku, ktorý napĺňa znaky skutkovej podstaty trestného činu vraždy a jeho páchatela. S tým súvisiace úkony a potrebné opatrenia v následnej fáze vyšetrovania sa dajú charakterizovať ako úkony a opatrenia zamerané na preverovanie, spresňovanie, objasňovanie a odstraňovanie rozporov a selekciu stôp a iných zdrojov informácií nazhromaždených a zaistených v počiatkovej etape. Dochádza k preverovaniu hlavne tých vyšetrovacích verzií, ktoré určujú presný podiel páchatela na vzniku, priebehu a následku predmetného prípadu a slúžia na získanie dôkazov potrebných na preukázanie znakov skutkovej podstaty trestného činu vraždy. Výsledkom následnej etapy vyšetrovania je presvedče-

³² STACH, J. Metodiky vyšetřování vražd. *Kriminalistický sborník SPECIAL*. 2006, č. II, s. 17.

³³ Tamtiež, s. 18.

nie, že z viacerých do úvahy pripadajúcich preverovaných verzií je objektívne pravdivá a správna konkrétne jedna a práve tá zakladá podiel zodpovednosti za spáchaný trestný čin vraždy konkrétnej osobe. Uvedená etapa spravidla končí predložením spisového materiálu štátnemu zástupcovi s návrhom na podanie obžaloby.³⁴ K najčastejším následným vyšetrovacím úkonom radíme: výsluch obvineného, výsluch svedkov, znalecké expertízy a posudky, resp. spoluprácu so súdnym znalcom, vyšetrovací pokus, rekonštrukciu, rekogníciu, osobnú a domovú prehliadku, konfrontáciu a pod. V prípade výsluchu páchatela (obvineného) trestného činu vraždy ide o jeden z najdôležitejších úkonov a zároveň aj najnáročnejších pri dodržaní ust. § 34 ods. 1 Trestného poriadku. Výsluch svedkov sa v podstate zhoduje s výsluchom páchatela (podozrivého, obvineného). Ide o jeden z najdôležitejších prameňov dôkazového materiálu, pretože práve svedkovia určitým spôsobom vnímali vyšetrovanú udalosť, zaregistrovali ju vo svojej pamäti a následne si ju vybavili a reprodukovali. V príprave výsluchu je nutné stanoviť čo najpresnejší okruh vypočúvaných osôb. V prípade trestných činov vražd sú ako svedkovia vypočúvané hlavne osoby, ktoré vnímali priebeh činu, t. j. videli priebeh činu alebo počuli obeť, majú čo do činenia s miestom činu, t. j. videli na mieste činu predpokladaného páchatela, videli ho prichádzať, odchádzať a pod., objavili mŕtvolu alebo jej časti, môžu vypovedať o vzťahoch obete s páchatelom a o ich prípadných konfliktoch, videli obeť naposledy, sú príbuznými alebo priateľmi obete, prípadne jej spolupracovníkmi. Každé svedecké výpovede je nutné hodnotiť, a to hlavne z hľadiska, do akej miery pomohli objasniť skutočnosti a nakoľko sa takto zistené informácie zhodujú s ostatnými nazhromaždenými dôkazmi. Aj v týchto prípadoch sa využíva pomoc psychológa konzultanta, pretože i tu sa hojne vyskytujú prípady nepravdivých alebo nepresných výpovedí. Príčinami môže byť strach z obvineného, nespôsobilosť svedka si náležite niektoré vnímané skutočnosti vybaviť a reprodukovat', nízky vek svedka a jeho nedostatočné životné skúsenosti, vplyv alkoholu alebo iných návykových látok a pod. V prípadoch vyšetrovania vražd majú svedecké výpovede charakter nepriamych dôkazov, a to z toho dôvodu, že z nich nie je možné jednoznačne vyvodiť záver o hlavnej dokazovanej udalosti, pričom na základe iba nepriamych dôkazov však nie je možné páchatela zločinu vraždy právoplatne odsúdiť. Svedok často vypovedá o udalosti, o ktorej len počul alebo sa dozvedel od inej osoby,

³⁴ ŠIMOVČEK, I., HLAVA, J. *Kriminalistická metodika I*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru SR, 1995, s. 145 – 151.

prípadne vypovedá o udalosti, ktorá priamo s vyšetrovaním nesúvisí, ale ktorá môže niektoré vyšetrované skutočnosti bližšie osvetliť alebo dať podnet k určitým úkonom. Z obsahovej stránky je výsluchom svedka nutné zistiť napríklad, či a ako dobre poznal osobu obeť, ako by ju charakterizoval, s kým a za akých okolností sa obeť stýkala, akým spôsobom žila alebo pracovala, s kým sa naposledy pred smrťou stretla, čo zamýšľala robiť, kam a ku komu išla a pod. Po skončení ústnej výpovede svedka sa spisuje protokol, v ktorom musí byť úplne a presne zachytený jej obsah.

7. Znalecké expertízy

Proces vyšetrovania vražd sa nezaobíde bez znaleckých expertíz, resp. spolupráce so súdnym znalcom. Vzhľadom na špecifiká jednotlivých prípadov ide hlavne o spoluprácu s expertmi z vedných oborov, ako sú chémia, biológia, toxikológia, trasológia, balistika, daktyloskopia a mnohé ďalšie. Služby experta z oboru chémie sa využívajú pri skúmaní syntetických alebo textilných vlákien zaistených na odevy obeť alebo páchatela, biologická expertíza je nevyhnutná pri skúmaní škvŕn a zisťovaní, či ide o škvŕny biologického pôvodu, či ide o krv ľudského alebo zvieracieho pôvodu, o akú krvnú skupinu ide a pod.

Nápomocnou na zistenie totožnosti obeť je daktyloskopická alebo trasologická expertíza, prípadne stomatologická expertíza. Dôraz je kladený aj na metódu skúmania DNA.

V prípadoch vražd spáchaných strelnými zbraňami, je nevyhnutná spolupráca s balistickými technikmi, ktorí skúmajú strelbyschopnosť zbrane, totožnosť nájdených striel a nábojníc, zvyšky spáleného strelného prachu a pod.³⁵ Rekonštrukcia činu z kriminalistického hľadiska znamená úplné a presné obnovenie situácie a okolností konania páchatela v čase spáchania trestného činu so všetkými súvislosťami. Spravidla sa jej účastní obvinený, ďalej jeho obhajca, prípadne svedkovia. Obecne sa dá povedať, že obvinený podľa svojich spomienok a zážitkov na mieste činu opakuje celé svoje konanie, ktoré k spáchaniu trestného činu viedlo.³⁶ Výsledky kriminalistickej rekonštrukcie sa dajú použiť ako dôkazný prostriedok, prostriedky previerky doposiaľ zhromaždených dôkazov, taktický prostriedok v procese identifikácie alebo ako predpoklad nie-

³⁵ NESVADBA, A. *Vyšetrovanie trestných činov vražd*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2001, s. 58.

³⁶ Tamtiež, s. 54.

ktorých expertízných činností. Medzi najvýznamnejšie objekty rekonštrukcie patria: situácia na mieste činu, skutkové okolnosti činu, t. j. dynamický dej, predmety, ktoré majú vzťah k udalosti a vonkajšia podoba človeka podľa zachovaného skeletu alebo iných znakov. Využitie výsledkov rekonštrukcie ako predpoklad niektorých expertízných činností súvisí i s využitím spolupráce s psychológom – konzultantom. Pred samotným začatím rekonštrukcie je nápomocný pri stanovovaní vhodnej taktiky, plánovania vhodného načasovania, jednania s páchatelom, resp. inými účastníkmi rekonštrukcie, a to prostredníctvom ich osobných charakteristík, ďalej je nápomocný pri zostavovaní vhodných otázok. V priebehu rekonštrukcie sleduje chovanie a neverbálne vyjadrovanie páchatela, jeho reakcie a formulácie odpovedí, hodnotí vierohodnosť výpovede a pod. V rámci dokumentácie vykonanej rekonštrukcie činu je najlepšou metódou videozáznam. Rekognícia sa pri vyšetrovaní trestných činov vražd využíva vtedy, ak je nutné stotožniť určitú osobu, keď existuje osoba, ktorá túto stotožňovanú osobu vnímala, v jej pamäti zostal zachovaný myšlienkový obraz tejto osoby a je schopná ho reprodukovať. Úspech rekognície je podmienený pamäťovými schopnosťami poznávacej osoby. Tu za zmienku stojí nález Ústavného súdu Českej republiky sp. zn. II. ÚS 2016/20 z 15. októbra 2020, podľa ktorého ak je rekognícia rozhodujúcim usvedčujúcim dôkazom, je potrebné pri jej vykonávaní prijať také opatrenia, ktoré zvyšujú jej dôkaznú silu, aby bolo možné predísť pochybnostiam, či bol páchatel správne identifikovaný. V opačnom prípade sa zvyšuje možnosť mylnej identifikácie, čo môže viesť k porušeniu zásady prezumpcie neviny. Ak je spoznávajúcej osobe už raz ukázaná osoba, ktorá je rozpoznávaná (stotožňovaná osoba), akékoľvek ďalšie rozpoznania sú menej spoľahlivé, a to aj vtedy, ak je dodržaný zákonom požadovaný časový odstup. Ak sa odlišuje stotožňovaná osoba od figurantov vo všeobecných či v špecifických (popísaných) znakoch, dôkazná sila rekognície je výrazne znížená. Ak je takáto rekognícia rozhodujúcim usvedčujúcim dôkazom, môže byť základom pre odsudzujúci rozsudok len celkom výnimočne, a to za predpokladu, že ďalšie dôkazy a vyvažujúce faktory umožňujú urobiť záver o vine bez rozumných (dôvodných) pochybností.³⁷ Nemenej dôležitá je aj náležitá príprava spoznávajúcej a stotožňovanej osoby, čo spočí-

³⁷ METEŇKO, J., BAČÍKOVÁ, I., SAMEK, M. *Kriminalistická taktika*. Brno: Václav Klemm, 2013, s. 178.

va v ich poučení o právach a povinnostiach v súlade s procesným postavením. Počet stotožňovaných osôb by mal tvoriť najmenej tri osoby.³⁸

Záver

V reálnom procese vyšetrovania sa nemožno spoliehať len na všeobecné kriminalistické teórie, metódy, princípy a operácie, ale je potrebné skúmať osobitosti vzniku, vyhľadávania a využívania stôp, iných súdnych dôkazov a kriminalisticky relevantných skutočností. Túto úlohu plní metodika vyšetrovania, ktorá v kriminalistickej vede nie je chápaná ako metodika trestnoprocesnej formy prípravného konania, ale ako metodika procesu poznávania kriminalisticky relevantných udalostí. Predmet skúmania metodiky je zhodný s predmetom skúmania kriminalistickej vedy. Objekt skúmania sa však v niektorých prvkoch odlišuje. Nie je možné povedať, že objektom skúmania je len trestný čin alebo len činnosť orgánov činných v trestnom konaní. Práve naopak, objektom skúmania sú najmä prvky vzniku a priebehu kriminalisticky relevantných udalostí, ich prejavy v stopách a prvky procesu poznávania jednotlivých typov kriminalisticky relevantných udalostí vo vyšetrovacej a súdnej praxi. Cieľom tohto skúmania je vytvoriť usporiadaný systém poznatkov a odporúčaní pre efektívny postup policajných orgánov v procese poznávania určitých typov trestných činov.

Metodiku vyšetrovania možno rozdeliť na poznávaciu a formatívnu časť. Poznávacia časť metodiky sa snaží združiť trestné činy do určitých užších skupín a v nich skúmať súvislosti medzi kriminalistickou charakteristikou a procesom vzniku stôp. Na základe výsledku tohto skúmania popisuje, aké typické vyšetrovacie situácie možno vytvoriť pri vyšetrovaní. Vo formatívnej časti metodika vypracúva ucelené systémy metód a operácií, ktoré odporúča využiť pri vyšetrovaní jednotlivých druhov trestných činov. Každú jednu metodiku možno chápať ako vzorový model postupu vyšetrovania platný pre určitý druh trestných činov. Zásady metodiky vyšetrovania jednotlivých druhov trestných činov vychádzajú zo všeobecných zásad, ktorým sú podriadené a s ktorými musia byť v súlade. Sú to zásady, ktorým je podriadené celé trestné konanie. Niektorými zo základných zásad sú napríklad zásada dodržiavania zákonnosti, objektívnosť a všestrannosť vyšetrovania, zásada rýchleho a úplného vy-

³⁸ ŠIMOVČEK, I., HLAVA, J. *Kriminalistická metodika II. (osobitná časť)*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 1996, s. 18.

šetrenia trestného činu, dynamickosť tvorby metodík vyšetrovania vychádza z potreby adaptovať sa na nadchádzajúce zmeny v trestnej činnosti, spoločnosti, vo vývoji vedy a techniky, v legislatívnych aktoch a iných faktoroch. Aplikáciu týchto zásad v konkrétnom prípade vyšetrovania je potrebné prispôbovať okolnostiam, ako povaha konkrétneho vyšetrovacieho trestného činu, kvalita a kvantita informácií o vyšetrovanom trestnom čine a v neposlednom rade sú to organizačné a technické podmienky, v ktorých konkrétne vyšetrovanie prebieha, správanie a postoje, aké zaujal obvinený, poškodený, svedok a pod. Metodiku je vhodné začať vymedzením kriminalistickej charakteristiky daného druhu trestných činov, pretože táto charakteristika určuje obsah metodických odporúčaní. Súčasťou kriminalistickej charakteristiky sú informácie o typickom páchaní a utajovaní trestného činu, typické situácie, pri ktorých sú páchané trestné činy (kriminálne situácie), typické osobnostné rysy páchatelov, typické stopy trestných činov, typické osobnostné rysy obetí, typické motívy a vyšetrovacie situácie. Pre metodiku vyšetrovania je dôležité uviesť, na akých objektoch boli nájdené stopy typicky vytvárané trestnými činmi daného druhu. Spôsoby páchania a utajovania trestných činov tvoria tú časť kriminalistickej charakteristiky, v ktorej sú v dostatočnej miere popísané hlavné kriminalisticky relevantné, typické vlastnosti daného druhu trestných činov. Z tohto hľadiska je v súvislosti so spáchaním a utajovaním trestných činov dôležité poznanie o všetkých znakoch v skutkových podstatách trestných činov, osobitne o objektívnej stránke trestného činu. Tým, že dochádza k opakovaniu spôsobov páchania trestných činov, dochádza k vzniku zhodných stôp trestných činov. Samozrejme, sa v jednotlivých metodikách vyšetrovania sústreďuje pozornosť na vytyčovanie typických verzií. Typickými verziami sa rozumejú zo všeobecné, v danej kategórii trestných činov často sa vyskytujúce všeobecné domnienky a podstata vyšetrovanej udalosti. Ich význam spočíva v tom, že ak na začiatku vyšetrovania je kritický nedostatok špecifických informácií o spáchanom trestnom čine, môžu slúžiť ako hrubá orientácia pre zameranie cieľavedomého postupu pri hľadaní ďalších faktov.

Literatúra

1. ČERNÍK, J., LISOŇ, M. *Násilná kriminalita 2. časť – zvláštnosti postupu pri zisťovaní páchatelov vybraných trestných činov násilnej kriminality*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 1999. 144 s. ISBN 80-8054-112-4.
2. CHMELÍK, J. a kol. *Miesto činu a znalecké dokazovanie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005. 303 s. ISBN 978-80- 8155-057-7.

3. JÁNOŠÍK, J. Obhliadka miesta činu z pohľadu kriminalistickej balistiky. *Kriminalistický zborník*. 2004, č. 4, s. 46 – 48. ISSN 1453-259X.
4. LACA, M. *Obhliadka*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2017. 96 s. ISBN 978-80-8054-728-8.
5. MALÝ, K. Nesprávný postup při ohledání mrtvých. *Kriminalistický zborník*. 2001, č. 3, s. 47 – 49. ISSN 1453-259X.
6. METEŇKO, J., BAČÍKOVÁ, I., SAMEK, M. *Kriminalistická taktika*. Brno: Václav Klemm, 2013. 307 s. ISBN 978-80-87713-08-2.
7. MUSIL, J. a kol. *Kriminalistika*. Praha: Naše vojsko, 1990. 272 s. ISBN 80-206-0094-9.
8. MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika*. Praha: C. H. Beck, 2001. 512 s. ISBN 80-7179-362-0.
9. NESVADBA, A. *Vyšetrovanie trestných činov vražd*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2001. 107 s. ISBN 80-8054-199-X.
10. NESVADBA, A. Kriminalistické stopy vytvárané pri páchaní trestných činov vražd. *Kriminalistický zborník*. 2002, roč. 46, č. 1, s. 52 – 53. ISSN 1453-259X.
11. NESVADBA, A. Teoreticko-metodické východiská profilácie páchatelov vražd. *Justičná revue*. 2003, roč. 55, č. 1, s. 64 – 72. ISSN 1335-6461.
12. NESVADBA, A. Osobnostné vlastnosti páchatelov vražd a ich obetí. *Justičná revue*. 1998, roč. 50, č. 4, s. 33 – 36. ISSN 1335-6461.
13. OWEN, D. *Policajné laboratórium: ako súdne vedy pomáhajú odhaliť trestné činy a usvedčiť páchatelov*. Bratislava: Mladé léta, 2006. 128 s. ISBN 80-10-00939-3.
14. PORADA, V. a kol. *Kriminalistika*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2001. 746 s. ISBN 80-7204-194-0.
15. PORADA, V. a kol. *Kriminalistická metodika vyšetřování*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. 231 s. ISBN 978-80-7380-042-0.
16. PORADA, V. a kol. *Kriminalistika*. Bratislava: Iura Edition, 2007. 604 s. ISBN 978-80-8078-170-5.
17. PORADA, V. a kol. *Kriminalistika (teorie, metody, metodologie)*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014. 459 s. ISBN 978-80-7380-490-9.
18. STRAUS, J. a kol. *Teória a metodológia kriminalistiky*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 503 s. ISBN 978-80-7380-214-1.
19. STRAUS, J., PORADA, V. a kol. *Teorie, metody a metodologie kriminalistiky*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017. 417 s. ISBN 978-80-7380-666-8.
20. ŠIMOVCĚK, I. a kol. *Kriminalistika*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 405 s. ISBN 978-80-7380-343-8.
21. ŠIMOVCĚK, I., HLAVA, J. *Kriminalistická metodika II. (osobitná časť)*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 1996. 162 s. ISBN 80-88751-77-2.
22. ŠTEFAN J., HLADÍK, J. a kol. *Soudní lékařství a jeho moderní trendy*. Praha: Grada Publishing, 2012. 437 s. ISBN 978-80-247-3594-8.
23. ŠTEFAN, J., HLADÍK, J. Mutilace mrtvoly z pohledu soudního lékaře. *Kriminalistický zborník*. 2002, roč. 46, č. 3, s. 42 – 44. ISSN 1453-259X.

24. TICHÝ, J. Fotografická dokumentace místa činu. *Kriminalistický sborník*. 2001, č. 5, s. 71 – 72. ISSN 1453-259X.
25. VIKTORYOVÁ, J., BLATNICKÝ, J. *Vyšetrovanie*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2010. 172 s. ISBN 978-80-8054-487-4.
26. VIKTORYOVÁ, J., BLATNICKÝ, J. *Vyšetrovanie – zákonný a spravodlivý proces*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2018. 338 s. ISBN 978-8-8054-757-8.
27. VIKTORYOVÁ, J., BLATNICKÝ, J. *Teória a prax vyšetrovania – interdisciplinárne aspekty*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2017. 331 s. ISBN 978-80-8054-709-7.
28. VIKTORYOVÁ, J. a kol. *Vyšetrovanie*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2011. 633 s. ISBN 978-80-8054-505-5

PRÁVO NA ŽIVOT Z POHLADU STREDOVEKU A INKVIZIČNÝCH PROCESOV

RIGHT TO LIFE FROM THE PERSPECTIVE OF MIDDLE AGES AND INQUISITION

JUDr. Ján Šanta, PhD., LL.M., MBA
prokurátor Úradu Špeciálnej prokuratúry GP SR Bratislava
Akadémie Policajného zboru Bratislava

Abstrakt: V predkladanom príspevku sa jeho autor zameriava na priblíženie ochrany života a zdravia v širšom historickom kontexte. Vychádza pritom z niektorých právnych noriem platných už v 15. storočí počnúc Prešporskou právnou knihou, ktoré ochranu života a zdravia zabezpečovali a ich porušenie trestali v zásade dôsledne. Paradoxom tejto právnej ochrany v stredoveku sú inkvizičné procesy v západnej Európe, ktoré najmä s prihliadnutím na spôsob dokazovania viny a krutosti pritom páchané, úctu k životu a zdraviu nezdieľali. To však neplatilo pre územie dnešného Slovenska, a v zásade ani Česka, pretože na týchto územiach aj stredoveké inkvizičné procesy prebiehali umiernenou, a na stredovek kultivovanou, formou.

Abstract: In the translated article, the author focuses on explaining the protection of life and well being in older historical context. He elaborates on some norms valid in 15th century, including Pressburg Book of Law, which safeguarded the above-mentioned rights and punished their breaches. In this respect, Inquisition processes especially in Western Europe are a paradoxical phenomenon, as they did not share the premises of life and well being protection, especially its methods of guilt substantiation. The atrocities associated with inquisition, however did not have a significant impact on the territory of current Slovak and Czech republic, as compared to Western Europe, inquisition processes were conducted in a more cultivated and moderated manner.

Kľúčové slová: život, zdravie, inkvizícia, kladivo na čarodejnice, reformácia.

Key words: life, well being, inquisition, malleus malleficarum, reformation.

Úvod

Život a zdravie predstavujú biologický predpoklad existencie človeka. Právo na život a na ochranu zdravia ako základné ľudské práva sú zakotvené v Ústa-

ve Slovenskej republiky a v mnohých medzinárodných dokumentoch, ktorými je Slovenská republika viazaná. Podľa čl. 15 Ústavy SR: „Každý má právo na život. Ľudský život je hodný ochrany už pred narodením.“

Trestné činy patriace do prvej hlavy osobitnej časti Trestného zákona (TZ) vyjadrujú záujem štátu a spoločnosti na prioritnej ochrane najvýznamnejších hodnôt, akými sú život a zdravie, a preto stoja na prvom mieste spomedzi všetkých záujmov chránených Trestným zákonom. Závažnosť trestných činov proti životu a zdraviu a mimoriadny význam hodnôt, ktoré sú chránené, odrážajú jednak trestné sadzby trestu odňatia slobody stanovené pri jednotlivých skutkových podstatách, ako aj vylúčenie súhlasu poškodeného s ich porušením ako okolnosti vylučujúcej protiprávnosť činu (§ 29 TZ).¹

Pohľad do 15. storočia, odkedy možno hovoriť o výraznejšom nástupe inkvizície, napovedá, že útok na ľudský život – ako to dokladajú aj viaceré ustanovenia napr. Prešporskej právnej knihy – sa pokladal za najťažší zločin. Spočiatku sa nerozlišovalo medzi zabitím a vraždou, no pri určovaní trestu sa zohľadňovalo, či smrť páchatel spôsobil náhodou, teda neúmyselne, v zlosti, čiže v afekte, alebo inak, napríklad s vopred premysleným zámerom. Tomu zodpovedala aj klasifikácia na tzv. ľahšie a ťažšie usmrtenie (zabitie). Až do 15. storočia sa v právnej rovine začali tieto pojmy aj terminologicky oddeľovať. Pod pojmom vražda (mord) sa chápalo „tödtung mit wolbedachten mut“, čiže zabitie s premysleným alebo dôkladne uváženým zámerom, ako aj „mutwilliger mord“ – svojvoľná vražda, čiže z dnešného hľadiska úkladná vražda. Ako zabitie (Manschlacht, Todschlag) sa spravidla chápalo usmrtenie človeka v náhlom rozčúlení mysle, teda bez predošlej prípravy, alebo zabitie v sebaobrane či pri verejnej bitke, čiže z dnešného hľadiska neúmyselné alebo nedbalostné usmrtenie či zabitie.

V prípade trestných činov proti zdraviu sa v Prešporskej právnej knihe konkretizovala pomerne široká škála týchto trestných činov, ktoré síce nie sú usporiadané systematicky, možno ich však rozdeliť do troch základných kategórií: údery, poranenia a dokaličenia.

Údery (schlege):

- a) päšťou alebo kyjakom (schlecht ainer ain mit ainer gantz faust oder mit ainem knuttel) – sankcia 1 libra či funt (čiže 240) denárov;

¹ MENCEROVÁ, I., TOBIÁŠOVÁ, L., TURAYOVÁ, Y. a kol. *Trestné právo hmotné. Osobitná časť*. Šamorín: Heuréka, 2014, s. 35.

b) otvorenou rukou, čiže dľaňou (schlecht ainer ainem mit flaher handt) – sankcia za každý prst (von iglichem finger) 1 libra, čiže dovedna 5 libier denárov.

Zranenia (painschrottige wunden) a otvorené rany (fliessende wunden):

a) spôsobené bodnutím (von ainem stich), sankcia 5 libier denárov;

b) spôsobené hodeným predmetom (von ainem wurff), sankcia 5 libier denárov.

Dokaličenie či zmrzačenie údov:

a) odťatie ruky (ain handt), sankcia 5 libier denárov;

b) odťatie prsta (ain finger), sankcia 5 libier denárov;

c) odťatie článku prsta (von ainem glid eins fingers), sankcia 5 libier denárov;

d) vyrazenie zuba (von ainem zand), sankcia 5 libier denárov;

e) odrezanie či odťatie ucha (von ainem oren), sankcia 5 libier denárov;

f) vybitie či vyklatie oka (von ainem augen), sankcia 5 libier denárov;

g) zahanbujúce, ktoré sa nedajú zakryť oblečením (ainer scham wundten, das gewandt nicht gedeckchen mag), sankcia 5 libier denárov.

Od vzniku Uhorského kráľovstva reflektovalo trestné činy viacero legislatívnych normatívov, no v stredoveku – ba ani počas novoveku – nebola prijatá žiadna komplexnejšia a jednotná úprava trestného práva, čiže celouhorský trestný zákonník, ktorý by bol vymedzil základné pojmy trestného práva, ako napríklad úmysel, pokus, spolupáchateľstvo, nedbanlivosť či okolnosti vylučujúce trestnosť.

Až do prijatia trestného kódexu Márie Terézie v roku 1768 Constitutio Criminalis Theresiana, ktorý pod rovnomenným názvom a s podtitulom Hrdelní Právní Rząd vyšiel po česky v roku 1769 vo Viedni, si teda rozhodujúcu úlohu aj v tejto oblasti zachovávalo obyčajové právo, ktoré v zosumarizovanej forme stelesňovalo predovšetkým Tripartitum Štefana Verböciho z roku 1514 a neskôr aj Praxis Criminalis Ferdinandae, čiže do latinčiny preložený a v Uhorsku používaný zákonník Newe peinliche Landgerichtsordnung vydaný v roku 1655 Ferdinandom III. pre Dolné Rakúsko. V slobodných kráľovských mestách to bolo najmä tavernické právo (*ius tavernicale*). Jeho východiskom boli partikulárne mestské práva, koncom 15. a začiatkom 16. storočia zahrnuté do Kódexu tavernického práva, ktorý sa zachoval vo viacerých súvekových rukopi-

soch, a to v latinčine i nemčine (v druhej časti kódexu sa nachádza 75 trestnoprávných článkov).²

1. K inkvizícii všeobecne – začiatky a základné príčiny

Výraznejší nástup inkvizície v Európe badať v 15. storočí, pričom za jej základné príčiny možno považovať dve – nárast kacírstva a rôzne individuálne alebo až širšie spoločensky spôsobené nešťastia počnúc zlým počasím, neúrodou, prírodnými katastrofami, končiac chorobami ľudí alebo zvierat a podobne.

Na začiatku vrcholného stredoveku sa v nezvyčajnej miere rozrástol počet kacírov. Namiesto sporadických vystúpení došlo ku skutočnému kacírskemu náporu. V západnom svete boli dokonca územia, kde počet kacírov prerástol počet cirkevných veriacich. Ich prudký nárast súvisel s neutešenou situáciou vo vtedajšej cirkvi. Nekonečné boje cisára s pápežom o vládu nad svetom vyvolávali nepriateľské náboženské nálady. Čoraz viac ľudí sa odvracalo od cirkvi zaoberajúcej sa výhradne mocenskými bojmi.

Nekrestánske správanie cirkevných predstaviteľov priamo vyvolávalo nárast počtu kacírov a heréza bujnela vo všetkých kútoch vtedajšieho sveta. Kacírstvo tak predstavovalo pre cirkev existenciálne ohrozenie a väčšmi než kedykoľvek predtým cirkev cítila nutnosť rázne proti nemu zasiahnuť. Vtedy tiež zistila, že sa to už nedá riešiť len slovami. Výrok: „Len slovo postačí“ už dávno prestal platiť. Bezmocnosť cirkevných rečí bola čoraz zreteľnejšia. Dominikánsky rád si odrazu musel uvedomiť, že aj umenie presvedčať má svoje hranice. Slová, ktorým chýbalo životné svedectvo, nemali na kacírov nijaký vplyv. Cirkev sa dokonca cítila nútená zakázať dišputy s kacírmi, aby neriskovala porážku. Musela sa začať chrániť iným spôsobom. Rozhodla sa siahnuť po nových prostriedkoch, lebo podľa nej išlo nepopierateľne o akt nutnej obrany proti všeobecnému ohrozeniu. Nové násilné potláčanie kacírov malo za každých okolností a za akúkoľvek cenu slúžiť k upevneniu jej mocenských pozícií. Použitie násilia bolo prostriedkom, ako odstrániť nebezpečného protivníka, na ktorého si duchovne cirkev netrúfala a ako sa konečne zbaviť vnútrocirkevnej opozície. Svoje postupy ideologicky vyšperkovala tvrdením, že na rozdiel od prvotnocirkevných heréz vymyslených ľuďmi sú tieto nové kacírstva die-

² SEGEŠ, V. *Kriminalita a justícia v stredovekom Prešporku*. Bratislava: Marenčin PT, 2020. 279 s.

lom diabla. A keďže voči diablovej neslobodnosti mať nijaké ohľady, všetky opatrenia sú oprávnené.

Všetky tieto faktory podporované navyše vnútorným rozpadom viery viedli napokon k zriadeniu inkvizície. Pri jej založení nešlo o vedomé dielo jedného konkrétneho pápeža, ale skôr o viaceré pápežské opatrenia. Vyplynuli z komplikovaného, ešte ani dnes riadne neobjasneného dejinného procesu. Išlo o inštitúciu, ktorá nadobúdala svoju konečnú podobu postupne. Krok za krokom rástla zároveň s prostriedkami, ktoré jej boli najbližšie a sľubovali čo najúčinnější výsledok. Stavala na protikacírskejších zákonoch Fridricha II. a využívala jeho skúsenosti. Vždy však bola cirkevnou a nie štátnou inštitúciou. Jej začiatky siahajú k pápežským nariadeniam biskupom, aby sa usilovali o energetickejšie potlačanie kacírov. Dlhší čas ostalo len pri tom. Až vtedy, keď pápeži zistili, že sa pri potlačaní kacírov nemôžu spoliehať len na biskupskú horlivosť a že biskupi nie sú schopní zabrániť šíreniu kacírstva, preniesli tento úrad na dominikánsky rád, ktorý sa postupne vypracoval na rád inkvizítorov, hoci ani on sa nedá celkom identifikovať s touto inštitúciou. Inkvizítormi sa totiž často stávali aj františkánski mníši. Len ťažko sa dá pochopiť, ba je dokonca až nevysvetliteľné, ako sa rád kazateľov, ktorých ústredným prvkom bola mystika Božej kontemplácie, mohol takto bez zábran oddať inkvizítorkej činnosti.

Postavu inkvizítora si nemožno predstavovať v príliš zjednodušenej schéme. Bolo by omylom vidieť v ňom len krvilačného človeka a odsudzovať ho ako hanebnú bytosť. Psychologický profil inkvizítora je omnoho zložitejší. Šlo o muža obklopeného len ťažko odhaliteľným tajomstvom, ktorý navyše žil v takmer nepreniknuteľnej samote. Stáročia sa nesmeli písať o inkvizícii a jej procesoch. Týmto zákazom zahalila samu seba do nepriehľadného závoja a sama tak pomáhala šíriť dohady, klebety a strašidelné predstavy. Nie náhodou sa doteraz nepodarilo napísať životopis jedného z najväčších inkvizítorov všetkých čias, Torquemadu.³

V nadväznosti na takéto udalosti za formálny, resp. právny základ inkvizície možno považovať tieto dokumenty.

Bula *Summis desiderantes affectibus* bola pápežom vydaná v predvečer sviatku sv. Mikuláša 5. decembra 1484. Podľa zavedeného zvyku bola pomenovaná podľa prvých slov *Summis desiderantes affectibus* teda „Všetkou žiaducou dychtivosťou (potierajúcou čarodejníctvo)“.

³ NIGG, W. *Kniha kacírov*. Bratislava: Premedia, 2019. 199 s.

Giovanni Batista Cibo, ktorý ako pápež prijal meno Inocent VIII. v bule poznamenáva, že: „K jeho sluchu sa v skutku doniesla nie malá sťažnosť, že v niektorých častiach Horného (severného) Nemecka, v arcibiskupstvách Mohuč, Kolín nad Rýnom, Trevír, Salzburg a Brémy, tam v mestách, krajinách, miestach a biskupstvách, premnoho osôb oboch pohlaví, zabúdajúcich na svoje spasenie a odpadávajúcich od katolíckej viery, pácha nepravosti s diablami, ktorí s nimi v mužskej i ženskej podobe (ako incubus a succubus, inkubus a sukkubus) súložia, svojím čarodejníctvom, kúzelníctvom a spikleneckvom, ďalej svojimi poverčivými ohavnosťami, výtržníctvom, zločinmi i nepravosťami dokážu mariť ženám pôrod, vyľahnutie zvieracích mláďat, dokážu ničiť plody i zemskú úrodu, vinnú révu aj plod stromov, taktiež aj mužov a ženy, zvieratá, dobytok a ostatné druhy zvierat, taktiež vinice, sady, lúky, pastviny, obilie a iné plody dokážu mariť, dusiť a zabíjať.“

Pápež sa v bule odvoláva na Kramera-Institoris a na Sprengera, ktorí „boli na základe apoštolských výnosov stanovení za inkvizítorov nad kacírskymi nepravosťami“. Jeho list mal „odstrániť všetky prekážky, ktoré by výkon funkcie uvedených inkvizítorov akokoľvek spomaľovali, aby teda náказа kacírskych ohavnosti a iné podobné zločiny nemohli k záhube iných nevinných ľudí naďalej rozširovať svoj jed“. V podstate išlo o dôsledok jedného z mnohých vtedajších mocenských sporov ústrednej cirkevnej moci s miestnymi svetskými úradmi, ktoré si chceli zachovať svoju samostatnosť a vymaniť sa spod kontroly aj súdnej právomoci inkvizície. Nie však preto, že by ich rozsudky boli azda miernejšie a okruh prenasledovaných užší, pretože svetská moc často konala prísnejšie a krutejšie než sama obávaná inkvizícia. Išlo o mocenský súboj. Bez ohľadu na osud ľudí, ktorých sa dotýkal.

Podľa názorov niektorých moderných historikov nebola uvedená bula pápeža Inocenta VIII. hlavným impulzom k masovým čarodejníckym procesom. Vinníkom bol vraj Institorisov spis o vyhľadávaní a vykorenení čarodejníc – známe Kladivo na čarodejnice, do ktorého spísania sa tento dominikán pustil onedlho po vydaní spomenutej buly a prácu zvládol v pomerne krátkom čase. Neznamená to však, že možno akokoľvek zľahčovať neblahý dosah buly.

Nebezpečný fanatik Institoris sa chválil, že nechal popraviť dve stovky čarodejníc. Nemeckí dominikáni nad ním a jeho konaním neskrývali opovrhnutie. Nakoniec bol v roku 1500 vyslaný do Čiech a na Moravu, aby tu podľa pápežovho rozhodnutia zasiahol nie proti čarodejníckym, ale proti kacírom, najmä proti Jednote bratskej, ktorých stúpcov označoval ako „valdenská pikarti“.

Obete čarodejnických procesov nakoniec pri najkrutejšom mučení zopakovali, čo sa ich nelútostní sudcovia pýtali a čo chceli počuť podľa návodu tejto krutej a mnohokrát prekliatej knihy. Spravidla išlo najmä o oblasť sexu, ktorým však boli viac než ženy obviňované z čarodejníctva posadnutí priamo mnohí inkvizítori a nimi prizvaní sudcovia, väčšinou nevzdelaní mešťania a predstavitelia mestskej správy. Niektorí inkvizítori a súdni hodnostári sa dokonca chovali tak, ako by hrali akúsi krutú súťaž v počte popravených čarodejníc. Napríklad lotrinský inkvizítor Nicola Rémy sa s obľubou chválil, a uviedol to tiež vo svojom spise *Daemonolatrium*, že len za pätnásť rokov odsúdil a na popravisisko poslal celkom 900 osôb. Nebol to pritom konečný počet a pretože Rémy predsedal súdnemu tribunálu ešte ďalších 20 rokov, bol celkový počet popravených omnoho vyšší.

Baltasar Ross nechal vo Fulde popraviť počas troch rokov viac ako 700 domelých čarodejníc.

Jan Wier, osobný lekár düsseldorfského vojvodu, síce v roku 1562 napísal, že „čarodejnický proces vynašiel diabol, aby zahanbil kresťanstvo“, ale fanatici a predovšetkým podvodníci, ktorí použili zlo na vlastné obohatenie, potom napáchali veľa ďalšej škody a rozsiali značné utrpenie nevinných obetí.

Za pozornosť iste stojí výrok farára Pedewitz z sídelného mesta kniežacstva Nisy: „Myslím, že keby sami sudcovia boli daní na mučenie, potom by i oni priznali, že čarujú, nehovoriac už preto o slabých ženách.“

Mnohí inkvizítori si však nijako nelámali hlavu ani nad tým, že mnohé vyznania na mučidlách nezodpovedali skutočnosti a boli často už na prvý pohľad zjavne nezmyselné.

Nakoniec pápež Urban VIII. (1623 – 1644) odsúdil konanie nemeckých „čarodejnických biskupov“. Označil ich za „zelótov“, čo pochádza z gréčtiny a pôvodne znamenalo horlivci či nadšenci, tiež fanatici. Napriek tomu však v roku 1631 vydal Urban VIII. svoju poslednú bulu proti diablu, v ktorej potvrdil všetky do tej doby používané tresty za čarodejníctvo – kľatbu, upálenie a zhabanie všetkého majetku.

Nemožno však v tejto súvislosti zvalovať všeobecne vinu na oficiálnu politiku katolíckej cirkvi, zodpovednosť mali, samozrejme, jednotlivci, predovšetkým biskupi a predovšetkým miera konania, ktorú pripustili. História dokazuje, že v prvej polovici 17. storočia boli takto neslávne preslávenými napríklad kolínsky arcibiskup Ferdinand Bavorský, wurzburský biskup Philip Adolf von

Ehrenberg a mohučský arcibiskup Georg Friedrich Greiffenklau. Pri stíhaní domnelých čarodejníc prejavovali až nebývalú aktivitu.⁴

Uvádzané, komerčne snáď najznámejšie inkvizíčné dielo – Kladivo na čarodejnice, nie je zďaleka jediným tohto druhu.

Mimoriadne známe je odbornej verejnosti tiež dielo Martina Antoina Delria (1551 – 1608) pochádzajúceho z Antver, od roku 1577 brabantského generálneho prokurátora, s názvom Disquisitionum magicarum libri sex (Šesť kníh debát o mágii), ktoré bolo medzi rokmi 1600 a 1755 vydané dvadsaťpäťkrát a prakticky nahradilo Kladivo na čarodejnice. Slúžilo ako príručka pre sudcov, ktorým poskytovalo početné príklady zo súčasnej právnej praxe. Väčšina ich bola nazbieraná v priebehu prenasledovania čarodejníc v Španielskom Holandsku. V neskorších vydaniach, ktoré sa objavovali až do Delriovej smrti, bol potom tento materiál aktualizovaný. Delriova démonológia prekonala všetky predchádzajúce, ako akási démonológia všetkých démonológií a bola bez námietok citovaná aj protestantmi. Dokonca aj protivníci honov na čarodejnice, ako napríklad Robert Filmer (1588 – 1653), sa odvolávali na Delria, keď dokazovali, že démonologické domnienky puritánskych duchovných typu Wiliama Perkinsa sa opierali o presne rovnaké predstavy ako predstavy jezuitov.

Ako všeobecné pravidlo v podstate platí, že v pozadí väčšiny démonológií tu možno nájsť nejaký jednotlivý hon na čarodejnice. Z metodologického hľadiska je preto nutné interpretovať ich text s ohľadom na tieto špecifické súvislosti. Len tak možno pochopiť ich zámer a argumentáciu a správne nahliadnúť na vybrané a novo ponúkané príklady. Mnohé z démonológií súviseli s malými čarodejníckymi panikami a v ich rámci vedenými procesmi alebo vlnami prenasledovania. To sa týka tiež veľkého množstva brožúr, ktoré boli spísané medzi rokmi 1560 až 1700. Len pre samotné Anglicko ich napočítal Sharpe nie menej ako 100.⁵

Z množstva ďalších európskych démonológií vydaných v 15. až 17. storočí od najvýznamnejších autorov možno uviesť aspoň v roku 1589 od Petra Binsfelda dielo *De confessionibus*, v roku 1631 od Friedricha Spee *Cautio criminalis*, v roku 1647 od Matthewa Hopkinsa *Discovery of Witches*, v roku 1648 od Johna Stearneho *Confirmation* alebo v roku 1689 od Cottona Mathera dielo *Invisible World* a mnohé ďalšie démonológie vydané nielen v prospech pro-

⁴ TOUFAR, P. *Čarodějnice, hvězdáři a zlatodějové*. Brno: Moravská Bastei MOBA, 2009, s. 33.

⁵ BEHRINGER, W. *Čarodějnictví – globální historie*. Praha: XYZ a Albatros Media, 2016, s. 181.

cesov s čarodejnicami, ale aj ako kritiky týchto procesov, typicky napr. diela F. Spee.

2. Základné aspekty inkvizičného procesu

Podnet k začatiu inkvizičného procesu poskytovalo obvykle udanie (dennuciácia). Obžalovaný alebo podozrivý, ktorý bol v tajnom konaní vypočúvaný, vôbec nevedel, kto ho udal, a spočiatku mu tiež nebolo jasné, z čoho je vlastné obviňovaný. S výpoveďami svedkov nebol oboznámený. Kto sa pokúšal vypovedať v jeho prospech alebo ho obhajoval, bol obvykle označený ako spoluvinník a zo svedka sa stal skoro obžalovaný. Inkviziční sudcovia nepotrebovali uvádzať proti obvinenému žiadne objektívne dôkazy. Vo väčšine prípadov to ani nedokázali, pretože také dôkazy neexistovali. Cieľom výsluchu bolo donútiť k priznaniu viny, ktoré postačovalo ako jediný, právoplatný dôkaz pre odsúdenie. Takto jednostranne sa však konalo len v prípadoch najkrutejších inkvizícií, nie však na území dnešného Slovenska.

Je samozrejmé, že obžalovaný, obzvlášť ten, ktorý si nebol vedomý žiadnej viny, by sa nikdy pri normálnom výsluchu nemohol priznať, preto tu nastupoval ďalší inštrument inkvizičného súdu – mučenie. Tortúra bola hlavným prostriedkom čarodejníckych procesov. Skorší pápeži zavrhovali ich používanie pri súdnom konaní a napomínali svetských pánov, ktorí ich uplatňovali. Ale po zriadení pápežskej inkvizície sa od tejto lepšej tradície upustilo. Pápež Inocent IV. vyslovene prehlásil používanie tortúry pri odhaľovaní kacírov za prípustné. Tým len legalizoval prax, ktorú už dlho bez pápežského súhlasu používali inkvizítori v južnom Francúzsku a v severnom Taliansku. Pápež sa domáhal svetského súdneho procesu, v ktorom sa používali tortúry pri výsluchu zlodejov a lúpežníkov. Mali tak byť donucovaní k priznaniu o podrobnostiach svojich činov a k prezradeniu spoluvinníkov. Keď vtedajšia formálna logika došla k záveru, že pri týchto zločinoch je to nutné, akoby to nebolo potrebné pri tak hroznom čine, akým bolo kacírstvo. Obhajcovia inkvizície a tortúry sa mohli odvolať i na nemilosrdné praktiky despotických cisárov starého Ríma, ktorí používali mučenie k odhaľovaniu sprisahancov proti štátu. Rovnako ako kacírstvo, tak aj čarodejníctvo bolo považované za taký mimoriadny zločin, že pri vyšetrovaní bolo všetko povolené, obzvlášť keď išlo o odhalenie spoluvinníkov. Pri čarodejníckom procese išlo ešte navyše o obžalovaných, ktorí boli podľa názoru sudcov v spojení s mocným vládcom pekiel. Odhaliť pravdu

za takýchto okolností bolo naozaj ešte ťažšie. Tortúra bezpečne vynútila z úst trýznených ľudí mená ďalších podozrivých. Inkvizíčný proces začatý s jedným obžalovaným sa rozrástol, až väčšinou nadobudol obľudných rozmerov. Nikto v mieste súdu a okolia si nebol ani na chvíľu istý, že nebude v ktorúkoľvek dobu odvedený do mučiarne pred inkvizíčný tribunál. Pred touto možnosťou nikoho neuchránilo ani vysoké spoločenské postavenie, ani bohatstvo. Naopak, veľký majetok v tejto situácii len zvyšoval nebezpečenstvo, že jeho vlastník bude o to skôr zatknutý a odsúdený. Majetok odsúdeného bol totiž vždy skonfiškovaný a rozdelený medzi inkvizítorov a svetskú vrchnosť. Čím bolo viac čarodejníc, tým viac finančných prostriedkov pritekalo do rúk sudcov a ich pomocníkov. Inkvizíčné sudy boli preto od materiálnej stránky plne nezávislé. Príležitosť k osobnému obohateniu inkvizítorov nepochybne zosilňovala ich horlivosť pri vyhľadávaní kacírov. Medzi inkvizítormi boli však iste i nezištní „ideoví“ fanatici, ktorým išlo len o väčšiu česť a slávu božiu. Mnohí z nich, ako sa niekedy prezradilo, boli priam nepríčetní. Existujú však aj nepochybné dôkazy o tom, že u mnohých inkvizítorov bola hnacím motorom ich horlivosť a len osobná hrabivosť, že vedome vraždili nevinných ľudí, len aby uchvátili ich majetok. Niektorí z týchto masových vrahov zaplatili za svoju neukojiteľnú túhu po zlate aj vlastným životom, keď sa dali chytiť pri obohacovaní alebo vyvolali proti sebe závistlivú nenávisť druhých. Obohatiť sa bolo možno dokonca i na ľudoch, ktorí zomreli prirodzenou smrťou. Čarodejnicky proces sa totiž mohol viesť i proti mŕtvym, ak sa dodatočne objavili vo výpovediach iných vyšetrovaných proti nim dôkazy. Mŕtvoly týchto odsúdených potom boli vykopané, spálené a dedičstvo po nich skonfiškované v prospech sudcov.

Ak listujeme protokolmi z výsluchov odsúdených čarodejníc na rôznych miestach a v rôznych obdobiach, sme priamo šokovaní podrobnosťami takmer totožných všetkých zaprotokolovaných priznaní. Literatúra o čarodejníctve a cirkevné a svetské predpisy rozšírili popísanú vieru o čarodejníctve po celom kresťanskom svete západnej a strednej Európy. Všetci a všade vedeli, aké zločiny mohol podozrivý čarodejník spáchať. Aby sa priznal meritórne i formálne v súlade s oficiálnym učením o čarodejníctve, zaistila tortúra a pripravená schéma otázok, na ktoré musel pri mučení odpovedať. Otázky boli dopredu zostavené tak (neskôr boli k dispozícii už hotové staršie formuláre, ktoré bolo potrebné len v podrobnostiach upraviť), že vynútené odpovede zodpovedali záverom, ku ktorým chceli sudcovia dospieť.

Dôležitým dôkazným prostriedkom proti obžalovaným bolo i objavenie diabolskej stigmy (znamenia) na ich tele. Pri zisťovaní tohto znamenia nebo-

li ušetrené ani najintímnejšie miesta na tele mladých dievčat a zreých žien. Táto procedúra, konaná často pred celým plénom inkvizičného tribunálu, bola súčasťou hrubého ľudského ponižovania nešťastných obetí, rovnako ako rôzne zaobchádzanie s nimi v priebehu väznenia zo strany žalárnikov a katových sluhov. Slabšie povahy podľahli obvykle už pri tomto hrubom ponížení ľudskej dôstojnosti a priznali dokonca aj bez mučenia všetko, čo si sudcovia priali.⁶

Hoci inkvizičné procesy pokračovali aj v ďalších rokoch, od polovice 16. storočia možno hovoriť o silných tendenciách tieto procesy eliminovať. Hlavný autor *Constitutio criminalis Carolina* šľachtic Frank Johann zo Schwarzbergu (1463 – 1528), známy humanista, ktorý sa pridal na stranu lutherskej reformácie v roku 1521 a bol jedným z prvých šľachticov, ktorí zakázali katolícku obradu na svojom území, patrili na konci 80. rokov 15. storočia k dvoru Maximiliána I. Bol, ako je možné predpokladať, oboznámený s priebehom diskusií o škandálnych inkvizíciách autora Kladiva na čarodejnice Henricha Kramera Institorisa. Na rozdiel od skoršieho právneho kódexu (tzv. *Constitutio criminalis Bambergensis*), ktorý Schwarzenberg vypracoval v predreformačnom čase, vypustil teraz všetky paragrafy týkajúce sa viery v zasahovanie dobrých alebo zlých duchov. Taktiež eliminoval všetky stopy po ustanoveniach týkajúcich sa kacírstva. Carolina tak jasne dávala najavo nesúhlas s pôsobením inkvizičných tribunálov, ktorých činnosť nemala byť v nemeckých štátoch naďalej tolerovaná. Tým sa prejavil zjavný rozdiel v porovnaní s Karlovými španielskymi a talianskymi územiami.

Reformácia zase napomohla dlhodobému úpadku viery v čarodejnice, pretože protestantské krajiny sa zriekli všetkého inkvizičného súdnictva a reformovaní teológovia útočili na mágiu a na akékoľvek predstavy o nadprirodzenom pôsobení. Prínajmenšom tak konali podľa ďalších interpretácií v neskoršom období svojho pôsobenia. V očiach Luthera, Zwingliho alebo Kalvína sa katolícka zbožnosť a katolícku rituály – uctievanie svätých, očakávanie zázrakov, omše, púte a sviatosti – nelíšili od vidieckych povier a autorom protestantských brožúr nebolo zaťažko operovať termínmi ako „pápežské kúzelníctvo“. Luther, Zwingli a Kalvín viac-menej nepopierali existenciu čarodejníctva a čarodejnic a najmä kalvinistickí teológovia, ako boli John Knox (1513 – 1572) alebo Lambert Daneau (1530 – 1596), prihliadali na zmluvu čarodejnice s diablom ako na protiklad zmluvy veriaceho s Bohom.

⁶ KOČÍ, J. *Čarodějnické procesy*. Praha: Horizont, 1973, s. 29.

Na druhej strane je však zrejmé, že najvýznamnejšie protesty proti honom na čarodejnice boli publikované protestantskými autormi, aj keď tu musíme zachovávať opatrnosť, pretože niektorí z nich nedávali najavo svoju konfesijnú identitu. Konali tak oprávnene, pokiaľ nepatrili k hlavnému vieroučnému prúdu ako Johann Weyer, Riginald Scott (1538 – 1599) a možno tiež Anton Praetorius (1555 – 1625), o ktorých sa dnes myslí, že boli členovia tajnej siete spiritualistov „Rodina lásky“ a zámerne tajili v dobe prenasledovania svoju konfesijnú príslušnosť. Najvýznamnejším kritikom honov na čarodejnice sa stal Johann Weyer (1515 – 1588). Svojou podstatou sa Weyerova argumentácia opierala o medicínsku úvahu – pretože až tolko podozrivých sa priznalo k čarodejníctvu a pretože prenasledovatelia čarodejnic pokladali ich priznanie za nevyvrátiteľný dôkaz existencie sprisahania čarodejnic, tvrdil Weyer, že tie staré ženy boli nevinné aj vtedy, pokiaľ priznali svoju vinu. Jeho diagnóza znela melanchólia, duševná choroba tej doby: „Takzvané čarodejnice sú väčšinou úbohé ženy – obvykle staré ženy – ktoré trpia od prirodzenosti melanchóliou, sú slabomyseľné a ľahko podliehajú malomyselnosti“.

Bolo úplne zrejmé, že Weyerove tvrdenia padli na úrodnú pôdu, keďže v 80. rokoch 16. storočia sa jeho argumentov chytil istý počet európskych intelektuálov a rozmnožil ich o niekoľko nových aspektov práve v dobe, keď perzekúcia čarodejnic začala dosahovať svoj prvý vrchol.⁷

3. Inkvizičné procesy v Uhorsku

V Uhorsku bol priebeh inkvizičných procesov relatívne mierny. Prvé zmienky o súdení čarodejnic nachádzame už v stredovekých zákonníkoch panovníkov z dynastie Arpádovcov. Postoj stredovekých uhorských panovníkov k existencii a súdeniu čarodejnic bol do veľkej miery skeptický. Prvé zákonné normy o čarodejniciach vydal už Štefan I. (997 – 1038). Jeho zákony sa zachovali v neskorších prepisoch v dvoch knihách dekrétov. V prvom zákonníku v § 33 hovorí o strigách. Štefanovo nariadenie povoľuje prichytiť tú istú osobu pri čarovaní až trikrát. Pri prvom prichytení mala byť odovzdaná kňazovi, aby ju poučil o viere a mala sa postíť. Pri druhom prichytení jej mal byť na čelo, prsia a chrbát vypálený kostolným kľúčom znak kríža. Až na tretí raz mala byť odovzdaná súdom (Šedová, Segeš, 2011). Zachovali sa tiež dve knihy panov-

⁷ BEHRINGER, W. Čarodějníctví – globální historie. Praha: XYZ a Albatros Media, 2016. 278 s.

níckych dekrétov Kolomana (1095 – 1116). V prvej knihe pochádzajúcej asi z roku 1100 je niekoľko paragrafov týkajúcich sa čarodejníc. V § 57 sa uvádza, že čarodejnice neexistujú a nemá byť preto vedené proti nim žiadne vyšetrovanie (Šedová, Segeš, 2011). Podľa žilinského magdeburského práva hrozilo za čarodejníctvom upálenie na lieskach (zlý preklad, pretože pôvodne to bolo na ražni). Toto právo v Žiline platilo do roku 1384, keď ho nahradilo právo tešínske (Bada, 2004). O stredovekých súdoch čarodejníc sa nezachovali početné materiály. Výnimku tvorí 21 procesov vo Veľkom Varadíne v 13. storočí (Lengyelová, 2007). Ani zo 16. storočia sa v Uhorsku nezachovalo dostatok materiálov o procesoch s čarodejnicami. V roku 1503 mestská rada v Prešove nariadila žalobkyni zaplatiť súdne náklady pri obvinení z čarodejníctva. Súdy boli počas celého 16. storočia voči obvineným benevolentné a často boli vynesené oslobodzujúce rozsudky (Szeghyová, 2004).

V Uhorsku nepatrilo čarodejníctvo medzi výnimočné zločiny (*crimen exemptum*). Procesy sa tak mohli konať pred každým typom súdu. Vyšetrovanie riadil stoličný podžupan. Poveroval osoby vypočúvaním a vyšetrovaním. Aby mohol byť rozsudok vynesený, bolo potrebné získať priznanie, a to aj s použitím mučenia (*fassio torturalis*); (Lengyelová, 2007). Časť oficiálnych záznamov o čarodejnických procesoch sa nezachovala. Z dostupných archiválií je známych asi 2 000 prípadov obvinenia z čarodejníctva v Uhorsku a Sedmohradsku. Rozsudok smrti bol vynesený v 472 prípadoch. V ďalších 710 prípadoch je rozsudok neznámy. K oslobodeniu došlo v 235 prípadoch. Ostatné procesy skončili uložením nižších trestov (Lengyelová, 2007).

Z čarodejníctva boli majoritne obviňované ženy z chudobnejších vrstiev, avšak z Uhorska poznáme aj prípady obvinení šľachticov, ako napríklad Žofia Esterházyová a Anna Báthoryová. Urodzené ženy z čarodejníctva obviňoval často sedmohradské knieža Gabriel Bethlen. Čarodejnica hystéria postihovala najmä vidiek. Asi 90 % obvinení sa týkalo žien. Rovnako ženy tvorili takmer 92 % popravených osôb (Lengyelová, 2007).

Najčastejšie sa vyskytovalo obvinenie z malefícia. Až po rozšírení nových motívov, ktoré prišli do Uhorska zo západu, začali zohrávať väčšiu úlohu pakt s diablom a účasť na sabate. Vo výpovediach z Uhorska sa často vyskytovalo unášanie ľudí čarodejnicami. Obyčajne let s unesenými končil na miestach ako Laposdomb (Plochý vrch), pri peci Jánoša Vasa alebo pri Antalovej hruške (Pócs, 2002). Pakt s diablom sa naopak vyskytoval len sporadicky. Pôvodne hral diabol pri vypočúvaní len malú úlohu (Pócs, 2002).

V Uhorsku sa zachovali správy o skupinách čarodejníc v počte tri až sedem, ktoré v noci vošli cez okno do miestnosti. Obeť bola paralyzovaná a čarodejnice ju bili a týrali. Očarovali deti nachádzajúce sa v obydli, aby im mohli odoberať kosti. Takéto správy sa vyskytujú najmä v oblasti Bratislavy. Tu sa pomerne často vo výpovediach vyskytoval opis sabatu (Klaniczay, 2008). Gábor Klaniczay preštudoval 2 275 prípadov obvinenia z čarodejníctva v Uhorsku zahŕňajúcich 4 212 osôb. V záznamoch týchto procesov našiel asi 100 prípadov opisu sabatu, ktoré poskytli obvinení a takmer rovnaké množstvo prípadov, keď žalobcovia opisovali sabat, pretože sa sťažovali, že boli na sabat unesení. V uhorských opisoch sabatov sa vyskytujú tzv. „krásne ženy“ (*pulchrae mulieres*) prítomné na sabate. Tam sú privádzané kravy alebo býky. Tieto motívy sú pravdepodobne pozostatkami archaických predstáv (Klaniczay, 2008).

Do Uhorska prenikala západná démonologická a protičarodejnícka literatúra len pomaly. Známe Kladio na čarodejnice, ktoré sa na západe Európy tešilo veľkej obľube, kolovalo v Uhorsku len v 6 exemplároch (Lengyelová, 2007). Veľký význam v Uhorsku získalo slávne dielo Practica Rerum Criminalium od Benedicta Carpozova, známejšie pod skráteným názvom *Praxis criminalis* z roku 1635 (Kristóf, 2008). Ferdinand III. túto príručku kodifikoval v rakúskych krajinách už v roku 1656. V Uhorsku získala vplyv až po jej vytlačení v Trnave v roku 1687 a do Corpus iuris Hungarici bola začlenená v roku 1696. Carpozov sa zaoberal paktom s diablom a inými čarodejníckymi poverami, ktoré považoval za pravdivé. Jeho dielo sa stalo základnou príručkou pri procesoch s čarodejnicami v Uhorsku (Lengyelová, 2007).

Aj v rámci Uhorského kráľovstva existovali regionálne rozdiely v množstve procesov. Niektoré regióny ostali väčších prenasledovaní ušetrené. Najmä severné stolice Uhorska, dnes severné Slovensko – Orava, Liptov, zažili len niekoľko ojedinelých prípadov (Lengyelová, 2007).

Koniec procesov v Uhorsku bol spojený s prípadmi vampirizmu. V roku 1755 bola v dedinke Hermesdorf nájdená mŕtva Rosina Polakin. Jej telo nevykazovalo známky rozkladu, preto poverčivé obyvateľstvo verilo, že ide o vampíra. Príbuzní museli odtrhnúť jej telo hákom zaveseným na lane k cintorínu, kde bola dekapitovaná a jej telo spálené. Tento prípad vzbudil záujem aj na panovníckom dvore. Bol prešetrený dvornými lekármi Johannesom Gasserom a Christianom Vabstom. Spolu s hlavným dvorným lekárom Gerardom van Swietenom vydali doporučenie cisárovnej, na základe ktorého vydala tzv. Rescriptum zakazujúce tradičné magické opatrenia proti vampírom. O niekoľko mesiacov zákaz rozšírila aj na jasnovidectvo, hľadačov pokladov a perze-

kúcie z čarodejníctva. Od roku 1756 museli byť všetky prípady čarodejníctva prešetrené priamo dvornými odborníkmi, než mohol byť vykonaný rozsudok. Vďaka tomu väčšina obvinení končila oslobodením. Definitívny zákaz procesov s čarodejnicami vydala cisárovná v roku 1768. Tento zákon sa stal súčasťou Constitutio Criminalis Theresiana (Klaniczay, 2002).

4. Bosorácke procesy v Bratislave

V Prešporku za celé dlhé stredoveké obdobie nezaznamenali žiaden typický bosorácky proces. Napriek tomu v širokej verejnosti zväčša dodnes prevláda názor, že bosorky či čarodejnice sa upaľovali v stredoveku aj tu. Skutočnosť je však trochu iná. Uhorské stredoveké zákony i súdnictvo, ako to už bolo uvedené, od čias kráľa Kolomana zavrhovali existenciu bosoriek, stríg či čarodejníc, preto aj procesy s nimi sa považovali za bezpredmetné.

V zákonníku kráľa Kolomana prijatého okolo roku 1100 sa v 57. kapitole len lakonicky konštatuje: „O bosorkách, keďže nie sú, nech sa ani nehovori.“ Vo voľnom preklade to znamená, že v prípade bosoriek, keďže nejestvujú, nech sa nič nepodniká, nech sa nimi súd nezaobera.

Inkvizičné besnenie v západnej Európe, ktorému podľahlo viac ako 100-tisíc obetí, sa o čosi neskôr prenieslo aj do Uhorska, kde sa však kladivo inkvizície natoľko neuplatnilo. Za prvý bosorácky proces v Uhorsku sa pokladá inkvizíčné konanie proti Kláre Bóciovej v sedmohradskom Koložvári roku 1565. Podľa údajov odbornej literatúry sa od tohto procesu až do roku 1768, keď Mária Terézia súdy s bosorkami obmedzila, konalo v Uhorsku okolo 1 700 procesov, presný počet hrdelných rozsudkov však nie je známy.

Prvú bosorku v Prešporku upálili 24. mája 1602. Volala sa Agáta Tóthová-Barlobášová a žila v (Podunajských) Biskupiciach. Súdny záznam v protokole s názvom *Urgichtbuch*, ktorý sa nachádza v Archíve mesta Bratislavy, obsahuje 24 bodov. V mestskej mučiarni sa Agáta okrem iného priznala až k neuveriteľným skutočnostiam.

Udala aj istú Vendulu Balážovú a tvrdila, že vodu, v ktorej varila ľudskú lebku, rozliala pred domom biskupického richtára. Urobila tak preto, aby Biskupičania, ktorí budú proti nej svedčiť, spor nevyhrali. V protokole sa ďalej uvádza, že na deň sv. Lucie (13. decembra) Agáta lietala na metle. Vtedy sa dostala do spoločnosti diablov a čarodejníc, ktorí jej dali plnú bosorácku moc. Agáta vraj spolupracovala s ďalšími bosorkami.

Neodmysliteľnou súčasťou inkvizičných procesov bol sexuálny motív, a tak sa aj Agáta priznala, že spoločne s manželkou Jána Mészároša a so Zuzanou Išpánovou obcovali s diablom, ktorého telo však bolo veľmi chladné, a ten prichádzal aj vtedy, keď v posteli ležal manžel. Za súlož im platil jeden uhorský denár, čo bola na tie časy veľmi nízka suma. Pri ďalšom zločine vraj pomáhala Agáte bosorka Henchelová. Pod zámenkou, že hľadá vši, sa zmocnila niekoľkých vlasov istej Galinovej, ktorými Agáta zašila oči ropuche. Urobila tak preto, aby Galinová oslepla, čo sa údajne aj stalo.

Agátu Tóthovú-Barlobášovú odsúdili na smrť upálením. Hranicu postavili pred Michalskou bránou na rozhraní dnešného Župného a Hurbanovho námestia. Súčasťou súdneho protokolu mala byť aj neveľká kvitancia s malou červenou pečatou. Mestský kat v nej údajne potvrdzoval, že za vykonanú popravu prevzal 12 šilingov denárov. (Uvedený doklad, o ktorom píše Ovidius Faust v knihe *Zo starých zápisníc mesta Bratislavy*, sa však v súdnom protokole nenašiel). O dva týždne, presne 5. júna 1602, na tom istom mieste upálili ďalšiu bosorku, Alžbetu Nagysányiovú. Aj súdny protokol s ňou je sumárom neuveriteľných priznaní.

Stíhanie čarodejníctva, kúzelníctva či bosoráctva zamedzoval Trestný poriadok Márie Terézie z roku 1768, avšak formálny definitívny zákaz pohonu na čarodejnice vydal v roku 1787 cisár Jozef II.⁸

5. Bosorácky proces v Pezinku

Azda v každom meste sa v 17. storočí objavili podozrenia z bosoráctva či čarodejníctva a ani Pezink nebol výnimkou. Nešlo, prirodzene, o procesy s bosorkami podobné tým, ktoré sa odohrávali v západnej Európe v 16. – 18. storočí, keď boli na horiacich hraniciach popravené tisícky žien obvinených z tohto činu. Bosoráctvo nepatrilo v Uhorsku medzi tzv. výnimočné zločiny a v mestách bolo podobne ako pri iných zločinoch súdené na radnici pred richtárom a mestskou radou. Mestá v snahe ubrániť sa v budúcnosti rôznym katastrofám, požiarom, morovým epidémiám, vedené opatrnosťou, ale aj strachom, veľmi poctivo vyšetrovali aj tie najmenšie podozrenia z čarodejníctva.

Bosorky, respektíve bosoráci boli totiž v ponímaní ľudí príčinou všetkého zla, nevysvetliteľných javov, nešťastí či tragédií a svojimi čarami škodili celé-

⁸ SEGEŠ, V. *Kriminalita a justícia v stredovekom Prešporoku*. Bratislava. Marenčin PT. 298 s.

mu mestu – ľuďom, zvieratám i majetku. Zo zločinu mohli byť obvinené nielen osoby, ktoré praktizovali mágiu či liečili, ale aj tie, ktoré mali telesné chyby či choroby, dokonca i pôrodné baby alebo osoby v konflikte, ktoré sa navzájom preklínali, nadávali si a vyhrážali sa. Treba však poznamenať, že išlo o podozrenia skôr z čarodejníctva než z bosoráctva, keďže čarodejníci čarovali, vedeli urieknuť, otráviť, predpovedať budúcnosť, kým bosorky údajne žili vo zväzku s diablom, mali s ním pohlavný styk a konali rôzne nadprirodzené zlé skutky.

Panovník Ferdinand I. v zákonoch z roku 1527 zaradil bosorky (*incantatrices*, predtým len *striga*, *malefica*) medzi všeobecných zločincov, nariadil trestať ich bez akejkoľvek milosti a o ich osude mala rozhodovať svetská moc. Constitutio criminalis Carolina (1532) dokonca rozlišovala medzi čarami, ktoré škodia a tými, ktoré neškodia. Čarovanie, ktoré nikomu neškodilo, sa nemalo trestať smrťou, ale podľa jeho povahy o ňom rozhodoval konkrétny súd. Avšak tí, ktorí mágiu učili a hrozili počarovaním, mali byť vyšetrovaní a mučení. Inkvizítor bol povinný obžalovaného z čarodejníctva poriadne vypočuť, zistiť, akým spôsobom a čím čaroval, kto ho to naučil a komu tým spôsobil ujmu. Bosoráctvu sa venovalo dôležité dielo uhorského právnika Jána Kitonicha Centuria certarum contrarietatum et dubietatum (Sto pochybností a domnelých protiřečení z Tripartita, 1619) či práca už spomínaného saského právneho vedca Benedikta Carpozova Practica nova imperialis Saxonica verum criminaliam (Nové pravidlá v kriminálnych prípadoch ríšskeho Saska, 1635), ktorá bola známa aj v Uhorsku. Od deväťdesiatych rokov 17. storočia boli obvinení z mágie trestaní podľa 60. článku *Praxis criminalis (De magia)*. Previnilci sa mali odsúdiť ako nepriatelia kresťanskej viery na smrť upálením. Neškodné čarovanie však bolo takisto ako v Caroline súdené menej prísne, či už statím, alebo v prípade veštcov len vyšibaním a vyhnaním z mesta.

K zločinom čarodejníctva (bosorácke procesy v Pezinku neboli) pristupovala mestská rada pomerne zhovievavo. Okrem jedného čarodejníka, ktorý okrem toho spáchal aj zločin bohorúhačstva a svätokrádeže, boli ostatné prípady prejavom mágie, ktorá neškodila. Zaujímavosťou je, že väčšina zaznamenaných prípadov sa paradoxne týkala mužov.

Roku 1652 boli z čarodejníctva obvinení dvaja muži, plátenník Michal Watuw a jeho brat Mikuláš. Obvinili ich z toho, že vzali z popravniska ruky odsúdencov a čarovali s nimi s cieľom získať šťastie pri obchodovaní.

Odobratie časti tiel z popravniska totiž nebolo prípustné. Zrejme sám Michal pred niektorým zo svedkov naznačil, akým spôsobom prišiel k ruke, preto súd vytrvalo žiadal, aby povedal pravdu, aj keď nebol obvinený z nijakého závaž-

ného zločinu. Využívanie častí tiel popravených na magické úkony totiž nebolo nič neobvyklé. Napríklad v roku 1579 si jeden tesár v Augsburgu vypýtal od kata kus čreva obeseného samovraha, spálil ho a zmiešal s pušným prachom, aby získal „výstrel istoty“. Z výpovede svedkýň v prípade Michala vyplynulo, že jeho manželka využívanie tohto typu mágie neschvaľovala a sťažovala sa, lebo bolo ohrozením cti jej muža, ktorý sa inak živil poctivým obchodom s plátnom. Michal, aby mal šťastie pri predaji, vzal si od brata ruku odsúdenca, ktorá síce mala pomáhať pri obchodovaní s dobytkom, ale on si túto magickú pomoc previedol na svoju živnosť.

Napokon bolo rozhodnutie súdu k obom bratom vcelku milosrdné. Michal bol vydaný do rúk kata, ktorý ho mal pri pranieri vyšibať metlami a prútmi, a potom bol navždy vypovedaný z mesta. Pretože jeho mladší brat Mikuláš nemohol pre chorobu taký trest vykonať, mal byť vyvedený z mesta s metlami a prútmi na rukách ako symbol straty cti a tiež naveky vypovedaný z mesta.⁹

6. Inkvizíčné procesy v Česku

Inkvizíčné procesy na území dnešnej Českej republiky sa začali praktizovať asi od 30. rokov 14. storočia. Tento v podstate skorý výskyt svetského inkvizíčného procesu v českých krajoch ovplyvnilo pôsobenie inkvizície v Čechách v 14. storočí, najmä za episkopátu Jana IV. z Dražíc. Inkvizícií vtedy padli za obeť – zvlášť v Čechách stovky, ak nie tisíce údajných kacírov. V každom prípade sa inkvizíčný proces ako forma konania proti páchatelom ťažkých zločinov presadil na súde českých a moravských miest spadajúcich do juhonemeckej právnej oblasti zrejme už v dobe predhusitskej. Najneskôr okolo polovice 15. storočia (ale pravdepodobne už skôr) inkvizíčný proces zakotvil tiež v českých mestách oblasti magdeburského (severonemeckého) práva. Tým sa však uplatnenie tohto procesu na súdoch v českých krajoch do Bielej hory takmer vyčerpalo. Inkvizíciu sa po ukončení husitských vojen – z množstva pochopiteľných dôvodov – v Čechách už nikdy nepodarilo obnoviť, napriek popísanému pôsobeniu Heinricha Kramera Institorisa na Morave a v Čechách na prelome 15. a 16. storočia. Inkvizíčný proces sa naopak prinajmenšom do druhej polovice 16. storočia nepresadil v severomoravských mestách spadajúcich do oblasti magdeburského práva. Uvedené skutočnosti zároveň viedli k dlhodobej

⁹ DUCHOŇOVÁ, D., DUCHOŇ, M. *Zločin v meste. Kriminalita a každodennosť v ranonovovekom Pezínku*. Bratislava. Pro Historia, Historický ústav SAV, 2014. 148 s.

stagnácii ustanovení týkajúcich sa inkvizičného procesu v českom (mestskom) práve. Ešte právna kniha, presnejšie návrh mestského zákonníka (Mestské práva) M. Brikciho Kouřimského z Licska, vydaná tlačou v roku 1536 (rovnako ako množstvo predchádzajúcich súpisov mestského práva juhonemeckej právnej oblasti), v podstate v nezmenenej podobe preberala v kapitole LXIX pomenovanej „O mučení a trápení vuobec“ stručné ustanovenia čl. 717 (resp. čl. 703 v novej Flodrovej edícii) Brnianskej právnej knihy pisára Jana, ustanovujúcej predovšetkým pravidlá ukladania a vykonávania tortúry. Brikciho právna kniha neobsahuje žiaden článok, v ktorom by bol definovaný delikt čarodejníctva a ustanovený jeho prípadný postih. Čarodejníctvo je tu zmieňované len úplne okrajovo, napr. v súvislosti s výpočtom javov, ktoré vyvolávajú tzv. zlé domnenie (t. j. výpočtom objektívnych aj subjektívnych znakov toho, že bol spáchaný trestný čin). Podstatne rozsiahlejšie ustanovenia týkajúce sa vedenia inkvizičného procesu a ukladania tortúry prináša záverečná kapitola zákonníka M. Pavla Kristiána z Koldína (1579), pomenovaná De questionibus et tormentis – O trápení alebo útrpnom práve a o popravách. Koldín tu rámcovo vymedzil podmienky, za ktorých môže byť podozrivá osoba podrobená tortúre a ustanovil niektoré pravidlá jej vykonávania. Ani Koldínova úprava mestského inkvizičného (trestného) procesu nie je zďaleka úplná a systematická. Zdá sa, že Koldín pri zostavovaní poslednej kapitoly svojho zákonníka sa neusiloval ani tak o kodifikáciu všetkých noriem regulujúcich uvedený proces, ale skôr o ustanovenie prísnejších pravidiel v tých situáciách, v ktorých bola súdna prax nejednotná. Koldínov zákonník však prináša po prvýkrát v dejinách českého svetského trestného práva článok obsahujúci definíciu deliktu čarodejníctva a ustanovenia o jeho postihoch, čo predstavovalo značný posun v oblasti trestného práva hmotného. Čarodejníctvu je venovaný článok O. II: *Magia sive sortilegium*, t. j. čarodejníctvo a rôzne iné škodlivé kúzla, ktoré „pokutou meča alebo upálením na mužskom pohlaví a na ženskom pohlaví zahrabaním, alebo tiež upálením potrestaní majú byť“. Koldín vtedy definoval delikt čarodejníctva pomerne zdržanlivo ako škodlivé kúzla (t. j. škodlivé čarovanie), za ktoré stanovil trest smrti štátim mečom alebo upálením, pre ženy potom trest smrti zahrabaním zaživa, prípadne upálením.

Uplatnenie inkvizičného procesu aj mimo oblasti mestského práva umožnilo v českých krajoch v rokoch 1622 a 1628 vydanie Obnoveného zriadenia zemského pre Čechy, resp. pre Moravu.

Inkvizičný proces v konaní proti páchatelom všetkých závažných trestno-právnych deliktov zavádzal prvý špecializovaný trestný zákonník platný na

tomto území, totiž Nové právo útrpné a hrdelné pre Kráľovstvo české, Markrabstvo moravské a Kniežactvo sliezske cisára Jozefa I., skrátene nazvaný Josefina, ktorý vstúpil do platnosti v roku 1708. Josefina vychádzala do značnej miery z trestného zákonníka (hrdelného poriadku) cisára Ferdinanda III. pre Dolné Rakúsko pomenovaného *Constitutio Criminalis Ferdinandea*. Z nej Josefina preberala okrem iného i definíciu deliktu čarodejníctva, ktorá je v zásade zhodná s démonologickou definíciou tohto „superdeliktu“ sformulovanou už v prvej polovici 15. storočia a obsahujúcou vedľa škodlivého čarodejníctva tiež pakt s diablom (upísanie sa diablovi), smilstvo s diablom (démonom) a účasť na sabate majúcom podobu orgiastickej hostiny. Hoci Josefina stanovila ako trest za čarodejníctvo upálenie za živa, pričom pripúšťala akoby prejav milosti aj miernejší trest statím mečom a následným upálením, boli tieto sankcie v českých krajoch v prvej polovici 18. storočia zrejme uplatňované v právnej praxi nanajvýš vo veľmi malej obmedzenej miere. Napriek tomu, že posledné popravy čarodejníc sa na území dnešných Čiech uskutočnili už pred polovicou 18. storočia a že posledný čarodejnicky proces prebehol tak ako v českých i v rakúskych krajoch už v druhej polovici päťdesiatych rokov 18. storočia, obsahoval rozsiahle ustanovenia týkajúce sa čarodejníctva a postihu rôznych, detailne popísaných magických praktík ešte Trestný zákonník (hrdelný poriadok) cisárovnej Márie Terézie *Constitutio criminalis Theresiana* z roku 1768 v článku 58. V ňom Teresiana v plnom rozsahu preberala problematický Artikel o kúzelníctve, čarodejníctve, veštení a podobných veciach, ktorý cisárovná schválila patentom z 5. novembra 1766. V šesťdesiatych rokoch 18. storočia však už čarodejnické procesy – prinajmenšom v západnej časti habsburskej monarchie – neprebíhali. Tortúra, ktorú Teresiana nielen pripúšťala, ale ako je známe i detailne upravovala, bola zrušená v januári 1768.¹⁰

Autentický obraz inkvizičných a ďalších súdnych procesov čitateľom, poskytujú tzv. smolné knihy (z dnešného pohľadu súhrn záznamov o trestných konaniach), z ktorých najznámejších možno spomenúť Smolnú knihu Velko-Bítešskú alebo Smolnú knihu Pardubickú.

Z množstva súdnych zápisov v Smolnej knihe Velko-Bítešskej sa autenticky možno dozvedieť, že:

„Item nejprve vyznáva Anna Rouska, že jesti vodu brala a nosila z Tasova od Vitouškovy a od Plačkovy z kostí lidí umrlejš a z slepejš koček a z sle-

¹⁰ KREUZ, P. *Čarodějnické procesy a právo*. Internetový zdroj: friedo.szm.com, kreuz-wit-chhunt-all

pejch štěňat vařenou, a tou vodou nejprve udělala Matulkový, že schne posavad. A vlila ji před sklep a ona je přešla. A to že ji proto udělala, že se s ní Matulkova vadívala.

Item více vyznává Anna Rouska, že jesti též nebožku Vydrovou umořila, též vlivši ji té vody mezi dveře sinní, a to proto že jí to udělala, že by ji nebožka Vydrova z muže svého nevěřila.

Item více vyznává Anna Rouska, že jesti též Slavíkovou umořila. Myvši ji v necvičkách, té zlé vody mezi jinou vodu vlila, a tou vodou ji hlavu zmyla, a to že jí proti učinila, že její dcera i ní sloužila, že ji bila a z služby nezaplatila a jí Rouskový, jako mateři, že se jí slitovalo.

Item více vyznává Rouska, že jestli Doubalku umořila též tou vodou, a to proto, že jí nedala někdy chleba a dáti nechtěla. A když jí chleba uvěřila, že hned zase upomínala, sice pro nic jiného.

Item více vyznává, že jesti Kammasce, když mísy myla, té zlé vody že vli-la mezi tu, což s ní myla, též, že Kamaska na ruce ochromila. A to proto že ji udělala, že se na ni hněvala Kamaska pro Slavíkovou.

Item více vyznává, že jesti nějaká Malá Anna s ní dvakrát pro tu vodu byla v Tasově a též s ní to zlé činila. A byla zde područí u Simáčekv a měla muže malého a přijmí Malej.

Item více vyznává, že Vavřínovi, rychtáři zdejšímu, dobytek pomořila, té zlé vody po dvoře nalila. A to proti učinila, že by jú měl někde naláti.

Item více vyznává, že jesti Jiskrovi umořila dvě krávé a Šimáčekvum jednu krávu, a to též proto, že se s ní vadívaly.¹¹

Zo Smolnej knihy Pardubickej sa autenticky možno dozvedieť, že:

„V pátek den svatého Řehoře, jsouc ku právu outrpnému podruhé dán, vyznal. Vašek Holej jsouc dostaven, když tento Martin zase na žebřík dán byl, že jest mu vůči mluvil, že jest s ním k hradecký šibenii chodil a sám košili i přirození vlezouc na šibenici řezal a příčinou toho byl a pravil, aby tím klisny potíral a žlab, že klisny hladký budou.

Ortel. Poněvadž tento Martin Straka, poddanej urozeného pána Tobiáše Nejedlého na Libčanech ze vsi Sedlice, toho jest se dopustil a na šibenici s tovaryši svými lezouc těla mrtvá zločincuv odpravených jest z šatuv svlácel, obnažoval i některé oudy s těl jich odřezával a toho všeho k čárům a kouzlum požíval, právo jej aby pro takový nenáležitý skutek a příkázáním Pána Boha

¹¹ VERBÁK, A., ŠTARHA, I. *Smolná kniha Velko-Bítešská 1556 – 1636*. Brno: Blok, 1973, s. 106.

zapověděný, mečem na hrdle ztrestán byl, orteluje. Stalo se v pátek v den sv. Řehoře 1610. Tento Martin Straka berouc konec života svého co jest před trápením, na trápení i po trápení mluvil, že jest to všecko pravda, na tom umřel a tou smrtí svou, jsouce pod meč dán, stvrdil.¹²

Keďže na území dnešnej Českej republiky sú zaznamenané oveľa početnejšie prípady čarodejnícnych procesov v porovnaní s územím Slovenska, ďalej uvádzaný, posledný na území Českej republiky čarodejnícny proces, veľmi dobre dokumentuje jeho priebeh a je zároveň výstižným dôkazom toho, že inkvizíčné procesy neboli vždy len o krutostiach a takmer až o bezpráví, ale naopak, najmä na území Česka a Slovenska si zachovali kultivovaný rámec.

Názorne o tom svedčí prípad starého pastiera Jána Poláka, lobkovického poddaného z Jistebnice. Bol obvinený z čarodejníctva a mučením potom z neho vynútili priznanie, že vraj s diablovou pomocou škodil dobytku a tým ľuďom, s ktorými sa dostal do sporu. Keď bol o tom príslušný protokol o výsluchu predložený pražskej apelácii, ukázala sa v plnom svetle obmedzenosť tejto inštancie. Apelácia totiž protokol vrátila do Jistebnice s výhradou, že nepostupovali v súlade so zákonníkom Josefa I. Najvyššia súdna inštancia v kráľovstve jistebnickým sudcom vytkla, že od pastiera nevyžadovali odpoveď na tak závažnú otázku, akou je, kto ho naučil čarovať a či do svojho umenia zasvätil tiež svoju ženu a deti. Ďalej apelácia vytýkala, že pastier Polák nebol vyšetrený krajským „fyzikom“ (lekárom), ktorého povinnosťou predsa bolo na pastierovom tele pátrať po „pekelnom znamení“. Pražská apelácia po prešetrení Polákovho prípadu ho najskôr na základe ustanovení Josefíny odsúdila na trest sťatia mečom, avšak vzhľadom na jeho vek aj k skoršej dobrej povesti mu nakoniec znížila trest na päť rokov nútených prác.

Keď tento návrh pražskej apelácie bol v júni 1756 predložený Najvyššiemu česko-rakúskemu súdu vo Viedni a ten ho podľa predpisov ďalej postúpil kabinetu cisárovnej, vyvolal zaostalý postup pražskej apelácie u mnohých radcov panovníčky značné rozhorčenie. Cisárovná 12. júla 1756 oznámila, že v Polákovom prípade nie je absolútne nič nadprirodzeného, a, naopak, sa za ním skrýva „mnoho prostoduchosti a ešte viac nevedomosti“. Predovšetkým duchovenstvo je nutné viesť k tomu, aby pôsobilo výchovne medzi prostými ľuďmi a oslobodzovalo ich zo zajatia nevedomostí a povier. Panovníčka pritom kritizovala pražskú apeláciu, najmä preto, že dala na Polákovom tele pátrať po „diabolských stigmatoch“, ktoré podľa cisárovnej v skutočnosti neexistujú a sú

¹² BIČIK, Z. *Knihy Smolné*. Hradec Králové: Kruh, 1969. 127 s.

len výtvorom veľkej ignorancie. Neexistujú žiadne čarodejnice, a preto nemôžu byť tiež žiadne „pekelné stigmy“.

Z uvedeného dôvodu Mária Terézia pastiera Poláka zbavila viny a pre prípad, že by sa u neho prejavili ďalšie ťažkosti, má byť dôkladne vyšetrený odbornými lekármi, ktorí sa vyznajú v duševných chorobách. Okrem toho cisárovná nariadila, že od tejto chvíle žiaden súd v jej dedičných krajinách, od partikulárnych súdov až po najvyšší súd, nemôže už vo svojom záujme začať žiaden proces vo veci čarodejníctva, ale že rozhodnutia o každom takom prípade si panovníčka vyhradzuje len sama pre seba.

Pre byrokratizmus a zaostalosť Najvyššieho súdu vo Viedni bolo charakteristické, že sa rozhodnutím cisárovnej cítil nemilo dotknutý a naopak, obhajoval úradný postup pražskej apelácie, ktorú navyše pochválil za to, že sa striktnie riadila ustanoveniami doposiaľ stále platnej Josefiny. Najvyšší súd 16. júla 1756 okrem toho cisárovnú upozornil, že zrušenie návrhu pražskej apelácie a Polákovo oslobodenie by bolo nielen v rozpore s platným zákonom, ale poverčivý ľud by takto bol nepriamo pobádaný, aby v budúcnosti podobné čarodejnícke nepravosti páchal bez obáv a ešte vo väčšej miere.

Cisárovná na to reagovala koncom júla osobitným prípisom. V jeho úvode síce zdôrazňovala, že „čarodejnice možno nájsť len tam, kde vládne nevedomosť“, avšak v jeho ďalšej časti predsa len vzala námietky najvyššieho súdu na vedomie. Polák nie je podľa jej presvedčenia čarodejníkom, je len obeťou povier a svojej vlastnej nevedomosti. Avšak preto, že Polák existujúce povery zneužil k spôsobeniu škôd na majetku svojich blížnych, odsúdila ho cisárovná na dva roky nútených prác, čo bolo o rok menej, než odporúčal najvyšší súd a zároveň o tri roky menej, než navrhovala pražská apelácia.

Aféra s „čarodejníkom Polákom“ ukázala, že Josefína v dobe, keď sa už prejavoval stále väčší vplyv humanitných myšlienok osvietenectva tiež v habsburskom mocnárstve, je ako platný trestný zákonník už nevyhovujúci. Tohto si bola cisárovná nepochybne dobre vedomá, a preto už v roku 1753 prikrčila k zriadeniu zvláštnej komisie poverenej vypracovaním návrhu nového zákonníka. Do tohto procesu však prišli udalosti sedemročnej vojny z rokov 1756 – 1763 a prednosť museli dostať iné úlohy, slúžiace predovšetkým bezprostredne vojnovým potrebám.

Ešte na jar 1758 musela cisárovná zasiahnuť do justície slobodného kráľovského mesta Križevci v Slavonii, kde tamojší súd odsúdil pre škody spôsobené údajne čarami na dobytku Magdalénu Logomerovú na trest uťatia pravej ruky a upálenia. Cisárovná, ktorá si už skôr vyhradila právo konečného rozhodnu-

tia v prípadoch čarodejníctva, tento rozsudok 5. júna 1758 zrušila a zdôraznila, že „čarodejnice kraľujú len tam, kde je kráľom nevedomosť“.

S ohľadom na cisárovnin odmietavý postoj k prenasledovaniu čarodejníc, ktorý pod vplyvom svojich rozumných a osvietene zmyšľajúcich radcov ku konkrétnym prípadom v posledných rokoch zaujala, sa dalo očakávať, že z nového kódexu artikulu o čarodejníctve, aký ešte obsahovala Josefína, bude ako hanebný prežitok vypustený. Všetci, kto niečo podobné očakávali, boli však nakoniec sklamaní.

Cisárovná, nepríjemne rozčarovaná jednak porážkou v sedemročnej vojne a stratou Sliezska, zdrvená úmrtím manžela Františka I., Štefana a v neposlednej miere tiež pod rastúcim vplyvom konzervatívneho krídla svojich radcov a dvora, schválila nakoniec patentom z 5. novembra 1766 „artikulu o kúzelníctve, čarodejníctve, veštevctve a podobných veciach“. Bol to výsledok dlhoročnej a nie práve vydarenej práce dvorskej komisie pripravujúcej nový trestný zákonník.¹³

Záver

Sumarizujúc skorší text možno konštatovať, že súčasná právna úprava vrátane Ústavy SR a Trestného zákona venuje ochrane života a zdravia prioritnú pozornosť. Úplne iný faktický stav však existoval v stredoveku, hoci právny stav ochranu ľudského života a zdravia zabezpečoval. Svedčia o tom Prešporská právna kniha alebo Tripartitum platné na našom území od 15. storočia alebo Kódex tavernického práva.

Minimálne štandardy týkajúce sa ochrany života a zdravia však zabezpečovali inkvizičné procesy, masívne sa v Európe rozvíjajúce od 15. storočia (a existovali do 18. storočia) po vydaní knihy *Kladivo na čarodejnice*, paradoxne v Štrasburgu. Je však potrebné poznamenať, že inkvizičné procesy neboli z hľadiska formy a krutosti rovnaké. Kým napr. v Nemecku a v Španielsku sa vyznačovali vysokou mierou krutosti tortúry, na území Uhorska, a osobitne dnešného Slovenska, boli inkvizičné procesy zanedbateľné a skôr možno hovoriť o čarodejnických procesoch. O tom, že ich počet bol na našom území skutočne malý, svedčí aj to, že v obvode dnešnej Bratislavy sa zachovala dokumentácia len o dvoch takýchto procesoch. Postupne sa rozvíjajúce myšlienky huma-

¹³ ŠINDELÁŘ, B. *Hon na čarodějnice*. Praha: Svoboda, 1986. 216 s.

nizmu a osvietenectva vytlačili tieto procesy zo života spoločnosti, na čom má značnú zásluhu aj pokrokovovo zmýšľajúca Mária Terézia.

Tieto myšlienky zároveň kládli dôraz aj na ochranu života a zdravia, čomu zodpovedali od tohto obdobia do súčasnosti prijímané právne normy v zásade v celej Európe.

Literatúra

1. BEHRINGER, W. *Čarodějníctví – globální historie*. Praha: XYZ a Albatros Media, 2016.
2. BIČÍK, Z. *Knihy Smolné*. Hradec Králové: Kruh, 1969.
3. DUCHOŇOVÁ, D., DUCHOŇ, M. *Zločin v meste. Kriminalita a každodennosť v ranonovovekom Pezinku*. Bratislava: Pro Historia, Historický ústav SAV, 2014.
4. KOČÍ, J. *Čarodějnické procesy*. Praha: Horizont, 1973.
5. KREUZ, P. *Čarodějnické procesy a právo*. Internetový zdroj: triedo.szm.com, kreuz-witchhunt-all
6. MENCEROVÁ, I., TOBIÁŠOVÁ, L., TURAYOVÁ, Y. a kol. *Trestné právo hmotné. Osobitná časť*. Šamorín: Heuréka, 2014.
7. NIGG, W. *Kniha Kacírov*. Bratislava: Premedia, 2019.
8. SEGEŠ, V. *Kriminalita a justícia v stredovekom Prešporoku*. Bratislava: Marenčin PT, 2020.
9. ŠINDELÁŘ, B. *Hon na čarodějnice*. Praha: Svoboda, 1986.
10. TOUFAR, P. *Čarodějnice, hvězdáři a zlatodějové*. Brno: Moravská Bastei MOBA, 2009.
11. VERBÁK, A., ŠTARHA, I. *Smolná kniha Velko-Bítešská*. Brno: Blok, 1976.

TRESTNÝ ČIN VRAŽDY – TRESTNĚPRÁVNÍ A KRIMINALISTICKÉ ASPEKTY

THE CRIME OF MURDER – CRIMINAL AND FORENSIC ASPECTS

JUDr. Jiří Mulák, Ph.D.

Katedra trestního práva Právnické fakulty Univerzity Karlovy

Abstrakt: Příspěvek¹ se zabývá trestněprávními a kriminalistickými aspekty trestného činu vraždy. Nejprve je přiblížena česká právní úprava trestného činu vraždy dle § 140 tr. zákoníku, kdy je provedena distinkce mezi vraždou prostou a vraždou premeditativní. Upozorněno je rovněž na vybrané kriminalistické aspekty, resp. metodiku vyšetřování tohoto trestného činu.² Stranou byly ponechány aspekty kriminologické.³

Abstract: The paper deals with criminal law and forensic aspects of the crime of murder. First, the Czech legal regulation of the crime of murder according to § 140 of the Penal Code is approached, where a distinction is made between murder and premeditative murder. Attention is also drawn to selected forensic aspects, resp. methodology for investigating this crime. Criminological aspects were left aside.

Klíčové slova: trestný čin vraždy; vražda prostá; vražda premeditativní; kriminalistika; metodika vyšetřování

Key words: the crime of murder; murder; premeditative murder; criminalistics; method of investigation

¹ Tento příspěvek je výstupem programu „Progres Q02 – Publicizace práva v evropském a mezinárodním srovnání“, který je řešen na Právnické fakultě Univerzity Karlovy.

² Zde vycházím zejména dostupných a vynikajícím způsobem zpracovaných učebnic kriminalistiky (MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika*. Praha: C. H. Beck, 2004; PORADA, V. a kol. *Kriminalistika. Technické, forenzní a kybernetické aspekty*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2019).

³ Lze však upozornit zejména na pozoruhodnou monografii HOŘÁK, J. *Trestněprávní a kriminologické aspekty vražd*. Praha: PF UK, 2011; případně na české učebnice kriminologie (GRÍVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol. *Kriminologie*. Praha: Wolters Kluwer, 2019, str. 281–282; VÁLKOVÁ, H., KUČTA, J., HULMÁKOVÁ, J. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C. H. Beck, 2019, str. 402–418), případně ZAPLETAL, J. *Úmyslná usmrcení (kriminologická a trestněprávní studie)*. Praha: Výzkumný ústav kriminologický, 1980.

1. Trestněprávní aspekty

1.1 Obecně k trestnému činu vraždy

Trestný čin vraždy je v českém trestním právu upraven v ustanovení § 140 tr. zákoníku, a systematicky zařazen již v hlavě první zvláštní části trestního zákoníku (trestné činy proti životu a zdraví),⁴ konkrétně do prvního dílu této hlavy.⁵

Pachatelem tohoto trestného činu může být jak osoba fyzická, tak i osoba právnická.⁶ Objektem tohoto ustanovení je lidský život. Předmětem útoku je živý člověk. Ten je prostřednictvím tohoto ustanovení chráněn od začátku porodu, tj. od okamžiku, kdy je plod vybavován z těla matky,⁷ tj. od okamžiku, kdy již alespoň částečně (hlavička, končetina) začal opouštět tělo matky.⁸ Z hlediska subjektivní stránky (zavinění) je o úmyslný trestný čin (§ 13, 15 tr. zákoníku).

Lidský život končí smrtí, ta však není jednorázovou skutečností, nýbrž procesem postupného vyhasínání životních funkcí, které trvají určitou dobu. Pro potřeby trestního práva je ale nezbytné přesné stanovení momentu smrti, a to zejména pro posouzení trestní odpovědnosti pachatele. Rozhodovací praxe definuje⁹ pojem smrti jako biologickou smrt mozku (tzv. cerebrální smrt), tedy okamžik, kdy obnovení všech životních funkcí je již nenávratně vyloučeno. Naproti tomu tzv. klinická smrt, která představuje zástavu některých vitálních funkcí, avšak nevyklučuje jejich obnovu, není z pohledu znaků uvedené skut-

⁴ Dříve byl trestný čin vraždy upraven až v hlavě sedmé zvláštní části trestního zákona (zákon č. 140/1961 Sb.).

⁵ V tomto oddílu nalezneme také trestné činy zabití (§ 141 tr. zákoníku), vraždy novorozeného dítěte matkou (§ 142 tr. zákoníku), usmrcení z nedbalosti (§ 143 tr. zákoníku) a účasti na sebevraždě (§ 144 tr. zákoníku). Trestné činy proti životu a zdraví byly v nedávné době tématem proběhlých konferencí – v roce 2018 byl Právnickou fakultou v Trnavě vydán sborník VRÁBLOVÁ, M. (ed.). *Trestnoprávné súvislosti ochrany života a zdravia*. Praha: Leges, 2018; v roce 2019 šlo jednu ze sekcí Dnů práva v Brně (sekce: Juristické, kriminologické a kriminalistické aspekty; autor této statě byl jedním z recenzentů připravovaného sborníku).

⁶ Srov. § 7 zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim.

⁷ B 2/1986-26.

⁸ To plyne i ze znění § 142 tr. zákoníku, který postihuje usmrcení novorozeného dítěte při porodu.

⁹ R 16/1986.

kové podstaty relevantní. Úmyslný útok proti životu člověka, v jehož důsledku sice došlo ke klinické smrti, ale životní funkce se včasným lékařským zákrokem podařilo obnovit, je jen pokusem trestného činu vraždy.¹⁰

Důležité je určení přesného okamžiku smrti ve zdravotnictví.¹¹ Podle transplantčního zákona (§ 10 zákona č. 285/2002 Sb.) lze odběr tkání a orgánů od zemřelého dárce provést, jen byla-li zjištěna smrt, která se zjišťuje prokázáním a) nevratné zástavy krevního oběhu,¹² b) nevratné ztráty funkce celého mozku, včetně mozkového kmene v případech, kdy jsou funkce dýchání nebo krevního oběhu udržovány uměle („smrt mozku“).¹³ Stejně tak jednání pachatele, který se úmyslně pokouší usmrtit někoho, kdo již zemřel, bude proto za splnění dalších podmínek posouzeno jako tzv. *nezpůsobilý pokus trestného činu vraždy*, který bude v zásadě trestný podle trestní sazby stanovené na dokonaný trestný čin (§ 21 odst. 1 tr. zákoníku). Pokud by však konkrétní okolnosti případu vedly k závěru, že vzhledem k povaze a závažnosti pokusu se použití této trestní sazby jeví jako nepřiměřeně přísné, lze uložit trest kratšího trvání, tj. využít zvláštní ustanovení a mimořádně snížit trest odnětí svobody, postačí-li to k nápravě pachatele (§ 58 odst. 6 tr. zákoníku). Ve zcela krajních případech lze za splnění podmínek uvedených v § 46 odst. 3 tr. zákoníku upustit od potrestání. Přímé uplatnění zásady subsidiarity trestní represe, tj. vytěsnění mimo dosah trestního práva, není v zásadě možné.

Nejpřísněji z trestných činů proti životu postihuje trestní zákoník vraždu – úmyslné usmrcení člověka. Přitom je rozlišována z hlediska míry úmyslného způsobení následku vražda prostá (§ 140 odst. 1 tr. zákoníku) a vražda spáchaná s rozmyslem nebo po předchozím uvážení (§ 140 odst. 2), u níž je sankce

¹⁰ R 16/1986.

¹¹ CÍSAŘOVÁ, D., SOVOVÁ, O. a kol. *Trestní právo a zdravotnictví*. Praha: LexisNexis, 2004.

¹² Ustanovení § 10 odst. 4 zákona č. 285/2002 Sb. stanoví: „V případě zjištění smrti prokázáním nevratné zástavy krevního oběhu lze odběr provést před uplynutím 2 hodin od tohoto zjištění, a) pokud je známa doba zjištění smrti, a byla-li smrt zjištěna ve zdravotnickém zařízení 1. na jednotce intenzivní péče, 2. na anesteziologicko-resuscitačním oddělení, 3. na operačním sále, 4. na příjmové ambulanci oddělení nebo na příjmovém oddělení nemocnice, b) pokud smrt byla zjištěna na základě ukončení neúspěšné resuscitace.“

¹³ Ustanovení § 10 odst. 5 zákona č. 285/2002 Sb. stanoví: „Smrt mozku se prokazuje, pokud a) se pacient nachází ve stavu, na jehož základě lze uvažovat o diagnóze smrti mozku, a b) lze prokázat klinické známky smrti mozku pacienta, na jejichž základě lze stanovit diagnózu smrti mozku, doplněné vyšetřením potvrzujícím nevratnost smrti mozku.“

ještě výraznější.¹⁴ Důvodem tohoto rozlišování byla snaha zákonodárce diferencovat různě závažné úmyslné útoky proti životu.¹⁵ V ustanovení § 140 odst. 3 tr. zákoníku je uvedený taxativní výčet okolností podmiňujících použití vyšší trestní sazby. Dle § 54 odst. 3 tr. zákoníku může soud uložit trest odnětí svobody na doživotí (jako jedné z forem výjimečného trestu) pouze pachateli, který spáchal zvláště závažný zločin vraždy podle § 140 odst. 3 tr. zákoníku, nebo který při spáchání některého z taxativně vyjmenovaných trestných činů zavinil úmyslně smrt jiného člověka, a to za kumulativních podmínek, že a) takový zvláště závažný zločin je mimořádně závažný vzhledem k zvláště zavrženíhodnému způsobu provedení činu nebo k zvláště zavrženíhodné pohnutce nebo k zvláště těžkému a těžko napravitelnému následku a b) uložení takového trestu vyžaduje účinná ochrana společnosti nebo není naděje, že by pachatele bylo možno napravit trestem odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let. V § 140 odst. 4 tr. zákoníku je formálně stanovena trestnost přípravy vraždy.¹⁶ Nepřekážení či neoznámení trestného činu vraždy jiným zakládá trestní odpovědnost (§ 367, § 368 tr. zákoníku).

O mnohem výrazněji však je z uvedeného hlediska distingováno úmyslné usmrcení člověka v případě, kdy pachatel jiného usmrtí v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí myslí anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného, a to v rámci samostatné privilegované skutkové podstaty zabití (§ 141 tr. zákoníku).¹⁷ V tomto směru je významné, že v těchto výjimečných případech zákonodárce

¹⁴ Trest odnětí svobody je možné uložit ve výměře na dvanáct až dvacet let, nebudeme-li uvažovat eventuální zvýšení trestu odnětí svobody (§ 43 odst. 1, 2, § 59 a § 108 tr. zákoníku).

¹⁵ MUSIL, J. Český trestní zákon potřebuje diferencovanější skutkovou podstatu úmyslného usmrcení. *Trestní právo*, 2004, č. 10, str. 10.

¹⁶ Příprava trestného činu není de lege lata, na rozdíl od pokusu trestného činu, obecnou formou trestné činnosti, a proto musí trestní zákoník ve zvláštní části její trestnost u příslušného trestného činu stanovit, jako to činí u zvláště závažného zločinu vraždy. V § 20 odst. 1 tr. zákoníku je totiž stanoveno, že jednání, které záleží v úmyslném vytváření podmínek pro spáchání zvláště závažného zločinu (§ 14 odst. 3 tr. zákoníku – zvláště závažnými zločiny jsou ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně deset let), zejména v jeho organizování, opatrování nebo přizpůsobování prostředků nebo nástrojů k jeho spáchání, ve spolčení, srocení, v návodu nebo pomoci k takovému zločinu, je přípravou, pokud nedošlo k pokusu ani dokonání zvláště závažného zločinu, jen tehdy, jestliže to trestní zákoník u příslušného trestného činu výslovně stanoví.

¹⁷ Trestný čin zabití podle § 141 tr. zákoníku je privilegovaný a tím i méně trestný. Sankce podle základní skutkové podstaty činí 3 až 10 let, spodní hranice sazby byla stanovena

nejen postihuje čin podstatně mírněji, ale i názvem trestného činu snímá z pachatele stigma vraha. Druhou privilegovanou skutkovou podstatou je vražda novorozeného dítěte matkou.¹⁸

Český trestní zákoník *de lege lata* nezná žádné zvláštní ustanovení, které by privilegovalo usmrcení na žádost nebo se souhlasem poškozeného, tzv. euthanasii.¹⁹ Nicméně je zřejmé, že tato pohnutka bude patrně podstatně snižovat závažnost činu a může být zejména s ohledem na souhlas poškozeného v konkrétním případě důvodem pro použití obecného ustanovení § 58 odst. 1 tr. zákoníku o mimořádném snížení trestu odnětí svobody.²⁰

1.2 Vražda prostá a vražda premeditativní

Vražda prostá (§ 140 odst. 1 tr. zákoníku), někdy též označována jako okamžité rozhodnutí, je vymezena vůči závažnějšímu typu premeditativní vraždy i vůči zabití negativně. Jde o úmyslné usmrcení jiného, které bylo spácháno bez rozmyslu nebo předchozího uvážení (§ 140 odst. 2 tr. zákoníku), při kterém však pachatel na druhé straně nejednal v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí myslí anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného (§ 141 tr. zákoníku). Jinak řečeno, jednání dle § 140 odst. 1 tr. zákoníku jsou všechna taková, která nebude možné posoudit jako § 140 odst. 2 tr. zákoníku či § 141 tr. zákoníku. Důvodová zpráva v této souvislosti hovoří o jednání pachatele v náhlém hnutí myslí, v afektu a podobných stavech, resp. o spontánnosti smrtícího útoku.²¹ Vražda spáchaná s rozmyslem (reflexe) nebo po předchozím uvážení (tzv. premeditace v užším smyslu, § 140 odst. 2 tr. zákoníku)²² je zákonodárcem formulována

patrně s ohledem na § 58 tr. zákoníku, podle něhož je možno při ukládání trestu za tento trestný čin uložit trest pod spodní hranici trestní sazby prakticky bez omezení.

¹⁸ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. Praha: Leges, 2019, str. 545–547.

¹⁹ Osnova nového trestního zákoníku z roku 2004 obsahovala zvláštní skutkovou podstatu „usmrcení na žádost“. Srov. příspěvky prof. Kratochvíla a prof. Šámala v publikaci FENYK, J. (ed.) *Pocta Dagmar Císařové k 75. narozeninám*. Praha: NexisLexis, 2007, str. 51 an., resp. 128 an. Parlamentu České republiky.

²⁰ R 6/1998.

²¹ Příklad: poškozený oznámí v kuchyni manželce, která právě připravuje večeři (krájí maso), že se s ní hodlá rozvést. Ta jej nožem, který drží v ruce, vzápětí bodne do hrudníku a usmrtí jej.

²² Český trestní zákoník tak vychází z kombinace německé úpravy, která akcentuje „jednání s rozvahou“ (rozmyslem) a francouzským pojetím premeditace jako předchozího

jako samostatná²³ skutková podstata, kdy vedle znaků týkajících se míry úmyslného zavinění jsou zopakovány i všechny znaky trestného činu vraždy prosté uvedené v § 140 odst. 1 tr. zákoníku, avšak po obsahové stránce se blíží kvalifikované skutkové podstatě, neboť v komparaci s ustanovením § 140 odst. 1 obsahuje navíc pouze jeden nový znak, týkající se míry úmyslného zavinění (jednání pachatele je zde vedeno s vyšší mírou racionality, neboť zahrnuje určitou rozvahu ve formě rozmyslu anebo předchozího uvážení), který zvyšuje závažnost činu, ale nemění nijak jeho základní povahu (identitu).²⁴ Hořák, který se rovněž klání k závěru § 140 odst. 2 tr. zákoníku jako kvalifikované skutkové podstaty, poznamenává, že atypické legislativní vyjádření lze vysvětlit vztahem této kvalifikované skutkové podstaty²⁵ ke zvlášť přitěžujícím okolnostem dle § 140 odst. 3 tr. zákoníku. Z dikce návěti tohoto ustanovení plyne, že znak rozmyslu či předchozího uvážení má působit jako typizující korektiv oběma směry: nejen ve vztahu k vraždě prosté, ale i ve vztahu k nejzávažnějším případům podle třetího odstavce, a proto se aplikuje samostatně.²⁶ V každém případě je nutno uzavřít, že ustanovení § 140 odst. 2 je vůči ustanovení § 140 odst. 1 ve vztahu speciality.²⁷

Pro úplnost je potřeba připomenout, pro účely ukládání trestů, tzv. zásadu dvojího přičítání vyjádřenou v ustanovení § 39 odst. 4 tr. zákoníku, která říká, že „*k okolnosti, která je zákonným znakem trestného činu, včetně okolnosti, kte-*

uvážení. HOŘÁK, J. *Trestněprávní a kriminologické aspekty vražd*. Praha: PF UK, 2011, str. 231.

²³ Samostatnost skutkové podstaty lze dovést z ustanovení § 140 odst. 3 tr. zákoníku („*spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 nebo 2*“), kde je taxativně stanoven výčet okolností podmiňujících použití vyšší trestní sazby.

²⁴ HOŘÁK, J. *Trestněprávní a kriminologické aspekty vražd*. Praha: PF UK, 2011, str. 198–199.

²⁵ Vzhledem k tomu, že vražda podle § 140 odst. 2 tr. zákoníku je kvalifikovanou skutkovou podstatou, je třeba účastenství na premeditativní vraždě posuzovat obdobně jako u ostatních kvalifikovaných skutkových podstat. Přitom je však třeba mít na paměti, že trestní zákoník nezná ohledně jednotlivých forem účastenství (organizátorství, návod a pomoc) okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby a že účastenství je založeno na zásadě akcesority účastenství. Navíc na premeditaci, ať už ve formě rozmyslu nebo předchozího uvážení, je třeba hledět jako na okolnost osobního významu, která se z hlavního pachatele nemůže bez dalšího přenášet na účastníky či z jednoho pachatele na ostatní spolupachatele. – HOŘÁK, J. *Vražda a zabití v novém trestním zákoníku*. *Bulletin advokacie*, 2009, č. 10, s. 55–59.

²⁶ HOŘÁK, J. *Trestněprávní a kriminologické aspekty vražd*. Praha: PF UK, 2011, str. 199.

²⁷ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. Praha: Leges, 2019, str. 537.

rá podmiňuje použití vyšší trestní sazby, nelze přihlídnout jako k okolnosti polehčující nebo přitěžující. K okolnosti odůvodňující mimořádné snížení trestu odnětí svobody nelze přihlídnout jako k okolnosti polehčující.“ V dané souvislosti jde zejména o vztah obecně přitěžující okolnosti § 42 písm. a) tr. zákoníku²⁸ a § 140 odst. 2 tr. zákoníku.

Rozmysl i předchozí uvážení jsou okolnosti, které charakterizují kvalitu rozhodování konkrétního pachatele (formují jeho vůli) jako spíše racionální (rozumové), chladnokrevné, a nikoli spontánně-emocionální. Rozmysl (tzv. reflexe) je možno považovat za dělitko mezi vraždou prostou podle § 140 odst. 1 tr. zákoníku a závažnějším typem vraždy podle § 140 odst. 2 tr. zákoníku, neboť jde o méně intenzivní stupeň racionální kontroly pachatele nad trestným jednáním než předchozí uvážení. Rozmysl tedy představuje kvalitativně nižší, a tudíž i méně závažnou formu rozvahy.

Rozmysl nemůže být nejzákladnější rozumovou úvahou, která musí být dána u přičetného pachatele každého úmyslného trestného činu – jde tedy o určitým způsobem kvalifikovanou úvahu. Jedná-li pachatel s rozmyslem, zvážil zásadní pro a proti a uvědomil si hlavní možné důsledky svého činu. Vraždí-li pachatel bez rozmyslu, má na zřeteli jen zničení předmětu útoku, ale již ne další konsekvence (neuvažuje nad tím, zda je jeho jednání účelné či nikoli). Naopak s rozmyslem jednajícím pachatel vnímá vražedný útok v době spáchání trestného činu jako účelné řešení. Rozmysl tak značí, že iniciativa je na straně pachatele a jeho akcí sledující alespoň do jisté míry racionálně odůvodnitelný účel – a nikoli pouhou agresivní reakcí na konfliktní situaci. Jedná-li pachatel s rozmyslem, absentuje zde sice delší fáze plánování, pachatel však měl (byť i jen po krátkou) možnost zhodnotit situaci racionálně a jeho postup vykazuje jistou dávku uvážlivosti. Jelikož i vražda prostá (§ 140 odst. 1 tr. zákoníku) je úmyslným trestným činem, tedy musí jí předcházet určitá nejzákladnější rozumová úvaha přičetného pachatele, je zřejmé, že rozmysl představuje vyšší stupeň úvahy zahrnující i další důsledky činu, nejen usmrcení oběti. Dle důvodové zprávy k trestnímu zákoníku půjde zpravidla o velmi krátkou úvahu, při níž pachatel jedná uváženě, ale nikoli po předchozím uvážení. Rozmysl je tedy uvážením – myšlenkovou činností – předcházejícím bezprostředně nebo na krátkou dobu spáchání činu, při kterém má pachatel možnost zhodnotit důvody, které svědčí pro jeho rozhodnutí spáchat vraždu, i důvody, které

²⁸ Ustanovení § 42 písm. a) tr. zákoníku: „Soud jako k přitěžující okolnosti přihlídně zejména k tomu, že pachatel (...) spáchal trestný čin s rozmyslem nebo po předchozím uvážení.“

jej mohou od vraždy odrazovat („Vraždit? Nevraždit?“).²⁹ Podle rozhodovací praxe k úmyslnému usmrcení jiného s rozmyslem postačí, když pachatel rozhodl jen zásadní okolnosti zamýšleného jednání jak z hledisek svědčících pro úmyslné usmrcení jiného, tak i proti němu, zvolil vhodné prostředky k jeho provedení a zvážil i rozhodné důsledky svého činu.³⁰

Oproti spáchání trestného činu vraždy „po předchozím uvážení“ (premeditace)³¹ se nevyžaduje, aby pachatel předem zohlednil všechny rozhodující okolnosti provedení činu s cílem, aby došlo k jeho úspěšnému provedení a co největšímu možnému vyloučení úspěšné obrany oběti apod.; tedy nevyžaduje se detailní (povšechné) uvážení činu samotného ani prvků jeho naplánování. Předchozí uvážení se liší od rozmyslu svým časovým vymezením a vyšší intenzitou. Předchází zpravidla s větším časovým odstupem spáchání vraždy a vztahuje se nejen na samotné uvážení rozhodnutí spáchat trestný čin, ale vykazuje znaky plánovitosti či sofistikovanosti – je zde určitý plán (jsou zpravidla zvoleny prostředky a způsob provedení činu). Jelikož je pro vraždu spáchanou po předchozím uvážení charakteristický větší časový odstup od spáchání, mělo být patrné vývojové stadium přípravy (§ 20 odst. 1 tr. zákoníku). Současně je potřeba poznamenat, že rozmysl a předchozí uvážení, jako znaky trestného činu vraždy dle § 140 odst. 2 tr. zákoníku, jsou pojmově vedle sebe neslučitelné, protože předchozí uvážení v sobě zahrnuje i to, co je podstatou rozmyslu, a proto nelze v právní větě výroku o vině odsuzujícího rozsudku tyto znaky použít současně.³² Předchozí uvážení je tedy kvalifikovanější, sofistikovanější a závažnější forma rozmyslu.³³

²⁹ Příklad: Poškozený oznámí manželce při pití kávy v obývacím pokoji, že se s ní hodlá rozvést. Manželka poté odejde do kuchyně, vybere z příborníku nejdelší kuchyňský nůž a ve chvíli, kdy je k ní poškozený zády (aby se nemohl bránit), jej bodne a usmrtí.

³⁰ R 49/2013.

³¹ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. Praha: Leges, 2019, str. 538.

³² R 11/2014.

³³ Příklad: Poškozený oznámí manželce při pití kávy v obývacím pokoji, že se s ní hodlá rozvést. Manželka však zavrhne myšlenku usmrtit poškozeného ihned z obav, že by byla vzápětí odhalena. Proto předstírá, že s rozvodem souhlasí. Následně si opatří barbituráty (což jsou deriváty kyseliny barbiturové, které mají vysoký tlumící účinek na centrální nervový systém, jsou používány především jako sedativa a anestetika na operačním sále), které poškozenému podsuně do jeho oblíbeného nápoje, a tím jej otráví. Současně nachystá podvržený dopis poškozeného na rozloučenou, v němž se předstírá, že se poškozený rozhodl spáchat sebevraždu.

2. Metodika vyšetřování vražd – vybrané aspekty

2.1 Zvláštnosti vyšetřování (předmět a podněty)

Plánování a organizace při vyšetřování vražd má mimořádný význam, což plyne zejména ze složitosti a nesnadnosti vyšetřování jednotlivých trestných činů. Vraždy jsou proto ve většině případů vyšetřovány týmem pracovníků. Uvedené pak předpokládá zpracování důkladného základního písemného plánu, ze kterého vyplývají dílčí plány vyšetřovací a operativně pátrací činnosti a plány provedení jednotlivých úkonů.³⁴ Proces vyšetřování začíná zpravidla získáním podnětu,³⁵ který obsahuje určitý stupeň podezření, že byl spáchán trestný čin. Pro vraždy je rovněž typická velmi nízká míra jejich latence, byť určitou míru latence můžeme připustit u pohřešovaných osob a vražd novorozeneých dětí matkou, případně u cizinců, kteří se zdržují na našem území nelegálně.

Bavíme-li se o zvláštnostech předmětu vyšetřování vražd, lze za typické uvést zjišťování totožnosti oběti, zjišťování bezprostřední příčiny smrti a příčinného vztahu mezi zaviněným (zde úmyslným jednáním) pachatele a smrtí člověka. Dále půjde o zjišťování motivů a cílů vraždy, místa a doby smrti; způsobu spáchání a prostředků, kterými byla vražda spáchána, a jak bylo naloženo s vražedným nástrojem, případně způsobu utajování spáchaného činu. U privilegovaných skutkových podstat pak půjde o zjišťování, zda k usmrcení došlo v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí mysli anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného (§ 141 odst. 1 tr. zákoníku), případně zda k vraždě novorozeneého dítěte matkou došlo ve stavu rozrušení způsobeného porodem (§ 142 tr. zákoníku). Nemělo by být také opomíjeno zjišťování případné existence osob, které se hodnověrným způsobem dozví o přípravě nebo páchání trestného činu vraždy a spáchání nebo dokonání trestného činu nezabránilo nebo jej neoznámilo, což bude mít zpravidla i trestněprávní konsekvence (§ 367, § 368 tr. zákoníku).

³⁴ MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika*. Praha: C. H. Beck, 2004, str. 433.

³⁵ Nejčastějšími podněty jsou oznámení od občanů o nálezu mrtvolky (případně jsou-li svědci očitými svědky vraždy) nebo o náhlém zmizení; oznámení zdravotnických pracovníků a ústavů o ošetření osob s vážným zraněním nasvědčujícím tomu, že bylo způsobeno útokem jiné osoby. Není vyloučeno ani sebeobvinění pachatele vraždy, ať už jde o přípravu, pokus nebo dokonání trestný čin. Dalším podnětem mohou být vlastní zjištění z operativně pátracích pracovníků, případně orgánů činných v trestním řízení v souvislosti s výkonem služby nebo při vyšetřování jiné trestní věci.

2.2 Způsoby spáchání vražd, mechanismus usmrcení, způsoby utajování vražd

Ohledně způsobů spáchání vražd můžeme uvažovat o vraždách, které byly nebo naopak nebyly spáchány s přípravou. U vraždy bez přípravy útok následuje bezprostředně nebo velmi krátce po pachatelově rozhodnutí usmrtit oběť či pachatel úmysl pojal již dlouho před provedením, ale nepodnikl přípravné kroky v reakci na vyhrocené interpersonální vztahy, poté úmysl realizuje jako reakci na vyhrocenou situaci (tzv. vražda z afektu). Typickými znaky nepřipravené vraždy jsou: nepříznivost pachatelových podmínek pro spáchání trestného činu; spáchání trestného činu beze zbraně, eventuálně nástrojem, který měl pachatel zrovna při ruce, a také ponechání vražedného nástroje na místě činu. Afektovaná vražda se vyznačuje i tím, že oběť má mnohačetná poranění (nezřídka je oběť zdevastována). Rovněž i to, že pachatel předem nepromyšlí taktiku své budoucí obhajoby (např. nepřipravuje si alibi), současně je zde možnost, že se spíše přizná. Jde-li o vraždu s přípravou (tj. vraždu s rozmyslem nebo po předchozím uvážení; § 140 odst. 2 tr. zákoníku), kdy mezi rozhodnutím spáchat vraždu a samotným vražedným útokem uběhla určitá doba, ve které pachatel vyvíjí aktivity k usnadnění činu a k jeho utajení, je tato charakterizována sofistikovaností, přímočarostí, důrazností útoku, důsledností, plánovitostí, ve svém důsledku jednoduchostí v provedení. Obecně jde tedy o výběr vhodné situace, jakož i o promyšlenost přípravy, průběhu i navazujícího jednání. Způsoby provedení vražd se vyznačují charakteristickými stopami, jejichž znalost je důležitá pro poznání celkového *modu operandi*. Forenzní interpretace příznaků spojených s jednotlivými smrtícími faktory umožňuje diferencovat povahu a intenzitu pachatelova jednání a někdy i příbuzné mechanismy usmrcení (oběšení a uskrvení) a přispět tak k distinkci trestného činu vraždy a sebevraždy. Podle mechanismu usmrcení můžeme rozlišovat vraždy, jejichž příčinou jsou mechanické či tepelné fyzikální faktory, chemické faktory a případně faktory jiné.³⁶

2.3 Pachatelé, oběti a motivy vraždy

Pokud jde o charakteristiku pachatelů vražd, tak se zpravidla jedná převážně o mladé pachatele na začátku svého produktivního života (18. až 30. rok

³⁶ MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika*. Praha: C. H. Beck, 2004, str. 420–421.

věku), mající nižší úroveň vzdělání, nadměrně požívající alkoholické nápoje.³⁷ Zastoupeno je vysoké procento agresivních psychopatů (typicky s oligofrenií), ve statistikách převažují svobodní či rozvedení nad ženatými. Určitým stoupajícím trendem jsou vraždy na objednávku.³⁸

Naproti tomu, jde-li o oběti vražd,³⁹ tak zde je typické, že byly většinou v blízkém vztahu s pachatelem (modifikovaně platí též u vražd „na objednávku“), typicky v rodinném prostředí, kdy se oběť může podílet na kriminogenní situaci (domácí násilí). Současně je potřeba uvést, že někdy může dát oběť svým jednáním (např. posměškem) podnět k vyprovokování útoku. K tomu můžeme uvést, že typicky u nepřipravené vraždy (tj. vraždy prosté dle § 140 odst. 1 tr. zákoníku) má oběť často větší prostor pro svoji eventuální obranu, kterou se podílí na tvorbě dalších stop, které mohou snadněji vést k usvědčení pachatele. Pro přeživší oběti je také charakteristické to, že z povahy věci často spolupracují s orgány činnými v trestním řízení na objasnění trestného činu, což však neplatí absolutně, neboť typicky u sofistického organizovaného zločinu mají oběti podstatně zvýšený strach o své životy.

Rovněž motivů vraždy může být dlouhá řada.⁴⁰ Můžeme rozeznávat tzv. klasické motivy, tedy např. motivy vyvěrající z konfliktů v mezilidských vztazích, zjištěné motivy (např. za účelem obohacení se), motivy směřující k vyhnutí se trestní odpovědnosti za původní trestný čin (např. vražda ženy po jejím znásilnění), motivy sexuální (tzv. vraždy z vilnosti, kdy se jedná o ultimátní projev sexuální deviace-sadismu), útrpnosti (euthanasie). Mohou to být i ryze politické motivace (např. otrava jedem, únos příbuzných). Zcela specifické motivy se vyskytují u vraždy novorozeného dítěte matkou dle § 142 tr. zákoníku.⁴¹ Pokud jde o motivy, jež se rozmáhají se v posledních letech či lze predikovat jejich rozmach, lze uvést likvidaci konkurence, ale i účastníků nekalé obchodní činnosti z obavy před vyzrazením, dále vymáhání dluhů a další formy, vynucování poslušnosti uvnitř organizované (zločinecké) skupiny, s ohle-

³⁷ MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika*. Praha: C. H. Beck, 2004, str. 422.

³⁸ PORADA, V. a kol. *Kriminalistika. Technické, forenzní a kybernetické aspekty*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2019, str. 1014.

³⁹ MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika*. Praha: C. H. Beck, 2004, str. 423.

⁴⁰ PORADA, V. a kol. *Kriminalistika. Technické, forenzní a kybernetické aspekty*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2019, str. 1015

⁴¹ MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika*. Praha: C. H. Beck, 2004, str. 424.

dem na migraci osob bude patrně stoupat i motiv rasové a národnostní nesnášenlivosti.⁴²

2.4 Charakteristické stopy a vyšetřovací verze

Způsob spáchání vraždy se projevuje v relativně širokém spektru materiálních stop,⁴³ nicméně poměrně často se setkáme i s paměťovými stopami.⁴⁴ V rámci kriminalistiky nás zajímají tzv. typické počáteční vyšetřovací verze. Uvažovat lze v zásadě o třech.⁴⁵ První variantou počáteční vyšetřovací verzí je, že zjištěné informace sice dovolují vyslovit podezření, že došlo k vraždě, avšak mrtvola nebyla nalezena. Je potřeba uvést, že nevědění nestačí k podezření z vraždy (je zde možnost odcestování), a proto je zde nutnost zjištění dalších podezřelých okolností [stopy svědčící o možnosti vraždy (např. krevní stopy v bytě pohřešovaného); existence vyhrocených konfliktů nebo zjištěné nepřátelství mezi pohřešovaným a jinými osobami, existence výhrůžných či vyděračských dopisů apod.; pohřešovaný neučinil žádné opatření nasvědčující dobrovolnému odchodu (nevezl s sebou věci denní potřeby, vhodné oblečení); nejsou zjištěny žádné důvody k tajnému přesídlení, sebevraždě]. Při takové vyšetřovací verzi jsou pak operativně pátrací prostředky zaměřeny na nalezení mrtvoly. Typickými počátečními vyšetřovacími úkony budou výslech oznamovatele a blízkých osob, samotné pátrání po pohřešované osobě, šetření o osobních, rodinných a majetkových poměrech, dále prohlídky míst, které mají souvislost k pohřešované osobě, zadržení korespondence.⁴⁶ Druhou počáteční vyšetřovací verzí je, že zjištěné skutečnosti nasvědčují tomu, že byl spáchán trestný čin vraždy, kdy mrtvola nebo její části jsou nalezeny, avšak totožnost mrtvoly není známa. K této vyšetřovací verzi lze poznamenat, že kriminalistická praxe uka-

⁴² MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika*. Praha: C. H. Beck, 2004, str. 424.

⁴³ Ty se budou nacházet zejména na samotném místě činu, na místě nálezu mrtvoly, v místech přípravy a utajování trestného činu, na předmětech použitých k usmrcení oběti, na těle či oděvech pachatele či oběti.

⁴⁴ MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika*. Praha: C. H. Beck, 2004, str. 425; PORADA, V. a kol. *Kriminalistika. Technické, forenzní a kybernetické aspekty*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2019, str. 1015

⁴⁵ PORADA, V. a kol. *Kriminalistika. Technické, forenzní a kybernetické aspekty*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2019, str. 1015, 1018 an.

⁴⁶ MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika*. Praha: C. H. Beck, 2004, str. 428–429.

zuje vysokou neobjasněnost.⁴⁷ Třetí vyšetřovací verzí je, že zjištěné skutečnosti nasvědčují tomu, že došlo ke spáchání trestného činu vraždy, mrtvola nebo její části jsou nalezeny a totožnost mrtvoly je známa. V případech, kdy mrtvola byla nalezena, je třeba počáteční úkony soustředit ke zjištění či ověření totožnosti nalezené mrtvoly a získání informací o příčině a mechanismu usmrčení, případném způsobu spáchání a jeho okolnostech, informace o osobě zemřelého, motivech pachatele. Za tímto účelem pak prvotními úkony budou (podle povahy věci) výslech oznamovatele, pronásledování pachatele (z místa činu nebo pátrání po tzv. horké stopě), rekonstrukce mrtvoly, výslechy příbuzných, ohledání místa činu (§ 113 an. tr. řádu), orientační a podrobné ohledání mrtvoly a její soudně lékařská expertíza (prohlídka a pitva mrtvoly).⁴⁸

Pokud jde o následné procesní úkony,⁴⁹ je zde výslech obviněného (§ 91–95 tr. řádu), který je zpravidla složitý a náročný, kdy vznikají rozdílné vyšetřovací situace v závislosti na tom, zda obviněný své jednání doznává či ho jakkoli popírá,⁵⁰ výslechy svědků (§ 97–104 tr. řádu), pro jejichž způsob vedení platí specifická doporučení,⁵¹ dále rekonstrukce trestného činu (§ 104d tr. řádu) a expertízy (§ 105 an. tr. řádu), kdy vedle prohlídky a pitvy mrtvoly, případně její exhumace (§ 115 odst. 1, 2 tr. řádu), půjde jednak o zkoumání duševního stavu obviněného (§ 116–118 tr. řádu; k existenci duševní poruchy a jejímu vlivu na zachování jeho rozpoznávacích a ovládacích schopností,⁵² k možnosti uložení ochranných opatření⁵³),⁵⁴ jednak o expertízy z oblasti kriminalistické mechanoskopie, trasologie, toxikologie, balistiky, antropologie, biologie, che-

⁴⁷ Důvod je jednoduchý – je totiž složitě a velmi obtížné ztotožnění mrtvoly, která je v rozkladu, je nalezena na odlehlém místě, případně bez dokladů).

⁴⁸ MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika*. Praha: C. H. Beck, 2004, str. 429–432.

⁴⁹ PORADA, V. a kol. *Kriminalistika. Technické, forenzní a kybernetické aspekty*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2019, str. 1019.

⁵⁰ MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika*. Praha: C. H. Beck, 2004, str. 427.

⁵¹ Tamtéž, str. 434.

⁵² Srov. § 26 tr. zákoníku (nepříčetnost); § 27 (změšená příčetnost) a § 123 tr. zákoníku (výkladové ustanovení duševní poruchy).

⁵³ Srov. § 99 tr. zákoníku (ochranné léčení) a § 100 tr. zákoníku (zabezpečovací detence).

⁵⁴ Vedle znalce psychiatra, který bude posuzovat existenci duševní poruchy a její vliv na rozpoznávací či ovládací schopnosti, motivaci a pohnutky jeho jednání a možnosti resocializace či nebezpečnosti pro společnost, se na komplexním vyšetření bude podílet též psycholog a v případě tzv. sexuálních vražd též sexuolog. V případě vraždy novorozeného dítěte matkou bude rozhodujícím podkladem – posudek znalce porodníka.

mie a písmoznalectví.⁵⁵ Tyto budou zpravidla doprovázeny též tzv. zvláštními způsoby dokazování, tj. vyšetřovacím pokusem (tzv. kriminalistickým experimentem; § 104c tr. řádu)⁵⁶ a prověrkou výpovědi na místě (§ 104e tr. řádu),⁵⁷ a rovněž domovními prohlídkami (§ 82–83a tr. řádu, § 83c–85c tr. řádu).

Závěr

Příspěvek pojednal o trestném činu vraždy v jeho juristických (trestněprávních) a kriminalistických aspektech. Pozitivně je potřeba hodnotit tu skutečnost, že tento trestný čin je zařazen na první místo ve zvláštní části trestního zákoníku, čímž je zdůrazněn a podtržen význam lidského života jako základní hodnoty. Částečná rekodifikace trestního práva hmotného v roce 2009/2010 přinesla sofistikovanou klasifikaci úmyslných usmrcení, jakož i zostření trestních sazeb. Český trestní zákoník nezná žádnou privilegovanou skutkovou podstatu usmrcení na žádost (euthanasie). V příspěvku je upozorněno na zvláštnosti vyšetřování trestného činu vraždy, pro který je mj. charakteristická nízká míra latentnosti. Možnosti tzv. kriminalistické prevence u trestného činu vraždy jsou značně limitovány, neboť vraždy jsou motivovány interpersonálními konflikty nebo subjektivními pohnutkami, a proto zde těžiště prevence musí spočívat ve sféře sociální prevence.⁵⁸

Literatura:

1. CÍSAŘOVÁ, D., SOVOVÁ, O. a kol. *Trestní právo a zdravotnictví*. Praha: LexisNexis, 2004
2. GRIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol. *Kriminologie*. Praha: Wolters Kluwer, 2019
3. VÁLKOVÁ, H., KUČTA, J., HULMÁKOVÁ, J. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C. H. Beck, 2019

⁵⁵ K nim blíže: PORADA, V. a kol. *Kriminalistika. Technické, forenzní a kybernetické aspekty*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2019, str. 656 an., 678 an., 721 an., 756 an.

⁵⁶ MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika*. Praha: C. H. Beck, 2004, str. 355 an.

⁵⁷ MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika*. Praha: C. H. Beck, 2004, str. 340 an.

⁵⁸ MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika*. Praha: C. H. Beck, 2004, str. 436; PORADA, V. a kol. *Kriminalistika. Technické, forenzní a kybernetické aspekty*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2019, str. 1021.

4. FENYK, J. (ed.) *Pocťa Dagmar Císařové k 75. narozeninám*. Praha: NexisLexis, 2007.
5. HOŘÁK, J. *Trestněprávní a kriminologické aspekty vražd*. Praha: PF UK, 2011.
6. JELÍNEK, J. a kol. *Deset let od přijetí českého trestního zákoníku*. Praha: Leges, 2019.
7. JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. Praha: Leges, 2019.
8. MUSIL, J. Český trestní zákon potřebuje diferencovanější skutkovou podstatu úmyslného usmrcení. *Trestní právo*, 2004, č. 10.
9. MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika*. Praha: C. H. Beck, 2004.
10. PORADA, V. a kol. *Kriminalistika. Technické, forenzní a kybernetické aspekty*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2019.
11. ZAPLETAL, J. *Úmyslná usmrcení (kriminologická a trestněprávní studie)*. Praha: Výzkumný ústav kriminologický, 1980.

DOHODA O VINĚ A TRESTU V PŘÍPADĚ TRESTNÉHO ČINU VRAŽDY?

AGREEMENT ON GUILT AND PUNISHMENT IN CASE OF MURDER?

JUDr. Alena Tibitanzlová, Ph.D.

Katedra trestního práva, Policejní akademie České republiky v Praze

Abstrakt: Tento příspěvek pojednává o dohodě o vině a trestu v souvislosti se zákonem č. 333/2020 Sb., kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. Konkrétně se autorka tohoto příspěvku zabývá zejména tím, zda bude vhodné přistupovat ke sjednání dohody o vině a trestu také v případě zvláště závažných zločinů proti životu a zdraví.

Abstract: This paper deals with an agreement on guilt and punishment in connection with an Act no. 333/2020 Coll., that amends Criminal Code, Criminal Procedure Code and some other acts. In particular, the author of this paper focuses on question, if it will be “right” to negotiate about agreement on guilt and punishment also in cases of particularly serious crimes.

Klíčová slova: trestné činy proti životu a zdraví, alternativní způsoby řešení trestních věcí, dohoda o vině a trestu

Key words: crimes against life and health, alternative ways of dealing with criminal matters, agreement on guilt and punishment

Úvod

Dne 1. 10. 2020 nabude účinnosti novela zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád) (tento dále jen jako „trestní řád“), která změní mj. okruh trestných činů, v případě kterých bude možné sjednat a následně schválit dohodu o vině a trestu. Ustanovení § 175a odst. 8 trestního řádu nově stanoví, že dohodu o vině a trestu nebude možné nadále sjednat (pouze) v řízení proti uprchlému.

Již původní vládní návrh, kterým byla dohoda o vině a trestu do českého právního řádu zakotvena, počítal s možností sjednat dohodu o vině a trestu v zásadě u všech trestných činů, avšak s výjimkou zločinů podle části druhé hlavy IX. a XIII. trestního zákoníku a trestných činů, kterými byla nebo měla být způsobena úmyslně smrt, nejde-li o trestný čin zabítí (§ 141 trestního zákoníku) nebo o trestný čin vraždy novorozence dítěte matkou (§ 142 trestního zákoníku), přičemž k současné právní úpravě, resp. omezení došlo až na půdě Poslanecké sněmovny z důvodu určité „opatrnosti“ při zavádění tohoto zcela nového institutu. Nemožnost sjednat dohodu o vině a trestu u zvláště závažných zločinů navrhovalo Ministerstvo spravedlnosti zrušit již v roce 2013 a se zrušením této limitace počítá i Koncepce boje proti organizovanému zločinu do roku 2023, kde se zmiňuje, že změna institutu dohody o vině a trestu by „měla umožnit jeho aplikaci i na zvláště závažné zločiny, neboť činnost organizované zločinecké skupiny je většinou takto klasifikována“.¹

Osobně vyslovuji s předmětnou novelou, zákonem, kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, a některé další zákony, jednoznačný souhlas; uváděnou změnu trestního řádu vítám a tuto považuji za velmi žádoucí.

1. K rozšíření aplikovatelnosti dohody o vině a trestu na zvláště závažné zločiny

Hlavní účel dohody o vině a trestu představuje urychlení, zjednodušení trestního řízení, ulehčení orgánům činným v trestním řízení a spolu s tím i nákladům státu, jakož i osob na trestním řízení zúčastněných. V současné době² přitom uváděný, od samotného počátku toliko proklamovaný účel dohody o vině a trestu, není zcela naplňován. Jak je totiž zřejmé z níže uvedené tabulky, dohoda o vině a trestu se v praxi orgánů činných v trestním řízení příliš nevžíla a tato se prosazuje pouze velmi omezeně. Problematickou přitom bývá na tomto místě shledávána zejména právě zákonná limitace co do okruhu trestných činů, v případě kterých lze ke sjednání dohody o vině a trestu přistoupit; především tato je na překážku častějšímu využívání institutu dohody o vině a trestu. Uváděný účel dohody o vině a trestu byl přitom, lze říci, předním dů-

¹ Sněmovní tisk 466/0. Důvodová zpráva. Online, s. 16 [cit. 31. 8. 2020]. Dostupné z: <<https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=8&CT=466&CT1=0>>.

² Tento příspěvek vychází z právního stavu ke dni 31. 8. 2020.

vodem či očekáváním v souvislosti se zaváděním tohoto institutu do českého trestního řádu; stávající právní úprava tak jde paradoxně proti vlastní logice tohoto institutu a jeho samotnému smyslu.

Rok	Počet návrhů na schválení dohody o vině a trestu – trestní řízení vedené proti FO
2014	86
2015	113
2016	95
2017	116
2018	139
2019	160

Zdroj: Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2019, tabulka zpracovaná autorkou této analýzy.

Rok	Počet návrhů na schválení dohody o vině a trestu – trestní řízení vedené proti PO
2014	4
2015	1
2016	1
2017	1
2018	4
2019	10

Zdroj: Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2019, tabulka zpracovaná autorkou této analýzy.

Jako hlavní inspirační zdroj pro změnu právní úpravy bývá často uváděna poměrně otevřená varianta právní úpravy dohody o vině a trestu ve Slovenské republice, kde může být dohoda o vině a trestu sjednána například právě i v případech vraždy. Počet uzavřených dohod je přitom na Slovensku ve srovná-

ní s Českou republikou podstatně (o tisíce) vyšší,³ tedy slovenské praktické zkušenosti pro takovou právní úpravu svědčí.

Možnost sjednání a následného schválení dohody o vině a trestu v trestním řízení vedeném pro zvláště závažný zločin napomůže naplnit dříve uvedený účel dohody o vině a trestu, a to též a především v případech komplikovanější trestné činnosti; právě ve skutkově složitých případech, ve kterých by bylo za běžných okolností prováděno obtížné, rozsáhlé dokazování, kdy by trestní řízení trvalo velmi dlouhou dobu a jako takové by bylo nepochybně spojeno s velkou časovou a finanční náročností, lze totiž dospět k závěru, že by zde měl ze strany orgánů činných v trestním řízení existovat zájem na vyřízení věci sjednáním dohody o vině a trestu a jejím následném schválení soudem. Jestliže tak cílíme na to, aby dohoda o vině a trestu našla v českém trestním řízení svého reálného využití, rozšíření její aplikovatelnosti na případy zvláště závažných zločinů se není možné vyhnout.

Přehlédnout pak nelze ani další z důvodů nízké aplikace dohody o vině a trestu, a sice faktickou konkurenci dohody o vině a trestu s tzv. odklony v trestním řízení, jmenovitě podmíněným odložením podání návrhu na potrestání, podmíněným zastavením trestního stíhání a narovnáním. Zejména pokud jde o praxi hojně užívané podmíněné zastavení trestního stíhání, toto lze aplikovat v případě, kdy je trestní řízení vedeno pro přečin, tedy ve velké společné množině případů, v jaké by bylo možné alternativně přistoupit ke sjednání dohody o vině a trestu. Je vcelku pochopitelné, že státní zástupce zvolí spíše než komplikované, zdlouhavé sjednávání dohody o vině a trestu s obviněným, tak cestu podmíněného zastavení jeho trestního stíhání, které nadto není konečným rozhodnutím ve věci a chování obviněného je možné ve zkušební době dále sledovat. Státní zástupce tedy pro vyřízení takových věcí prostřednictvím dohody o vině a trestu přirozeně nemusí oplývat přílišnou motivací. Obdobné platí, jde-li o podmíněné odložení podání návrhu na potrestání, přičemž nadto pak, o aplikaci dohody o vině a trestu ve zkráceném přípravném řízení z důvodu velké rychlosti tohoto typu přípravného řízení v praxi uvažovat takřka ani nelze. Podle existující judikatury přitom dochází

³ Spisy skončené na prokuratuře podáním návrhu na schválení dohody o vině a trestu: 2015 – 4 878, 2016 – 4 639, 2017 – 3 844, 2018 – 1 154, 2019 – 2 073. Zdroj: Štatistická ročenka o činnosti prokuratúry Slovenskej republiky za rok 2019. Generálna prokuratúra Slovenskej republiky. Online, s. 26 [cit. 31. 8. 2020]. Dostupné z: <<https://www.genpro.gov.sk/statistiky/statisticky-prehľad-trestnej-a-netrestnej-cinnosti-za-rok-2019-3a0f.html>>.

k aplikaci odklonů v trestním řízení i v těch případech, kdy je trestní řízení vedeno pro trestný čin proti životu a zdraví.⁴ Rozšíření aplikovatelnosti dohody o vině a trestu na zvláště závažné zločiny se tak i na tomto místě anebo v tomto směru jeví býti nezbytné.

V neposlední řadě lze souhlasit také s argumentem uvedeným v Důvodové zprávě k předmětné novele, ve které se uvádí, že „v některých případech by přitom bylo využití institutu dohody o vině a trestu vyloženo vhodné, např. pokud jde o trestný čin znásilnění podle § 185 odst. 1, 2 trestního zákoníku, když zvláště u tohoto trestného činu se takový způsob vyřízení věci může jevit v konkrétním případě jako nadmíru vhodný, neboť by nedocházelo k sekundární viktimizaci oběti, která by tak nebyla podrobována výsledku ve veřejném hlavním líčení, potrestání pachatele by bylo dosaženo snadnějším cestou.“ Obdobně lze uplatnit a tímto argumentovat taktéž v případě trestných činů proti životu a zdraví.

Se dříve uvedeným názorem, tedy schvalováním budoucí právní úpravy, se ztotožňují i zástupci aplikační praxe, resp. orgánů činných v trestním řízení. Na vhodnost využití dohody o vině a trestu u zvláště závažných zločinů v minulosti poukazyval např. nejvyšší státní zástupce Pavel Zeman. Ten uvedl, že „dohoda o vině a trestu skýtá prostor pro efektivní a rychlý postup justice. Legislativní úprava může rozšířit využití tohoto nástroje na mnohem větší počet případů“.⁵ Podle vrchní státní zástupkyně Lenky Bradáčové by pak možnost sjednání dohody o vině a trestu v těchto případech mohla napomoci u odhalování závažné trestné činnosti.⁶

Pokud jde o advokáty, v minulosti svůj kladný vztah k rozšíření aplikovatelnosti dohody o vině a trestu i na případy zvláště závažných zločinů vyjádřil např. Tomáš Sokol. Ten uvedl, že si dokáže sjednání dohody o vině a trestu představit v situaci, kdy pachatel spáchá trestný čin vraždy, svého činu se dopustí ve stavu nevylučujícím trestní odpovědnost, ale nejedná se o běžnou reakci. Jednání navíc posléze hluboce lituje. Pro lepší představu uvedl příklad z praxe: Muž držel manželku za krk. Cloumal s ní tak dlouho, dokud ji neuškrtil. Došlo k tomu poté, co mu na večírku po konzumaci dvou láhví vína oznámila, že se

⁴ V této souvislosti jde např. a zejména o trestný čin usmrcení z nedbalosti podle ustanovení § 143 odst. 1 trestního zákoníku. Blíže k tomuto srov. např. TIBITANZLOVÁ, A. *Odklony v trestním řízení*. Praha: Leges, 2018, s. 148, 161 nebo 281–282.

⁵ Dohoda o vině a trestu u vraždy? Ano i ne. Právo 21. Online [cit. 31. 8. 2020]. Dostupné z: <<https://pravo21.online/pravo/dohoda-o-vine-a-trestu-u-vrazdy-ano-i-ne>>.

⁶ Mafián, který udá své druhy, může vyvážnout bez trestu. Česká televize. Online [cit. 31. 8. 2020]. Dostupné z: <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1148923-mafian-ktery-uda-sve-druhy-muze-vyvaznout-bez-trestu>>.

s ním rozvede. Žena zdůrazňovala, že jejich společnou dceru už nikdy neuvidí. Muž po dokonání činu nad mrtvou ženou sedí a pláče. Následně svého jednání kontinuálně lituje.⁷ Dále se lze ztotožnit i s následujícím názorem Lukáše Trojana: „Velmi se obávám, že konzervativnost justice, která je hluboce zakořeněná, bude minimálně na počátku velkou překážkou pro širší uplatnění tohoto institutu. Obecně platí, že procesní novinky se v trestním právu prosazují jen velmi zvolna. Věřím, že v případě dohod brzy všechny zúčastněné strany pochopí, že jde o skvělou příležitost rychle a efektivně potrestat prvopachatele, při restituci způsobené škody a zároveň při vynaložení minimálních nákladů jak finančních, tak osobních. Pachatel se zároveň vyhne mnohaletému martyriu trestního řízení, které je pro něj i jeho nejbližší okolí velmi zatěžující a stresující“.⁸

2. K limitům užívání dohody o vině a trestu

Lze dojít k závěru, že odpověď na to, zda dohoda o vině a trestu v případě zvlášť závažných zločinů, resp. v případě trestných činů proti životu a zdraví, ano, či ne, je spíše než o čemkoli jiném, tak o trestně politickém, resp. právně filosofickém přístupu k věci.

Tak nebo tak, jestliže bude připuštěna aplikovatelnost dohody o vině a trestu též na případy, kdy bude trestní řízení vedeno pro zvlášť závažný zločin, tato skutečnost anebo taková právní úprava nebude ještě bez dalšího znamenat, že v případě zvlášť závažných zločinů bude ke sjednání a schválení dohody o vině a trestu napříště docházet v každém jednom případě; v této souvislosti je třeba uvědomit si, že finálně bude vždy až na uvážení soudu, zda v daném případě sjednání, resp. následné schválení dohody o vině a trestu je, anebo není na místě, přičemž soud bude muset každý případ posuzovat podle jeho nejmenších zvláštností.

Konkrétní trestní věc není, resp. nebude nikdy možné posuzovat pouze mechanicky či izolovaně v tom smyslu, že jde o zvlášť závažný zločin, je bez dalšího možné přistoupit ke sjednání a následnému schválení dohody o vině a trestu; každou jednu věc bude vždy zcela nezbytně posuzovat individuálně,

⁷ Dohoda o vině a trestu u vraždy? Ano i ne. Právo 21. Online [cit. 31. 8. 2020]. Dostupné z: <<https://pravo21.online/pravo/dohoda-o-vine-a-trestu-u-vrazdy-ano-i-ne>>.

⁸ Vězení za drobnou krádež nás stojí i přes 200 tisíc. Trestat bychom měli úplně jinak, vyzývá Trojan. Info.cz. Online [cit. 31. 8. 2020]. Dostupné z: <<https://www.info.cz/pravo/justice/soudy-posilaji-lidi-do-vezeni-zbytecne-situace-by-se-ale-mohla-radikalne-zmenit-rika-lukas-trojan>>.

a to v komplexu jejich nejmenších zvláštností, tedy za detailního přihlednutí k okolnostem daného případu a k osobě konkrétního pachatele. Ve vztahu k předmětu této sekce konference, v případě, kdy je následkem trestného činu zejména smrt člověka, se od sebe jednotlivé případy odlišují jak mírou zavinění pachatele, tak jeho samotným postojem ke svému činu a snahou vyrovnat se s pozůstalými poškozeného. Jak bylo již zmíněno, podle existující judikatury v těchto případech dochází dokonce mnohdy k aplikaci odklonu v trestním řízení.⁹ Na věc není možné nahlížet jen tím způsobem a uvažovat pouze tím směrem, že byla trestným činem např. způsobena smrt, přičemž z tohoto důvodu si obviněný vyřešení jeho trestní věci cestou dohody o vině a trestu „nezaslouží“.

Dohodu o vině a trestu je třeba stavět fakticky naroveň obžaloby; jde o obdobný způsob rozhodnutí státního zástupce, kterým věc přesouvá k řízení před soudem (k rozhodnutí soudu), přičemž výsledkem bude i v případě dohody o vině a trestu zpravidla odsuzující rozsudek a tímto uložený trest.

Všech výhrad v minulosti a do současné doby vznášených proti institutu dohody o vině a trestu jsem si vědoma, zejména pokud jde o to, že dohoda popírá dlouhou řadu základních zásad trestního řízení, anebo o námitky týkající se toho, že obviněný „vezme vinu na sebe“, tedy nepravdivých doznání, resp. prohlášení o spáchání skutku.¹⁰ I přesto však, domnívám se, že trestní řád nemůže ustrnout na jednom místě, „zkostnatět“. Dohoda o vině a trestu je užívána, ať už s menšími, anebo většími rozdíly v právní úpravě, v řadě států a pokud jde o její aplikaci v trestním řízení, žádné negativní poznatky či „skandály“ související s její aplikací v konkrétních případech mi nejsou známy.

V této souvislosti nutno konečně připomenout a akcentovat, že garantem, „strážcem“ záruk trestního řízení, jakož i samotného výsledku daného trestního řízení, by měl být vždy soud. Podstatná jsou na tomto místě přitom zejména následující ustanovení. Podle ustanovení § 175a odst. 1, 3 trestního řádu musí výsledky vyšetřování dostatečně prokazovat závěr, že se skutek stal, že tento skutek je trestným činem a že jej spáchal obviněný. Podmínkou sjednání dohody o vině a trestu je prohlášení obviněného, že spáchal skutek, pro který je stíhán, pokud na základě dosud opatřených důkazů a dalších výsledků přípravného řízení nejsou důvodné pochybnosti o pravdivosti jeho prohlášení. Podle

⁹ V této souvislosti jde např. a zejména o trestný čin usmrcení z nedbalosti podle ustanovení § 143 odst. 1 trestního zákoníku. Blíže k tomuto srov. např. TIBITANZLOVÁ, A. *Odklony v trestním řízení*. Praha: Leges, 2018, s. 148, 161 nebo 281–282.

¹⁰ K této problematice blíže srov. např. JELÍNEK, J. *Trestní právo procesní*. 3. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 547 a násl.

ustanovení § 314q odst. 3 trestního řádu po přednesení návrhu na schválení dohody o vině a trestu vyzve předseda senátu obviněného, aby se k návrhu vyjádřil, a dotáže se jej, i. zda rozumí sjednané dohodě o vině a trestu, zejména zda je mu zřejmé, co tvoří podstatu skutku, který se mu klade za vinu, jaká je jeho právní kvalifikace a jaké trestní sazby zákon stanoví za trestný čin, který je v tomto skutku spatřován, ii. zda prohlášení o tom, zda spáchal skutek, pro který je stíhán, učinil dobrovolně a bez nátlaku a byl poučen o svých právech na obhajobu, a iii. zda jsou mu známy všechny důsledky sjednání dohody o vině a trestu, zejména že se vzdává práva na projednání věci v hlavním líčení a práva podat odvolání proti rozsudku, kterým by soud dohodu o vině a trestu schválil, s výjimkou důvodu uvedeného v ustanovení § 245 odst. 1 věť druhé trestního řádu. Podle ustanovení § 314r odst. 2 trestního řádu soud dohodu o vině a trestu neschválí, je-li nesprávná nebo nepřiměřená z hlediska souladu se zjištěným skutkovým stavem nebo z hlediska druhu a výše navrženého trestu, případně ochranného opatření, nebo nesprávná z hlediska rozsahu a způsobu náhrady škody nebo nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení, anebo zjistí-li, že došlo k závažnému porušení práv obviněného při sjednávání dohody o vině a trestu; v takovém případě soud vrátí věc usnesením do přípravného řízení. Vše dříve uvedené by měl tedy soud detekovat a s tímto se příslušným způsobem vypořádat.

Závěr

Dohoda o vině a trestu by neměla zůstat pouze teoretickou možností, ba naopak; tuto bychom se měli naučit efektivně využívat v případě trestních věcí, ve kterých může napomoci k naplnění smyslu a účelu trestního řízení. Jak je přitom ze dříve uvedeného jistě zřejmé, stávající zákonná limitace možnosti sjednání dohody o vině a trestu postrádá jakéhokoli skutečného, racionálního důvodu. Za tohoto stavu a s přihlédnutím ke všem dříve uvedeným argumentům lze tedy uzavřít, že rozhodnutí zákonodárce o připuštění možnosti sjednat dohodu o vině a trestu ve vztahu k jakémukoli trestnému činu, bez ohledu na jeho typovou závažnost, lze považovat za správný krok.

Literatura

Monografie:

1. JELÍNEK, J. *Trestní právo procesní*. 3. vydání. Praha: Leges, 2013. 864 s. ISBN 978-80-87576-44-1.
2. TIBITANZLOVÁ, A. *Odklony v trestním řízení*. Praha: Leges, 2018. 360 s. ISBN 978-80-7502-319-3.

Internetové zdroje:

1. Dohoda o vině a trestu u vraždy? Ano i ne. Právo 21. Online [cit. 31. 8. 2020]. Dostupné z: <<https://pravo21.online/pravo/dohoda-o-vine-a-trestu-u-vrazdy-ano-i-ne>>.
2. Mafián, který udá své druhy, může vyvážnout bez trestu. Česká televize. Online [cit. 31. 8. 2020]. Dostupné z: <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1148923-mafian-ktery-uda-sve-druhy-muze-yyvaznout-bez-trestu>>.
3. Sněmovní tisk 466/0. Důvodová zpráva. Online, s. 16 [cit. 31. 8. 2020]. Dostupné z: <<https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=8&CT=466&CT1=0>>.
4. Štatistická ročenka o činnosti prokuratúry Slovenskej republiky za rok 2019. Generálna prokuratúra Slovenskej republiky. Online [cit. 31. 8. 2020]. Dostupné z: <<https://www.genpro.gov.sk/statistiky/statisticky-prehľad-trestnej-a-netrestnej-cinnosti-za-rok-2019-3a0f.html>>.
5. Vězení za drobnou krádež nás stojí i přes 200 tisíc. Trestat bychom měli úplně jinak, vyzývá Trojan. Info.cz. Online [cit. 31. 8. 2020]. Dostupné z: <<https://www.info.cz/pravo/justice/soudy-posilaji-lidi-do-vezeni-zbytecne-situace-by-se-ale-mohla-radikalne-zmenit-rika-lukas-trojan>>.

OCHRANA ŽIVOTA A ZDRAVÍ SKRZE TRESTNÍ ODPOVĚDNOST PRÁVNICKÝCH OSOB V PODMÍNKÁCH ČESKÉ REPUBLIKY A SLOVENSKÉ REPUBLIKY

PROTECTION OF LIFE AND HEALTH VIA CRIMINAL LIABILITY OF LEGAL ENTITIES IN THE CZECH REPUBLIC AND SLOVAK REPUBLIC¹

Mgr. David Čep, Ph.D.

Katedra trestního práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity;
Nejvyšší soud České republiky

Abstrakt: Lidskému životu a zdraví poskytuje trestněprávní regulace primární a účinnou ochranu. Tato ochrana je přitom zajišťována prostřednictvím širokého instrumentaria trestněprávní regulace. Jedním z takových nástrojů ochrany je rovněž trestněprávní odpovědnost právnických osob za trestné činy proti životu a zdraví. V předkládaném příspěvku se proto zamýšlím nad současným stavem české a slovenské právní úpravy kolektivní trestněprávní odpovědnosti právě ve vazbě na ochranu života a zdraví, možnostmi jejího dalšího vývoje, včetně představení dosavadní rozhodovací praxe českých soudů v této oblasti.

Abstract: Criminal law regulation provides primary and effective protection to human life and health. This protection is ensured by wide instruments of criminal law regulation. One of those instruments that provides such protection is also criminal liability of legal entities (a. k. a. corporate criminal liability) for crimes against human life and health. Because of this fact in this contribution I provide my ideas on current state of the Czech and Slovak legal regulation of this type of criminal liability in connection with protection of human life and health, possibilities of its further development, including presentation of actual and relevant decision making practice of the Czech courts.

Klíčová slova: Trestní odpovědnost právnických osob; život a zdraví; vytykatelnost (příčetelnost); legislativa; judikatura.

¹ Tento příspěvek byl vypracován v rámci projektu specifického výzkumu Masarykovy univerzity „Pronikání trestního práva do ostatních právních odvětví (MUNI/A/1437/2019)“.

Key Words: Criminal Liability of Legal Entities; Life and Health; Imputability (Accountability); Legislative; Decision-making Practice.

Úvod

Lidský život a zdraví představují dva zcela esenciální chráněné zájmy (hodnoty), jimž právní řád poskytuje – prostřednictvím právní regulace – nezbytnou právní ochranu.² Tato ochrana je poskytována napříč řadou právních odvětví, přičemž lze uvažovat o primární (přímé) a sekundární [zprostředkované] ochraně daných zájmů. Jako příklad primární ochrany lze uvést – pomineme-li samozřejmě ústavněprávní rovinu – ustanovení o odpovědnosti za újmu na zdraví a při usmrcení (viz § 2958 a násl. zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů). Sekundární (myšleno zprostředkovanou) ochranu pak lze shledávat např. v jednotlivých právních normách chránících příznivé životní prostředí, jakožto nezbytný předpoklad lidského zdraví, potažmo života jako takového.

Jak již bylo naznačeno právní ochrana života a zdraví je regulována prostřednictvím právních norem různých právních odvětví, k nimž se řadí i normy trestního práva, které – jakkoliv představují prostředek *ultima ratio* – poskytují především co do své preventivní funkce nejúčinnější ochranu daným zájmům. Této vstupní premise by pak měla odpovídat i konkrétní podoba trestněprávní regulace. Jinými slovy, prostřednictvím norem trestního práva by měla být zajišťována účinná a efektivní ochrana života a zdraví před nejškodlivějšími, nejzávažnějšími útoky na tyto chráněné zájmy.³

Pro dosažení tohoto cíle je přitom nezbytné, aby zákonodárce (ať již český či slovenský) vytvořil příslušnou trestněprávní regulaci.

Jak v podmínkách České republiky, tak i Slovenské republiky, přitom lze konstatovat, že na první pohled obě právní úpravy obsahují vše nezbytné k zajištění náležité ochrany daných chráněných zájmů prostřednictvím příslušné právní regulace v podobě zakotvení trestných činů proti životu a zdraví [§ 140 a násl. zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „trestní zákoník“ nebo „tr. zákoník“) a § 144 a násl. záko-

² Srov. přiměřeně DOLENSKÝ, Adolf. In: ŠÁMAL, Pavel, Ota NOVOTNÝ, Tomáš GRÍVNA a kol. *Trestní právo hmotné*. 7. přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 544.

³ Viz KRATOCHVÍL, Vladimír. In: KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 6, 8.

na č. 300/2005 Z. z., trestného zákona, vo znení doterajších predpisov (ďalej len „trestní zákon“ nebo „tr. zákon“)]. Rozdíl mezi českou a slovenskou právní úpravou však (pomineme-li odlišnosti při konstrukci vybraných skutkových podstat, míru trestnosti apod.) však spočívá v rozsahu trestněprávní ochrany.

V podmínkách České republiky totiž platí, že krom čtyř trestných činů (o důvodech jejich vynětí budu hovořit níže) se trestných činů proti životu a zdraví mohou dopustit nejen pachatelé – osoby fyzické, nýbrž tyto lze vytykat (přičítat *lato sensu*)⁴ i právnickým osobám [srov. § 7 ve spojení s § 8 a 9 zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů (ďále jen „zákon o trestní odpovědnosti právnických osob“ nebo „t. o. p. o.“)].

Oproti tomu slovenský zákonodárce trestné činy proti životu a zdraví z dosahu kolektivní trestněprávní odpovědnosti právnických osob – s výjimkou tzv. drogových trestných činů⁵ – vylučuje [srov. § 3 zákona č. 91/2016 Z. z., o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov, vo znení doterajších predpisov (ďále jen „zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb“ nebo „t. z. p. o.“)]. Na tomto závěru přitom nic nemění institut jednání za jiného ve smyslu § 128 odst. 8 věty třetí tr. zákona (§ 116 odst. 2 tr. zákoníku), jenž umožňuje toliko vyvození trestní odpovědnosti osoby fyzické u níž absentují znaky speciálního či konkrétního subjektu, nikoliv však osoby právnické, která nositelkou takových znaků sama o sobě je.

⁴ K terminologickému odlišení pojmů přičitatelnost a vytykatelnost srov. FENYK, Jaroslav. Vytykatelnost činu právnické osobě v návrhu českého zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. In: ZÁHORA, Jozef (ed.). *Aktuálne otázky trestného zákonodarstva – pocta prof. JUDr. Milanovi Čičovi, DrSc. et. mult. Dr. h. c. k 80. narodeninám*. Bratislava: Paneurópska vysoká škola; Eurokódex, 2012, s. 67 a násled.

⁵ Zde je třeba učinit drobné srovnání, neboť na rozdíl od českého zákonodárce, zákonodárce slovenský systematicky zařazuje trestné činy drogové (tj. v podmínkách Slovenské republiky trestný čin nedovolená výroba omamných a psychotropních látek, jedů, anebo prekurzorů, jejich držení a obchodování s nimi podle § 171 až § 173 tr. zákona a trestný čin šíření toxikomanie podle § 174 tr. zákona) mezi trestné činy proti životu a zdraví (hlava první, díl třetí). Oproti tomu český zákonodárce tyto trestné činy řadí do hlavy VII, tj. mezi trestné činy obecně nebezpečné (§ 283 a násled. tr. zákoníku), pro něž je charakteristické ohrožení širokého okruhu zájmů, přesahující ochranu života a zdraví (především zájem na tom, aby nakládání s těmito látkami podléhalo zákonné regulaci a kontrole, neboť v opačném případě zde dochází k celé řadě průvodních jevů spojených s nedovoleným nakládáním s danými látkami – krom ohrožení života a zdraví uživatelů takových látek je to především organizovaná trestná činnost spojená s jejich distribucí, související majetková trestná činnost a další).

Cílem tohoto konferenčního příspěvku je proto analýza současného stavu české a slovenské právní úpravy trestní odpovědnosti právnických osob ve vazbě na ochranu života a zdraví, představení možností jejího dalšího vývoje, včetně prezentace dosavadní (byť prozatím sporadické) rozhodovací praxe českých soudů v této oblasti.

1. Trestní odpovědnost právnických osob a ochrana života a zdraví v podmínkách České republiky

1.1 Období do přijetí novely zákona o trestní odpovědnosti právnických osob provedené zákonem č. 183/2016 Sb.

Věcná působnost zákona o trestní odpovědnosti právnických osob prošla v průběhu osmi let jeho účinnosti poměrně pestrým vývojem. Tak již z důvodové zprávy k danému zákonu lze seznat, že cílem zákonodárce bylo prostřednictvím zakotvení trestní odpovědnosti právnických osob především splnit požadavky plynoucí z mezinárodních smluv a unijních právních předpisů, které Českou republiku zavazovaly (obecně řečeno) k zakotvení účinných, odstrašujících a efektivních sankcí vůči právnickým osobám v příslušných oblastech.^{6,7} Tomu také odpovídalo striktní vymezení okruhu trestných činů, které

⁶ Viz Důvodová zpráva k zákonu č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. In: Beck online [právní informační systém]. C. H. Beck [cit. dne 18. 9. 2020]. Dostupné z: <<https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=oz5f6mrqgeyv6nrbhbpwi6q&rowIndex=0>>.

⁷ Dlužno dodat, že se tak stalo i proto, neboť jak J. Jelínek připomíná: „*přílišný rozsah kriminalizace jednání právnických osob, který šel nad rámec mezinárodních požadavků a doporučení, byl jedním z důvodů zamítnutí prvního pokusu o zavedení trestní odpovědnosti právnických osob do českého právního řádu, tj. vládního návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob, který byl Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky předložen již v roce 2004 a který nepřekročil první čtení v Poslanecké sněmovně.*“ Viz JELÍNEK, Jiří. Ještě k rozsahu kriminalizace jednání právnických osob. *Bulletin advokacie*, 2017, č. 4, s. 17. Výsledná podoba zákona, a tedy i stanovení jeho věcné působnosti, tak představovalo v tomto směru kompromisní řešení (srov. FENYK, Jaroslav, Ladislav SMEJKAL a Irena BÍLÁ. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Komentář*. 2. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018, s. 31).

lze právnickým osobám vytýkat, jejichž výčet vycházel především z předmětu úpravy daných mezinárodních smluv a unijních právních předpisů.⁸

Právnické osoby tak v podmínkách České republiky mohly být s účinností od 1. 1. 2012 trestně odpovědné především za trestné činy v oblasti legalizace výnosů z trestné činnosti, korupce, poškozování životního prostředí, organizovaného zločinu, obchodu s lidmi a sexuálního vykořisťování dětí, ochrany finančních zájmů Evropské unie, počítačové kriminality, padělání peněžních prostředků, dále za drogové trestné činy, tzv. hate crimes⁹ a v neposlední řadě také za vybrané trestné činy majetkové a rovněž trestné činy daňové. Jinými slovy trestněprávní ochrany prostřednictvím zakotvení trestní odpovědnosti právnických osob se dostalo toliko těm chráněným zájmům a hodnotám, k jejich ochraně Českou republiku zavazovaly její mezinárodněprávní závazky, anebo vlastní fiskální zájmy.¹⁰

Toliko k dílčímu posunu v podobě extenze trestněprávní represe došlo novelizací § 7 t. o. p. o. zákonem č. 141/2014 Sb., který s účinností od 1. 8. 2014 do předmětného ustanovení začlenil tři trestné činy z oblasti trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti a dále trestný čin lichvy podle § 218 tr. zákoníku.

Nelze přitom tvrdit, že v této první fázi vývoje věcné působnosti zákona o trestní odpovědnosti právnických osob nebyla **životu a zdraví prostřednictvím této právní úpravy poskytována trestněprávní ochrana**. Právě naopak. Řada skutkových podstat¹¹ uvedených v té době v pozitivním taxativním výčtu ustanovení § 7 t. o. p. o. totiž poskytuje – prostřednictvím svých kvalifikovaných skutkových podstat – ochranu rovněž životu a zdraví, byť jakožto

⁸ K jejich výčtu viz MUSIL, Jan. In: ŠÁMAL, Pavel, Jan DĚDIČ, Tomáš GRŮVNA a kol. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 18 a násl.

⁹ Viz Důvodová zpráva k zákonu č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. In: Beck online [právní informační systém]. C. H. Beck [cit. dne 18. 9. 2020]. Dostupné z: <<https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=oz5f6mrqgeyv6nrbhbpwi6q&rowIndex=0>>.

¹⁰ Srov. FENYK, Jaroslav a Ladislav SMEJKAL. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Komentář. Příloha: Modelová interní opatření k předcházení trestné činnosti právnické osoby*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 25.

¹¹ Viz kupř. § 168 odst. 1, odst. 4 písm. a), odst. 5 tr. zákoníku, § 175 odst. 1, odst. 3 písm. a), odst. 4 tr. zákoníku, § 189 odst. 1, odst. 3 písm. a), odst. 4 tr. zákoníku, či § 283 odst. 1, odst. 3 písm. a), odst. 4 písm. a) tr. zákoníku.

sekundárnímu objektu trestného činu,¹² jenž musí být zasažen společně s primárním objektem daného trestného činu.¹³

V této souvislosti si tak lze položit otázku, proč český zákonodárce – v situaci, kdy ochraně života a zdraví poskytoval (byť zprostředkovanou) ochranu, nepřistoupil k rozšíření věcné působnosti zákona o trestní odpovědnosti právnických osob i na trestné činy proti životu a zdraví, resp. i na další skutkové podstaty, u nichž porušení či ohrožení těchto chráněných zájmů přichází rovněž v úvahu (především u trestných činů obecného ohrožení podle § 272 tr. zákoníku a obecného ohrožení z nedbalosti podle § 273 tr. zákoníku). Zvláště naléhavě pak daná otázka zní v situaci, kdy si uvědomíme, že porušení daných chráněných zájmů je ve většině kvalifikovaných skutkových podstat navíc kryto toliko nedbalostním zaviněním, pročez by se nabízelo zakotvit trestní odpovědnost právnických osob přinejmenším za nedbalostní trestné činy proti životu a zdraví. Odpověď přitom již byla naznačena výše – důvodem byl opatrný a restriktivní přístup zákonodárce^{14, 15} spojený s obavami o realizaci nové právní úpravy v praxi (argument systematickým přístupem se zjevně nepodařilo prosadit). Shora naznačená právní ochrana života a zdraví tak byla spíše vedlejší – a zřejmě také ne zcela zamýšleným – produktem zdrženlivého přístupu k rozsahu trestní odpovědnosti právnických osob v počátcích její existence.

Absence přímé ochrany života a zdraví (tj. jako primárně chráněných zájmů) dřívější právní úpravy se přitom stala předmětem **odborné kritiky**, která

¹² Srov. NOVOTNÝ, Oto. In: ŠÁMAL, Pavel, Ota NOVOTNÝ, Tomáš GŘIVNA a kol. *Trestní právo hmotné. 7. přepracované vydání*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 120.

¹³ Pro zajímavost lze dodat, že V. Solnař v této souvislosti nehovoří o primárním a sekundárním objektu, ale o kategorii kumulativního objektu. Rozlišuje pak dvě alternativy – kumulativní objekty jsou dány buďto v základní skutkové podstatě (ukázkovým příkladem je trestný čin loupeže podle § 173 tr. zákoníku), anebo ve skutkové podstatě kvalifikované (tedy jako kumulace objektu chráněného základní a k ní přistupující kvalifikovanou skutkovou podstatou). Viz SOLNAŘ, Vladimír, Jaroslav FENYK, Dagmar CÍSAŘOVÁ a Marie VANDUCHOVÁ. *Systém českého trestního práva. Základy trestní odpovědnosti*. Nakladatelství Novatrix, 2009, s. 178.

¹⁴ ŠÁMAL, Pavel. In: ŠÁMAL, Pavel, Jan DĚDIČ, Tomáš GŘIVNA a kol. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 156.

¹⁵ Byť např. P. Volevecký mezi trestné činy, k jejichž postihu Českou republiku zavazovaly mezinárodní smlouvy, popř. unijní předpisy, řadí vybrané trestné činy proti životu a zdraví (ale i trestné činy podle § 272 a § 273 tr. zákoníku). Srov. VOLEVECKÝ, Petr. *Trestní odpovědnost právnických osob podle navrhovaného zákona*. *Trestní právo*. 2011, č. 12, s. 6.

nakonec vedla k novelizaci předmětného § 7 t. o. p. o. a zcela opačnému nastavení modelu věcné působnosti zákona o trestní odpovědnosti právnických osob.

Tak *J. Fenyk a L. Smejkal* v komentáři k původnímu znění § 7 t. o. p. o. rozsahu věcné působnosti daného zákona vyjádřili své pochybnosti stran absence řady trestných činů, mimo jiné i trestných činů proti životu a zdraví.¹⁶ Neuváděli však, u jakých konkrétních trestných činů by považovali jejich doplnění do výčtu obsaženého v § 7 t. o. p. o. za žádoucí, popř. zda se tak mělo stát ve vztahu k všem trestným činům uvedeným v hlavě I.

Obdobně *P. Šámal* poukazoval na absenci trestných činů proti životu a zdraví v tehdejší dikci § 7 t. o. p. o., přičemž u trestných činů ohrožování zdraví závadnými potravinami a jinými předměty podle § 156 tr. zákoníku, ohrožování zdraví závadnými potravinami a jinými předměty z nedbalosti podle § 157 tr. zákoníku a u trestných činů podle § 164 až 167 tr. zákoníku týkajících se neoprávněného nakládání s lidskými tkáněmi, orgány, embryem a genomem výslovně dával ke zvážení jejich zahrnutí do výčtu obsaženého v § 7 t. o. p. o.¹⁷

Oproti tomu autorský kolektiv *P. Forejt, P. Habarta a L. Trešlová* v komentáři k § 7 t. o. p. o. mezi trestnými činy, které dle jejich názoru bylo možné očekávat v taxativním výčtu trestných činů, jichž se právnická osoba může dopustit, trestné činy proti životu a zdraví výslovně neřadí.¹⁸

L. Bohuslav pak ve své monografii uvádí trestné činy proti životu a zdraví jako typické trestné činy, jichž se právnická osoba může dopustit, přičemž výslovně zmiňuje celou řadu z nich – trestný čin usmrcení podle § 143 tr. zákoníku, trestné činy podle § 145, 146, 147 a 148 tr. zákoníku, jakož i trestné činy podle § 164 až 167 tr. zákoníku.¹⁹

Konečně *J. Jelínek* v tomto směru upozorňoval na absenci zařazení trestných činů podle hlavy I trestního zákoníku (tj. trestných činů proti životu a zdraví), s tímž argumentem jako uvádím výše, tj. i přesto, že mezi trestnými činy zařazenými do § 7 t. o. p. o. „nalézáme i trestné činy, u kterých způsobení těžké újmy

¹⁶ FENYK, Jaroslav a Ladislav SMEJKAL. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Komentář. Příloha: Modelová interní opatření k předcházení trestné činnosti právnické osoby*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 25.

¹⁷ ŠÁMAL, Pavel. In: ŠÁMAL, Pavel, Jan DĚDIČ, Tomáš GRIVNA a kol. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 156.

¹⁸ FOREJT Petr, Petr HABARTA a Lenka TREŠLOVÁ. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim s komentářem*. Praha: Linde, 2012, s. 64.

¹⁹ BOHUSLAV, Lukáš. *Trestní odpovědnost právnických osob*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014, s. 114.

na zdraví nebo smrti je okolností podmiňující použití vyšší trestní sazby.²⁰ Důsledky takového přístupu pak citovaný autor demonstroval jednak na nemožnosti vyvození trestní odpovědnosti právnických osob při poskytování zdravotních či dopravních služeb, při způsobení dopravní nehody, havárie, anebo pracovního úrazu (pokud by šlo o trestný čin), popř. v mediálně známé „kauze metanol“,²¹ v níž by v dané době přicházela v úvahu právní kvalifikace jako trestného činu ohrožování zdraví závažnými potravinami a jinými předměty podle § 156 tr. zákoníku, anebo trestného činu ohrožování zdraví závažnými potravinami a jinými předměty z nedbalosti podle § 157 tr. zákoníku, eventuálně i jako trestného činu obecného ohrožení podle § 272 tr. zákoníku, či trestného činu obecného ohrožení z nedbalosti podle § 273 tr. zákoníku.

1.2 Novela zákona o trestní odpovědnosti právnických osob provedená zákonem č. 183/2016 Sb.

Řada kritických hlasů vůči stávající podobě ustanovení § 7 t. o. p. o. nakonec vedla zákonodárce k zásadní novelizaci daného ustanovení,²² k níž došlo zákonem č. 183/2016 Sb., kterým se mění zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů. Ten zcela změnil nastavení věcné působnosti zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. Dosavadní – relativně úzký – taxativní výčet trestných činů, jichž se právnická osoba mohla do té doby dopustit, totiž nahradil obecným pravidlem, že právnické osobě lze vytýkat všechny zločiny nebo přečiny uvedené v trestním zákoníku, s výjimkou trestných činů zde výslovně uvedených (u nichž trestní odpovědnost právnické osoby nepřichází v úvahu).²³

²⁰ JELÍNEK, Jiří. K rozsahu kriminalizace jednání právnických osob. *Bulletin advokacie*, 2014, č. 9, s. 17. Obdobně viz také DANKOVÁ, Katarína. K otázce rozsahu trestní odpovědnosti právnických osob. In: JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob v České republice – bilance a perspektivy*. Praha: Leges, 2013, s. 303.

²¹ JELÍNEK, Jiří. K rozsahu kriminalizace jednání právnických osob. *Bulletin advokacie*, 2014, č. 9, s. 17.

²² Srov. důvodovou zprávu k zákonu č. 183/2016 Sb., kterým se mění zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. In: Beck online [právní informační systém]. C. H. Beck [cit. dne 18. 9. 2020]. Dostupné z: <<https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=oz5f6mrqge3f6mjygnpwi6q&rowIn dex=0>>.

²³ FENYK, Jaroslav, Ladislav SMEJKAL a Irena BÍLÁ. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Komentář*. 2. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018, s. 32.

Při bližším nahlédnutí do předmětného ustanovení v jeho aktuální podobě je přitom zřejmé, že zákonodárce nově do věcné působnosti zákona o trestní odpovědnosti právnických osob **zahrnul i trestné činy proti životu a zdraví** (ve smyslu hlavy I trestního zákoníku) a zajistil tak rovnou ochranu těchto chráněných zájmů jak před útoky ze strany osob fyzických, tak i osob právnických.²⁴ Výjimku v tomto směru však tvoří čtyři taxativně uvedené trestné činy proti životu a zdraví, jichž se právnická osoba údajně nemůže dopustit. Těmito jsou jednak trestný čin zabití podle § 141 tr. zákoníku (jenž je konstruováno odlišně nežli trestný čin zabití podle § 147 a § 148 tr. zákona), dále trestný čin vraždy novorozeného dítěte matkou podle § 142 tr. zákoníku (jemuž odpovídá § 146 tr. zákona), trestný čin účasti na sebevraždě podle § 144 tr. zákoníku (tomu odpovídá § 154 tr. zákona) a trestný čin rvačky podle § 158 tr. zákoníku (jehož obdobu v trestním zákoně nenacházím).

Na tomto místě se nabízí otázka, zda vynětí shora uvedených trestných činů lze považovat za důvodné a systematické či nikoliv.

V případě **trestného činu zabití podle § 141 tr. zákoníku** (pozn. jde o privilegovanou skutkovou podstatu k trestnému činu vraždy podle § 140 tr. zákoníku) dle důvodové zprávy k zákonu č. 183/2016 Sb. platí, že tohoto trestného činu se může dopustit pouze fyzická osoba, a to proto, neboť privilegující důvod (zde tzv. omluvitelné hnutí mysli nebo předchozí zavrženíhodné jednání poškozeného), může prospívat pouze pachateli – fyzické osobě, který se pod vlivem těchto okolností trestného činu dopustil.²⁵ Pokud však uvedený privilegující důvod může prospívat pouze osobě fyzické, je třeba se ptát, proč z věcné působnosti zákona o trestní odpovědnosti právnických osob není vyjmut i trestný čin ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky podle § 146a tr. zákoníku, který představuje rovněž privilegovanou skutkovou podstatu trestných

²⁴ Tento argument byl obsažen i v návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob, a to ve vztahu k takovému věcnému vymezení jeho působnosti, které by odpovídalo věcné působnosti trestního zákoníku (s výjimkou trestných činů, u nichž to vylučuje povaha právnické osoby). Tato podoba § 7 t. o. p. o. však nakonec nebyla vládou České republiky přijata a naopak bylo schváleno znění § 7 t. o. p. o. založené na relativně úzkém taxativním výčtu. Viz FOREJT Petr, Petr HABARTA a Lenka TREŠLOVÁ. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim s komentářem*. Praha: Linde, 2012, s. 63.

²⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 183/2016 Sb., kterým se mění zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. In: Beck online [právní informační systém]. C. H. Beck [cit. dne 18. 9. 2020]. Dostupné z: <<https://www.beck-online.cz/bo/chapter-view-document.seam?documentId=oz5f6mrqge3f6mjygnpw6q&rowIndex=0>>.

činů těžkého ublížení na zdraví podle § 145 tr. zákoníku a ublížení na zdraví podle § 146 tr. zákoníku?²⁶ Jsem přesvědčen, že v tomto případě se zde projevil nesystematický přístup zákonodárce a z věcné působnosti zákona o trestní odpovědnosti právnických osob měly být vyňaty oba trestné činy, tj. jak zabití podle § 141 tr. zákoníku, tak i ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky podle § 146a tr. zákoníku.²⁷ Důvody pro stávající podobu § 7 t. o. p. o. v tomto ohledu nenacházím.

Dalším trestným činem, jenž je vyňat z věcné působnosti zákona o trestní odpovědnosti právnických osob je **zločin vraždy novorozeného dítěte matkou podle § 142 tr. zákoníku**. I v tomto případě je primárním argumentem pro omezení daného trestného činu pouze na osoby fyzické existence privilegujícího důvodu (rozrušení matky způsobené porodem), který může prospívat pouze osobě fyzické. Jeho vztažení k právnické osobě, nehledíc na to, že – a to platí i pro předchozí kategorii trestných činů – si lze jen stěží představit naplnění podmínek § 8 t. o. p. o. ve vazbě na daný trestný čin, proto postrádá smyslu. K tomu lze pro odlehčení doplnit, že v tomto případě máme nadto co do činění s kategorií konkrétního subjektu, kdy pro vztažení zvláštní vlastnosti (mateřství ve vztahu k danému novorozenému dítěti) vůči právnické osobě by bylo nadto zapotřebí vytvořit „obrácenou“ konstrukci institutu jednání za jiného ve smyslu § 114 odst. 2 tr. zákoníku (§ 128 odst. 8 věty třetí tr. zákona).

V případě vyloučení **trestného činu účasti na sebevraždě podle § 144 tr. zákoníku** z dosahu § 7 t. o. p. o. důvodová zpráva uvádí, že trestní postih se z hlediska uplatnění principu *ultima ratio* v tomto případě nejeví jako žádoucí.²⁸ Důvodem zde zřejmě bude, že již sama skutková podstata tohoto trestného činu povyšuje účastenství v užším slova smyslu (nadto na činu beztrestném – sebevraždě) ve formě návodu či pomoci na hlavní pachatelství,²⁹ a proto se nejspíše další rozšiřování trestní represe i na právnickou osobu (u které je

²⁶ Shodně viz JELÍNEK, Jiří. Ještě k rozsahu kriminalizace jednání právnických osob. *Bulletin advokacie*, 2017, č. 4, s. 21.

²⁷ K témuž závěru dospívá také P. Šámal. Viz ŠÁMAL, P. In: ŠÁMAL Pavel, Jan DĚDIČ, Tomáš GRÍVNA a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018, s. 143.

²⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 183/2016 Sb., kterým se mění zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. In: Beck online [právní informační systém]. C. H. Beck [cit. dne 18. 9. 2020]. Dostupné z: <<https://www.beckonline.cz/bo/chapter-view-document.seam?documentId=oz5f6mrqge3f6mjygnpwie6q&rowIndex=0>>.

²⁹ Srov. přiměřeně KRATOCHVÍL, Vladimír. In: KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 374–375.

pro dovození její trestní odpovědnosti nutné uplatnit další specifickou zákonou konstrukcí podle § 8 t. o. p. o.) jevílo jako hraniční. Na druhou stranu je však třeba si uvědomit, že právě vysoká společenská škodlivost jednání pachatele trestného činu podle § 144 tr. zákoníku vedla zákonodárce k jeho kriminalizaci a je proto otázkou, zda nynější argument je dostatečně přesvědčivý.³⁰ K tomu lze připomenout nedávný případ francouzské obchodní společnosti France Télécom, jejíž tři vedoucí zaměstnanci byli uznáni vinnými (stručně řečeno) vytvořením takové reorganizační politiky dané obchodní společnosti, která vedla nejméně 35 jejích zaměstnanců k sebevraždě.³¹

Vytvoření vnitřních kontrolních mechanismů, které by bránily vzniku takového pracovního prostředí soustavné šikany a znepríjemňování pracovních podmínek přitom jistě lze po právnické osobě požadovat a v případě jejich systematického nedodržování vyvodit i její případnou trestní odpovědnost. Na druhou stranu by však v tomto případě bylo poměrně obtížné určení konkrétní fyzické osoby (popř. osob), jejichž jednání by samo o sobě naplňovalo znaky daného trestného činu (spíše by zde došlo k vytknutí jednání hned několika osob, které se na vytváření takového pracovního prostředí podílely a které v celkovém souhrnu vytvořilo podmínky, které lze kvalifikovat jako „pohnutí“ k sebevraždě). Ještě lepším příkladem možného užití daného ustanovení ve vztahu k právnickým osobám pak může být příklad sebevraždy asistované pracovníkem zdravotnického zařízení,³² u níž by si následně bylo rovněž možné klást otázku, do jaké míry mohl zaměstnavatel takovému jednání zabránit nastavením kontrolních mechanismů ve vztahu k nakládání s léčivý, a pokud tak neučinil, zda i v takové situaci skutečně postačí vyvození odpovědnosti toliko daného zaměstnance. Osobně jsem toho názoru, že důvody pro vyloučení da-

³⁰ Obdobně kriticky se na margo vyloučení daného trestného činu z věcné působnosti daného zákona vyslovuje i D. Šelleng. Viz ŠELLENG, Dalibor. *Právnická osoba jako pachatel trestného činu*. Praha: Leges, 2019, s. 99.

³¹ Srov. 35 Employees Committed Suicide. Will Their Bosses Go to Jail? [online]. *The New York Times*, 9. července 2019. [cit. 19. září 2020]. Dostupné z: <<https://www.nytimes.com/2019/07/09/world/europe/france-telecom-trial.html>>; či ŠAFAŘÍKOVÁ, Kateřina. France Télécom a jeho oběti [online]. *Respekt*, 5. ledna 2020 [cit. 19. září 2020]. Dostupné z: <<https://www.respekt.cz/tydenik/2020/2/france-telecom-a-jeho-obeti>>; *epravo.cz*. 24. 9. 2018. [cit. 27. 9. 2018]. Dostupné z: <<https://www.epravo.cz/top/clanky/predbeznaopatreni-tykajici-se-nemovitosti-v-teorii-a-praxi-108146.html>>.

³² Viz FILIPOVÁ, Karolína. *Trestní odpovědnost poskytovatelů zdravotních služeb*. Brno, 2019. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Právnická fakulta. Vedoucí práce MUDr. Mgr. Bc. Tomáš Vojtíšek, Ph.D., s. 50 a 66.

ného trestného činu – při vědomí shora uvedeného – by mohly být přinejmenším přesvědčivěji odůvodněny, neboť argument principem *ultima ratio* zde lze vykládat i tak, že v případech, kdy by bylo možné uvažovat o aplikaci daného ustanovení vůči právnické osobě, postačí možnost vyvození trestní odpovědnosti osoby fyzické. To však rozhodně nelze považovat za dostačující důvod pro vyloučení trestného činu podle § 144 tr. zákoníku z dosahu trestní odpovědnosti právnických osob.

Konečně posledním trestným činem, jehož se právnická osoba podle § 7 t. o. p. o. nemůže dopustit, je **trestný čin rvačky podle § 158 tr. zákoníku**. K uvedenému důvodová zpráva uvádí, že „*lze jen obtížně konstruovat jednání právnické osoby, které by jí bylo možné klást za vinu a které by spočívalo v účasti na rvačce, tj. v účasti na zápase nejméně dvou dalších osob, kde se střídá vzájemný útok a protiútok.*“³³ Daný argument, stejně jako v předchozím případě, neshledávám zcela přesvědčivým, a to proto, neboť vedle neorganizované „hospodské“ rvačky si lze stejně tak představit i rvačku „organizovanou“, mající formu nezákonných zápasů, jichž se bude účastnit více osob. Pokud by za účelem provozování takové činnosti byla založena právnická osoba (která by zároveň mohla sloužit i k legalizaci výnosů z této nezákonné činnosti a jejím jediným účelem by tak bylo soustavné páchání trestné činnosti), „zaměstnávající“ kupř. profesionální zápasníky, pak by bylo možné uvažovat o trestní odpovědnosti takovéto právnické osoby (mimo jiné) i za trestný čin rvačky podle § 158 tr. zákoníku. Skutečnost, že takováto konstrukce je sama o sobě dosti obtížná přitom neznamená, že je zcela vyloučena a především, že ona obtížnost by měla být důvodem pro vyloučení ochrany života a zdraví osob zúčastněných na rvačce nejen skrze individuální trestní odpovědnost takových osob, ale i prostřednictvím trestní odpovědnosti kolektivní.

Z uvedené analýzy současné podoby § 7 t. o. p. o. lze ve vztahu k trestným činům proti životu a zdraví učinit **dva stěžejní závěry**. Tím prvním je, že zákonodárce nebyl ani v tomto případě dostatečně precizní, když do negativního výčtu trestných činů, jichž se právnické osoby nemohou dopustit zahrnul sice trestný čin zabití podle § 141 tr. zákoníku, ne však již trestný čin ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky podle § 146a tr. zákoníku, u něhož je privilegiovaná trestnost dána ze stejného důvodu. Druhým závěrem je, že u dalších

³³ Důvodová zpráva k zákonu č. 183/2016 Sb., kterým se mění zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. In: Beck online [právní informační systém]. C. H. Beck [cit. dne 18. 9. 2020]. Dostupné z: <<https://www.beck-online.cz/bo/chapter-view-document.seam?documentId=oz5f6mrqge3f6mjygnpw16q&rowIndex=0>>.

dvou trestných činů – účasti na sebevraždě podle § 144 tr. zákoníku a rvačky podle § 158 tr. zákoníku je přinejmenším diskutabilní, zda se jich (v teoretické rovině) nemůže dopustit i právnická osoba [způsobem vymezeným v § 8 t. o. p. o.], popř. proč u prvního z nich postačuje pro naplnění účelu trestního práva omezení se na individuální trestní odpovědnost. Tyto poznatky přitom mohou posloužit *de lege ferenda* nejen českému, ale především **slovenskému zákonodárci**, který se časem bude muset zabývat otázkou, zda dosavadní výčet trestných činů, jichž se právnická osoba může dopustit, postačuje (mimo jiné) k ochraně života a zdraví, či nikoliv.

Konečně lze dodat, že by zajisté bylo možné uvažovat i o tom, zda naopak některé z trestných činů proti životu a zdraví, které nejsou z věcné působnosti zákona o trestní odpovědnosti právnických osob vyňaty, neměly být zařazeny do onoho negativního taxativního výčtu obsaženého v § 7 t. o. p. o.³⁴ Naznačená úvaha však již jde nad rámec předmětu tohoto příspěvku.

1.3 Související aktuální judikatura českých soudů³⁵

Protože od nabytí účinnosti zákona č. 183/2016 Sb. uplynuly již téměř čtyři roky, nabízí se otázka, jakým způsobem se předmětná novela ve vztahu k trest-

³⁴ Část teorie v tomto směru dále uvažuje např. o vyloučení trestného činu neposkytnutí pomoci řidičem dopravního prostředku podle § 151 tr. zákoníku. Srov. JELÍNEK, Jiří. Ještě k rozsahu kriminalizace jednání právnických osob. *Bulletin advokacie*, 2017, č. 4, s. 21; či ŠÁMAL, P. In: ŠÁMAL Pavel, Jan DĚDÍČ, Tomáš GRÍVNA a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018, s. 144.

³⁵ Pokud jde o rozhodovací praxi **státních zastupitelství**, vycházím zde ze Zprávy o činnosti státního zastupitelství za rok 2019, sp. zn. 4 NZN 501/2020. Z její Tabulkové části I se podává, že v roce 2018 byly pro trestné činy uvedené v hlavě I trestního zákoníku stíhány celkem 4 právnické osoby (z toho 3 pro trestný čin usmrcení z nedbalosti podle § 143 tr. zákoníku a 1 pro trestný čin ublížení na zdraví z nedbalosti podle § 148 tr. zákoníku; ve všech těchto případech byla také podána obžaloba). Pokud jde o rok 2019, pak bylo pro trestné činy uvedené v hlavě I trestního zákoníku vedeno trestní stíhání proti celkem 8 právnickým osobám (z toho proti 4 pro trestný čin usmrcení z nedbalosti podle § 143 tr. zákoníku, proti 3 pro trestný čin těžkého ublížení na zdraví z nedbalosti podle § 147 tr. zákoníku a proti 1 pro trestný čin ublížení na zdraví z nedbalosti podle § 148 tr. zákoníku; v šesti případech pak byla již i podána obžaloba). Nelze přitom nepoukázat na srovnání, kdy podle Zprávy o činnosti státního zastupitelství za rok 2012 bylo stíháno celkem 18 právnických osob a obžaloba byla podána celkem ve 4 případech. K tomu viz Zprávu o činnosti státního zastupitelství za rok 2019 ze dne 15. června 2020, sp. zn. 4 NZN 501/2020, tabulky č. 1f, jež je dostupná zde: <<https://verejnazaloba.cz/wp-content/uploads/2020/06/Tabulkova-cast-I-9-6-2020.pdf>>, a dále Zprávu o činnosti státního zastupitelství ze dne 21. června 2013, sp. zn. 7 NZN 603/2013, přehled č. II/1k, jenž je do-

ným činům proti životu a zdraví projevila v dosavadní rozhodovací praxi českých soudů. Stran rozhodovací praxe **obecných soudů** lze z veřejně dostupného rejstříku trestů právnických osob³⁶ zjistit, že v roce 2019 byly dvě právnické osobě uznány vinnými ze spáchání přečinu usmrcení z nedbalosti podle § 143 odst. 1, 2 tr. zákoníku. V roce 2020 pak byla doposud jedna právnická osoba uznána vinnou ze spáchání přečinu ublížení na zdraví z nedbalosti podle § 148 odst. 1 tr. zákoníku.

Pro ilustraci mohu doplnit, že v prvně zmíněné trestní věci rozhodoval Obvodní soud pro Prahu 4 (rozsudkem ze dne 9. 4. 2019, sp. zn. 2 T 87/2018, ve spojení s usnesením Městského soudu v Praze ze dne 11. 9. 2019, sp. zn. 5 To 297/2019), přičemž dané právnické osobě byl podle § 18 odst. 1, 2 t. o. p. o. ve spojení s § 68 odst. 1 tr. zákoníku za uvedený trestný čin uložen peněžitý trest ve výměře 50 000 Kč. Ve druhém případě pak rozhodoval Okresní soud v Tachově, který rozsudkem ze dne 25. července 2019, sp. zn. 9 T 70/2019, schválil dohodu o vině a trestu, kdy dané právnické osobě uložil rovněž podle § 18 odst. 1, 2 t. o. p. o. ve spojení s § 68 odst. 1 tr. zákoníku za uvedený trestný čin peněžitý trest, a to opět ve výměře 50 000 Kč. Konečně ve třetím případě rozhodoval opět Okresní soud v Tachově, který rozsudkem ze dne 11. května 2020, sp. zn. 9 T 37/2020, uznal předmětnou právnickou osobu vinnou přečin ublížení na zdraví z nedbalosti podle § 148 odst. 1 tr. zákoníku, za což jí uložil podle § 18 odst. 1, 2 t. o. p. o. ve spojení s § 68 odst. 1 tr. zákoníku opět peněžitý trest, tentokrát ve výměře 20 000 Kč.

K problematice trestní odpovědnosti právnických osob za trestné činy proti životu a zdraví se ve své rozhodovací praxi vyjádřil již i **Ústavní soud**, a to konkrétně ve svém nálezu ze dne 8. září 2020, sp. zn. III. ÚS 1477/2020. Ačkoliv se předmětný nálezh primárně týkal práva na účinné vyšetřování v případě úmrtí pacienta ve zdravotnickém zařízení, Ústavní soud se (a dlužno říci, že poměrně aktivně) vyjádřil i k potenciální trestní odpovědnosti samotného

stupný zde: <https://verejnazaloba.cz/wp-content/uploads/2020/03/Zpr%C3%A1va-o-%C4%8Dinnosti_2012.pdf>. Lze se proto domnívat, že relativně nízká výchozí čísla stíhaných právnických osob pro trestné činy proti životu a zdraví v letech 2019 a 2020 jsou průvodním jevem každé významné změny v rovině základů trestní odpovědnosti právnických osob.

Konečně je třeba dodat, že **policejní statistiky** počet prověřovaných či stíhaných právnických osob neevidují, a proto v tomto ohledu nemohou poskytnout žádné relevantní informace.

³⁶ Ten je dostupný zde: <<https://eservice-po.rejtr.justice.cz/public/odsouzeni?0>>.

zdravotnického zařízení – nemocnice, jejíž vedení – jak Ústavní soud zjistil z policejního spisu – nezajistilo efektivní mechanismy komunikace mezi samotnou nemocnicí a tzv. vyššími pracovišti v případech, kdy je vážně ohroženo zdraví, případně život pacientů (v dané věci totiž šlo o provedení zákroku v situaci ohrožující život pacienta, kdy vyšetření nezbytné pro tzv. zákrok první volby nebylo možné provést ve vyšším zdravotnickém pracovišti dříve, než následujícího dne; to však již pacient nebyl schopen převozu a následně i zemřel; danou komunikaci přitom měl vést ošetřující lékař v případě jednoho z dotčených vyšších zdravotních pracovišť „toliko“ se zdravotní sestrou). Ústavní soud navíc zcela zřetelně uvedl, že policejní orgán se bude muset zabývat variantou možné trestní odpovědnosti obou dotčených nemocnic, tj. vyššího a nižších zdravotnického pracoviště, a to za přečin usmrcení z nedbalosti podle § 143 tr. zákoníku, kdy konkrétně uvedl, na jaké skutečnosti se musí policejní orgán zaměřit [§ 8 odst. 2 písm. b) t. o. p. o.]³⁷

Dalším judikátem, v němž se Ústavní soud dotkl problematiky trestní odpovědnosti právnických osob za trestné činy proti životu a zdraví je jeho nález

³⁷ Ústavní soud v tomto směru konkrétně uvedl, že: „[t]uto otázku je nutno při prověřování velmi intenzivně zkoumat, a to především s ohledem na možnou trestní odpovědnost obchodní společnosti Vsetínská nemocnice a. s., jakož i nemocnice ve Zlíně (...), která odmítla, toliko ústy zdravotní sestry, provést spěšnější zákrok ERCP pacientovi ohroženému na životě. Z hlediska dokazování bude nutno stanovit, jaké komunikační mechanismy měla k dispozici nemocnice ve Zlíně a kdo na tomto pracovišti vyhodnocoval, kdo zákrok ERCP v jakém čase podstoupí, resp. zejména kdo vyhodnotil, že nelze spěšněji provést ERCP L. V. Ze spisu vyplývá, že tímto subjektem snad měla být ona zmiňovaná zdravotní sestra. Oba zmiňované subjekty, tedy jak Vsetínská nemocnice a. s., tak i blíže neidentifikovaná nemocnice ve Zlíně, jsou právníckými osobami ve smyslu zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a trestním řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů. K tomu Ústavní soud dodává, že ke dni 31. 7. 2017, kdy byl L. V. v předmetném zdravotnickém zařízení přijat k hospitalizaci, resp. ke dni 2. 8. 2017, kdy ve stejném zařízení zesnul, byla účinně zakotvena trestní odpovědnost právnických osob i pro trestný čin usmrcení z nedbalosti podle § 143 trestního zákoníku. Je tedy nyní na policejním orgánu, aby se velmi intenzivně v dalším prověřování zabýval i touto variantou spáchání uvedeného trestného činu, neboť koncepce tzv. přičitatelnosti umožňuje trestní stíhání i za předpokladu, kdy není stanoveno pochybení konkrétní fyzické osoby v rámci osoby právnické, nýbrž umožňuje potrestání i za situace, kdy došlo k pochybení osob ve vedení právnické osoby, kdy došlo k úmrtí člověka, neboť selhaly, resp. vůbec nebyly efektivně nastaveny mechanismy komunikace mezi „vyššími“ zdravotnickými zařízeními a zdravotnickými zařízeními, které tyto tzv. vyšší subjekty nezbytně potřebovaly k zajištění řádné lékařské péče, což mohlo v konečném důsledku vést k poskytnutí zdravotní péče, kterou nelze zhodnotit jako péči lege artis.“

ze dne 21. ledna 2020, sp. zn. IV. ÚS 3139/19. Stejně jako v předchozím nálezu ani v tomto případě se Ústavní soud nezabýval meritorními otázkami dané trestní věci,³⁸ nicméně předmětný nálezn je z hlediska zaměření tohoto konferenčního příspěvku zajímavý proto, neboť z něj lze seznat v jakém konkrétním jednání orgány činné v trestním řízení spatřovaly přečin usmrcení z nedbalosti dle § 143 tr. zákoníku, pro nějž byla daná právnická osoba stíhána (výsledek trestního stíhání mi nebyl v době zpracování tohoto příspěvku znám).³⁹

Závěrem k tomuto exkurzu je třeba říct, že pokud jde o rozhodovací praxi **Nejvyššího soudu**, nepodařilo se mi dohledat žádné rozhodnutí týkající se trestní odpovědnosti právnické osoby za některý z trestných činů uvedených v hlavě I trestního zákoníku, jakož ani žádného jiného trestného činu, u něhož by život či zdraví byly dotčeny (tj. tam, kde jejich ohrožení či porušení zakládalo kvalifikovanou skutkovou podstatu příslušného trestného činu).

V návaznosti na shora předestřené poznatky lze stran dosavadní rozhodovací praxe týkající se ochrany života a zdraví skrze trestné činy uvedené v hlavě I trestního zákoníku shrnout, že tato již přináší **první poznatky**, na jejichž základu si lze učinit (byť prozatím hrubou) představu o struktuře, ev. i charakteru, trestných činů proti životu a zdraví, jichž se právnické osoby v praxi mohou dopouštět (přičemž nepřekvapuje, že jde o nedbalostní usmrcení spojená s pracovní úrazy, popř. lékařskými zákroky neprovedenými *lege artis*).

³⁸ Daný nálezn je naopak stěžejní z hlediska procesněprávní úpravy, neboť se zabývá právem právnické osoby na obhajobu ve smyslu článku 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod v tom směru, že předkládá extenzivní výklad § 34 odst. 4 t. o. p. o. (v podmínkách slovenské právní úpravy jde o § 27 odst. 6 větu druhou t. z. p. o., avšak s výjimkou u jednočlenných společností) podle něhož i když je jediná osoba, která je oprávněna činit úkony za právnickou osobu v trestním řízení, vyloučena podle § 34 odst. 4 t. o. p. o., protože je v téže trestní věci obviněna, nevztahuje se takové vyloučení zásadně na volbu zmocněnce ve smyslu § 34 odst. 2 t. o. p. o.

³⁹ Stručně řečeno šlo o to, že daná právnická osoba „měla jednáním svého jediného jednatele porušit řadu pracovněprávních povinností a povinností vyplývajících z právních předpisů o bezpečnosti a ochraně zdraví při práci, v důsledku čehož jeden z jejich zaměstnanců kolidoval s vysokozdvížným vozíkem do kovového rámu, který narazil do jiného kovového rámu, čímž vyvolal dominový efekt, v jehož důsledku poslední kovový rám v řadě zavalil a usmrtil jiného pracovníka.“ Viz nálezn Ústavního soudu ze dne 21. ledna 2020, sp. zn. IV. ÚS 3139/19, bod 5.

2. Trestní odpovědnost právnických osob a ochrana života a zdraví v podmínkách Slovenské republiky

2.1 Současný stav právní úpravy

Protože cílem tohoto příspěvku je předestřít současnou podobu ochrany života a zdraví skrze trestní odpovědnost právnických osob, zaměřím se nyní na věcnou působnost zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb. Ta je upravena v § 3 t. z. p. o., přičemž oproti české právní úpravě vykazuje hned několik odlišností.

V prvé řadě platí, že prostřednictvím zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb je v podmínkách Slovenské republiky poskytována **parciální primární ochrana životu a zdraví**, a to v situaci, kdy je výčet trestných činů, jichž se právnická osoba může dopustit, konstruován obdobně jako tomu bylo v podmínkách České republiky před novelou § 7 t. o. p. o. provedenou zákonem č. 183/2016 Sb.⁴⁰ Jinými slovy oproti právnímu stavu, který v České republice panoval před danou novelou, kdy život a zdraví byly prostřednictvím trestní odpovědnosti chráněny toliko zprostředkovaně (v rámci kvalifikovaných skutkových podstat trestných činů uvedených v tehdejšími pozitivním taxativním výčtu obsažením v § 7 t. o. p. o.), platí, že v podmínkách Slovenské republiky se vybraným trestným činům proti životu a zdraví poskytuje ochrana i prostřednictvím trestní odpovědnosti právnických osob.⁴¹

⁴⁰ Tomu ostatně odpovídá i znění důvodové zprávy k zákonu o trestnej zodpovednosti právnických osôb, níže vymezený katalog trestných činů zohledňuje mezinárodní závazky Slovenské republiky, včetně závazků vyplývajících ze členství v Evropské unii a dále je doplněn o trestné činy, u který je s ohledem na jejich povahu a poznatky aplikační praxe jejich stíhání v zájmu Slovenské republiky (tj. daňové trestné činy). Srov. Důvodová zpráva k návrhu zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov. In: NR SR [webová stránka]. *Vláda Slovenské republiky* [cit. dne 20. 9. 2020]. Dostupné z: <<https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=417982>>.

⁴¹ Dlužno dodat, že v původním návrhu daného zákona byly obsaženy i další trestné činy z hlavy první trestního zákona, a to trestné činy ohrožování zdraví závažnými potravinami a jinými předměty podle § 168 a § 169 tr. zákona a ohrožování zdraví nepovolenými léky, léčivy a pomůckami podle § 170 tr. zákona. Ty však byly v průběhu legislativního procesu z konečné podoby textu zákona vyňaty. Viz PROKEJNOVÁ, Margita. In: TURAYOVÁ, Yvetta, Lýdia TOBIÁŠOVÁ, Jozef ČENTĚŠ a kol. *Corporate Criminal Liability. Some Aspects of Corporate Criminal Liability in the Slovak Republic*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislavě, Právnická fakulta, 2015, s. 70.

Současně je ale třeba říci, že tento rozdíl mezi dřívější českou a současnou slovenskou právní úpravou je však pouze zdánlivý, neboť je dán odlišnou systematickou obou trestních kodexů, když obdobu trestných činů obsažených v § 171 až 174 tr. zákona (obsažené v hlavě první, dílu třetím – trestné činy ohrožující život, anebo zdraví) lze nalézt v § 283 a násl. tr. zákoníku (hlava VII, díl první – trestné činy obecně ohrožující), kteréžto byly zahrnuty do § 7 t. o. p. o. již v jeho původním znění.⁴²

Pokud jde o **sekundární ochranu života a zdraví** prostřednictvím slovenské právní úpravy trestní odpovědnosti právnických osob, pak platí totéž, co bylo uvedeno výše k české právní úpravě v době před vzpomenutou „velkou“ novelou § 7 t. o. p. o. I v ustanovení § 3 t. z. p. o. lze totiž nalézt celou řadu trestných činů, jejichž kvalifikované skutkové podstaty poskytují ochranu životu a zdraví, jakožto sekundárnímu objektu daných trestných činů. Příkladem budiž trestný čin obchodování s lidmi podle § 179 odst. 1, či 2, odst. 4 písm. b), odst. 5 písm. b) tr. zákona, trestný čin sexuálního násilí podle § 200 odst. 1, odst. 3 písm. a), odst. 4 tr. zákona, trestný čin obecného ohrožení podle § 284 odst. 1, odst. 3 písm. a), odst. 4 písm. a) tr. zákona, trestný čin ohrožení a poškození životního prostředí podle § 300 odst. 1, odst. 6 písm. a) tr. zákona a další.

Na tomto místě proto mohu konstatovat, že současná slovenská právní úprava trestní odpovědnosti právnických poskytuje životu a zdraví zásadně **stejnou míru ochranu**, jako právní úprava česká v období před předmětnou novelou § 7 t. o. p. o. V současné době však již platí, že ochrana života a zdraví prostřednictvím trestní odpovědnosti právnických osob v podmínkách Slovenské republiky je – v porovnání s českou právní úpravou – výrazně užití.

2.2 Kritika současného stavu a možný budoucí vývoj

Současná podoba věcné působnosti zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb je již delší dobu – a to nejen ve vztahu k trestným činům proti životu a zdraví – předmětem odborné kritiky. Je zřejmé, že výčet trestných činů, jichž se právnická osoba může dopustit, a u nichž je život či zdraví primárním objektem, bude muset časem být podroben revizi (ostatně již v důvodové zprávě k danému zákonu se obecně konstatuje, že výčet trestných činů bude v bu-

⁴² K otázce systematického zařazení daných trestných činů viz také pozn. pod čarou č. 5.

doucnu jistě rozšiřován).⁴³ Otázkou však zůstává, o jaké trestné činy bude třeba tento výčet rozšířit, přičemž mám za to, že slovenský zákonodárce má v tomto ohledu možnost inspirovat se současným vývojem obdobné české právní úpravy, a to včetně vyvarování se dílčích nesystematických kroků, na které jsem upozornil výše.

Jaký je tedy současný pohled teorie na rozsah trestných činů proti životu a zdraví, jichž se podle § 3 t. z. p. o. může právnická osoba dopustit?

Tak *M. Prokeínová* již v prvním roce účinnosti zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb kritizovala, že z jeho původního návrhu byly vyňaty některé trestné činy proti životu a zdraví, jejichž zařazení do § 3 t. z. p. o. bylo ve vztahu k právnickým osobám ospravedlnitelné. Jmenovitě pak uvádí trestné činy ohrožování zdraví závadnými potravinami a jinými předměty podle § 168 a § 169 tr. zákona a ohrožování zdraví nepovolenými léky, léčivy a pomůckami podle § 170 tr. zákona.⁴⁴

Naopak *J. Medelský* ve svém monografii toliko v obecné rovině nevylučuje rozšíření daného katalogu trestných činů, jichž se právnické osoby v podmínkách Slovenské republiky mohou dopustit.⁴⁵ Obdobně viz také kolektivní monografii *M. Kordíka, L. Kurilovské, J. Lorka a M. Mezeie*.⁴⁶

E. Burda pak stran současné podoby ustanovení § 3 t. z. p. o. zcela otevřeně uvádí, že jeho podoba je odrazem zájmu podnikatelského prostředí vyhnout se riziku trestní odpovědnosti v rámci podnikání. Současný stav pak navrhuje změnit buďto zavedením trestní odpovědnosti právnických osob **za všechny trestné činy** (a to bez dalšího, kterýžto přístup však – nejen – podle mého názoru nelze považovat za správný, neboť u některých trestných činů jejich spáchání právnickou osobou nepřichází v úvahu – viz výše úvahy k novele zákona o trestní odpovědnosti právnických osob provedené zákonem č. 183/2016 Sb.),

⁴³ Srov. Důvodová zpráva k návrh zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov. In: NR SR [webová stránka]. *Vláda Slovenské republiky* [cit. dne 22. 9. 2020]. Dostupné z: <<https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=417982>>.

⁴⁴ PROKEINOVÁ, Margita. In: TURAYOVÁ, Yveta, Lýdia TOBIÁŠOVÁ, Jozef ČENTÉŠ a kol. *Corporate Criminal Liability. Some Aspects of Corporate Criminal Liability in the Slovak Republic*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislavě, Právnická fakulta, 2015, s. 72.

⁴⁵ Viz MEDELSKÝ, Jozef. *Trestná zodpovednosť právnických osôb*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 173.

⁴⁶ KORDÍK, Marek, Lucia KURILOVSKÁ, Jakub LORKO a Marek MEZEI. *Trestná zodpovednosť právnickej osoby a jej trestné stíhanie*. Bratislava: C. H. Beck, 2018, s. 17.

anebo podle vzoru české právní úpravy, tj. **vyloučit trestní odpovědnost právnických osob toliko za vybrané trestné činy**.⁴⁷ Bohužel, o jaké konkrétní trestné činy by mělo jít, daný autor již neuvádí.

Konečně J. Záhora v tomto směru *de lege ferenda* navrhuje, aby do výčtu trestných činů obsažených v § 3 t. z. p. o. byly do hlavy první trestního zákona zařazeny i další trestné činy, neboť z hlediska jejich objektu jsou hodné ochrany i prostřednictvím daného zákona. Konkrétně označený autor zmiňuje v první řadě trestný čin usmrcení podle § 149 tr. zákona, přičemž uvádí, že daná skutková podstata by mohla přicházet v úvahu zejména při průmyslových haváriích, pokud nebudou mít charakter obecného ohrožení podle § 284 a § 285 tr. zákona⁴⁸ (jistě by však našla využití i v případě pracovních úrazů zapříčiněných nedodržováním předpisů o bezpečnosti práce ze strany jiných zaměstnanců právnické osoby, popř. lékařských zákroků provedených *non lege artis*, jak bylo zaznačeno výše). Otázkou přitom je zda by měla být *pro futuro* poskytována ochrana v obdobných případech toliko lidskému životu, anebo i lidskému zdraví a do daného výčtu by tak neměl být zařazen i trestný čin ublížení na zdraví podle § 157 a § 158 tr. zákona, tak jako je tomu v podmínkách české právní úpravy trestní odpovědnosti právnických osob.

Shora citovaný autor však jde ve svých úvahách na toto téma ještě dále a uvádí, že do ustanovení § 3 t. z. p. o. by bylo vhodné doplnit i další trestné činy obsažené v hlavě první trestního zákona, a to trestné činy podle § 168 až § 170b tr. zákona.⁴⁹ Rovněž s uvedeným lze podle mého názoru plně souhlasit (a obdobné trestné činy spadají do věcné působnosti českého zákona o trestní odpovědnosti právnických osob).

Z předestřené výčtu kritických hlasů vybraných slovenských autorů (přičemž jsem si vědom, že v tomto textu jistě ani zdaleka nezazněly všechny hlasy, jež se k dané otázce vyjádřily) vyplývá jeden zásadní poznatek. Nad rámec skutkových podstat trestných činů uvedených v hlavě první trestního zákona, **postrádám požadavek na zakotvení úmyslných trestných činů proti životu** (§ 144, 145, 147, 148 tr. zákona), jakož i trestných činů proti těhotenství

⁴⁷ BURDA, Eduard. In: BURDA, Eduard, Marek KORDÍK, Lucia KURILOVSKÁ a kol. *Zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb: komentár*. Bratislava: C. H. Beck, 2018, s. 81.

⁴⁸ ZÁHORA, Jozef. In ZÁHORA, Jozef a Ivan ŠIMOVIČEK. *Zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb: komentár*. 2. doplnené a aktualizované vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019, s. 67.

⁴⁹ Tamtéž.

(§ 150 až 152 tr. zákona), již dříve zmiňovaného trestného činu účasti na sebevraždě podle § 154 tr. zákona, všech trestných činů proti zdraví (§ 155 až 160 tr. zákona) a vybraných trestných činů ohrožujících život a zdraví (§ 161 až 167 a § 175 až 178 tr. zákona). Přitom u řady zde uvedených trestných činů si lze představit protiprávní jednání, které by bylo možné vytýkat (přičítat *lato sensu*) právnické osobě ve smyslu § 4 odst. 2 t. z. p. o. a jež je na její vlastní činnost úzce navázáno (zvláště v oblasti poskytování zdravotních služeb, ale i výzkumu v této oblasti, v potravinářském průmyslu, při prodeji zboží a poskytování služeb, prakticky ve všech provozech co se týče pracovních úrazů zapříčiněných nedodržením pravidel bezpečnosti práce osobami uvedenými v § 4 odst. 1 t. z. p. o. v důsledku čehož se jiná osoba dopustí trestného činu, apod.).

Závěr

Smyslem tohoto příspěvku je upozornit na nedostatky dřívější české, resp. současné slovenské, právní úpravy trestní odpovědnosti právnických osob co do jejího rozsahu. Dosavadní stav, který panoval v podmínkách České republiky do přijetí novely zákona o trestní odpovědnosti právnických osob provedené zákonem č. 183/2016 Sb., totiž toliko **parciální a sekundární ochrana života a zdraví**, považují za **nesystematický krok**, který komplexní trestněprávní ochranu stěžejních chráněných zájmů – života a zdraví, odsunul na pomyslné druhé místo, za zájmy, k jejich ochraně vedly Českou republiku její mezinárodní závazky či zájmy fisku. Zásadně obdobný právní stav pak panuje nadále i v podmínkách Slovenské republiky.

Nicméně i současné české právní úpravě trestní odpovědnosti právnických osob lze vytknout v tomto směru dílčí nedostatky, resp. je třeba upozornit na pouze velmi stručné, a dle mého názoru přinejmenším ne zcela **přesvědčivé, odůvodnění vynětí některých trestných činů proti životu a zdraví z věcné působnosti příslušného zákona** (popř. naopak nesystematické zařazení trestného činu zabití podle § 141 tr. zákoníku). I tento poznatek přitom může posloužit především slovenskému zákonodárci v tom směru, aby se při případné novelizaci § 3 t. z. p. o. podrobněji zabýval tím, zda je třeba skutečně některé trestné činy (samozřejmě nejen) proti životu a zdraví z rozsahu daného zákona vyjmout, resp. zda se těchto právnická osoba nemůže dopustit.

Jak však ukazuje dosavadní (byť ne zcela hluboká) zkušenost českých orgánů činných v trestním řízení, trestné činy proti životu a zdraví jsou páchany i právníckými osobami – resp. je těmto možno je vytykat – dané právnícké osoby jsou stíhány, ve většině případů jsou i obžalovány (či je přistoupeno ke schválení dohody o vině a trestu) a následně je ve věci meritorně rozhodnut soudem. Na tom nic nemění ani dosud velmi mírné výše uložených trestů.

Literatura

1. BOHUSLAV, Lukáš. *Trestní odpovědnost právníckých osob*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014, 206 s. ISBN 978-80-7380-473-2.
2. BURDA, Eduard, Marek KORDÍK, Lucia KURILOVSKÁ a kol. *Zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb: komentár*. Bratislava: C. H. Beck, 2018, 525 s. ISBN 978-80-89603-64-0.
3. FENYK, Jaroslav a Ladislav SMEJKAL. *Zákon o trestní odpovědnosti právníckých osob a řízení proti nim. Komentář. Příloha: Modelová interní opatření k předcházení trestné činnosti právnícké osoby*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, 184 s. ISBN 978-80-7357-720-9.
4. FENYK, Jaroslav, Ladislav SMEJKAL a Irena BÍLÁ. *Zákon o trestní odpovědnosti právníckých osob a řízení proti nim. Komentář*. 2. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018, 272 s. ISBN 978-80-7552-965-7.
5. FILIPOVÁ, Karolína. *Trestní odpovědnost poskytovatelů zdravotních služeb*. Brno, 2019. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Právnícká fakulta. Vedoucí práce MUDr. Mgr. Bc. Tomáš Vojtíšek, Ph.D., 129 s.
6. FOREJT Petr, Petr HABARTA a Lenka TREŠLOVÁ. *Zákon o trestní odpovědnosti právníckých osob a řízení proti nim s komentářem*. Praha: Linde, 2012, 407 s. ISBN 978-807201-875-8.
7. JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní odpovědnost právníckých osob v České republice – bilance a perspektivy*. Praha: Leges, 2013, 386 s. ISBN 978 80 87576 58-8.
8. JELÍNEK, Jiří. K rozsahu kriminalizace jednání právníckých osob. *Bulletin advokacie*, 2014, č. 9, s. 15–21. ISSN 1210-6348.
9. JELÍNEK, Jiří. Ještě k rozsahu kriminalizace jednání právníckých osob. *Bulletin advokacie*, 2017, č. 4, s. 17–21. ISSN 1210-6348.
10. KORDÍK, Marek, Lucia KURILOVSKÁ, Jakub LORKO a Marek MEZEI. *Trestná zodpovednosť právnickej osoby a jej trestné stíhanie*. Bratislava: C. H. Beck, 2018, 480 s. ISBN 978-80-89603-61-9.
11. KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 961 s. ISBN 978-80-7179-082-2.
12. MEDELSKÝ, Jozef. *Trestná zodpovednosť právnických osôb*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, 202 s. ISBN 978-80-7380-608-8.

13. SOLNAŘ, Vladimír, Jaroslav FENYK, Dagmar CÍSAŘOVÁ a Marie VANDUCHOVÁ. *Systém českého trestního práva. Základy trestní odpovědnosti*. Nakladatelství Novatrix, 2009, 942 s. ISBN 978-80-254-4033-9.
14. ŠÁMAL, Pavel, Jan DĚDIČ, Tomáš GRÍVNA a kol. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012, 820 s. ISBN 978-80-7400-116-1.
15. ŠÁMAL Pavel, Jan DĚDIČ, Tomáš GRÍVNA a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018, 984 s. ISBN 978-80-7400-592-3.
16. ŠÁMAL, Pavel, Ota NOVOTNÝ, Tomáš GRÍVNA a kol. *Trestní právo hmotné*. 7. přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014, 1040 s. ISBN 978-80-7478-616-7.
17. ŠELLENG, Dalibor. *Právnická osoba jako pachatel trestného činu*. Praha: Leges, 2019, 252 s. ISBN 978-80-7502-339-1.
18. TURAYOVÁ, Yvetta, Lýdia TOBIÁŠOVÁ, Jozef ČENTĚŠ a kol. *Corporate Criminal Liability. Some Aspects of Corporate Criminal Liability in the Slovak Republic*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislavě, Právnická fakulta, 2015, 207 s. ISBN 978-80-7160-409-9.
19. VOLEVECKÝ, Petr. Trestní odpovědnost právnických osob podle navrhovaného zákona. *Trestní právo*. 2011, č. 12, s. 4–14. ISBN 1211-2860.
20. ZÁHORA, Jozef. *Aktuálne otázky trestného zákonodárstva. Pocta prof. JUDr. Milanovi Čičovi, DrSc.et. mult. Dr. h.c. k 80. narodeninám*. Bratislava: Eurokódex, 2012, 328 s. ISBN 978-80-89447-63-3.
21. ZÁHORA, Jozef a Ivan ŠIMOVIČEK. *Zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb: komentár*. 2. doplnené a aktualizované vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019, 284 s. ISBN 978-80-571-0039-3.

Internetové zdroje:

1. Nález Ústavního soudu ze dne 21. ledna 2020, sp. zn. IV. ÚS 3139/19, jenž je dostupný zde: <https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/Publicovane_nalezky/2020/IV_US_3139_19_an.pdf>.
2. Nález Ústavního soudu ze dne 8. září 2020, sp. zn. III. ÚS 1477/2020, jenž je dostupný zde: <https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Vedouci_OVVP/Agenda_de_Portavoz/III_US_1477_20_an.pdf>.
3. Důvodová zpráva k zákonu č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. In: Beck online [právní informační systém]. C. H. Beck [cit. dne 18. 9. 2020]. Dostupné z: <<https://www.beckonline.cz/bo/chapterviewdocument.seam?documentId=oz5f6mrqgeyv6nrbhbpwi6q&rowIndex=0>>.
4. Důvodová zpráva k zákonu č. 183/2016 Sb., kterým se mění zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. In: Beck online [právní informační systém]. C. H. Beck [cit. dne 18. 9. 2020]. Dostupné z: <<https://www.beckonline.cz/bo/chapterviewdocument.seam?documentId=oz5f6mrqgeyv6nrbhbpwi6q&rowIndex=0>>.

- ne.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=oz5f6mrqge3f6mjygnpwi6q&rowIndex=0>.
5. Důvodová zpráva k návrhu zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov. In: NR SR [webová stránka]. *Vláda Slovenskej republiky* [cit. dne 20. 9. 2020]. Dostupné z: <<https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=417982>>.
 6. 35 Employees Committed Suicide. Will Their Bosses Go to Jail? [online]. *The New York Times*, 9. července 2019. [cit. 19. září 2020]. Dostupné z: <<https://www.nytimes.com/2019/07/09/world/europe/france-telecom-trial.html>>.
 7. ŠAFAŘÍKOVÁ, Kateřina. France Télécom a jeho oběti [online]. *Respekt*, 5. ledna 2020 [cit. 19. září 2020]. Dostupné z: <<https://www.respekt.cz/tydenik/2020/2/france-telecom-a-jeho-obeti>>.

NĚKOLIK POZNÁMEK K VYŠETŘENÍ DUŠEVNÍHO STAVU OBVINĚNÉHO V ČESKÉ A SLOVENSKÉ PRÁVNÍ ÚPRAVĚ

SEVERAL NOTES ON THE EXAMINATION OF THE MENTAL STATE OF THE ACCUSED IN THE CZECH AND SLOVAK LEGISLATION

Mgr. Pavel Borčevský, Ph.D.

Katedra trestního práva Policejní akademie České republiky v Praze

Abstrakt: Příspěvek pojednává o vybraných trestněprocesních otázkách souvisejících s vyšetřením duševního stavu obviněného v trestním řízení. Zabývá se shodnými rysy a drobnými odlišnostmi mezi českou a slovenskou úpravou, zejména pokud jde o postupný přechod obou úprav od posuzování předmětné problematiky dvěma znalci k nynější formě využití pouze jednoho znalce, kdy pléduje za návrat k původní kolektivní formě posuzování. V návaznosti na to rovněž přináší určité legislativní podněty týkající se obecného využití dvou znalců pro účely řešení složitějších otázek, které se v trestním řízení vyskytují.

Abstract: The paper discusses selected criminal process issues related to the examination of the mental state of the accused in criminal proceedings. It deals with the same features and minor differences between the Czech and Slovak arrangements, in particular with regards to the gradual transition of the adjustments from the assessment of the issue at question by two experts to the current form of use of only one expert, which tends to the return of the original collective form of assessment. Therefore, the article also provides some legislative input on the general use of two experts as a solution to the more complex issues that arise in criminal proceedings.

Klíčové slová: Trestní řízení, trestní řád, znalec, znalecký posudek, vyšetření duševního stavu

Key words: Criminal proceedings, The Code of Criminal Procedure, expert opinion, examination of mental state

Úvod

Ve svém příspěvku se věnuji několika trestněprocesním otázkám souvisejícím se zkoumáním duševního stavu obviněného, přičemž diskutovaná problematika je dle mého názoru aktuální nejen v českém, ale i slovenském právním prostředí, neboť obě právní úpravy si i přes uskutečněnou rekodifikaci slovenského trestního řádu podržely značnou blízkost. Zvolené téma má podle mého názoru i bezprostřední souvislost s právní politikou ve vztahu k ochraně života a zdraví, jimž je letošní mezinárodní vědecká konference „Trnavské právnické dny“ věnována. Přibrání znalce z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie a psychologie, popř. sexuologie, ke zkoumání duševního stavu obviněného bývá totiž při objasňování těch nejzávažnějších trestných činů proti životu a zdraví v praxi velmi časté, ať už jde o zjišťování příčetnosti, resp. zmenšené příčetnosti obviněného, případně o objasnění jeho motivačních faktorů, či vhodnosti uložení ochranného léčení.¹ Pokud je poškozenou osobou dítě, pak je tento postup prakticky pravidlem.

1. Vyšetření duševního stavu podezřelého – obecný náhled

Nasvědčují-li konkrétní okolnosti tomu, že obviněný může trpět duševní poruchou, která v době činu mohla vylučovat nebo snižovat jeho příčetnost (s výjimkou stavu nepříčetnosti, do kterého se obviněný přivedl za podmínek § 201a odst. 2 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, dále jen „TrZ“, nebo zmenšené příčetnosti, do níž se obviněný zaviněně přivedl požitím návykové látky), musí být tato možnost v trestním řízení ověřena a otázka duševního zdraví obviněného objasněna, a to zpravidla přibráním znalce.² Tato teze je samozřejmě pro českou i slovenskou právní úpravu stále platná, určitých drobných změn však doznal způsob, jakým je realizovaná. Zatímco slovenský zákonodárce úspěšně rekodifikoval trestněprocesní kodex s účinností od 1. 1. 2006, v České republice je dosud účinný (dříve společný) trestní řád, tj. zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění četných novel (dále jen

¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR z 19. března 1968, sp. zn. 11 Tz 13/68, uveřejněný pod č. 33/1968 Sb. rozh. tr.

² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 6. 2000, sp. zn. 3 Tz 139/2000, uveřejněný pod č. 29/2001 Sb. rozh. tr.

„TrŘ“). Vyšetření duševního stavu obviněného je tedy stále upraveno v rámci § 116 odst. 1 TrŘ tak, že „je-li třeba vyšetřit duševní stav obviněného, přibere se k tomu vždy znalec z oboru psychiatrie“. Po novele provedené zákonem č. 265/2001 Sb. se však k vyšetření duševního stavu obviněného již nepřibírají znalci dva, nýbrž pouze *jeden*. Toto ustanovení je dále modifikováno speciální právní úpravou, kterou tvoří zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže, dále jen „ZSM“), dle jehož § 58 odst. 1 platí, že „k vyšetření duševního stavu mladistvého se přibere znalec z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie se specializací na dětskou psychiatrii a znalec z oboru zdravotnictví nebo pedagogiky, odvětví psychologie, se specializací na dětskou psychologii“, přičemž tato poněkud odchylná úprava byla zvolena z důvodu zajištění co možná nejkompexnějšího posouzení duševního stavu a osobnosti mladistvého. Je ovšem třeba zmínit, že znalci z oboru zdravotnictví nebo pedagogiky, odvětví psychologie se specializací na dětskou psychologii, nepřísluší posuzovat otázku zachování rozpoznávací či určovací schopnosti, jinak řečeno rozhodující závěry musí učinit znalec psychiatr.³

Jak již bylo shora naznačeno, do 31. 12. 2001 bylo dle trestního řádu třeba k vyšetření duševního stavu obviněného přibrat dva znalce, jinými slovy zákonodárce tento důvod znaleckého zkoumání považoval v kontextu § 105 odst. 4 TrŘ za „pojmenovaný“ případ objasňování skutečnosti zvláště důležité. Oproti tomu si Slovenská republika po zbylou dobu účinnosti „starého“ zákona č. 141/1961 Zb. ponechala v rámci ustanovení § 116 vyšetření formou dvou znalců z oboru psychiatrie a stejný princip následně slovenský zákonodárce přejal i do rekodifikovaného trestního řádu (zákon č. 301/2005 Z. z., trestný poriadok, dále jen „TrP“) v ustanovení § 148 odst. 1 TrP. V rámci legislativního procesu při projednávání předlohy zákona č. 78/2015 Z. z. však došlo na základě pozměňujícího návrhu k novelizaci § 148 odst. 1 TrP, který nyní zní „duševní stav obviněného vyšetruje znalec z odboru psychiatrie“. Od 1. 1. 2016 na vyšetření duševního stavu tedy postačuje toliko jeden znalec z odboru psychiatrie. Důvodová zpráva tuto změnu zdůvodňovala neúčelností dřívější právní úpravy, kdy na rozdíl od např. pitvy mrtvolvy nejde o nevratný destruktivní úkon, nýbrž o úkon v případě potřeby opakovatelný. Dalším argumentem ve prospěch změny byly i důvody ekonomické, kdy náklady na znalečné v oblasti psy-

³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 6. 2000, sp. zn. 3 Tz 139/2000, uveřejněný pod č. 29/2001 Sb. rozh. tr.

chiatrických posudků dosáhly např. v roce 2013 částky 2,9 mil eur. V neposlední řadě byl uveden příklad české úpravy, která se údajně v praxi osvědčuje.

2. Vyšetření duševního stavu obviněného – problematika současné české úpravy

Jakkoli lze všechny shora uvedené důvody (které se ostatně uplatnily již v minulosti při novelizaci trestního řádu v roce 2001) považovat za vcelku pochopitelné a racionální, přesto se domnívám, že vyšetření duševního stavu obviněného by bylo vhodnější i nadále realizovat prostřednictvím příbrání dvou znalců a pokusím se shrnout důvody, které mě k tomuto přesvědčení vedou, přičemž mám za to, že jsou relevantní pro obě právní úpravy.

Především je třeba zmínit, že uvedený způsob vyšetření duševního stavu se v trestněprocesních předpisech obou republik osvědčoval po dlouhou řadu let, kdy v tomto ohledu lze mj. připomenout i právní úpravu předcházejících procesních kodexů, ať již jde o § 124 odst. 1 zákona č. 87/1950 Sb., trestní řád, či § 130 odst. 1 zákona č. 64/1956 Sb., trestní řád, které oba shodně přikazovaly využití dvou znalců. Jakkoli lze v oblasti znaleckého dokazování pozorovat zřejmou tendenci k postupnému zjednodušování právní úpravy, není bez zájmovosti, že tři po sobě přijaté procesní kodexy zachovaly v této otázce totožný přístup. Rovněž je třeba zdůraznit, že za pomoci dvou znalců byl do 1. 1. 2002 zjišťován duševní stav toliko *obviněného* (tj. nikoli svědka), byť navazující ustanovení § 118 TrŘ umožňuje vyšetřit znalceky i duševní stav svědka, jestliže jsou závažné pochybnosti, zda není u svědka, jehož výpověď je pro rozhodnutí zvláště důležitá, podstatně snížena schopnost správně vnímat nebo vypovídat. Toto však bylo vždy realizováno standardním příbráním pouze jediného znalce dle § 105 odst. 1 TrŘ.⁴ V neposlední řadě je možno poukázat na fakt, že tuto změnu kritizují i samotní znalci, přičemž poukazují na to, že pluralita znalců je speciálně v tomto oboru znaleckého zkoumání přínosná, zejména pokud je duševní stav posuzován ve složení znalec psychiatr a znalec psycholog, neboť je tak mj. lépe zajištěna pestrost pohledů (tak je tomu ostatně dnes v případech zkoumání mladistvého).

V této souvislosti považuji za podstatné zmínit, že trestní řád umožňuje, resp. přikazuje příbrání dvou znalců, pokud se jedná o:

⁴ Srov. usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 14. 7. 1994, sp. zn. 4 To 82/94, uveřejněné pod č. 5/1995 Sb. rozh. tr.

- a) prohlídku a pitvu mrtvol, je-li podezření, že smrt byla způsobena trestným činem (§ 115 TrŘ),
- b) řízení v trestních věcech mladistvých, je-li třeba vyšetřit duševní stav mladistvého (§ 58 odst. 1 ZSM),
- c) objasnění jiné zvláště důležité skutečnosti (§ 105 odst. 4 TrŘ).

Ve vztahu ke zkoumané problematice je podstatné písmeno c), tj. objasňování skutečnosti zvláště důležité. V praxi to znamená, že v takovém případě provedou odborné posouzení skutečnosti významné pro trestní řízení dva znalci z příslušného oboru (z příslušných oborů) současně. Zda se jedná o takový případ objasnění zvláště důležité skutečnosti, je nepochybně věcí úvahy orgánu činného v trestním řízení, a to s přihlédnutím jak k povaze objasňované skutečnosti, tak k celkové důkazní situaci.⁵ Obdobné, avšak formulačně mnohem preciznější ustanovení, obsahuje i § 142 odst. 1 TrP: „Ak ide o objasnenie skutočnosti obzvlášť zložitej, priberú sa dvaja znalci“. Oba kodexy taktéž shodně jakožto „pojmenovaný“ případ zvláště důležité (resp. složité) skutečnosti shodně uvádějí pitvu mrtvol. Proti tomu nelze samozřejmě nic namítat, z pohledu české úpravy si ovšem lze položit otázku, jsou-li eventuality nepřičetnosti, popř. zmenšené přičetnosti obviněného v době spáchání skutku, popř. skutečnosti, že jeho pobyt na svobodě je všeobecně pro společnost nebezpečný z hlediska práv jednotlivce i práv a zájmů společenských stejně významné, ne-li významnější ve svých zákonných následcích, než pouhé podezření, že mohlo dojít ke smrti člověka v důsledku trestného činu (srov. § 115 odst. 1 TrŘ)? Obsahuje-li totiž trestní řád ustanovení o obligatorním přibrání dvou znalců v případě objasňování skutečnosti zvláště důležité, pak mám za to, že je zcela legitimní úvaha, zda právě takovou zvláště důležitou skutečností nebude z podstaty věci vždy např. otázka přičetnosti, na níž je závislá samotná existence či naopak absence trestní odpovědnosti. Jinak řečeno, dokud český zákonodárce ponechá v trestním řádu formulaci příkazující kolektivní znalecké zkoumání zvláště důležitých skutečností, pak teoreticky může být irrelevantní, zdali ustanovení § 116 odst. 1 pro vyšetření duševního stavu určuje již pouze jednoho znalce, jelikož zřejmě málokterá otázka vyskytnuvší se trestním řízení je srovnatelné závažnosti. To vše při vědomí, že ačkoli je znalecký posudek z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie jen jedním z podkladů pro vytvoření soudcovského přesvědčení o otázce přičetnosti, a musí být proto hodnocen v sou-

⁵ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 13. 4. 2007, sp. zn. 11 Tz 129/2006.

vislosti se všemi ostatními zjištěnými skutečnostmi z tohoto hlediska relevantními, jeho faktická váha bývá v praxi zcela rozhodující.⁶

3. Pojem „zvlášť důležitá skutečnost“ prizmatem § 105 odst. 4 věta první TrŘ

Z hlediska výše nastíněné otázky považuji za vhodné zastavit se blíže u ustanovení § 105 odst. 4 věty první TrŘ, neboť s povinností přibírat dva znalce k objasňování zvláště důležitých skutečností spojují možnost či spíše nutnost postupovat tak i v případě vyšetření duševního stavu obviněného. Jak již bylo výše naznačeno, považuji toto ustanovení za poměrně nešťastně formulované. Především mám výhrady k termínu „zvlášť důležitá skutečnost“, neboť z hlediska důkazního práva jde o formulaci krajně nejasnou. Komentářová literatura sice dává jako příklad objasňování skutečností týkajících se technických a technologických okolností zvláště těžké dopravní nehody na železnici, havárie letadla, jaderného zařízení, příp. obtížných případů posouzení duševního stavu obviněného,⁷ nicméně toto považuji za nepřesné, resp. za míjející se se zákonnou formulací předmětného ustanovení, které odkazuje nikoli na *obtížnost* posuzované otázky, ale na její *důležitost*. Proto čistě teoreticky nemusí být takovou důležitou otázkou výše uvedené případy „katastrofického“ rázu, nýbrž otázky zcela standardní složitosti, ničím se nevymykající průměru. Jak totiž správně poukazuje Musil, určitá skutečnost je buď důkazně relevantní, a pak je třeba ji zjistit pravdivě, bez ohledu na to, co prokazuje, nebo relevantní není a není třeba ji prokazovat vůbec.⁸ Jinými slovy v případě povinné plurality znalců v závislosti na důležitosti posuzované otázky jde o zřejmou nepřesnost zákonodárce, kterou by, jak se domnívám, bylo vhodné v rámci připravované rekodifikace trestního řádu odstranit, resp. korigovat. Zde by po mém soudu byla možná a vhodná inspirace úpravou § 142 odst. 1 TrP, kde je ve druhé větě zcela správně odkazováno na složitost posuzované otázky: „Ak ide o objasnenie skutočnosti obzvlášť zložitej, priberú sa dvaja znalci“. Jak totiž vyplývá z nálezu Ústavního soudu České republiky, sp. zn. III. ÚS 2453/11, tento také

⁶ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 7. 6. 1978, sp. zn. 11 Tz 21/78, uveřejněný pod č. 17/1979 Sb. rozh. tr.

⁷ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád: komentář*. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, I. díl, s. 953.

⁸ MUSIL, J. Kolektivní rysy ve znalecké činnosti. *Československá kriminalistika*, ročník IV/1971, s. 281.

spojuje přibrání dvou znalců mj. s otázkou složitosti posuzovaných skutečností, neboť judikoval, že „*aby bylo možné dovodit povinnost trestního soudu přibrat ke zkoumání téže skutkové otázky dva znalce, jejíž nedodržení je zásahem do procesních práv obžalovaného, musí zároveň jít o otázku vyšší míry složitosti (...). Sám charakter trestní kauzy (typicky právní kvalifikace či trestní sazba, jíž je obviněný ohrožen) tedy bez dalšího nevede k procesní povinnosti přibrat k řešení téže otázky dva znalce; k takové povinnosti může vést až objektivně zdůvodněná skutková složitost konkrétního případu*“.

Osobně bych se však spíše přikláněl k tomu, aby ustanovení § 105 odst. 4 věta první TrŘ bylo z rekodifikovaného trestního řádu vypuštěno bez náhrady, neboť jej považuji za obsoletní. Pokud by došlo k uvedené změně, kdy by již nebyla rozhodná důležitost, ale složitost posuzované skutečnosti, byl by orgán, který znalce přibrá, postaven do situace, kdy by byl nejprve nucen zvažovat, zda jde o méně složitou otázku, kterou lze objasnit odborným vyjádřením, či zda jde o otázku „standardní“ složitosti, pro jejíž objasnění ustanoví znalce dle § 105 odst. 1 TrŘ, či zda již jde o otázku obzvláštní složitosti, kdy přibere dva znalce, nebo zda se dokonce nejedná o výjimečný, zvláště obtížný případ, vyžadující zvláštního vědeckého posouzení, kdy je dle § 110 odst. 1 TrŘ třeba přibrat státní orgán, vědecký ústav, vysokou školu nebo instituci specializovanou na znaleckou činnost. Jinými slovy by si dle mého názoru konkurovala především ustanovení § 105 odst. 4 věta první TrŘ a ustanovení § 110 odst. 1 TrŘ, neboť pro laika je v podstatě nemožné takto detailně odlišit míru složitosti posuzované otázky.

4. Procesní postavení exploranta v české a slovenské právní úpravě

Posledním bodem, který se vztahuje k procedurálním otázkám vyšetření duševního stavu, je problematika procesního postavení exploranta. Česká i slovenská právní úprava shodně požadují v § 116 odst. 1 TrŘ, resp. v § 148 odst. 1 TrP, aby vyšetřovaná osoba byla v procesním postavení obviněného. V rámci prověřování tak zřejmě nemůže být institut vyšetřování duševního stavu uplatňován, jelikož nedošlo k zahájení trestního stíhání. Vzhledem k formulaci § 314b odst. 1 věta druhá TrŘ nelze postupem podle § 116 odst. 1 TrŘ vyšetřovat ani duševní stav osoby podezřelé ze spáchání trestného činu, které bylo sděleno podezření podle § 179b TrŘ. Lze však zaznamenat i opačné názory,

kteřé možnost vyšetřeni duševního stavu osoby toliko podezřelé připouští, a to s odkazem na § 105 odst. 1 TrŘ za použití § 158 odst. 3 písm. b) TrŘ.⁹ Podle těchto ustanovení je totiž možné vyžadovat znalecké posudky před zahájením trestního stíhání, přičemž jediné zákonné omezení spočívá v tom, že to je třeba pro posouzení věci. Znění § 105 odst. 1 věty druhé TrŘ pak váže přibrání znalce na okolnost, že pro složitost posuzované otázky není postačující postup spočívající ve vyžádání odborného vyjádření. Ustanovení § 116 odst. 1 TrŘ je *lex specialis* v poměru k ustanovení § 105 odst. 1 TrŘ a § 158 odst. 3 písm. b) TrŘ, na základě kterých lze obecně vyžadovat znalecké posudky již v rámci prověřování. Dle zastánců uvedeného názoru se však specialita tohoto ustanovení se projevuje pouze v tom, že ohledně zkoumání duševního stavu osoby nepřichází v úvahu forma odborného vyjádření a k vyšetřeni duševního stavu se opatřením přibere soudní znalec z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie. Jinak řečeno, po zahájení úkonů trestního řízení podle § 158 odst. 3 TrŘ nebo provedení neodkladných či neopakovaných úkonů (§ 12 odst. 10 TrŘ) nic nebrání uložit vyšetřeni duševního stavu osoby a řešit tak otázku možné nepřičetnosti osoby podezřelé, vůči níž se vede trestní řízení.

Kloním se k názoru, že výše uvedený postup je spíše obcházením § 116 odst. TrŘ, a že ve stadiu prověřování je skutečně nepřípustné provádět zkoumání duševního stavu podezřelého. Zároveň ovšem považuji za zcela nepochybné, že tato úprava je krajně nešťastná, neboť může vést ke kriminalizaci osob evidentně duševně nemocných v podobě účelově zahájeného trestního stíhání. Tato praxe by u osob, u nichž je např. s ohledem na způsob a okolnosti spáchání činu vysoce pravděpodobné zjištění nepřičetnosti, byla ve flagrantním v rozporu se základní zásadou přiměřenosti a zdrženlivosti. Považoval bych proto za velmi vhodné a žádoucí, aby termín „obviněný“ použitý v § 116 odst. 1 TrŘ byl v rekodifikovaném trestním řádu nahrazen např. obecnějším označením „osoba, proti níž se vede trestní řízení“.

Závěr

Ve svém příspěvku jsem se pokusil shrnout některé sporné a problematické otázky stran zkoumání duševního stavu obviněné osoby, přičemž některé popsané problémy jsou společné jak pro českou, tak pro slovenskou trestněprocesní úpravu, jiné se týkají výhradně české právní úprav. Je v každém případě

⁹ Srov. Výkladové stanovisko Nejvyššího státního zastupitelství č. 3/2014.

nepochybné, že slovenská úprava tohoto institutu je díky úspěšně provedené celkové rekodifikaci trestního práva kvalitnější a zjevně propracovanější, než úprava česká. Očekávám proto, že bude použita minimálně jako inspirace pro českého zákonodárce při jeho – doufejme – brzkých rekodifikačních počinech.

Literatura

1. ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád: komentář*. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008.
2. MUSIL, J. *Kolektivní rysy ve znalecké činnosti*. Československá kriminalistika, ročník IV/1971.
3. ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2011.
4. FENYK, J., HÁJEK, R., STRÍŽ, I., POLÁK, P. *Trestní zákoník a trestní řád: průvodce trestněprávními předpisy a judikaturou. 2. díl*. Praha: Linde, 2010.
5. ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestný poriadok s komentárom*. Žilina: Eurokodex Poradca podnikateľa, 2006.
6. MINÁRIK, Š. a kol. *Trestný poriadok. Stručný komentár*. Bratislava: Iura Edition, 2006.

DOPAD OMEZUJÍCÍCH OPATŘENÍ SOUVISEJÍCÍCH S VYHLÁŠENÍM NOUZOVÉHO STAVU NA SUBKULTURU POULIČNÍCH (KONCOVÝCH) DISTRIBUTORŮ METAMFETAMINU

IMPACT OF RESTRICTIVE EMERGENCY MEASURES ON THE SUBCULTURE OF STREET (END) DISTRIBUTORS OF METHAMPHETAMINE

Mgr. et Mgr. Martina Slámová

Katedra trestního práva, Policejní akademie České republiky v Praze

por. Mgr. Milan Kocík, MBA

komisař Oddělení obecné kriminality SKPV

Abstrakt: Příspěvek se zabývá stále aktuální problematikou dopadu nouzového stavu a s ním spojených vyhlášených protiepidemických opatření jednak na strukturu a dynamiku drogové scény, jednak samou činnost orgánů činných v trestním řízení.

Abstract: The paper deals with the still current issue of the impact of the state of emergency and the associated announced anti-epidemic measures on the structure and dynamics of the drug scene, as well as the activities of law enforcement agencies.

Klíčová slova: Nouzový stav, protiepidemická opatření, protidrogová politika, metamfetamin, koncoví dealeri.

Keywords: Emergency, anti-epidemic measures, drug policy, methamphetamine, end dealers.

Úvodem

Od začátku roku v některých zemích světa a od půli března v České republice jsme zažili nový typ krize, který se významně dotknul širokého spektra aspektů veřejného i soukromého života. Koronavirová pandemie nezůstala bez vlivu na kriminalitu, jakož nedílnou součástí lidského bytí. Vládní opat-

ření proti šíření nemoci COVID-19 ve formě uzavření hranic, snížení mobility osob na veřejnosti, uzavření obchodů a provozů a omezení pracovních, ale i volnočasových aktivit, logicky vedly k úbytku běžné pouliční kriminality, zvláště majetkové a násilné. Podle statistik policie klesl počet registrovaných trestných činů za první pololetí letošního roku zhruba o 12 procent. K poklesu přispěla také hrozba přísnými postihy za drobnou kriminalitu v době nouzového stavu. Vyšší tresty – až osm let vězení – hrozily za krádež, lichvu, podvod, zpronevěru nebo třeba šíření nakažlivé lidské nemoci.

Vyhlášená a postupně zpřísnující preventivní opatření ke zmírnění dopadů epidemie se samozřejmě dotkla drogové scény a struktury drogové kriminality, ale také významně zasáhla do činnosti orgánů činných v trestním řízení, zejména policejního orgánu. Již nyní, přes relativně krátký časový odstup potřebný k dostatečnému zkoumání je jisté, že omezující opatření v různém stupni intenzity ovlivnila strukturu a dynamiku drogových trhů. Došlo k poklesu nabídky drog. Obchodníci s drogami museli změnit svou léta zaběhlou praxi. Zrušení kulturních akcí a omezení provozu nočních podniků zlikvidovalo tradiční prostředí distribuce a užívání tzv. tanečních drog a snížilo motivační impulzy k experimentálnímu užívání těchto návykových látek. S dočasným zánikem klubové a taneční scény zanikla poptávka po stimulantech, charakteristických pro uživatelskou taneční subkulturu. Omezení mezinárodní přepravy ztížilo tranzit tzv. dovozových drog po celém Evropském kontinentu a Českou republiku prakticky vrátilo do doby před vstupem do Schengenského prostoru. Na druhou stranu došlo rovněž k poklesu příležitostí, jak si na drogy obstarat finance. Není překvapující, že konzumenti drog si finanční prostředky na nákup omamných a psychotropních látek (OPL) obstarávají drobnými krádežemi a zebráním.

V České republice, i přes zvyšující se nabídku omamných a psychotropních látek na nelegálním trhu, své dominantní postavení stále drží látka metamfetamin, a protože ambicí tohoto příspěvku není popsat, jak se tato doba dotkla všech druhů drog a na ně navázaných subjektů, vymezi autoři svůj příspěvek problematice této látky.

1. Metamfetamin

Metamfetamin, mezi uživateli drog i laickou veřejností známý pod názvem pervitin (též peří, piko, péčko, páрно, pergo, péro, ice, meťák, meth, speed, go,

crystal), je syntetická stimulační droga s nepřijatelným společenským rizikem, jejíž vznik lze datovat do Japonska roku 1887. Do bývalého Československa se droga dostala v polovině 70. let, kdy ji v lokálních varnách začala nelegálně vyrábět sama uživatelská komunita toxikomanů z dostupných farmaceutických surovin. Pervitin si na naší uživatelské scéně udržel své dominantní postavení i po roce 1989, kdy se země bývalého sovětského bloku otevřely světovému drogovému trhu a Československá a později Česká republika se v krátké době z původně tranzitní země stala zemí cílovou. Odstranění únavy, hovornost, pocit přívalu energie, zvýšená chuť k sexuálním aktivitám jsou žádoucí účinky pervitinu, pro které je uživateli vyhledáván nejen při plánované zábavě, ale i během všedních dní. Užívání pervitinu se tak stává součástí každodenních činností uživatele jako je například výkon zaměstnání nebo zvládnutí rodinného života. Oproti tomu bolesti hlavy, na hrudi, bolesti kloubů, třes, nespavost a nechutenství, psychotické, afektivní a psychomotorické symptomy jsou jen některé nežádoucí účinky užívání této drogy.

V Česku zůstává druhou nejoblíbenější tuzemskou drogou hned po marihuaně zejména díky své dostupnosti, relativně nízké ceně (jeho cena se na černém trhu pohybuje kolem 1 000 Kč za 1 gram), snadné připravenosti a určité historické zakořeněnosti. Podle Národní strategie protidrogové politiky z května 2019 je v dospělé populaci ČR odhadnuto cca 45 tis. injekčních uživatelů pervitinu, přičemž dlouhodobě dochází k nárůstu. Problémové užívání pervitinu je v ČR na úrovni evropského průměru, ale míra injekční aplikace je v ČR nad evropským průměrem.¹

2. Koncoví distributoři

Pro drogovou kriminalitu je charakteristická kvantitativní personální náročnost. Jednotlivá stadia kriminálního jednání (získávání prekursů, chemikálií, předmětů k výrobě, samotná výroba a následná distribuce) vyžadují zapojení většího počtu osob. Dlouhodobý trend přesunu výroby pervitinu z malých uzavřených a vzájemně nepropojených varen do velkoobjemové výroby ve velkokapacitních laboratořích průmyslového typu zajišťované organizovanou

¹ Národní strategie prevence a snižování škod spojených se závislostním chováním 2019–2027 [online]. © 2019 Sekretariát Rady vlády pro koordinaci protidrogové politiky. [cit. 18. 09. 2020]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/protidrogova-politika/strategie-a-plany/Narodni_strategie_2019-2027_fin.pdf>.

skupinou pachatelů má za následek, že koncový uživatel v drtivé většině případů nezískává látku bezprostředně od výrobce, kdežto tzv. nepřímou distribuční cestou, kdy dochází k využívání služeb mezičlánků – producentů, organizátorů, kurýrů a dealerů na velmi rozdílném stupni hierarchie. Čím větší je počet mezičlánků, tím delší je distribuční cesta. Přičemž platí, že nejsnadněji odhalitelní jsou zpravidla tzv. koncoví distributoři. Tato nejméně organizovaná, avšak početně nejsilnější skupina pachatelů drogové trestné činnosti představuje poslední článek v hierarchii kriminální drogové skupiny. Jsou to právě oni, kdo jsou v přímé interakci s koncovým zákazníkem.

Koncového distributora (dealera, překupníka) lze definovat jako osobu poskytující návykovou látku většinou za úplatu jiné osobě, která takto získanou látku v celém rozsahu sama užije nebo jinak sama zužitkuje pouze pro svoji potřebu. Dealer se zpravidla rekrutuje z řad osob s nejnižším vzděláním. Sám často bývá konzumentem pervitinu a dalších návykových látek a je především závislý na dodavatelích drog, od nichž odebírá množství drog, na které sám nemá prostředky, neboť není schopen si drogu obstarat.²

Množství prodávané látky se pohybuje v jednotkách uživatelských dávek a kvalita prodávané látky je snížena příměsí levnějších, strukturově podobných látek. Pervitin je většinou předáván za předem dohodnutou finanční protihodnotu. Výjimkou není poskytnutí sexuální protislužby odběratelem nebo směna za zboží, jehož hodnota je ve většině případů ve výrazném nepoměru k prodejní ceně získané látky. Dlouhodobý finanční zisk jednotlivých distributorů závisí na počtu odběratelů, tedy faktoru ovlivněného urbanisticko-geografickým působištěm dealera a zejména schopností získat stálý přísun látky k následnému prodeji.

Nutno podotknout, že na koncové distributory nelze vždy pohlížet pouze jako na osoby drogově závislé, prodávající nepatrné množství pervitinu tzv. pouliční formou. Do této skupiny lze zařadit široké spektrum různě vyprofilovaných osobností různého sociálního postavení, finančního a majetkového zabezpečení, většinou s podobně vymezeným okruhem uživatelů. Okruh odběratelů, zejména ve větších městech může být v desítkách až stovkách osob. Není výjimkou, že koncový distributor dokáže do svého odhalení získat finanční prostředky k zajištění vysokého životního standardu nebo k nákupu rodinného domu.

² KONRÁD, Zdeněk, Viktor PORADA, Jiří STRAUS a Jaroslav SUCHÁNEK. *Kriminalistika: kriminalistická taktika a metodiky vyšetřování*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015. ISBN 9788073805470. s. 272–273.

S trochou odlehčení by se dalo říct, že koncový distributor je poslední pachatel, který svým jednáním naplňuje znaky skutkové podstaty trestného činu nedovolená výroba a jiné nakládání s omamnými a psychotropními látkami a s jedy podle § 283 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. Trestný čin nedovolené výroby a jiného nakládání s omamnými a psychotropními látkami a s jedy je základním drogovým deliktem a vůči ostatním drogovým deliktům je určitým východiskem. Zbylé čtyři drogové trestné činy trestní zákoník uvádí pod § 284–287 hlavy VII. zvláštní části. Je na místě připomenout, že trestněprávní úprava drogových trestných činů prodělala pod vlivem národní drogové politiky a mezinárodních závazků v posledním desetiletí několik změn, a to především v souvislosti s rekodifikací trestního práva.

Tabulka č. 1 – Komparace

Trestní zákon č. 140/1961		Trestní zákoník č. 40/2009	
Paragraf	Pojmenování trestného činu	Paragraf	Pojmenování trestného činu
§ 187	Nedovolená výroba a držení omamných a psychotropních látek a jedů	§ 283	Nedovolená výroba a jiné nakládání s omamnými a psychotropními látkami a s jedy

Zdroj: Vlastní zpracování

Ustanovení § 283 trestního zákoníku stanoví, že kdo neoprávněně vyrobí, doveze, vyveze, proveze, nabídne, zprostředkuje, prodá nebo jinak jinému opatří nebo pro jiného přechovává omamnou nebo psychotropní látku, přípravek obsahující omamnou nebo psychotropní látku, prekursor nebo jed, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až pět let nebo peněžitým trestem.

Odst. 2 tohoto ustanovení uvádí, že odnětím svobody na dvě léta až deset let nebo propadnutím majetku bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1

- a) jako člen organizované skupiny,
- b) ač byl za takový čin v posledních třech letech odsouzen nebo potrestán,
- c) ve značném rozsahu, nebo

- d) ve větším rozsahu vůči dítěti nebo v množství větším než malém vůči dítěti mladšímu patnácti let.

Odst. 3 tohoto ustanovení určí, že odnětím svobody na osm až dvanáct let nebo propadnutím majetku bude pachatel potrestán,

- a) způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 těžkou újmu na zdraví,
- b) spáchá-li takový čin v úmyslu získat pro sebe nebo pro jiného značný prospěch,
- c) spáchá-li takový čin ve velkém rozsahu, nebo
- d) spáchá-li takový čin ve větším rozsahu vůči dítěti mladšímu patnácti let.

Odst. 4 tohoto ustanovení uvádí, že odnětím svobody na deset až osmnáct let nebo propadnutím majetku bude pachatel potrestán,

- a) způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 těžkou újmu na zdraví nejméně dvou osob nebo smrt,
- b) spáchá-li takový čin v úmyslu získat pro sebe nebo pro jiného prospěch velkého rozsahu, nebo
- c) spáchá-li takový čin ve spojení s organizovanou skupinou působící ve více státech.

Poslední odstavec zmíněného ustanovení stanoví, že příprava je u trestného činu podle § 283 odst. 2, 3 a 4 trestná.

Dotčené ustanovení postihuje především výrobu a distribuci drog a jejich prekursorů.

Z hlediska kategorizace trestných činů v trestním zákoníku (§ 14) je trestný čin, popsáný v základní skutkové podstatě § 283 přečinem, zatímco trestné činy, spočívající v naplnění kvalifikovaných skutkových podstat § 283, jsou zvláště závažnými zločiny.

Objektem tohoto trestného činu je zájem na ochraně společnosti a lidí před možným ohrožením vyplývajícím z neodborného a nekontrolovaného nakládání s omamnými a psychotropními látkami, prekursory používanými pro nezákonnou výrobu omamných a psychotropních látek a jedy, nebo vyplývajícím z jejich zneužití.³

Objektivní stránka trestného činu záleží v tom, že pachatel neoprávněně vyrobí, doveze, vyveze, proveze, nabídne, zprostředkuje, prodá nebo jinak jinému opatří nebo pro jiného přechovává omamnou nebo psychotropní lát-

³ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 5. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2016. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-380-3. s. 767.

ku, přípravek obsahující omamnou nebo psychotropní látku, prekursor nebo jed. V případě našeho koncového dealera se bude jednat konkrétně o nabídku a prodej drogy koncovému odběrateli. „Nabídnutím se rozumí i jednorázová nabídka, kterou pachatel projeví ochotu některou omamnou nebo psychotropní látku, přípravek obsahující omamnou nebo psychotropní látku, prekursor nebo jed v jakémkoli množství poskytnout jinému. Je jím jakýkoli, ať výslovný nebo konkludentní návrh směřující vůči jiné osobě. Nabídka bude nejčastěji směřovat k prodeji, ale může to být i nabídka obdarování, „půjčení“ apod. Z časového hlediska může být nabídka formulována tak, že k plnění z ní může dojít okamžitě po její akceptaci nebo i v budoucnu, přičemž však pro dokonání trestného činu není třeba, aby k akceptaci nabídky vůbec kdy došlo. Pojem prodá vyjadřuje situaci, kdy prodávající již některou omamnou nebo psychotropní látku, přípravek obsahující omamnou nebo psychotropní látku, prekursor nebo jed odevzdal kupujícímu za dohodnutou peněžní protihodnotu. Nemusí jít jenom o konečný prodej, ale může jít i o prodej mezi výrobcem a osobou zajišťující prodej, kterou může být tzv. dealer nebo i osoba, která předmětnou látku dále distribuuje jednotlivým dealerům.“⁴

Subjektem (pachatelem) tohoto trestného činu může být kdokoli, vyloučena není ani právnická osoba.

Pokud jde o subjektivní stránku skutkové podstaty, v případě trestného činu nedovolená výroba a jiné nakládání s omamnými a psychotropními látkami a s jedy podle ustanovení § 283 tr. zákoníku je v souladu se zněním § 13 odst. 2 tr. zákoníku požadován úmysl (*dolus*), ať už v podobě přímé (*dolus directus*) nebo nepřímé (*dolus eventualis*). Trestný čin je přitom ve smyslu § 15 odst. 1 tr. zákoníku spáchán úmyslně, jestliže pachatel a) chtěl způsobem uvedeným v trestním zákoně porušit nebo ohrozit zájem chráněný takovým zákonem, nebo b) věděl, že svým jednáním může takové porušení nebo ohrožení způsobit, a pro případ, že je způsobí, byl s tím srozuměn. Zvláštní přitěžující okolnosti uvedeny v § 283 odst. 2, 3 a 4 tr. zákoníku, které podmiňují použití vyšších sazeb trestu odnětí svobody, případně umožňují samostatné uložení některých trestů, budou aplikovány v souladu s § 17 tr. zákoníku, tedy zásadně i bez úmyslného zavinění.

S velmi problematickou vágností některých pojmů, které jsou jinými skutečnostmi podmiňujícími použití vyšší trestní sazby, si poradil Nejvyšší soud,

⁴ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5. s. 2620.

kdy vydal stanovisko Tpjn 301/2013 pro stanovení množství většího než malého a souvisejících rozsahů nejen pro pervitin, ale i další omamné a psychotropní látky. Zároveň zdůraznil, že východiskem pro právní kvalifikaci nemůže být jen zajištěné množství látky, nýbrž je nutné přihlídnout například k výši peněžní částky, kterou za takto distribuovanou látku pachatel buď utržil, anebo utržit chtěl, či mohl, k délce doby, po níž pachatel s uvedenou látkou neoprávněně nakládal nebo pro jaký okruh osob byla látka určena.

Tabulka č. 2 – Význam množství látky pervitin pro právní kvalifikaci

Znak množství v případě látky pervitin	Objem takové látky přesahující (g)
Větší než malé	1,5 g
Většího rozsahu	15 g
Značného rozsahu	150 g
Velkého rozsahu	1500 g

Zdroj: Vlastní zpracování

3. Dopad restriktivních opatření na drogový trh

S relativně krátkým časovým odstupem od odvolání vyhlášených opatření nelze s řádnou pečlivostí vyjmenovat všechny faktory ovlivňující drogový trh s pervitinem. Významná opatření a jejich dopad na uživatele a koncové distributory lze však již nyní částečně analyzovat zejména na základě praxeologických zkušeností, rozhovorů s odběrateli a pachateli drogové trestné činnosti i z poznatků operativních činností.

Uzavření hranic

Uzavření většiny z 31 přechodů se Spolkovou republikou Německo z půlnoci 13. 3. 2020 na 14. 3. 2020 představovalo významný zásah do obchodu s pervitinem v příhraniční. Zatímco zájem o tzv. drogovou turistiku meziročně klesal, kurýrní přeprava většího množství drogy raketově rostla. Pervitin, nazývaný v Německu crystal meth či ďábelská droga z Čech, je tamějšími uživateli omamných a psychotropních látek žádán jak pro svou vývozní kvalitu, tak

i cenu, přestože je přibližně 4–6× vyšší než v ČR. Významný finanční výdělek i v případě prodeje malého objemu stimulantu je dostatečným lákadlem rovněž pro koncové distributory z České republiky, kteří i přes zvýšené riziko odhalení a tranzitní náklady odjíždějí do Spolkové republiky Německo prodávat pervitin koncovým uživatelům. Pro tyto tzv. drogové pendlery tak uzavření hranic představovalo významné omezení ústící ve snížení peněžních zisků po nucené výhradní orientaci na domácí klientelu.

Znatelně významnějším a pro drogový pervitinový trh zásadnějším omezením bylo uzavření hranic s Polskem. Nepostradatelnou složkou chemického procesu výroby pervitinu tzv. českou cestou, tedy za užití červeného fosforu, jsou léky obsahující pseudoefedrin. V ČR od roku 2008 se změnou od 1. července 2018 byl Státním ústavem pro kontrolu léčiv upraven výdej léků s obsahem pseudoefedrinu. Léčivé přípravky, které pseudoefedrin obsahují, se vydávají přes elektronický Registr léčivých přípravků z důvodů zajištění kontroly nad celkovým množstvím pseudoefedrinu pro jednotlivého pacienta, maximálně 900 mg pseudoefedrinu v období 7 po sobě jdoucích dní. Drogový trh na uvedené reagoval přesunem nákupní síly výchozích surovin do Polska. Léky jako Cirrus nebo Sudafed se staly v příhraničních oblastech žádaným zbožím ze strany českých dodavatelů a výrobců pervitinu. Uzavření hranic s Polskem v souvislosti s preventivními opatřeními se tak velmi výrazně dotklo nelegálního dovozu léků s obsahem pseudoefedrinu. Přemístění značného množství sil Policie ČR a Armády ČR do pohraničních oblastí významně zvýšilo riziko možného odhalení pokusu průnosu těchto prekurzorů mimo pozemní komunikace. Výrobní pervitinu tak byly odkázány opět na léky získávané z tuzemských lékáren. Omezení velkého přísunu léku s obsahem pseudoefedrinu se v krátké době projevilo na kvalitě prodáváného pervitinu. Většina koncových distributorů nabízený produkt, s cílem uspokojení poptávky a zachování tak předchozích zisků, do prodávané látky přidávala další legálně dostupné levné látky. Omezení dodávek základní výrobní suroviny a s ní související propad vyrobeného množství se projevilo na ceně prodávané látky. Finanční rozdíl byl znatelný zejména u koncových distributorů, kde cena za 1 gram pervitinu stoupla přibližně o 1/3 z původní běžné ceny 900–1 400 Kč za 1 gram látky.

Absence tradičních prostředí konzumace nelegálních drog i příležitostí k jejich získání

Mezi významná opatření nezpochybnitelně patřilo omezení a následně uzavření provozu restauračních zařízení, nočních podniků, klubové a taneční scény. Tato opatření měla rozhodující vliv na tzv. taneční drogy. Přestože pervitin není vyhledávanou taneční drogou, jedná se o stimulant zrychlující myšlení a usnadňující asociace. Z důvodu těchto žádoucích účinků je často užíván návštěvníky tanečních a hudebních akcí. Mnozí prodejci podobné akce vyhledávají, ale ve většině případů se nejedná o jejich stěžejní obchodní prostor. Z tohoto důvodu předpokládáme, že omezení společenského života realizací výše uvedeného opatření nemělo na drogový trh s pervitinem významnější dopad.

Pokles příležitostí k získání nelegálních příjmů na financování užívání drog

Vyhlášení nouzového stavu a s ním spojená omezující preventivně zdravotní opatření se netýkala jen prodejců pervitinu, ale též kupujících, zastoupených širokou skupinou uživatelů obstarávajících si finanční prostředky na nákup pervitinu trestnou činností, zejména majetkového charakteru. Přestože dle statistik Policie ČR majetková trestná činnost meziročně klesá,⁵ lze zaznamenat posílení podílu ekonomicky motivované sekundární drogové kriminality, tzv. obstarávací kriminality,⁶ které se uživatelé dopouštějí v souvislosti s potřebou financování své závislosti. Ne všichni uživatelé drog si nutně musí „vydělávat“ trestnou činností. „Ekonomicky kompulzivní kriminalitu“ je možno očekávat zejména v případě uživatelů, kteří konzumují drogy v poměrně velkém množství, nemají jiný legitimní zdroj příjmu a ve většině případů již mají za

⁵ Například ke dni 31. 12. 2018 byl počet evidovaných trestných činů vloupání do obchodů 1 496, v roce 2019 ke stejnému datu 1 297 trestných činů

⁶ Pravidelně realizuje odhad ekonomicky motivované sekundární drogové kriminality Národní monitorovací středisko pro drogy a závislosti (NMS) ve spolupráci s Národní protidrogovou centrálou SKPV PČR (NPC). Výsledky publikuje NMS ve výročních zprávách o stavu ve věcech drog. Poslední odhad ekonomicky motivované sekundární drogové kriminality byl proveden za r. 2017. V r. 2017 bylo v ČR zjištěno celkem 120,4 tis. vybraných ekonomicky motivovaných TČ (60 % všech zjištěných TČ celkem), z nich odhadem 35 % (42,3 tis.) spáchali uživatelé drog. Nejvyšší podíl představovaly krádeže.

sebou kriminální minulost.⁷ Je prokázáno, že tací uživatelé se více soustředí na drobné krádeže, minimálně zabezpečeného, snadno prodejného zboží. Dále se dopouštějí krádeží v obchodech a krádeží věcí při sobě.

Zavřené obchody i restaurace, vyprázdňené ulice během vyhlášeného nouzového stavu logicky vedly k úbytku příležitostí ke spáchání trestného činu, což se odrazilo ve výrazném poklesu majetkové kriminality. Oproti loňskému roku ubylo obyčejných krádeží o necelých 16 procent. Na druhou stranu orgány činné v trestním řízení musely čelit náporu „banálních“ krádeží, kdy se ustanovení § 205 odst. 4 písm. b) tr. zákoníku v praxi projevilo jako značně problematické.⁸

⁷ ŠTEFUNKOVÁ, Michaela. *Možnosti zjišťování míry a struktury sekundární drogové kriminality v podmínkách České republiky*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-180-6. s. 15.

⁸ Ustanovení § 205 pojednávající o krádeži zní:

(1) Kdo si присvojí cizí věc tím, že se jí zmocní, a

a) způsobí tak na cizím majetku škodu nikoliv nepatrnou,

b) čin spáchá vloupáním,

c) bezprostředně po činu se pokusí uchovat si věc násilím nebo pohrůzkou bezprostředního násilí,

d) čin spáchá na věci, kterou má jiný na sobě nebo při sobě, nebo

e) čin spáchá na území, na němž je prováděna nebo byla provedena evakuace osob,

bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta, zákazem činnosti nebo propadnutím věci.

(2) Kdo si присvojí cizí věc tím, že se jí zmocní, a byl za takový čin v posledních třech letech odsouzen nebo potrestán, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta.

(3) Odnětím svobody na jeden rok až pět let nebo peněžitým trestem bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 nebo 2 větší škodu.

(4) Odnětím svobody na dvě léta až osm let bude pachatel potrestán,

a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 nebo 2 jako člen organizované skupiny,

b) spáchá-li takový čin za stavu ohrožení státu nebo za válečného stavu, za živelní pohromy nebo jiné události vážně ohrožující život nebo zdraví lidí, veřejný pořádek nebo majetek, nebo

c) způsobí-li takovým činem značnou škodu.

(5) Odnětím svobody na pět až deset let bude pachatel potrestán,

a) způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 nebo 2 škodu velkého rozsahu, nebo

b) spáchá-li takový čin v úmyslu umožnit nebo usnadnit spáchání teroristického trestného činu, trestného činu financování terorismu (§ 312d) nebo vyhrožování teroristickým trestným činem (§ 312f).

(6) Příprava je trestná.

Závěrem

Nouzový stav platil kvůli šířícímu se novému typu koronaviru od 12. března do 17. května roku 2020. Částečně byly uzavřeny státní hranice, platil zákaz veřejných i soukromých akcí, vstupu veřejnosti do sportovních a kulturních zařízení, omezen byl provoz restaurací i některých provozoven a obchodů.

Nelze opomenout, že výše opakovaně zmíněná opatření se v různé intenzitě dotkla i orgánů činných v trestním řízení v oblasti odhalování drogové trestné činnosti. Zejména policejní orgán se musel vypořádat s řadou zcela nových negativních faktorů, ztěžujících efektivní postup v boji s drogovou kriminalitou, která svou vysokou latentností klade požadavky policejnímu orgánu na prvotní samotné vyhledání a až následné důkazní zadokumentování. V základní operativní činnosti byla v krizovém stavu omezena schůzková činnost s informátory a spolupracujícími osobami. Stejně tak uzavřením restauračních a nočních podniků došlo k omezení možností, kde kontakt se zachováním požadované konspirace uskutečnit. K omezení došlo též v oblasti realizace některých operativně pátracích prostředků. Například procesní využitelnost sledování osob a věcí, provedeného v souladu s ustanovením § 158d zákona č. 140/1961 Sb., zákon o trestním řízení soudním (trestní řád), byla výrazně snížena zakrytím obličeje zájmových subjektů povinnou rouškou, zneumožňujícím neomylnou identifikaci osoby.

Prezentovat závěry o vlivu krize, dle některých předpokladů jen první vlny, na drogový trh s metamfetaminem může být vnímáno jako vytváření unáhlených závěrů bez hlubší analýzy vyžadující dostatečný časový fond. S tímto nelze nesouhlasit, a proto ambicí autorů nebylo provedení podrobného rozboru dopadu všech protiepidemických opatření, ale skromné předložení základních, již během krize identifikovatelných dopadů.

Literatura

1. JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 5. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2016. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-380-3.
2. KONRÁD, Zdeněk, Viktor PORADA, Jiří STRAUS a Jaroslav SUCHÁNEK. *Kriminalistika: kriminalistická taktika a metodiky vyšetřování*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015. ISBN 9788073805470.
3. MRAVČÍK, Viktor, Pavla CHOMYNOVÁ, Kateřina GROHMANNOVÁ, Barbara JANÍKOVÁ, Tereza ČERNÍKOVÁ, Zdeněk ROUS, Zuzana TION LEŠTINOVÁ,

Blanka NECHANSKÁ, Jan CIBULKA, Hana FIDESOVÁ a Jiří VOPRAVIL. *Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2018*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2019. ISBN 978-80-7440-237.

4. ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5.
5. ŠTEFUNKOVÁ, Michaela. *Možnosti zjišťování míry a struktury sekundární drogové kriminality v podmínkách České republiky*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-180-6.
6. ZEMAN, Petr, Michaela ŠTEFUNKOVÁ a Ivana TRÁVNÍČKOVÁ. *Drogová kriminalita a trestní zákoník*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2015. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-151-6.

Právne předpisy

1. Zákon č. 141/1960 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).
2. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

Judikatura

Stanovisko Nejvyššího soudu (trestní kolegium), sp. zn. Tpjn 301/2013.

Ostatní prameny

Národní strategie prevence a snižování škod spojených se závislostním chováním 2019–2027 [online]. © 2019 Sekretariát Rady vlády pro koordinaci protidrogové politiky. [cit. 18. 09. 2020]. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/protidrogova-politika/strategie-a-plany/Narodni_strategie_2019-2027_fin.pdf.

OCHRANA ŽIVOTA A ZDRAVÍ SKRZE POSTIHOVÁNÍ ŘÍZENÍ MOTOROVÉHO VOZIDLA POD VLIVEM OMAMNÝCH A PSYCHOTROPNÍCH LÁTEK

PROTECTION OF LIFE AND HEALTH BY PUNISHING DRIVING VEHICLES UNDER THE INFLUENCE OF NARCOTICS AND PSYCHOTROPIC SUBSTANCES

Mgr. Marcela Kopřiva

Katedra trestního práva, Masarykova univerzita, Právnická fakulta

Abstrakt: Ve vztahu k trestným činům proti životu a zdraví mají zcela ojedinělé postavení trestné činy v dopravě. Zpravidla se jedná o nedbalostní trestné činy ohrožující nebo poškozující život či zdraví široké veřejnosti, nikoliv pouze držitelů řidičského oprávnění. Tento typ trestné činnosti je v rámci trestněprávního postihu dlouhodobou stálicí a i v současné době je páčán s vysokou frekvencí. Přestože se nejedná o novou oblast, projevují se i zde určité trendy. Konkrétně se Česká republika aktuálně potýká s vysokým výskytem drog za volantem. V souvislosti s tím vyvstává spousta otázek, na které legislativa ani judikatura neposkytují odpovědi. Autorka se proto v tomto příspěvku zaměří na problematiku postihování řízení pod vlivem omamných a psychotropních látek, zanalyzuje legislativu, poskytne vhled do související judikatury a na základě toho se pokusí podat koncepční návrhy.

Abstract: In relation to crimes against life and health, traffic crimes have a very unique position. As a rule, these are negligent crimes endangering or damaging the life or health of the general public, not just the holders of a driving license. This type of criminal activity is a long-term permanent within the framework of criminal sanctions and even today it is committed with a high frequency. Although this is not a new problem, new trends are also emerging here. Specifically, the Czech Republic is currently facing a high incidence of drugs behind the wheel. There are many questions to which the legislation and case law do not know the answers. Therefore, in this article, the author will focus on the issue of prosecuting proceedings under the influence of narcotics and psychotropic substances, analyze the legislation, provide insight into related case law and, based on that, try to make conceptual proposals.

Klíčová slova: Drogy; policie; soud; znalecký posudek; toxikologie; psychiatrie; pokyn.

Key words: Drugs; police; court; expert opinion; toxicology; psychiatry; instruction.

Úvod

Tento příspěvek¹ se zaměřuje na problematický aspekt současné dopravní kriminality, a to užívání omamných a psychotropních látek řidiči motorových vozidel. Dřívějším trendem, se kterým se však policisté potýkají v určité míře i nyní, byly řidiči motorových vozidel ovlivnění alkoholem. Pozornost společnosti se ale v posledních letech spíše upírá na vzrůstající se výskyt trestné činnosti páchané řidiči pod vlivem drog. Nedávný nárůst této trestné činnosti s pachateli ovlivněnými omamnými a psychotropními látkami drog je možné odůvodnit mnoha faktory. Zmínit lze poměrně pozitivní ekonomickou situaci, rychlý vývoj v oblasti vědy a technologií, konkrétně zejména vývoj v oblasti farmacie a chemie. Dále lze odkázat na rozšiřování komunikačních technologií, sociálních sítí a s tím související lepší dostupnost omamných a psychotropních látek, lepší dostupnost informací o nich, jejich pěstování a výrobě, užívání, skladování a mnoho dalšího.

Rovněž lze také pozorovat, například ze statistik Ministerstva dopravy nebo Policie ČR, vzrůstající počty případů řidičů motorových vozidel řídících pod vlivem omamných či psychotropních látek. Dle statistiky Ministerstva dopravy bylo v roce 2018 evidováno 19 106 přestupků a trestných činů souvisejících s řízením vozidla pod vlivem návykových látek (tj. včetně alkoholu), oproti tomu v předchozím roce 2017 to bylo 18 201, což představuje téměř 5% meziroční nárůst.²

Posuzování takového jednání není jednoduché. Pro zkoumání, zda daný řidič požil nealkoholovou návykovou látku, mají policisté stanovený konkrétní postup. Svou pozornost zaměřují na konkrétní hlediska,³ na základě kterých

¹ Příspěvek je přepracovanou, doplněnou a aktualizovanou verzí článku KALVODOVÁ, Věra, KANDOVÁ, Katarína, LUKÁŠOVÁ, Marcela. Assessment of Influence of the Narcotic and Psychotropic Substances of Perpetrators of Traffic Offences. In JUODKAITĚ-GRANSKIENĖ, G. *Criminalistics and forensic expertology: science, studies, practice*. Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras, Lietuvos kriminalistu draugija, 2019. s. 380–391, 12 s.

² Roční statistika Ministerstva dopravy ČR evidovaných trestných činů a přestupků v dopravě [online].

³ Srov. BLAŽEJOVSKÝ, Marek. *Drogy v dopravě*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. s. 68–91. ISBN 978-80-7478-903-8; nebo PORADA, Viktor a kol. *Kriminalistická metodika vyšetřování*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, s. 174.

je možné predikovat určité ovlivnění. Při podezření policisté provedou test na přítomnost jiných návykových látek v těle a dle zjištěné hodnoty stanoví další postup.

Řízení vozidla pod vlivem návykové látky je postihováno jednak jako přečin ohrožení pod vlivem návykové látky dle § 274 trestního zákoníku, pokud je řidič v důsledku jejího požití v tzv. stavu vylučujícím způsobilost a pokud jsou naplněny i ostatní trestním zákoníkem požadované znaky. Ve druhém případě může jít o přestupek dle § 125c odst. 1 písm. b) zákona č. 361/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích a o změnách některých zákonů o silničním provozu (dále jen „zákon o silničním provozu“), kdy řidič řídí vozidlo bezprostředně po užití jiné návykové látky nebo v takové době po užití jiné návykové látky, po kterou je ještě pod jejím vlivem. Při konkrétním určení, zda se jedná o trestný čin nebo přestupek, je rozhodující, do jaké míry je řidič návykovou látkou ovlivněn.

Za ovlivněného návykovou látkou je řidič považován tehdy, pokud u něj byly zjištěny snížené psychomotorické a kognitivní schopnosti, anebo pokud byly v případě vyjmenovaných návykových látek překročeny arbitrárně dané koncentrační limity v krevním vzorku. U každé návykové látky je v tomto ohledu stanoveno jiné množství, které lze považovat za určité minimum pro to, aby jí byl člověk ovlivněn. Stanovení těchto limitních hodnot má vycházet z vědeckých poznatků o odhalování nealkoholových návykových látek u řidičů, které již byly promítnuty do právních úprav celé řady jiných států.⁴

Limitní hodnoty nejsou stanoveny v zákoně o provozu na pozemních komunikacích, jak by bylo možné předpokládat, ale stanovuje je toliko nařízení vlády č. 41/2014 Sb.⁵ Ustanovení § 5 odst. 2 písm. b) zákona č. 361/2000 Sb., pak na toto nařízení odkazuje.⁶ Tímto způsobem se postupuje proto, že zá-

⁴ ŠVARC, Jiří. Alkohol a drogy při řízení motorového vozidla a posouzení schopnosti je řídit. *Psychiatrie pro praxi*. 2014, č. roč. 15, č. 3, s. 131 (s. 129–133).

⁵ Nařízení vlády č. 41/2014 Sb., o stanovení jiných návykových látek a jejich limitních hodnot, při jejichž dosažení v krevním vzorku řidiče se řidič považuje za ovlivněného takovou návykovou látkou (dále jen „nařízení č. 41/2014 Sb.“).

⁶ Ustanovení § 5 odst. 2 písm. b) zákona o provozu na pozemních komunikacích zní „Řidič nesmí [...] řídit vozidlo nebo jet na zvířeti bezprostředně po požití alkoholického nápoje nebo užití jiné návykové látky nebo v takové době po požití alkoholického nápoje nebo užití jiné návykové látky, kdy by mohl být ještě pod vlivem alkoholu nebo jiné návykové látky; v případě jiných návykových látek uvedených v prováděcím právním předpise se řidič považuje za ovlivněného takovou návykovou látkou, pokud její množství v krevním vzorku řidiče dosáhne alespoň limitní hodnoty stanovené prováděcím právním předpisem“.

sadní povinnosti musí ukládat zákon. Pokud však zákon odkáže na nařízení vlády, tak to se může pružně změnit dle nejnovějších vědeckých poznatků.

Otázkou, zda je takovýto postup v souladu se zásadou nullum crimen sine lege vyjádřenou v článku 39 Listiny základních práv a svobod, se již zabýval Nejvyšší správní soud ve svém rozsudku ze dne 19. 1. 2017, sp. zn. 7 As 302/2016 a dospěl k závěru, že upravení limitních hodnot toliko nařízením není v rozporu s touto zásadou.

Zmiňovaným nařízením se limitní hodnoty stanovují následovně:⁷

Tabulka č. 1

Mezinárodní nechráněný název návykové látky v českém jazyce	Limitní hodnota návykové látky v krevním vzorku (ng/ml)
Delta-9-tetrahydrokanabinol (9-THC)	2
Methamfetamin	25
Amfetamin	25
3,4-Methylendioxyamfetamin (MDMA)	25
3,4-Methylendioxyamfetamin (MDA)	25
Benzoyleggonin	25
Kokain	25
Morfin	10

Při dosažení těchto hodnot v krevním vzorku⁸ je člověk považován za ovlivněného. Poté je třeba určit, do jaké míry je schopen korigovat své ovládací a rozpoznávací schopnosti. Jedná se tedy o určitý minimální nález, který musí být zjištěn, aby vůbec bylo přistoupeno k dalšímu šetření.

Další postup se týká určení, zda bude jednání ovlivněné osoby posuzováno jako přestupek nebo jako trestný čin. Toto určení již není tak jednoznačné a je daleko složitější než ve vztahu k limitním hodnotám návykových látek dle nařízení č. 41/2014 Sb., které jsou pevně stanoveny.

⁷ Tabulka převzata z § 1 odst. 1 nařízení č. 41/2014 Sb.

⁸ Dle § 1 odst. 2 nařízení č. 41/2014 Sb. se krevní vzorek získává oddělením krevního séra z odebrané krve řidiče.

Na rozdíl od alkoholu, u kterého je judikatorní praxí stanovena a obecně uznávána hranice ovlivnění pro trestný čin 1 promile jako stav vylučující způsobilost (cokoliv, co je pod 1 promile, je posuzováno jako přestupek), nejsou u jiných návykových látek takto unifikovaně stanovené hranice. K posuzování stavu ovlivnění je doposud požadováno vypracování znaleckého posudku z odvětví toxikologie a z odvětví psychiatrie, kterým má být určeno, zda se jedná o stav vylučující způsobilost řidiče.

Tímto se dostáváme k problematice důkazů, které se v případech trestných činů ohrožení pod vlivem návykové látky opatřují, respektive bez kterých nelze pachatele usvědčit ze spáchání daného trestného činu. Dané důkazy mají totiž svá významná specifika pramenící z posuzování způsobilosti řidiče k řízení motorového vozidla.

V obecné rovině platí, že důkazem může být téměř cokoli, co prokazuje vinu či nevinu osoby, proti které směřuje trestní řízení. Výchozí rozsah dokazování všech trestných činů je zakotven v ustanovení § 89 trestního řádu, který je obecně platnou normou pro meze dokazování.⁹

U trestných činů dle § 274 trestního zákoníku bývají nejčastěji využívány standardní důkazní prostředky, jimiž jsou výpověď obviněného, výpovědi svědků nebo kamerové záznamy, ať už z průmyslových kamer nebo z autokamer policie či jiných účastníků dopravní nehody. Nejčastější však jsou znalecké posudky.

Vývoj judikatorní praxe zakotvené především v judikatuře Nejvyššího soudu dospěl k závěru, že ovlivnění pachatelů dopravních nehod konkrétní omamnou látkou musí být posouzeno znaleckým posudkem z oboru zdravotnictví, odvětví toxikologie a znaleckým posudkem z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie. Tento závěr ale není neochvějný a z řad odborníků, ať již právního či lékařského zaměření, zaznívají různé hlasy napadající či podporující toto stanovisko nebo hlasy volající po jednotném určení hranic mezi trestným činem a přestupkem v případě ovlivnění řidiče omamnými a psychotropními látkami.¹⁰ Postoj ke stanovování hranic pro omamné látky v případě přestupků a trestných činů v následujícím textu blíže rozeberu.

⁹ Srov. ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 1308–1394; JELÍNEK, Jiří. *Trestní zákoník a trestní řád: s poznámkami a judikaturou: zákon o soudnictví ve věcech mládeže, zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, advokátní tarif*. 5. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 716–722.

¹⁰ Určení této hranice je požadováno zejména pro látku delta-9-tetrahydrokanabinol (THC).

2. Vliv drog na schopnost řídit motorové vozidlo

Vliv omamných a psychotropních látek je hůře popsateľný vzhledem k praktickým obtížím při stanovení míry ovlivnění schopnosti řídit motorové vozidlo při té které hladině drog v organismu. I přesto bylo negativní ovlivnění schopností k řízení motorového vozidla řidiče, který je pod vlivem antidepresiv, extáze, kanabinoidů či dalších drog, popsáno již v mnoha pracech.¹¹ Nicméně doposud není dořešen praktický dopad intoxikace některými drogami na bezpečnost silničního provozu.

Některé studie uvádí, že například u konopných drog je snížená schopnost držení se středové čáry na vozovce vykompenzována významným snížením rychlosti a jinými mechanismy, které přispívají naopak k minimalizování rizika dopravní nehody.¹² Obdobně nejasný je vliv na riziko dopravní nehody v případě koncentrace etanolu v krvi do hodnoty 0,2 g/kg. K tomu například Uhl odkazuje na studii z Grand Rapids, jejímž autorem je Borkenstein a kol., ve které šlo o terénní studii, která sloužila jako vědecký podklad pro zavedení konkrétních povolených hodnot koncentrace alkoholu v krvi v mnoha evropských zemích.¹³

Je bezrozporné, že drogy zvyšují pravděpodobnost vzniku dopravní nehody a také pravděpodobnost vzniku zranění při těchto nehodách. Pozitivně korelují i se závažností zranění. Riziko se úměrně zvyšuje v případě užití více drog nebo jejich kombinací s alkoholem. Užíváním drog se zvyšuje i pravděpodobnost zavinění dopravní nehody, a to zhruba dvakrát.¹⁴

Aby bylo možné všechna tato rizika dát do souvislosti, je nezbytné zmínit, jaký vliv mají jednotlivé drogy na schopnosti řidiče. Účinek konopných látek (např. marihuana, hašiš) se projevuje ve zkrácení reakčního času, ve snížení pozornosti a bezstarostnosti, a také ve snížení schopnosti udržet středovou čáru. Tyto negativní dopady, jak již bylo výše uvedeno, mohou být kompenzovány snížením rychlosti. Při užití halucinogenů se objevují poruchy orientace, poruchy vnímání tvarů a barev, agresivita jedince a snížení pudu sebezáchovy. V případě komplexních halucinací nelze chování řidiče z důvodu jeho nevyzpytatelnosti předpovídat. U stimulantů, jako jsou kokain, extáze či amfeta-

¹¹ Srov. BLAŽEJOVSKÝ, op. cit., s. 13–55.

¹² Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti. *Zaostřeno na drogy 2. Drogy a řízení*. Praha: Úřad vlády České republiky. 2/2008 (ročník šestý), s. 1.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*.

miny dochází ke značnému riskování, řidiči jezdí rychle, nebezpečně vybočují z jízdních pruhů i ze silnice. Jejich jízda má vlnkový charakter.¹⁵ Typickým příkladem jsou časté kolize ve vysoké rychlosti. Opiáty, jako například heroin, u řidičů způsobují zpomalení jejich reflexů a prodloužení reakčního času. Dochází také k podceňování rizikových situací. Sedativa typu antidepresiva či benzodiazepiny mají za důsledek snížení pozornosti přecházející v útlum až spánek. Velký problém představují v souvislosti s nedostatečným poučením pacientů o nežádoucích účincích předepsané medikace.¹⁶

3. Ohrožení pod vlivem návykových látek jiných než alkoholu

Trestní zákoník stanovuje, že trestného činu ohrožení pod vlivem návykové látky se dopouští ten, kdo „*vykonává ve stavu vylučujícím způsobilost, který si přivodil vlivem návykové látky, zaměstnání nebo jinou činnost, při kterých by mohl ohrozit život nebo zdraví lidí nebo způsobit značnou škodu na majetku*“. Ze soudní praxe vyplývá, že nejčastěji užívané bude toto ustanovení právě ve vztahu k řízení motorových vozidel.

Zatímco u alkoholu můžeme na základě poznatků lékařské vědy konstatovat, že žádný, a to ani nadprůměrně disponovaný řidič motorového vozidla, není při hladině alkoholu v krvi nejméně 1 g/kg (1 promile) schopen bezpečně řídit motorové vozidlo, tak u jiných návykových látek je situace odlišná, neboť účinky drog jsou u každého jednotlivce značně individuální a pokaždé je potřeba zjistit konkrétní stav ovlivnění návykovou látkou. Zjištění určité naměřené hodnoty samo o sobě nestačí proto, aby bylo možné dojít k závěru, že v důsledku jejího užití byla osoba „ve stavu vylučujícím způsobilost“ k výkonu činnosti řízení.

Pro naplnění tohoto znaku se přitom nevyžaduje, aby byl pachatel zcela neschopen ovládat své vozidlo. Není tedy vysloveně nutné ovlivnění v té míře, že by např. upadal do bezvědomí nebo nebyl schopen komunikace či pohybu.

Individuální posouzení ovlivnění je třeba provádět v přípravném řízení, ale případně i v následném řízení před soudem, kde je třeba zjišťovat a dokazovat všechny skutkové okolnosti, za nichž došlo k jízdě pod vlivem jiné návykové látky.

¹⁵ Srov. BLAŽEJOVSKÝ, op. cit., s. 39–41 a 45–47.

¹⁶ Ibidem, s. 54–55.

Pokud nelze určit druh návykové látky, jeho množství a míru ovlivnění takovou látkou, pak bude nezbytné přibrání znalců. Jednak znalce z odvětví toxikologie, který na základě výsledků krve (popř. moči), stanoví druh návykové látky a její množství v době řízení motorového vozidla a jednak znalce z odvětví psychiatrie, jelikož pouze ten dokáže posoudit konkrétní účinky návykové látky u konkrétní osoby.

Úkolem znalce psychiatra bude posouzení zejména toho, do jaké míry na osobu pachatele působilo zjištěné množství návykové látky, neboť např. dvě osoby při užití té jisté látky ve stejné koncentraci mohou mít rozdílné jednání a chování. Je proto nutné vzít do úvahy koncentraci návykové látky i dobu, po kterou byla návyková látka v těle pachatele, jelikož s časovým odstupem se účinky látky mění. Zprvu hladina špičkově vyvstane a následně postupně klesá, přičemž nejvýznamnější jsou účinky na řidiče v prvních hodinách od požití návykové látky.¹⁷

Při hodnocení míry ovlivnění bude také třeba posoudit reakci pachatele na užitou látku a konkrétní jeho jednání pod jejím vlivem. Důkazním prostředkem vypovídajícím o míře ovlivnění mohou být zejména svědecké výpovědi spolujezdců, zasahujících policistů a lékařů provádějících klinické vyšetření i svědecké výpovědi o chování pachatele, způsobu jeho jízdy atd. Při znaleckém zkoumání by měla být vzata v úvahu i skutečnost, zda pachatel danou návykovou látku užívá příležitostně nebo pravidelně. Zohlednění všech těchto skutečností je potřebné pro učinění celkového závěru, zda byl pachatel při řízení motorového vozidla ve stavu vylučujícím způsobilost a naplnil tak znaky trestného činu dle § 274 trestního zákoníku ohrožení pod vlivem návykové látky, anebo zda se jedná o méně závažné jednání srovnatelné s přestupkem.

4. Psychiatrický znalecký posudek

Soudní znalec z oboru psychiatrie musí zevrubně ovládat medicínskou problematiku daného oboru.¹⁸ Při vypracování posudku jde o detailní psychiatrické vyšetření dané osoby (pachatele dopravní nehody), které je základem pro po-

¹⁷ ŠÁMAL, P. *Trestní zákoník: komentář. II, § 140–421*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 2845 a násl..

¹⁸ MEČÍŘ, Jan. *Základy soudní psychiatrie pro právníky*. 2. vyd. Praha: Universita Karlova, 1996. s. 5.

dání odpovědi na otázky o jejím duševním stavu a případném vlivu takového stavu na spáchaný trestný čin.

Soudní znalec se u posuzování ovlivnění návykovou látkou vyjadřuje k otázkám týkajících se toho, jaké byly ovládací a rozpoznávací schopnosti posuzované osoby v době spáchaní trestního činu a k míře ovlivnění.

Stejně jako ostatní znalecké posudky, musí i psychiatrický posudek obsahovat náležitosti stanovené zákonem č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících, a vyhláškou Ministerstva spravedlnosti č. 37/1967 Sb., kterou se provádí zákon o znalcích a tlumočnících. Znalec do posudku uvádí instituci, na jejíž požadavek posudek zpracovává a číslo souvisejícího vyšetřovacího spisu, dále předmět posouzení, otázky pro zodpovězení a poznatky zjištěné ze spisu, které mají vztah k dané činnosti.¹⁹ Poté podrobně popíše vlastní vyšetření, tělesný i duševní stav posuzované osoby, jeho vztah k prošetřované události a v závěru zhodnotí nálezy a jejich návaznost na vyšetřovanou událost.²⁰ Následně připojí podpis, znalecké razítko, datum a místo zpracování a znaleckou doložku.

Orgány činné v trestním řízení na znalce někdy vznášejí požadavky na určení poklesu ovládacích a rozpoznávacích schopností v procentech. Pokles schopností ale takto kvantifikovat nelze vzhledem k tomu, že chybí psychiatrická metoda, která by takovýto postup umožňovala. Navíc, pokud by znalec takto postupoval, nevycházel by z psychopatologických jevů, ale zabýval by se mírou zavinění, což jeho kompetence neumožňují.²¹ Ve znaleckých psychiatrických posudcích se kvantifikace připouští pouze v pojmech podstatně snížené, lehce snížené nebo nepodstatně snížené rozpoznávací a ovládací schopnosti.

5. Posuzování jednání pod vlivem návykových látek

Trestní zákoník návykovou látkou rozumí alkohol, omamné a psychotropní látky a ostatní látky, které mohou nepříznivě ovlivnit rozpoznávací a ovládací schopnosti, psychiku nebo sociální chování. Záměrně je tato zákonná definice nastavena takto široce, aby umožňovala do této kategorie zařazení i nově objevených látek, které mohou ovlivňovat jednání a psychiku člověka.

¹⁹ HOLOUBKOVÁ, Jana. *Základy soudní psychiatrie a psychologie*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 6.

²⁰ *Ibidem*, s. 7.

²¹ *Ibidem*.

Při posuzování znalec rozlišuje tři různé situace – akutní intoxikaci, škodlivé užívání a syndrom závislosti. Akutní intoxikace je přechodný stav, který si dotyčný navodil aplikací látky, a jehož příznaky jsou natolik závažné, že vyvolávají poruchy vnímání, vědomí i například poruchy kognitivních funkcí.²² Konkrétní projev intoxikace pak závisí na vlastnostech aplikované látky. Další je tzv. škodlivé užívání, což označuje dlouhodobé užívání látky, při němž dochází k duševním a tělesným komplikacím. O poslední situaci – syndromu závislosti, lze pak uvažovat, pokud po dobu nejméně jednoho měsíce je u posuzovaného přítomna silná touha po látce, objevují se projevy závislosti a zvyšuje se tolerance k látce.²³ Zcela specifickým je odvykací stav, při němž se vyskytují různé psychické a somatické příznaky či amnestický syndrom, kdy posuzovaný ztrácí schopnost vstřebávání nových poznatků.²⁴ Zneužívání návykových látek může také vyvolávat různé psychotické poruchy.

Forenzní posuzování užívání návykových látek je časté a zároveň složité. Podstatné je rozlišovat, zda se jednalo o jednorázovou intoxikaci či šlo o škodlivé užívání nebo závislost. Značně složité je posuzování akutní intoxikace. Předpokládá se totiž znalost účinků vyvolaných danou látkou a skutečnost, že si posuzovaný daný stav přivodil sám, přičemž je ale také nezbytné posuzovat osobnost pachatele i okolnosti intoxikace.²⁵ Znalec v rámci posuzování zjišťuje stav pachatele před aplikací látky (zmenšenou přičetnost, nepřičetnost, apod.) a vliv aplikace té které látky na přičetnost pachatele.²⁶

6. Trestný čin nebo přestupek

Od té doby (zhruba před patnácti lety), co má policie možnost v běžném silničním provozu detekovat i jiné návykové látky nežli alkohol orientačním testerem (nyní Drugwipe 5 S,²⁷ začala justiční praxe volat po určení nebo alespoň připodobnění hranice mezi přestupkem a trestným činem. V tomto ohledu se stalo známé usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. 5. 2010, sp. zn. 8 Tdo

²² PAVLOVSKÝ, Pavel. *Soudní psychiatrie a psychologie*. 4. vyd. Praha: Grada, 2012, s. 56–57.

²³ *Ibidem*, s. 57.

²⁴ *Ibidem*, s. 57–58.

²⁵ PAVLOVSKÝ, Pavel. *Soudní psychiatrie pro právníky*. 2. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2010, s. 45.

²⁶ ŠÁMAL a kol., 2012, op. cit., s. 373.

²⁷ ŠVARC, op. cit., s. 131.

449/2010, v němž se uvádí: „K naplnění znaků tohoto trestného činu se nevyžaduje, aby pachatel nebyl zcela schopen vozidlo ovládat, např. tím, že upadá do bezvědomí, anebo pokud není schopen komunikace, ale postačí takové ovlivnění fyzických a psychických schopností návykovou látkou, kdy je vyloučena způsobilost vykonávat činnost, při níž by mohl být ohrožen život nebo zdraví lidí nebo způsobena značná škoda na majetku. Stav vylučující způsobilost je třeba v každém konkrétním případě zjišťovat a dokazovat [...].“

V takovém případě se řízení neobejde bez příbrání znalce z oboru toxikologie, který by podle zjištěných hodnot posoudil, jaké množství předmětné omamné látky měl obviněný v době řízení motorového vozidla v těle. Na základě tohoto poznatku pak znalec z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie podle zjištěného množství, event. jeho koncentrace, doby, po kterou měl pachatel předmětnou látku v těle, reakcí, které byly jinými důkazy zjištěny, jimiž se jednání obviněného projevovalo, atd., určil, jak dalece byl obviněný v době jízdy zjištěným druhem a množstvím návykové látky ovlivněn (srov. průměrně rozhodnutí č. 60/2001 Sb. rozh. tr.). Nelze vyloučit, aby znalec s ohledem na tato zjištění vztahující se k některé z návykových látek kromě alkoholu vymezil, s jakým množstvím alkoholu lze předmětné zjištěné množství a charakter návykové látky v těle pachatele srovnat [...].

Nezbytné bude též porovnat takto znalcem určené množství zjištěné látky ve vztahu k hodnotě jedné promile alkoholu v krvi průměrného občana nebo osoby srovnatelné s tělesnými proporcemi obviněného (jež je obecně považována za hraniční hodnotu vymezující trestný čin od přestupku), resp. aby vyjádřil, jak dalece je jím zjištěné množství s touto hodnotou ve vztahu k ovlivnění obviněného srovnatelné či porovnatelné [zvýraznění provedeno autorkou].

Po takto učiněných zjištěních se dále řízení neobejde bez příbrání znalce z oboru psychiatrie, který by na podkladě znalcem toxikologem stanoveného množství konkrétní návykové látky v těle obviněného nejprve zjistil, jak je obviněný na uvedené látce závislý, resp. byl v době činu, a jak bylo zjištěné množství způsobivé ovlivnit způsobilost obviněného řídit motorové vozidlo za podmínek, jež byly v projednávané věci objasněny [...].“

Považovala jsem za nutné tento judikát citovat v takto obsáhlém rozsahu, aby na něm bylo možné demonstrovat konkrétní požadavky Nejvyššího soudu. Na základě něj se totiž začaly objevovat zcela specifické otázky orgánů činných v trestní řízení směřující na znalce a požadující odpověď, zda byla posuzovaná osoba vzhledem ke zjištěným hodnotám té které návykové látky ve stavu vylučujícím způsobilost řídit motorové vozidlo, a také požadavek na srovnání

hladiny oné konkrétní návykové látky s hladinou 1 promile alkoholu.²⁸ Otázky tohoto typu by správně vůbec neměly být znalcům pokládány, a pokud již položeny byly, tak ti by na ně neměli věcně odpovídat, neboť úkolem znalců není řešit otázku, zda se stal trestný čin.

V tomto ohledu, aby byly vymýceny pochybné dotazy orgánů činných v trestním řízení na znalce a zdlouhavé „dvoustupňové“ (nejdřív toxikolog, pak psychiatr) znalecké zkoumání, se nabízí možné legislativní řešení, kdy by zákonodárce určil, jaká hladina nealkoholových návykových látek tvoří pomyslnou hranici mezi trestným činem a přestupkem. Pravdou je, že vžitá hranice 1 promile u alkoholu, není stanovená žádným právním předpisem. Nebylo by tedy ani nutné zákonně stanovovat hranice mezi trestným činem a přestupkem u těchto návykových látek. Bohatě by postačovalo judikaturní určení.

Jak se mnozí odborníci²⁹ domnívají, je stanovení takovýchto hranic u nejčastěji zachycených drog v dopravě na pozemních komunikacích (kanabinoidy a metamfetaminy) možné. Shodují se na tom, že určení hranic by mělo být totožné s hranicí mezi terapeutickým a toxickým rozmezím. Jeden z nejširších a nejpublikovanějších seznamů³⁰ stanovuje hranici mezi terapeutickou a toxickou hladinou u alkoholu 1 g/kg, u metamfetaminu 200 ng/ml, u THC 10 ng/ml, u morfinu 100 ng/ml, u metadonu 200 ng/ml, u kokainu 500 ng/ml, u alprazolamu 100 ng/ml, u zolpidemu 500 ng/ml.

V dopravě na pozemních komunikacích jsou bezesporu druhou nejčastěji se vyskytující návykovou látkou (po alkoholu) látky obsahující THC (jmenovitě marihuana či hašiš). Zejména u THC je pro jeho četnost navážno uvažováno o stanovení fixní hranice pro ovlivnění požadované trestným činem dle § 274 trestního zákoníku.

Jedním z dalších významných rozhodnutí na toto téma bylo usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 9. 2015, sp. zn. 7 Tdo 979/2015, které do určité míry otřásl (minimálně v očích odborné veřejnosti) požadavkem na vypracování dvou znaleckých posudků z odvětví toxikologie a z odvětví psychiatrie. V něm byl posuzován případ řidiče, který měl v krvi v době řízení vozidla koncent-

²⁸ Viz například otázky z praxe autora článku: „*Určete jakým způsobem se projeví koncentrace 2,39 mg/l zolpidemu, 0,095 mg/l bromazepamu a 0,363 mg/l tramadolu v krvi na chování řidiče MUDr. B. C. v obecné rovině a jaký vliv má tato koncentrace na jeho způsobilost řídit motorové vozidlo.*“ Blíže viz ŠVARC, op. cit. s. 131.

²⁹ ŠVARC, op. cit., s. 131.

³⁰ Lze jej nalézt v publikaci SCHULZ, M., SCHMOLDT, A. Therapeutic and toxic blood concentrations of more than 800 drugs and other xenobiotics. *Pharmazie* 58: 7, 2003.

raci THC 2,5 ng/ml, přičemž užití látky obsahující THC nijak nepopíral. Věc byla policií řešena jako trestný čin a soud po splnění všech zákonných podmínek postupoval dle § 307 trestního řádu a trestní stíhání podmíněně zastavil s určením zkušební lhůty dvanáct měsíců. Obviněný se navíc po zkušební dobu zavázal zdržet řízení motorových vozidel ve smyslu § 307 odst. 2 písm. a) trestního řádu. Příklad se na základě dovolání nejvyššího státního zástupce (ve prospěch obviněného) dostal až před Nejvyšší soud, který při určování míry ovlivnění návykovou látkou vycházel z obsahu ústavního znaleckého posudku z odvětví psychiatrie a klinické psychologie, vypracovaném v jiné trestní věci, kde návykovou látkou byl metamfetamin. Ve zmiňovaném znaleckém posudku bylo uvedeno, že u THC lze v případech průměrné osoby stanovit konkrétní hranici mezi negativním ovlivněním řídicích schopností a vyloučením schopnosti řídiče řídit motorové vozidlo, konkrétně hodnotou 10 ng/ml. Je-li u řídiče zjištěna nižší hladina v krvi, nemělo by dané jednání být posouzeno jako trestný čin, ale pouze jako přestupek. Věc byla Nejvyšším soudem vrácena prvoinstančnímu soudu a ten ji následně postoupil k projednání příslušnému správnímu orgánu.³¹

Tomuto usnesení odborníci³² přisuzovali velký význam a očekávali na základě něj budoucí změnu pro rozhodovací praxi orgánů činných v trestním řízení. K určité změně skutečně po několika letech došlo, nicméně neměla dlouhého trvání. K tomu viz v další kapitole.

7. Snaha Nejvyššího státního zastupitelství a následný vývoj

V rámci státního zastupitelství a potažmo policie, za účelem sjednocení a zjednodušení postupu v popsanych případech, nabyt 1. 5. 2019 účinnosti pokyn obecné povahy nejvyššího státního zástupce č. 5/2019 ze dne 29. 4. 2019 (dále jen „pokyn“). Tímto pokynem nejvyšší státní zástupce na základě dosavadních příslušných vědních znalostí stanovil limitní hodnoty obsahu nejčastějších omamných a psychotropních látek v krvi řídiče, při jejichž

³¹ ZIKMUND, Arnošt a Magdaléna PÍSEČKOVÁ. Přestupek nebo trestný čin – limitní hodnota THC vylučující schopnost řídit motorové vozidlo. *EPRAVO.CZ* [online]. Publi. 22. 3. 2016 [cit. 18. 8. 2020]. Dostupné z: <<https://www.epravo.cz/top/clanky/prestupek-nebo-trestny-cin-limitni-hodnota-thc-vylucujici-schopnost-ridit-motorove-vozidlo-100685.html>>.

³² Ibidem.

dosažení by se každý řidič měl nacházet ve stavu vylučujícím způsobilost řídit motorová vozidla; obdobně jako je tomu v případě dosažení 1 promile alkoholu v krvi. Uvedený pokyn je pouze interním normativním právním aktem, který nedosahuje obecné závaznosti a nemá tak vliv na soudní praxi. Tento postup doposud nebyl v případě konkrétních omamných a psychotropních látek aprobován soudní praxí.

Hodnoty omamných a psychotropních látek jsou v pokynu stanoveny následovně:³³

Tabulka č. 2

Mezinárodní nechráněný název návykové látky v českém jazyce	Hodnota návykové látky v krevním vzorku (ng/ml)
Delta-9-tetrahydrokanabinol (9-THC)	10
Methamfetamin	150
Amfetamin	200
3,4-Methylendioxyamfetamin (MDMA)	150
3,4-Methylendioxyamfetamin (MDA)	150
Benzoylkegonin	150
Kokain	150
Morfín	200

I přesto, že pokyn není obecně závaznou právní normou, nepopíratelně výrazně ovlivnil dosavadní praxi příslušných policejních orgánů a státních zastupitelství.³⁴ Ve vztahu k soudní praxi doposud nebylo vydáno meritorní rozhodnutí, které by de facto potvrzovalo nebo vyvracelo jeho akceptovatelnost v rámci trestního řízení v popisovaných případech. V poslední době bylo

³³ Tabulka převzata z pokynu obecné povahy nejvyššího státního zástupce č. 5/2019 ze dne 29. 4. 2019 o stanovení hodnot jiných návykových látek než alkoholu, při jejichž dosažení se osoba nachází ve stavu vylučujícím způsobilost vykonávat zaměstnání nebo jinou činnost ve smyslu § 274 odst. 1 trestního zákoníku. Nejvyšší státní zastupitelství, Sběrka pokynů obecné povahy nejvyššího státního zástupce [online].

³⁴ Potvrzení tohoto postoje praxe lze nalézt v bakalářské práci příslušníka policejního sboru. Viz SKOUPIL, Pavel. Trestněprávní a kriminalistické aspekty řízení motorového vozidla pod vlivem omamných a psychotropních látek. Bakalářská práce [online].

v několika věcech podáno k Nejvyššímu soudu dovolání, jehož rozhodnutí bude významné pro soudní praxi. K tomu je ještě nutné zdůraznit usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 10. 2019, sp. zn. 6 Tdo 1178/2019, v návaznosti na které bylo vydáno usnesení velkého senátu trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 18. 2. 2020, sp. zn. 15 Tdo 1415/2019. Velký senát Nejvyššího soudu však v tomto usnesení ani nepotvrdil ani nevyvrátil, zda se má soudní praxe řídit uvedeným pokynem. Velký senát totiž pro nesplnění zákonných podmínek pro postoupení velkému senátu danou věc vrátil k novému projednání a rozhodnutí senátu č. 6 Nejvyššího soudu bez toho, aniž by se touto otázkou věcně zabýval.

Na základě uvedeného rozhodnutí však bývalý předseda Nejvyššího soudu, Šámal, předložil návrh na zaujetí stanoviska k posuzování ovlivnění omamnými a psychotropními látkami u řidičů motorových vozidel. Nyní se věc nachází ve stavu, kdy byl 17. 9. 2020 rozeslán návrh stanoviska na připomínková místa – např. ministryni spravedlnosti, nejvyššímu státnímu zástupci, veřejnému ochránci práv, Ministerstvu vnitra České republiky, České advokátní komoře, právnickým fakultám, některým nemocnicím (celkem 15 připomínkových míst). Ve lhůtě do 14. 10. mohou tyto subjekty zasílat své připomínky. Následně budou připomínky zpracovány a návrh stanoviska bude předložen evidenčnímu senátu Nejvyššího soudu a poté bude trestní kolegium zaujímat stanovisko. Je otázkou, zda bude stanovisko přijato ještě v roce 2020 nebo až v příštím roce. Bezpochyby bude ale toto stanovisko zásadní pro posuzování ovlivnění omamnými a psychotropními látkami a dosažení stavu vylučujícím způsobilost vykonávat zaměstnání nebo jinou činnost ve smyslu § 274 odst. 1 trestního zákoníku.

Do té doby však bude situace taková, že policejní orgány a státní zástupci se pravděpodobně budou řídit obsahem zmiňovaného pokynu, nicméně soudy po podání obžaloby mohou trvat na opatření znaleckého posudku z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie, v souladu s dosavadní judikaturou Nejvyššího soudu, a věc proto vrátit státnímu zástupci k došetření.

8. Pohled psychiatrů

V souvislosti s tímto tématem považuji za nutné zmínit i psychiatrický pohled.³⁵ Dle něj je značně ošidné mechanicky srovnávat účinky jiných nealkoholových drog a alkoholu. Na podporu toho Pokora uvádí několik důvodů:

³⁵ Nebo minimálně pohled jednoho zástupce z řad psychiatrů, který k danému tématu

účinek drog se daleko hůře predikuje, navíc naše společnost je na alkohol již adaptována a lidé vědí, co od jeho účinků mohou očekávat; u alkoholu je extinkční křivka přibližně lineární, kdežto u drog přibližně exponenciální, ovšem s velkými interindividuálními rozdíly; drogy mají na rozdíl od alkoholu za následek psychotickou deformaci vnější reality a i nepatrná hladina drogy může způsobovat razantní účinky. Napadá také závěr, že hladina menší než 25 ng/ml u pervitinu nebo 2 ng/ml u THC nemá ovlivňovat řídičské schopnosti, čímž rozporuje limitní hodnoty stanovené nařízením č. 41/2014 Sb. Snahy o stanovení povolených hladin u zakázaných látek považuje za kontroverzní. Své argumenty podkládá kazuistikou, jíž však nelze upřít logiku.

V prvním případě Pokora nastínil situaci, kdy řidič požil pervitin 24 hodin před tím než usedl za volant. V té době u něj již došlo k nástupu tzv. dojezdu. Řidič byl úzkostný, podrážděný a pocítoval ohrožení až pronásledování, přičemž z autorádia zaslechl zprávu o pátrání po uprchlém zločinci. Tuto informaci si vztáhl na sebe a když ve zpětném zrcátku uviděl rychle se přibližující neznámý automobil, považoval jej za automobil policie a začal mu rychle ujíždět, přitom byl nesoustředěný a tenzní. Svou rychlou a neopatrnou jízdou způsobil vážnou autonehodu. Při následném znaleckém posudku nebyly zjištěny žádné známky psychózy ani duševní poruchy. Hladina metamfetaminu v krvi byla již minimální a blížila se nule.

V druhém případě psychiatr popsal situaci, kdy řidič průběžně požíval pervitin po dobu pětidenního tahu v denních dávkách 1 g denně. Prakticky vůbec nespál a byl čilý a hyperaktivní. Poslední dávku si dal 36 hodin před incidentem, tudíž hladina metamfetaminu v krvi byla již minimální a blížila se nule. Euforizující účinky metamfetaminu již dávno odezněly a dostavila se únavo po pěti probdělých dnech. Dotyčný usedl za volant a byl v útlumu, ospalý a apatický. Během jízdy usnul a způsobil vážnou dopravní nehodu. Nastíněnými případy chtěl psychiatr poukázat na skutečnost, že hladina návykové psychotropní látky může být poměrně nízká, téměř nulová, a přesto takový řidič není způsobilý řídit motorové vozidlo. Pozitivní nález těchto drog by měl bez ohledu na jejich hladinu v krvi vylučovat způsobilost řídit motorové vozidlo. Pokora zastává v tomto ohledu kategorický požadavek nulové hladiny nealkoholových návykových psychotropních látek pro způsobilost k řízení motorového vozidla. V souvislosti s tím také poukázal na vedlejší negativní důsle-

vystoupil na konferenci Dopravní úrazy 2017 v Brně – MUDr. Jiří Pokora s příspěvkem „Drogy za volantem z hlediska soudního znalce – psychiatra“.

dek současně právní úpravy spočívající v celkovém dopadu na vnímání drog společností. Dle něj nařízení č. 41/2014 Sb. ve zkratce společnosti zvěštuje, že pokud se drogy užívají „s rozumem a s mírou“, tak je vše v pořádku, neboť to umožňuje vládní nařízení. Tvrdí, že tento postoj je velmi jednoduše zneužitelný k propagaci konzumu návykových látek.

Byť nelze upřít relevantnost výše uvedeným příkladům, dovoluji si vyjádřit určitou oponenturu k popsaným tvrzením. Bezesporu nebude vždy relevantní pouze naměřená hladina omamné a psychotropní látky. Nutné bude přihlížet i k mnoha dalším faktorům a okolnostem, které by i při nízké naměřené hladině drogy odůvodňovaly posouzení daného jednání jako trestného činu. Z tohoto důvodu by při stanovení hranic měl být rovněž zakotven jistý korektiv, který by povinoval reflektovat rovněž i další okolnosti související se stavem dotyčného. Nelze se čistě formalisticky opřít pouze o číselnou hodnotu naměřené látky.

Rovněž nemohu souhlasit s tvrzením, že nařízení č. 41/2014 Sb. vysílá společnosti signál o tom, že rozumné užívání drog je v pořádku. Přejde mi poněkud nadsazené. Tento vedlejší negativní důsledek stran vnímání drog společností v současné právní úpravě neshledávám. Limitní hranice nastavené zmiňovaným nařízením jsou totiž tak nízké, že je nelze spojovat s veřejnou akceptací užívání drog.

Závěr

Svým příspěvkem jsem chtěla reagovat na neustále se zvyšující počet případů, kdy jsou řidiči motorových vozidel ovlivněni jinou návykovou látkou než alkoholem, a vyzdvihnout problémové aspekty, které se s posuzováním naplnění skutkových znaků trestného činu ohrožení pod vlivem návykové látky dle § 274 trestního zákoníku pojí.

Z výše uvedeného vyplývá, že zatímco prokazování řízení pod vlivem alkoholu je dnes poměrně snadné, tak řízení motorového vozidla pod vlivem omamných a psychotropních látek se prokazuje o poznání složitěji. Dle judikatury Nejvyššího soudu je k tomu paušálně zapotřebí dvou znaleckých posudků – z oboru zdravotnictví, odvětví toxikologie a z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie, na základě nichž se zjišťuje konkrétní míra ovlivnění u toho kterého jedince.

U alkoholu postačí, pokud naměřená hladina v krvi překročí 1 promile, pak je čin posuzován z hlediska trestněprávního. Od individuálního posouzení prostřednictvím znaleckého posudku bylo upuštěno, byť nepochybně každý jednotlivec může být při stejných hladinách alkoholu v krvi ovlivněn rozdílně. Stejně tak jsou účinky jednotlivých drog rozdílných jednotlivců individuální, a přesto v případě alkoholu je stanovena pevná hranice pro oddělení trestného činu a přestupku. V důsledku toho, a rovněž tak z důvodu usnadnění, zrychlení a zefektivnění zjišťování ovlivnění omamnými a psychotropními látkami, a v neposlední řadě z důvodu menší ekonomické zátěže, se zdají logickými snahy orgánů činných v trestním řízení o sjednocení postupů po nálezů návykových látek u řidičů motorových vozidel. O změnu a zjednodušení soudy zavedené praxe dvou znaleckých posudků se pokusil nejvyšší státní zástupce svým pokynem obecné povahy č. 5/2019 ze dne 29. 4. 2019 o stanovení hodnot jiných návykových látek než alkoholu, při jejichž dosažení se osoba nachází ve stavu vylučujícím způsobilost vykonávat zaměstnání nebo jinou činnost ve smyslu § 274 odst. 1 trestního zákoníku. V tomto pokynu stanovil hodnoty koncentrace jednotlivých omamných a psychotropních látek v organismu řidiče, při jejichž dosažení je tento považován za nezpůsobilého bezpečně řídit motorová vozidla. I přes skutečnost, že hodnoty uvedené v pokynu vychází z celosvětově uznávané literatury, tak jej soudní praxe doposud nerespektovala.

Proč tedy výsadu individuálního posouzení ovlivnění prostřednictvím dvou znaleckých posudků ponecháváme v případě nealkoholových návykových látek? Možná je zbytečné se ptát, když odpověď na tuto otázku je obsažena výše, nicméně uvedené považuji za jistý paradox, který bude do budoucna neudržitelný. To ostatně prezentují právě snahy v podobě pokynu nejvyššího státního zástupce. Osobně kvituji tuto snahu o zjednodušení a zefektivnění postihování řízení motorového vozidla pod vlivem omamných a psychotropních látek. Jeví se mi totiž značně neekonomické, zdlouhavé a v mnohých situacích i neefektivní³⁶ v každém jednotlivém případě (tedy je-li překročena limitní hranice) posuzovat ovlivnění pachatele prostřednictvím dvou znaleckých posudků.

Rozlišení mezi přestupkem a trestným činem pouze na základě určení hladiny omamné látky v těle by samozřejmě nepřipadalo v úvahu u těch případů, u kterých budou ukazatelé množství návykové látky v těle hraniční nebo se připojí jiné relevantní okolnosti, na základě nichž se nebude možné opírat o naměřenou hodnotu látek v těle. V takových situacích by bylo nadále třeba

³⁶ Na dálku, od stolu a se značnou prodlevou od spáchání daného jednání.

zkoumat i další ukazatele, např. svědecké výpovědi spolujezdců či dalších osob, ohrožení ostatních účastníků silničního provozu, způsob jízdy a také chování řidiče při silniční kontrole policíi.

Pokud se judikatura Nejvyššího soudu má usnést ve svém plánovaném stanovisku na tom, jak přistupovat k posuzování těchto případů v soudní praxi, tak bych se jednoznačně příkládně k zavedení jednotných limitů, zvláště u řidičů motorových vozidel nejčastěji užívaných omamných a psychotropních látek (THC, amfetaminy, metamfetaminy). Domnívám se, že tímto judikaturním zakotvením by bylo rovněž možné přispět ke zvýšení bezpečnosti na silnicích.

Literatura

1. BLAŽEJOVSKÝ, Marek. *Drogy v dopravě*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 68–91. ISBN 978-80-7478-903-8.
2. HOLOUBKOVÁ, Jana. *Základy soudní psychiatrie a psychologie*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 6. ISBN 80-210-2066-0.
3. JELÍNEK, Jiří. *Trestní zákoník a trestní řád: s poznámkami a judikaturou: zákon o soudnictví ve věcech mládeže, zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, advokátní tarif*. 5., aktualiz. vyd. podle stavu k 1. 11. 2014. Praha: Leges, 2014, s. 716–722. ISBN 978-80-7502-049-9.
4. KALVODOVÁ, Věra, KANDOVÁ, Katarína, LUKÁŠOVÁ, Marcela. Assessment of Influence of the Narcotic and Psychotropic Substances of Perpetrators of Traffic Offences. In JUODKAITE-GRANSKIENĖ, G. *Criminalistics and forensic expertology: science, studies, practice*. Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras, Lietuvos kriminalistu draugija, 2019, s. 380–391, 12 s. ISBN 978-9986-555-46-9.
5. MEČÍŘ, Jan. *Základy soudní psychiatrie pro právníky*. 2. vyd. Praha: Universita Karlova, 1996, s. 5. ISBN 80-7184-209-5.
6. Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti. *Zaostřeno na drogy 2. Drogy a řízení*. Praha: Úřad vlády České republiky. 2/2008 (ročník šestý), s. 1. ISSN 2336-8241. Dostupné z: <https://www.drogy-info.cz/data/obj_files/4601/577/Zaostreno%20_na_drogy_200802_web.pdf>.
7. Nařízení vlády č. 41/2014 Sb., o stanovení jiných návykových látek a jejich limitních hodnot, při jejichž dosažení v krevním vzorku řidiče se řidič považuje za ovlivněného takovou návykovou látkou (dále jen „nařízení č. 41/2014 Sb.“).
8. PAVLOVSKÝ, Pavel. *Soudní psychiatrie pro právníky*. 2. vyd. Praha: Universita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2010, s. 45. ISBN 978-80-87146-36-1.
9. PAVLOVSKÝ, Pavel. *Soudní psychiatrie a psychologie*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2012, s. 56–57. ISBN 978-80-247-4332-5.
10. Pokyn obecné povahy nejvyššího státního zástupce č. 5/2019 ze dne 29. 4. 2019 o stanovení hodnot jiných návykových látek než alkoholu, při jejichž dosažení se

- osoba nachází ve stavu vylučujícím způsobilost vykonávat zaměstnání nebo jinou činnost ve smyslu § 274 odst. 1 trestního zákoníku. Nejvyšší státní zastupitelství, Sbíрка pokynů obecné povahy nejvyššího státního zástupce [online]. [cit. 29. 7. 2020]. Dostupné z: <http://www.nsz.cz/images/stories/PDF/POP/trest/1_SL_732-2018.pdf>.
11. PORADA, Viktor a kol. *Kriminalistická metodika vyšetřování*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, s. 174. ISBN 978-80-7380-042-0.
 12. Roční statistika Ministerstva dopravy ČR evidovaných trestných činů a přestupků v dopravě [online]. [cit. 10. 8. 2020]. Dostupné z: <<https://www.mdcrcz/Statistiky/Silnicni-doprava/Statistiky-k-bodovemu-hodnoceni/Statistiky-prestupku-a-trestnych-cinu#MoreItems>>.
 13. Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 19. 1. 2017, sp. zn. 7 As 302/2016.
 14. SKOUPIL, Pavel. Trestněprávní a kriminalistické aspekty řízení motorového vozidla pod vlivem omamných a psychotropních látek. Bakalářská práce [online]. [cit. 10. 8. 2020]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/auth/th/mokr5/Skoupil_Pavel_468772_Bakalarska_prace.pdf>.
 15. SCHULZ, M., SCHMOLDT, A. Therapeutic and toxic blood concentrations of more than 800 drugs and other xenobiotics. *Pharmazie* 58: 7, 2003.
 16. ŠÁMAL, P. *Trestní zákoník: komentář. II, § 140–421*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 2845 a násl. ISBN 978-80-7400-428-5.
 17. ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 1308–1394. ISBN 978-80-7400-465-0.
 18. ŠVARC, Jiří. Alkohol a drogy při řízení motorového vozidla a posouzení schopnosti je řídit. *Psychiatrie pro praxi*. 2014, č. roč. 15, č. 3, s. 131 (s. 129–133). Dostupné z: <https://www.email.cz/download/k/pj51PFOG_6zRvEQwFz_JY1xMGn72BxfH-do7mLq1uNz6e1ZYUbcleJnso7Yl-C_CgAS7zgw/Solen_psy-201403-0008.pdf>.
 19. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. 5. 2010, sp. zn. 8 Tdo 449/2010.
 20. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 9. 2015, sp. zn. 7 Tdo 979/2015.
 21. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 10. 2019, sp. zn. 6 Tdo 1178/2019.
 22. Usnesení velkého senátu trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 18. 2. 2020, sp. zn. 15 Tdo 1415/2019.
 23. ZIKMUND, Arnošt a Magdaléna PÍSEČKOVÁ. Přestupek nebo trestný čin – limitní hodnota THC vylučující schopnost řídit motorové vozidlo. *epravo.cz* [online]. Publi. 22. 3. 2016 [cit. 18. 8. 2020]. Dostupné z: <<https://www.epravo.cz/top/clanky/prestupok-nebo-trestny-cin-limitni-hodnota-thc-vylucujici-schopnost-ridit-motorove-vozidlo-100685.html>>.

EXPERTÍZNE SKÚMANIA A SÚVISIACE FORÉNZNE VEDNÉ ODBORY POUŽÍVANÉ PRI VYŠETROVANÍ TRESTNÝCH ČINOV PROTI ŽIVOTU A ZDRAVIU¹

EXPERT EXAMINATIONS AND RELATED FORENSIC DISCIPLINES USED IN THE INVESTIGATION OF CRIMES AGAINST LIFE AND HEALTH

prof. JUDr. Ing. Adrián Jalč, PhD.

Právnická fakulta Trnavskej univerzity, Katedra trestného práva
a kriminológie

Abstrakt: Totožnosť jedinca je potrebné určiť či už z dôvodov etických (aby sa rodiny mohli postarať o svojich zomrelých príbuzných), právnych (otázky dedičské, transplantácia orgánov) alebo kriminalistických (potreba objasnenia trestného činu a potrestania a oddelenia páchatela od spoločnosti). Určenie totožnosti je jednoduché, ak sa pri mŕtvoľe nájde doklad totožnosti alebo je telo zachované natoľko, že nečini ťažkosti pri poznávaní rodinnými príslušníkmi alebo blízkymi osobami. Ťažšie to býva v prípadoch, ak sa telo nachádza v pokročilom štádiu rozkladu či v prípade snahy páchatela o zahľadenie stôp, ktorý sa snaží identifikáciu mŕtveho znemožniť či už zapálením, poliatím kyselinou sírovou alebo jednoduchým odobratím osobných dokladov.

Abstract: The identity of the individual must be determined whether for ethical reasons (so that families can take care of about their members), legal (inheritance issues, organ transplantation) or forensic (need to clarify the crime and punishment and separation perpetrator from the company). Identifying is easy if it is found at the corpse proof of identity or the body is preserved in such a way that it does not make it difficult to know family members or relatives. It is more difficult in cases where the body is at an advanced stage of decomposition or in the case of the offender's attempt to erase the tracks who tries to make it impossible to identify the dead man either by ignition, by pouring acid sulfur or by simple stolen of identity documents.

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-16-0106.

This work was supported by Slovak Research and Development Agency under the Contract No. APVV-16-0106.

Kľúčové slová: kriminalistická technika, kriminalistická taktika, metóda DNA, forenzná antropológia, forenzná stomatológia.

Key words: Forensic Technology, Forensic Tactics, DNA Method, Forensic Anthropology, Forensic Dentistry.

1 Analýza krvi pomocou sérologických metód

Testovanie DNA je pomerne pomalé a finálne náročné, naopak menej prepracované testy sú lacné a hotové takmer hneď. Sú využiteľné aj priamo na mieste činu, napr. zločinu vraždy, čo má nesmierne výhody, pokiaľ ide o čas a účinnosť.²

Počiatočnou úlohou sérologických testov bolo zistenie skutočnosti, či ide o ľudskú krv. Táto skutočnosť sa dokazuje pomocou tzv. precipitínových testov. Posledným vývojom sa už zabezpečil aj výkon tohto testu mimo pracovného laboratória.

Ťažiskovým bodom sérologických testov je už samotné zloženie krvi. Najmä prítomnosť antigénov, ktoré má v krvi každý človek, len v inom zložení a počte, nám zužuje počet potencionálnych páchatelov, resp. osôb, ktoré sú určitým spôsobom zainteresované do kriminalistickej udalosti. Samozrejme, vzhľadom na široký počet antigénov tie sa neskúmajú všetky, ale iba niektoré, najrozšírenejší je test AB0. Princípom testu je kontrola krvi podľa dvoch antigénov – A a B, na identifikáciu sa využívajú dva druhy sér, jedno obsahujúce protilátky proti A (krv skupiny A má v sére agglutinin beta a naopak) a druhé proti B antigénu. Kombinácia A antigénu s protilátkou proti nemu vytvorí typické zhluky, takže môžeme určiť skupinu A a AB a rovnakým spôsobom v prípade B antigénu. Antigén 0 je špecifický, lebo sa nezhlukuje ani s jedným roztokom, takže jeho určenie je pomerne jednoduché. Okrem týchto skupinových vlastností sa z krvi jednoduchou cestou dajú vyprofilovať aj ďalšie skupinové vlastnosti ako sú Rh+, Rh-, M, N a MN. Je však zrejmé, že najrozšírenejším je práve test AB0, mnohé ďalšie antigény je totiž možné spoľahlivo preukávať len v čerstvej krvi. Krvné vlastnosti je možné zisťovať aj z ostatných biologických materiálov, ako sú kosti, ejakulát, vlasy a ďalšie, a to u osôb, ktoré sú vylučovateľmi (sekretor), tzn. že ich telo je schopné vylučovať zložité chemické zlúčeniny.³ Približne 80 % svetovej populácie sú osoby, ktorých en-

² PLATT, R. *Miesto činu*. Bratislava: Slovart, 2005, s. 58.

³ STRAUSS, J. a kol. *Kriminalistická technika*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005, s. 99.

zýmy a proteíny vlastné krvi môžeme zistiť aj z iných telesných tekutín. Zvyšných 20 %, nazývaných aj „tajnostkári“ (non sekretor) nosí túto informáciu iba v krvi.⁴

Pri zisťovaní, či je podozrivá škrvna skutočne škrvnou krvavou, sa postupuje podľa zaužívaného postupu a v nasledujúcich fázach:

- i. biochemický dôkaz krvi – teda dôkaz, či ide v danom prípade skutočne o krv,
- ii. imunochemický dôkaz ľudskej krvi – rozlíšenie zvieracej a ľudskej krvi,
- iii. Konečný dôkaz krvnej skupiny – v systéme AB0 a ďalších.

V prípade biochemického skúmania krvi sa podobne ako pri skúmaní všetkých biologických stôp skúška prevádza prostredníctvom orientačných alebo špecifických skúšok. Rozdielom je hlavne fakt, že pri expertíze orientačnej je možné, že vzorka obsahuje pozitívny výsledok, aj keď krv neobsahuje ani v minimálnej miere. Preto je dôležité vykonať ešte skúšky špecifické, ktoré aj keď sú náročnejšie na kvalitu prevedenia, svojím výsledkom jednoznačne vyvracajú alebo potvrdzujú prítomnosť krvi v skúmanej vzorke. V tomto prípade sú to väčšinou skúšky kryštálografické.

Imunochemické skúmanie je založené na reakcii určitých protilátok a umožňuje vzájomne odlišiť krv ľudskú od zvieracej, dokonca aj zvieraciu navzájom. Jednoduchšími testami sa vyhodnocuje materiál, ktorý tvorí ešte čerstvá ľudská krv (pomocou aglutinogénových testov), no stanovenie príslušnej skupiny musí byť spoľahlivo preukázané aj v prípade zaschnutých škrvín. Súčasťou skúmania krvných vzoriek je aj starostlivé skúmanie podkladových materiálov, na ktorých sa škrvna nachádzala. Expertízne skúmanie krvi má aj zmysel taktický, keď podľa druhu, formy, veľkosti krvnej škrvny je možné zistiť mnoho užitočných informácií.

2 Expertízne skúmania v kriminalistickej antropológii

Hlavnú úlohu kriminalistickej antropológie tvorí posudzovanie kostí a kostrových nálezov s cieľom identifikovať osobu, ktorej pozostatky boli nájdené, a následne zistiť totožnosť nájdenej osoby. Okrem toho sa forenzná antropológia zaoberá komparovaním osôb na viacerých fotografiách. Antropológiu mô-

⁴ OWEN, D. *Policajnú laboratórium. Ako súdne vedy pomáhajú odhaliť trestné činy a usvedčiť páchatelov*. Bratislava: SPN - Mladé letá, 2006, s. 102.

žeme neodborne nazvať aj vedou „čítania z kostí“. Súdni antropológovia dokážu na základe dĺžky, štruktúry či stavu jednotlivých kostí určiť pohlavie, výšku, predpokladaný vek či zdravotný stav. Forenzná antropológia okrem biologických poznatkov pri svojom bádaní využíva i rôzne druhy databáz, kriminalistických evidencií. Aj analýza DNA je častým nástrojom identifikácie vo forenzej antropológii.

Pri skúmaní kostrových nálezov sa najčastejšie skúma:

- i. takisto ako pri identifikácii a rozlišovaní krvnej vzorky sa v prvom prípade skúma, či konkrétne kosti a kostrové nálezy sú ľudského pôvodu,
- ii. či ide o pozostatky jednej alebo viacerých osôb,
- iii. či bolo s pozostatkami manipulované,
- iv. v nasledujúcich prípadoch sa expertízne skúmania sústreďujú na čo najpresnejšiu identifikáciu jednotlivca,
- v. určenie pohlavia/vyhodnocovania antropologických znakov,
- vi. vek identifikovaného jedinca/osifikácia kostí, stopy degenerácie kostí a kĺbov,
- vii. výška jedinca,
- viii. predpokladaná doba, ktorá uplynula od smrti.

Okrem týchto faktov sa súdnou antropológiou zisťuje aj príčina smrti, choroby jedinca, ktoré prekonal behom života, úrazové zmeny.

Súčasťou forenzej antropológie je aj superprojekcia, špecifická metóda, ktorá spočíva v antropologickej komparácii lebky s fotografiou konkrétnej osoby. V pôvodnom prevedení sa vyfotografovala lebka v rovnakej polohe ako hlava osoby na fotografii a v podobe negatívu sa priložila na fotografiu. Zhoda sa posudzovala v presne stanovených antropometrických bodoch lebky a osoby na fotografii. V súčasnosti sa na tieto účely využíva statív, ktorý s lebkou umožňuje najrozmanitejšiu manipuláciu a takisto najmodernejšia výpočtová technika/komparácia polovice lebky s polovicou fotografie a 3D počítačová rekonštrukcia.⁵

3 Genetická expertíza

Analýza DNA je pomerne novým expertíznym prostriedkom skúmania v kriminalistickej biológii, zároveň sa čoraz viac stáva nosnou metódou v krimina-

⁵ STRAUSS, J. a kol. *Kriminalistická technika*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005, s. 107.

listickej praxi. Jej hranice možno vymedziť od určenia skupinovej príslušnosti až po individuálnu totožnosť.

Genetická expertíza je v súčasnej dobe vykonávaná popri doterajších sérologických metódach štandardne – analýzou krátkych sekvencií DNA na vybraných molekulárnych úsekoch. Stanovuje sa počet lokusov + amelogenin na určenie pohlavia osoby, od ktorej vzorka pochádza. Pri počte 16 a viac stanovených lokusov je možné dosiahnuť pravdepodobnosť zhody 1 : 10 na 18. Prax určuje ako dostatočný počet na identifikáciu osoby 9 až 12 zhodných polymorfizmov STR lokusov. Výhodou tohto druhu expertízy je najmä:

- potreba len minimálneho množstva biologického materiálu,
- individuálna identifikácia človeka.

Nevýhodou je vysoké riziko kontaminácie, odborná a finančná náročnosť. Nároky však postupne klesajú a genetická expertíza sa pomaly stáva klasickou metódou identifikácie.

Jej výsledkom je DNA profil, ktorý je evidovaný v DNA databázach. V nich je možné kontrolovať a komparovať profily páchatelov trestných činov so stopami z miest trestných činov. Databázy uchovávajú i profily neznámych mŕtvov, kostrových nálezov a časti ľudských tiel neznámej totožnosti. Databázy sa budujú v spolupráci s americkou FBI, využívaný je systém CODIS.

4 Kriminalistická biológia a iné súvisiace forenzné vedné odbory

Kriminalistickú biológiu radíme v systéme vied k vedám forenzným, ako sú súdne lekárstvo, kriminalistická antropológia, súdna stomatológia, toxikológia, entomológia a ďalšie. Nechceme sa zaoberať ich ďalekosiahlym opisom, chceli by sme len stručne objasniť ich obsah a poukázať na niektoré zaujímavé prípady z kriminalistickej praxe. Tieto vedy môžeme vo vzťahu ku kriminalistickým technikám nazvať aj vedami „pomocnými“, hlavne z dôvodu ich asistencie metód kriminalistických techník pri objasňovaní kriminalisticky relevantných udalostí.

4.1 Forezná entomológia

Tento odbor je najviac rozšírený v USA, zaoberá sa pôsobením hmyzu na mŕtvom ľudskom tele. Podľa fáz jednotlivých životných cyklov hmyzu sa s pri-

hliadnutím na klimatické a vonkajšie vplyvy určuje čas medzi smrťou a nálezom tela.

V USA odsúdili na základe poznatkov entomológie Altona Colemana, brutálneho vraha a násilníka za vraždu Vernity Wheatovej. Foreznému entomológovi (priekopníkovi foreznej entomológie Bernardovi Greenbergovi) sa podarilo určiť na základe laboratórneho pozorovania lariev mäsiarky a dňa ich vyľiahnutia presný čas smrti.⁶

4.2 Forezná stomatológia

Rozpoznávanie mŕtvych podľa chrupu nie je žiadnou novinkou, datuje sa už do 6. storočia n. l., keď podľa chrupu bola identifikovaná Nerova matka Agripina, ktorú dal zabiť.⁷

Kriminalistická stomatológia je metóda najviac využívaná pri leteckých nešťastiach, rôznych haváriách, keď je akákoľvek iná identifikácia vylúčená. Chrup sa väčšinou porovnáva s identifikačnou kartou a ostatnými zubnými lekáorskými záznamami. Stomatológovia zohrávajú svoju úlohu aj pri vyšetrovaní a analyzovaní stôp po uhryznutí, ktoré ak sú dostatočne zreteľné a špecifické, zohrávajú dôležitú úlohu pri identifikácii, ktorá môže v niektorých prípadoch byť až stopercentná.

Kuriózný prípad sa stal v Írsku, keď na základe odtlačku chrupu zanechaného v jablku bol obžalovaný, aj odsúdený člen Írskej republikánskej armády za vraždu Billyho Craiga a jeho otca. Jablko aj s pár nábojmi sa našlo na mieste činu.

5 Genetická expertíza

5.1 Podstata genetickej expertízy

Analýza genetickej vzorky človeka či páchatela sa čoraz viac interpretuje ako „zázračný liek“ na vyhľadávanie zločincov a riešenie rozmanitých kriminalistických situácií. Štruktúra molekuly DNA je človeku známa už viac ako polstoročie, dvojité špirálové štruktúru DNA objavili nositelia Nobelovej ceny James Watson a Francis Crick v roku 1953, no hodnotu v kriminalistickom skúmaní

⁶ Colemana medzitým odsúdili a popravili za inú vraždu v štáte Ohio [online]. [cit. 2020-09-29]. Dostupné na: <https://www.lifedeathprizes.com/real-life-crime/joyce-meyer-body-guard-christopher-coleman-murdered-family-56718>

⁷ PLATT, R. *Miesto činu*. Bratislava: Slovart, 2005, s. 50.

nadobudla v 80. rokoch minulého storočia.⁸ Jej objaviteľom pre kriminalistické účely je genetik Alec Jeffreys z univerzity v Leicestri. Jeffreysova metóda fingerpritingu, genetických odtlačkov bola v roku 1986 prvýkrát použitá na účely kriminalistiky. Na Slovensku bol znalecký posudok v odbore genetickej expertízy vypracovaný prvýkrát v roku 1990, a to v Laboratóriu molekulárnej biológie Prírodovedeckej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Táto inštitúcia bola v tom čase jediná, ktorá mohla vykonať takéto znalecké dokazovanie na požadovanej úrovni. Až o dva roky neskôr, v roku 1992, bolo na kriminalistickom ústave zriadené nové oddelenie genetickej analýzy a antropológie. Prvý znalecký posudok bol vyhotovený v rámci trestného konania v roku 1993.

V súčasnosti veci v rámci občianskoprávneho konania (hlavne paternitné spory) zastrešuje znaleckým dokazovaním už spomínané Laboratórium molekulárnej biológie Prírodovedeckej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave a viaceré novovzniknuté súkromné znalecké laboratória, trestnoprávne záležitosti sú v kompetencii výlučne kriminalistického ústavu, ktorý zastrešuje aj databázu DNA profilov.

Zmysel a vysoká účinnosť analýzy DNA spočíva v jej ľahkosti. Profil DNA šifruje totožnosť jednotlivca v sériách číslíc, ktoré nie sú dlhšie ako štyri telefónne čísla.⁹ I porovnávanie týchto sérií je jednoduché a rýchle.

Genetická expertíza je metódou molekulárnej biológie, jednou z najmodernejších metód forenzných vied, ktorá sa v súčasnosti dostáva do popredia v rámci individuálnej identifikácie osôb, a to najmä pre svoju presnosť, jednoznačnosť a efektívnosť. Je zložitým a finančne náročným procesom analýzy biologického materiálu.

Jej princíp spočíva v stanovení zloženia niektorých úsekov molekuly deoxyribonukleovej kyseliny v bunkovom jadre,¹⁰ ktoré je u každého jedinca (s výnimkou jednovaječných identických dvojčiat) jedinečné a neopakovateľné. DNA je dostupným nástrojom pri identifikácii, nachádza sa v každej živej bunke. Na kriminalistickú analýzu sa využíva tzv. nadbytočná DNA¹¹ (nejde o tú časť, ktorá uchováva genetické údaje), ktorá obsahuje krátke sekvencie opárených báz, ktoré sa v nej opakujú v určitých intervaloch. Práve počet opakovaní týchto báz je u každého jedinca odlišný. Spočítaním takýchto opakovaní rozličných sekvencií vedie k jednoznačnej identifikácii osoby.

⁸ V roku 1984.

⁹ PLATT, R. *Miesto činu*. Bratislava: Slovart, 2005, s. 62.

¹⁰ 1st AFRICAN DNA USER'S CONFERENCE, 24. – 25. April 2002.

¹¹ PLATT, R. *Miesto činu*. Bratislava: Slovart, 2005, s. 62.

5.2 Postup pri analyzovaní DNA

Postup pri analýze DNA môžeme zhrnúť do jednotlivých bodov, ktoré nám pomôžu sa lepšie orientovať v postupe:

1. Miesto činu. Je kľúčovým bodom, od ktorého sa odvíja ďalšie vyšetrovanie. Miesto činu je alfou a omegou, jeho dôkladné preskúmanie zaistí prísun určitých informácií, podľa ktorých vyšetrovatelia skladajú mozaiku o páchatelovi. Zaistenie biologického materiálu z miesta činu podlieha prísny bezpečnostným opatreniam, ktoré môžeme stotožňovať s opatreniami uvedenými v III. kapitole o biologickom materiáli. Dodržia sa zásady ochrany proti kontaminácii a sterilita obalov a nástrojov. Samozrejme, vzorka nemusí byť získaná len priamo z miesta činu, následne sa odoberajú i vzorky podozrivým osobám a osobám obvineným, aby sa priamo preukázal súvis s trestným činom.
2. Vzorka po odobratí z miesta činu je odosielaná na genetickú expertízu do kriminalistických expertíznych laboratórií. Takisto ako pri odoberaní a vyhľadávaní aj pri preprave vzoriek platia prísne bezpečnostné opatrenia.
3. Extrakcia vzorky. Získanie DNA zo vzorky sa obvykle vykonáva pomocou chloroformu a fenolu, niekedy aj soľným roztokom, ktorý oddelí DNA v bunkovom jadre od iného materiálu. Táto vzorka neposkytuje zvyčajne dost DNA na dôkladnú analýzu, a preto sa vo vzorke DNA umelo zvyšuje.
4. Kvantifikácia, čo je vlastne znásobenie počtu DNA molekúl vo vzorke prostredníctvom tzv. PCR metódy, polymerázovej reťazovej reakcie.¹² Do vzorky DNA sú pridávané polymerázy, sú to enzýmy v našich bunkách, ktoré môžu obnovovať alebo kopírovať „rebrík“ DNA. Polymeráza spracováva komplementárne vlákna DNA a dopĺňa príslušné bázy. Do vzorky sa pridávajú ešte tlmivé roztoky a priméry, ktoré sa pripájajú na zvolené sekvencie. Polymerázová reťazová reakcia je schopná znásobiť množstvo DNA vzorky až miliónkrát, preto je na jej použitie postačujúca vzorka s minimálnym množstvom biologického materiálu.
5. Analýza vzorky; uskutočňuje sa pomocou elektroforézy (gélovej, kapilárovej), pričom každý kúsok DNA má svoje unikátne označenie prostredníctvom primérov, ktoré sú farebne rozlíšiteľné. Tieto fragmenty sa

¹² PLATT, R. *Miesto činu*. Bratislava: Slovart, 2005, s. 61.

zaznamenávajú do počítača ako farebne odlišné špice, ktoré sa následne porovnávajú so vzorkou z miesta činu.

5.3 Metódy analýzy DNA

Aj analýza DNA od času svojho objavenia prešla už vývojom, najmä zrýchlením procesu, zjednodušením niektorých postupov.

5.3.1 Metóda „fingerprintingu“ (genetické odtlačky)

Metóda vypracovaná v roku 1984 Alecom Jeffreysom, inak nazývaná aj vizuálna identifikácia alebo aj vizuálne označenie tých fragmentov, ktoré obsahujú sekvencie kyseliny deoxyribonukleovej. Analýza prebieha pomocou molekulárnej hybridizácie s vhodne označenou DNA sondou. Sondu tvorí úsek DNA tvorený z tých nukletidov, ktorý sa naviaže na hľadaný fragment DNA, a tým ho zviditeľní. Sondy sa označujú zabudovaným radioaktívnym prvkom, ich polohu možno detekovať priložením filmového materiálu, na ktorom sa utvorí stopa.

Táto metóda bola vyvinutá najmä na odhaľovanie dedičných ochorení a ich liečenie v predstihu.

5.3.2 Metóda krátkych sekvenčných opakovaní (STR) a polymerázová reťazová reakcia

Je najvyužívanejšou metódou, nazývaná aj dialkový polymorfizmus opakujúcich sa krátkych sekvencií,¹³ založenou na polymerázovej reťazovej reakcii, zmysel je budovaný na princípe, že každá DNA obsahuje rozličný počet sekvencií, ktoré sú jedinečné pre každého jednotlivca, práve počtom týchto opakovaní môžeme s vysokým percentom úspešnosti individuálne identifikovať človeka.

5.3.3 Analýza Y-STR

Y-STR metóda vyhodnocuje systémy, ktoré sú prítomné v mužskom chromozóme. Využíva sa najmä pri sexuálnych trestných činoch, jej nevýhodou je, že sa dedí výlučne len po otcovskej línii, to znamená, že brat a bratranec budú mať na chromozóme „Y“ zhodnú DNA.

¹³ STRAUSS, J. a kol. *Kriminalistická technika*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005, s. 102.

5.3.4. Mitochondriálna DNA

Od DNA vzorky oddelenej z bunkového jadra poznáme ešte inú formu DNA, tzv. mitochondriálnu DNA (mtDNA), oddelenú z iných častí buniek, z mitochondrií. Výhodou tejto DNA je jej vyššia trvanlivosť, využíva sa pri odbere z kostných materiálov, je odolnejšia voči rozkladu. Na rozdiel od DNA z bunkového jadra, ktorá sa dedí v polovici od každého rodiča, mitochondriálna DNA sa dedí len od matky, čo ju robí ideálnou na vystopovanie pôvodu a možnosti porovnávania s inými vzorkami. Mitochondriálna DNA je omnoho kratšia, obsahuje 16 500 báz oproti jadrovej, tá ich má až 100 miliónov. Je zároveň prospešná v tých prípadoch, keď analýza DNA z bunkového jadra je neúčinná, napr. pri vlasoch.¹⁴

Analýza mtDNA nie je rutinnou záležitosťou, je finančne ešte viac náročná ako analýza jadrovej DNA, jej využitie sa riadi striktnými pravidlami.

Analýza DNA využíva pri svojom skúmaní akýkoľvek biologický materiál zanechaný na mieste činu. Hovoríme najmä o krvi, spermách, slinách, vlasoch, zuboch, o kostiach či iných druhoch tkaniva i takých, ktoré sú do istej miery na DNA molekuly chudobné, napr. nechty. Rozborom všetkých týchto materiálov získame DNA – profil, akýsi numerický počet dát, ktorý je individuálny pre každého človeka.

Tak ako každá z metód, aj v prípade skúmania objektov prostredníctvom analýzy DNA nachádzame v praxi kladné i záporné body. Výhodou metódy je okrem možnej jednoznačnej identifikácie aj fakt, že ku skúmaniu je potrebné len nepatrné množstvo biologického materiálu aj z jednej zachovanej bunky. Naopak, negatívom je najmä zvýšená potencialita kontaminácie a následné spochybňovanie hodnovernosti pred súdom či strach občanov zo zbierania a uchovávaní jednotlivých vzoriek a z porušovania ich občianskych práv.¹⁵

Genetická expertíza je časovo približne rovnako náročná ako vyšetrovanie skupinových vlastností. Dosť výrazný rozdiel sa prejavuje v cene spomínaných expertíz. Len na porovnanie, jedno sérologické vyšetrenie stojí asi 0,50 €, genetické vyšetrenie spotrebuje materiál za asi 5 – 40 €. V súčasnosti má však cena takéhoto genetického vyšetrenia klesajúcu tendenciu. Na orgány činné v trestnom konaní sú zároveň kladené vyššie požiadavky na profesionalitu pri vyhľadávaní a zaisťovaní biologického materiálu. DNA je pomerne citlivá na

¹⁴ Tamtiež, s. 103.

¹⁵ MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika*. Praha: C. H. Beck, 2001, s. 176.

rôzne fyzikálne, chemické a biologické faktory, ktoré ju následne štiepia na menšie fragmenty. DNA uchovávaná v suchom prostredí pri teplote do 60° a v súlade s inými požiadavkami je odolná a vydrží dostatočne dlhé kriminalisticky relevantné obdobie, v prepočte aj niekoľko desiatok rokov.

5.4 Výhody genetickej expertízy oproti sérologickým metódam

Pre kriminalistické expertízne skúmanie je pri využívaní analýzy DNA významné to, že žiadnym veľkým zmenám nepodlieha. V oblasti vyšetrovania biologických materiálov má analýza ľudskej kyseliny deoxyribonukleovej mnoho predností pred metódami používanými v minulosti.

- Molekula DNA je oveľa stabilnejšia než antigény a enzýmy skúmané sérologickými metódami. Molekuly DNA, ak nie sú uložené v extrémnom vlhku a na priamom slnečnom svetle, vydržia veľmi dlho a sú skúmateľné aj po tisícok rokoch. Krvné skupiny ABO je možné určiť aj po niekoľkých desiatkach rokoch, ale ostatné sérologické vyšetrovania vyžadujú čerstvú krv.
- Molekuly DNA sú rovnaké vo všetkých bunkách jedného jedinca, antigénne zloženie buniek sa líši podľa druhu skúmaného tkaniva.
- V kyseline deoxyribonukleovej sa vyskytuje množstvo miest (lokusov, počty opakovaných sekvencií), v ktorých sa líšia dvaja jednotlivci.
- Metódy genetickej expertízy sú niekoľkonásobne citlivejšie ako sérologické metódy, na analýzy deoxyribonukleovej kyseliny postačuje aj menej ako 2 ng krvi alebo iného biologického materiálu (40 milióntin jednej kvapky).
- Analytické metódy rozboru DNA umožňujú spoľahlivo stanoviť pohlavie jedinca, ak zlyhajú iné metódy.¹⁶

Vývoj DNA technológií v priebehu 35 rokov (1985 – 2020) bol rovnako významný a prevratný ako samotné zavedenie DNA technológie do forenzných vied (do kriminalistickej praxe). Niekoľkonásobne sa zvýšila citlivosť metódy a dôkazná hodnota. Analýza DNA je aj v súčasnosti veľmi rýchlo sa vyvíjajúca veda, ktorej vývoj možno porovnať s vývojom v oblasti počítačových technológií. Výsledkom analýzy DNA je individuálna identifikácia osoby, t. j. určenie pôvodcu spornej biologickej stopy s pravdepodobnosťou 99,999 %. Na druhej

¹⁶ [Cit. 2020-09-29]. Dostupné na: http://www.spsmvbr.cz/cesky/os_stranky/jedlicka/dna/dna.html

strane môže analýza DNA viesť aj k jednoznačnému vylúčeniu podozrivej osoby ako pôvodcu spornej stopy.¹⁷

Záver

Kriminalistika je vedný odbor starý ako ľudstvo samo. Jej vývoj napreduje a vyvíja sa v harmonickom súlade s progresom spoločnosti. Každé storočie poznamenali rozsiahle objavy v rôznych odvetviach spoločenských vied, tie sa následne premietli do kriminalistiky a predovšetkým do metód kriminalistickej techniky.

V 19. storočí na identifikáciu osôb používaná antropometria následne v nasledujúcom období ustúpila technike daktyloskopie, ktorá je s viacerými obmenami využívaná dodnes. Všetky pracovné odvetvia kriminalistických techník zaviedli do svojej praxe nové, v niektorých prípadoch i revolučné metódy. V 50. rokoch 20. storočia vedci prvýkrát rozlúštili ľudský genóm, kriminalistika si na jeho využitie v praxi počkala ešte takmer 50 rokov, kedy pre trestné konanie, objasnenie vražd a individuálnu identifikáciu páchatela britský vedec Alec Jeffreys vykonal analýzu DNA.

Genetická expertíza pre svoju jedinečnosť a praktické využitie v kriminalistickej praxi okamžite expandovala do štátov celého sveta. Jej fungovanie v posledných rokoch ešte zefektívňuje vznik databáz DNA profilov jednotlivých štátov a možnosť komparácie údajov v nej obsiahnutých. Hlavne v dnešnej dobe, keď kriminalita a zločinnosť nepozná hranice, je využívanie databáz ešte viac potrebné.

Súčasnosť so sebou priniesla viaceré riziká, ktoré súvisia najmä so zavádzaním futuristických prostriedkov do kriminalistickej i bežnej praxe. Už spomínaná analýza DNA, databázy DNA profilov, ďalšie databázy, ale i nové revolučné metódy, napr. bankových operácií, kontrolných mechanizmov musia v prvom rade konsolidovať ich vlastné využívanie s ohľadom na ochranu osobných údajov osôb, ktoré ich využívajú a ktoré sú ich objektom. V spoločnosti rezonujú obavy zo zneužitia poskytovaných údajov. Napr. databázy DNA, ktoré len v minimálnej miere obsahujú DNA profily dobrovoľníkov, a to hlavne z obavy zo zneužitia takto uložených údajov v iných oblastiach života – poisťných či pracovnoprávných vzťahov (odhalenie dedičných náchylností k nádoro-

¹⁷ Legislatívny zámer zákona o použití analýzy deoxyribonukleovej kyseliny na účely trestného konania.

rovým ochoreniam). Nedôvera plyní najmä z nedostatku odborných vedomostí. Dôležitú úlohu v týchto prípadoch zohrávajú štátne inštitúcie, ktoré by mali v záujme „vyššieho cieľa“ informovať širokú verejnosť prostredníctvom propagačných materiálov, vhodnej reklamy o výhodách uchovávaní DNA profilov do budúcnosti.

Literatúra

1. DVOŘÁK M. a kol. *Úvod do soudnělékařské problematiky zdravotnického a trestního práva pro studenty lékařské fakulty*. Praha: Karolinum, 1996.
2. KVAPILOVÁ, H., DOGOŠI, M. *Soudní lékařství pro právníky a policisty*. 2. rozš. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007.
3. LONGAUER, F., BOBROV, N., IANNACCONE, S. *Súdne lekárstvo pre študentov práva*. Košice: Univerzita P. J. Šafárika, 2003.
4. MEGO, M. *Súdne lekárstvo I*. Nové Zámky: Psychoprof, 2001.
5. MUSIL, J. a kol. *Kriminalistika*. Praha: Naše vojsko, 1994.
6. MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK J. *Kriminalistika*. 2. rozš. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2004.
7. NĚMEC, M. *Kriminalistická taktika pro policisty*. Praha: Eurounion, 2004.
8. PORADA, V. a kolektív. *Kriminalistika*. Brno: CERM, 2001.
9. PORADA, V. a kolektív. *Kriminalistika*. Bratislava: Iura Edition, 2007.
10. RAK, R., KONRÁD, Z., MATYÁŠ, V., ŘÍHA Z. a kolektív. *Biometria a identita člověka*. Praha: Grada Publishing, 2008.
11. STRAUS, J. a kol. *Kriminalistická technika*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008.
12. STRAUS, J., PORADA, V. a kol. *Kriminalistická daktyloskopie*. Praha: Kriminalistický ústav Praha, Policie ČR, 2005.
13. STREJC, P. *Soudní lékařství pro právníky*. Praha: C. H. Beck, 2000.
14. STREJC, P. *Soudní lékařství pro právníky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 1991.
15. ŠIMOVČEK, I. a kolektív. *Kriminalistika*. Bratislava: Iura Edition, 2001.
16. VOREL, F. a kolektív. *Soudní lékařství*. Praha: Grada Publishing, 1999.

K TRESTNÉMU ČINU FALŠOVANIA A VYHOTOVENIA NEPRAVDIVEJ ZDRAVOTNEJ DOKUMENTÁCIE – TEORETICKOPRÁVNE A APLIKAČNÉ NÁHĽADY¹

THE CRIMINAL OFFENSE OF FALSIFICATION AND PREPARATION OF FALSE MEDICAL DOCUMENTATION – THEORETICAL LEGAL AND APPLICATION VIEWS

JUDr. Stanislav Mihálik, PhD.

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky, Univerzita
Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstrakt: Autor sa v predkladanom príspevku venuje pomerne recentnej právnej úprave trestného činu „Falšovanie a vyhotovenie nepravdivej zdravotnej dokumentácie“. Po viac ako roku účinnosti sa zamýšľa nielen nad teoreticko-právnymi východiskami danej právnej úpravy, ale primárne aj nad aplikačnými nedostatkami, ktoré sa v praxi vyskytujú. Okrem vlastnej trestnoprávnej analýzy predmetnej skutkovej podstaty sa zameriava aj na samotný legislatívny proces spojený s daným trestným činom, a to s akcentom na úskalia a problematické body, ktorým sa zákonodarca v procese prijímania danej skutkovej podstaty trestného činu nevyhol.

Abstract: In the presented article, the author deals with the relatively recent legal regulation of the criminal offense of falsification and preparation of false medical documentation. After more than a year of effectiveness, the author focuses not only on the theoretical and legal basis of the legislation, but also primarily the application shortcomings that occur in practice. In addition to its own criminal analysis of the subject matter of crime in question, he also focuses on the legislative process of adopting the crime, with an emphasis on the pitfalls and problematic points that the legislator did not avoid in the process of adopting the crime.

Kľúčové slová: ochrana života a zdravia, nullum crimen sine lege, zdravotná dokumentácia, falšovanie, neoprávnené vyhotovovanie, pozmeňovanie, využitie zdravotnej dokumentácie ako pravej.

¹ Tento príspevok vznikol za podpory vedeckého projektu VEGA č. 1/1791/20 „Zásady trestného práva hmotného vo vire času – 15 rokov od rekodifikácie trestných kódexov“.

Key words: Protection of life and health, nullum crimen sine lege, medical documentation, falsification, unauthorized production, modifying, use of medical documentation as genuine.

Úvod

Trestná politika štátu by mala byť schopná pružne reagovať na situácie vyskytujúce sa v spoločnosti, ktoré by mali byť postihované prostriedkami trestného práva. Ide však o kategóriu s veľmi jemnými hranicami, pretože rozširovanie množiny skutkových podstát trestných činov obsiahnutých v zákone č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný zákon“ alebo „TZ“) by malo byť prežarované zásadou subsidiarity trestnej represie s tým, že trestné právo by malo postihovať len tie najzávažnejšie zásahy do chránených záujmov.

Pomerne veľkú diskusiu vyvolal fakt, že s účinnosťou od 1. augusta 2019 došlo k zakotveniu novej skutkovej podstaty trestného činu „Falšovanie a vyhotovenie nepravdivej zdravotnej dokumentácie“. Na prvý pohľad by bolo možné povedať, že zákonodarca nesporne reagoval na množiace sa medializované prípady zásahov do zdravotnej dokumentácie osôb (najmä pre prípady, v ktorých boli zásahy do zdravotnej dokumentácie osôb vo forme dopisovania či „bielenia“ zistené v spojitosti s prešetrovaním smrti pacienta), na strane druhej sa však v odborných kruhoch otvorila otázka, či je takáto úprava potrebná (*ergo* či nie je možné postihovať predmetné druhy konaní prostredníctvom skutkových podstát trestných činov, ktoré sú už v Trestnom zákone obsiahnuté), či ňou nedochádza k nadmernej a neúnosnej kriminalizácii (osobitne vo vzťahu k zdravotníckym pracovníkom), resp. v prípade negatívnej odpovede na prvú otázku, akým spôsobom by malo vôbec dôjsť k vyšpecifikovaniu znakov predmetnej skutkovej podstaty trestného činu, aby mala v aplikačnej praxi svoj význam a zmysel. Predmetný vedecký príspevok by preto mal predstavovať kritický pohľad na uvedenú problematiku ako z hľadiska teoreticko-právneho, tak aj aplikačného, pričom je potrebné zdôrazniť, že autor nepredstavuje zástupcu ani jednej z názorových vetiev, ale nezávislého pozorovateľa predmetnej situácie, čo má vplyv na zvolené spracovanie problematiky.

1. Všeobecnejší teoreticko-právny vstup do problematiky

Trestný čin „Falšovanie a vyhotovenie nepravdivej zdravotnej dokumentácie“ (§ 352a TZ) zaradil zákonodarca do piateho dielu ôsmej hlavy osobitnej časti Trestného zákona medzi trestné činy proti poriadku vo verejných veciach, resp. medzi iné formy rušenia činnosti orgánov verejnej moci. Uvedené má význam z hľadiska vymedzenia druhového (resp. skupinového) objektu, pretože je tým vyjadrený záujem na nerušenom zabezpečení širokého spektra spoločenských vzťahov, resp. funkcií štátu, vo vzťahu k predmetnému dielu je vyjadrený záujem na zabezpečení ochrany orgánov verejnej moci pred neoprávnenými zásahmi. Sám zákonodarca v rámci dôvodovej správy zvýraznil,² že „...objektom tohto trestného činu je záujem na dôvere v pravosť a pravdivosť všetkých údajov v zdravotnej dokumentácii a ochrana údajov obsiahnutých v zdravotnej dokumentácii“.

Vzhľadom na uvedené platí, že objektom daného trestného činu *ipso facto* (a to ani z hľadiska sekundárneho objektu ochrany) prakticky nie je ani život, ani zdravie osôb (hoci falšovanie či pozmeňovanie zdravotnej dokumentácie by mohlo mať dosahy vo forme následkov danej povahy). Hoci bolo uvedené pomerne výrazne kritizované v pripomienkovom konaní, zákonodarca nepristúpil k trestnoprávnemu postihu následku v oblasti života alebo zdravia v rámci kvalifikovaných skutkových podstát ods. 2 až 5 (zrejme s ohľadom na to, že konania s takýmito následkami je možné postihovať práve prostredníctvom iných skutkových podstát trestných činov naprieč Trestným zákonom).

Vychádzajúc z uvedeného, samotné *ratio* zakotvenia takto formulovanej a nastavenej skutkovej podstaty trestného činu do katalógu trestných činov bolo, že takéto konanie (sledujúc vymedzený objekt) spočívajúce vo falšovaní a zásahoch do zdravotnej dokumentácie nebolo možné v rovine trestného práva postihnúť. Predmetná skutková podstata trestného činu bola odbornou verejnosťou odmietaná (okrem iného) s tým argumentom, že konanie spo-

² K tomu pozri Dôvodová správa k návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony [online]. [cit. 2020-10-15].

Dostupné z: https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy?p_p_id=processDetail_WAR_portletset&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column2&p_p_col_count=1&_processDetail_WAR_portletset_idact=10&_processDetail_WAR_portletset_action=files&_processDetail_WAR_portletset_cisloLP=LP%2F2019%2F98&_processDetail_WAR_portletset_startact=1549546234000

čívajúce v alternatívach falšovania a neoprávneného vyhotovovania zdravotnej dokumentácie (s následným využitím pred príslušným orgánom verejnej moci) je postihnutelné Trestným zákonom, pomerne konštantne sa v rôznych prameňoch objavovali argumenty, že využiteľný je na dané prípady trestný čin podvodu, poškodzovania cudzích práv či poškodenie zdravia (resp. iné).³ Pokiaľ nahliadneme na uvedené skutkové podstaty, jednoduchou dedukciou možno odvodiť, že hoci tieto prípadne postihujú určitú sféru konaní, ktoré by mohli spadať aj pod množinu trestného činu „Falšovanie a vyhotovenie nepravdivej zdravotnej dokumentácie“, tieto nemožno jednoznačne stotožňovať. Najmä nie za predpokladu, ak si zákonodarca vymedzil ako objekt záujem na riadnom a nenarušenom vedení údajov zdravotnej dokumentácie. Je potrebné si uvedomiť, že trestný čin poškodenie zdravia v zmysle § 162 TZ je koncipovaný ako ohrozovací [§ 162 ods. 1 písm. a) a c)], resp. poruchový trestný čin [§ 162 ods. 1 písm. b)], avšak vo vzťahu k zdraviu, resp. životu iného. Nerieši a nepostihuje zásahy do zdravotnej dokumentácie, pokiaľ by sa tieto neprejavili v podobe zásahu (resp. ohrozenia) zdravia či života iného. Obdobná situácia vzniká v súvislosti s pertraktovaným trestným činom podvodu, v danom rámci je potrebné si opätovne uvedomiť, že ide o majetkový trestný čin, pričom zákonným znakom skutkovej podstaty vo forme následku je v základnej skutkovej podstate trestného činu v zmysle § 221 TZ malá škoda. A obdobne by sme mohli pokračovať. Z hľadiska čiastkového záveru teda uvádzame, že prípady neoprávnených zásahov do zdravotnej dokumentácie iného boli prostredníctvom Trestného zákona postihnutelné nanajvýš čiastočne, a to za predpokladu, že takéto konanie napĺňalo skutkovú podstatu niektorého zo spomínaných trestných činov. Platí však, že v týchto prípadoch vystupoval záujem na riadnom vedení zdravotnej dokumentácie maximálne ako sekundárny objekt, ktorý netvoril obligatórny znak spomínaných skutkových podstat, ale mohol byť prítomný v určitej skupine prípadov.

Na danom mieste je rovnako potrebné uviesť, že konanie spojené s falšovaním, pozmeňovaním, prípadne neoprávneným vyhotovovaním zdravotnej dokumentácie nie je možné kvalifikovať ani ako trestný čin falšovanie a pozmeňovanie verejnej listiny, úradnej pečate, úradnej uzávery, úradného znaku a úradnej značky, pretože zdravotná dokumentácia (v zmysle ako ju vníma

³ Pozri napr. PAVLÍK, J. *Trestný čin falšovania a vyhotovovania nepravdivej zdravotnej dokumentácie* [online]. [cit. 2020-10-17]. Dostupné z: <https://www.medipravník.sk/pravne-clanky/trestny-cin-falšovania-a-vyhotovovania-nepravdivej-zdravotnej-dokumentacie-581/>

§ 17 a nasl. zákona č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o zdravotnej starostlivosti“) nie je verejnou listinou v zmysle Trestného zákona. Pre potreby Trestného zákona sa v zmysle § 131 ods. 4 TZ rozumie verejnou listinou „*písomnosť vydaná na základe zákona štátnym orgánom alebo iným orgánom verejnej moci v rámci jeho pôsobnosti, ktorá zakladá, mení alebo ruší práva alebo povinnosti alebo osvedčuje ich vznik, zmenu alebo zánik, alebo osvedčuje totožnosť osoby alebo veci, ich stav, vlastnosti alebo spôsobilosť alebo právom chránené záujmy*“. V zmysle judikatúry je verejnou listinou napríklad potvrdenie lekára o pracovnej neschopnosti (k tomu pozri R 17/1975) alebo potvrdenie lekára o zdravotnom stave chorého člena rodiny (k tomu pozri R14/1984), nie však zdravotná dokumentácia ako taká, pretože nejde o skutočnosť, ktorá je spôsobilá preukázať skutočnosť právne závažnú. Zdravotná dokumentácia má často povahu listiny, ktorá je kopírovaná, resp. v prípade straty takejto dokumentácie nebýva dôvod na to, aby nebola vydaná dokumentácia nová.

Ak teda vychádzame z predpokladu zákonodarcu, že implicitné postihovanie manipulácie s údajmi (ktoré sú obsiahnuté v zdravotnej dokumentácii) v Trestnom zákone absentovalo, tu môžeme len súhlasiť. Tým však nie je nijakým spôsobom zodpovedaná otázka, či takáto skutková podstata (resp. skutková podstata s takým vymedzením) prechádza akýmsi testom v súvislosti so zásadou subsidiarity trestnej represie, teda či je nevyhnutné, aby bolo takéto konanie postihované ako trestný čin. Uvedené sa len zvýrazňuje v súvislosti s tým, že takémuto konaniu nekorešponduje žiadny priestupok, resp. správny delikt (na myslí máme správne delikty materiálne zodpovedajúce predmetnému trestnému činu v pravom zmysle slova neopomínajúc fakt, že Úrad pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou disponuje v prípadoch zásahov do zdravotníckych záznamov možnosťou uložiť pokutu, prípadne odobrať povolenie na poskytovanie zdravotnej starostlivosti). Domnievame sa, že tak, ako to bolo už v mnohých prípadoch v minulosti, na uvedené dá odpoveď až samotná aplikčná prax. Dovolíme si však dodať, že trestná politika štátu by nemala fungovať na princípe pokus – omyl, resp. účelovosť (a použiteľnosť) skutkových podstát trestných činov by nemala byť podriadená politickým cieľom. V súvislosti s uvedeným trestným činom sa napĺňa skôr práve opačný scenár, po viac ako roku účinnosti predmetnej úpravy v Trestnom zákone (stav k 30. septembru 2020) možno uviesť, že štatistiky kriminality v Slovenskej republike vyka-

zujú za dané obdobie nulovú incidenciu predmetného trestného činu.⁴ Na uvedené môže mať z hľadiska logiky veci dosah aj to, že hoci je takáto skutková podstata aplikačnou praxou vyžadovaná, zákonodarca zvolil jej nesprávne, resp. nefunkčné vymedzenie. Práve spomenuté bude predmetom ďalšej časti príspevku.

2. Pomerne kriticky k trestnoprávnej charakteristike trestného činu „Falšovanie a vyhotovenie nepravdivej zdravotnej dokumentácie“

V zmysle trestnoprávnej charakteristiky vymedzeného trestného činu nahliadneme nielen na účinné znenie, ale aj na znenie, ktoré bolo zákonodarcom predložené na medzirezortné pripomienkovanie a ktoré bolo aj s ohľadom na pomerne rozsiahle pripomienky zásadne prepracované (nie však v súvislosti s akceptovaním zásadných pripomienok niektorých pripomienkujúcich subjektov, ktoré žiadali úplné vypustenie predmetnej skutkovej podstaty trestného činu z novely Trestného zákona).

Hoci ide o pomerne netradičný prístup (na myslí máme analýzu právnej úpravy, ktorá v konečnom dôsledku bola zmenená a nestala sa súčasťou Trestného zákona), domnievame sa, že práve na komparácii pôvodného návrhu a návrhu, ktorý bol neskôr prijatý a stal sa účinným, je možné poukázať na principiálne nedostatky danej právnej úpravy.

V prvom rade platí, že prvá verzia predmetného trestného činu predloženého do pripomienkového konania bola nastolená pod podstatne iným názvom „Falšovanie a pozmeňovanie zdravotnej dokumentácie“.⁵ Hoci sa uvedené javí ako synonymické pomenovanie v porovnaní s neskôr prijatým pomenovaním

⁴ Štatistika kriminality v Slovenskej republike za rok 2019 a 2020. Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky. Stav k 30. septembru 2020 [online]. [cit. 2020-10-15]. Dostupné z: <https://www.minv.sk/?statistika-kriminality-v-slovenskej-republike-xml>

⁵ K tomu pozri Dôvodová správa k návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony [online]. [cit. 2020-10-15]. Dostupné z: https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy?p_p_id=processDetail_WAR_portletset&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-2&p_p_col_count=1&_processDetail_WAR_portletset_idact=10&_processDetail_WAR_portletset_action=files&_processDetail_WAR_portletset_cisloLP=LP%2F2019%2F98&_processDetail_WAR_portletset_startact=1549546234000

predmetného trestného činu, v ďalšom texte poukážeme na opak. Platí, že prvotný návrh bol koncipovaný v rámci dvoch základných skutkových podstát,⁶ kým prvá zo skutkových podstát bola koncipovaná vo vzťahu k všeobecnému subjektu, druhá zo základných skutkových podstát sa vzťahovala na špeciálny subjekt, a to vo vzťahu k lekárovi alebo inému zdravotníckemu pracovníkovi.⁷ Zákonodarca nevyužil postihnutie vymedzeného konania spáchaného zdravotníckym pracovníkom prostredníctvom kvalifikovanej skutkovej podstaty (ako je to v rámci neskôr prijatej a v súčasnosti účinnej právnej úprave) z toho dôvodu, že tieto základné skutkové podstaty boli z hľadiska trestno-právnej charakteristiky vymedzené podstatne odlišne.

Pôvodne navrhovaná úprava v rámci prvého odseku prakticky kopírovala znenie základnej skutkovej podstaty trestného činu „Falšovanie a pozmeňovanie verejnej listiny, úradnej pečate, úradnej uzávery, úradného znaku a úradnej značky“ v zmysle § 352 ods. 1 TZ (ako už bolo uvedené v texte, zdravotná dokumentácia nepredstavuje verejnú listinu v zmysle § 131 ods. 4 TZ), ergo obsahovala dve aliney konaní, na strane jednej vlastné konanie páchatela v súvislosti s falšovaním, resp. podstatným pozmenením obsahu zdravotnej dokumentácie, na strane druhej konanie spočívajúce v tom, že si osoba nechala vyhotoviť takúto zdravotnú dokumentáciu (bez ohľadu na to, či išlo o jej zdravotnú dokumentáciu, alebo o zdravotnú dokumentáciu inej osoby). Vo vzťahu k obom alineám však platilo, že daný úmyselný trestný čin bol dokonaný už za predpokladu existencie pohnútky (resp. motívu) použiť takúto zdravotnú dokumentáciu ako pravú (resp. takáto pohnútka musela ku konaniu páchatela pristúpiť), hoci prvá alinea obsahovala aj alternatívu, že páchatel takúto

⁶ Uvedený návrh § 352a v dvoch základných skutkových podstatách znel (čl. 1 bod 20):

„(1) Kto falšuje zdravotnú dokumentáciu alebo podstatne pozmení jej obsah v úmysle použiť ju ako pravú, alebo ju použije ako pravú, alebo si ju nechá vyhotoviť s úmyslom použiť ju ako pravú, potrestá sa odňatím slobody až na dva roky.

(2) Kto ako lekár alebo iný zdravotnícky pracovník vyhotoví nepravdivú alebo hrubo skresľujúcu zdravotnú dokumentáciu alebo v nej zamlčí podstatné skutočnosti o zdravotnom stave svojom alebo iného, potrestá sa odňatím slobody až na tri roky.“

⁷ Trestný zákon vychádza v prípade pojmu zdravotný pracovník z § 27 zákona č. 578/2004 Z. z. o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti, zdravotníckych pracovníkoch, stavovských organizáciách v zdravotníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. To, že aj sám lekár je v zmysle naposledy spomenutého ustanovenia vnímaný ako zdravotnícky pracovník, naznačuje už použité vymedzenie „... lekár alebo iný zdravotnícky pracovník“.

zdravotnú dokumentáciu použije ako pravú⁸ (uvedené alternatívy sa potom líšia svojou závažnosťou, pretože použitie takejto zdravotnej dokumentácie ako pravej je rádovo závažnejším konaním v porovnaní s konaním, keď osoba falšovaním alebo pozmeňovaním zdravotnej dokumentácie ešte „len“ realizuje svoju pohnútku použiť takúto dokumentáciu ako pravú, hoci k tomu nemusí dôjsť, pretože z hľadiska dokonania trestného činu je to nepodstatné). Na danom mieste je potrebné zdôrazniť, že takáto schéma trestnoprávnej charakteristiky trestného činu (vychádzajúc zo spomenutého § 352 TZ) bola overená praxou a javila sa funkčne, hoci v procese pripomienkovania bola namietaná prílišná tvrdosť takéhoto vymedzenia, nerešpektujúc zásadu subsidiarity trestnej represie.

Takto vymedzená základná skutková podstata pôsobila konzistentne aj z hľadiska osobitnej časti Trestného zákona ako celku, vnímajúc použitú terminológiu vo vzťahu k manipulovaniu so zdravotnou dokumentáciou (hoci pojem „podstatne pozmeniť“ je sám osebe pojmom vágnym, pretože zákonodarca nepristúpil k vymedzeniu kritérií, ktorými by bolo možné podstatnosť pozmenenia náležite kvantifikovať, rovnaké spojenie využíva zákonodarca napríklad v zmysle § 352 TZ). Pokiaľ ide o popis procesu falšovania zdravotnej dokumentácie, zákonodarca vymedzil uvedené ako proces „*jej úplného vyhotovenia, ktoré má vyvolať dojem, ako by bola skutočne vydaná jednak príslušným zdravotníckym pracovníkom a jednak predpísaným spôsobom*“.⁹ Zákonodarca prakticky rešpektoval vnímanie pojmu falšovanie nastolené či už v zmysle § 270 TZ (trestný čin „Falšovanie, pozmeňovanie a neoprávnená výroba peňazí a cenných papierov“; falšovanie je v zmysle predmetnej skutkovej podstaty konštantne vnímané ako „...*akékoľvek vyhotovovanie slovenských alebo cudzozemských peňazí alebo cenných papierov bez zákonného oprávnenia. Nie je pri-*

⁸ Pod spojením „použiť ako pravú“ je potrebné vnímať použitie v takom zmysle, akým je použitie listín pravých (obdobne je možné použiť uvedené aj vo vzťahu k zdravotnej dokumentácii). K tomu pozri napr. BURDA, E., ČENTĚŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol. *Trestný zákon všeobecná časť: komentár 1. diel (§ 1 – 143)*. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 1165.

⁹ Pozri Dôvodová správa k návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony [online]. [cit. 2020-10-15]. Dostupné z: https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy?p_p_id=processDetail_WAR_portletsel&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-2&p_p_col_count=1&_processDetail_WAR_portletsel_idact=10&_processDetail_WAR_portletsel_action=files&_processDetail_WAR_portletsel_cisloLP=LP%2F2019%2F98&_processDetail_WAR_portletsel_startact=1549546234000

tom dôležité, či ich páchatel' vyhotovuje pre seba alebo inú osobu, a ani to, aký technologický postup bol použitý...“¹⁰) alebo § 352 TZ („Falšovanie a pozmeňovanie verejnej listiny, úradnej pečate, úradnej uzávery, úradného znaku a úradnej značky“; falšovanie je v zmysle predmetnej skutkovej podstaty konštantne vnímané ako „...úplné vyhotovenie nepravrej listiny, ktorá má vyvolať dojem listiny vydananej príslušným orgánom predpísaným spôsobom. Je irelevantné, či obsah falšovanej listiny zodpovedá skutočnosti, teda že sú na nej uvedené pravdivé údaje...“¹¹). Takéto vnímanie falšovania ako úplného vyhotovenia určitej veci alebo listiny je rešpektované aj doktrínou trestného práva, rovnako bolo pretavené aj do pôvodného znenia predmetnej skutkovej podstaty. Na strane druhej, zákonodarca zvolil alternatívu pozmeňovania obsahu zdravotnej dokumentácie, čím postihol prípady zásahov do obsahu zdravotnej dokumentácie (inak náležite a predpísaným spôsobom vydané), čo potvrdil aj zákonodarca v rámci dôvodovej správy, keďže uviedol, že „...pod pozmeňovaním zdravotnej dokumentácie sa rozumie vykonanie podstatnej zmeny obsahu, ako aj odstránenie určitých údajov obsiahnutých v zdravotnej dokumentácii, ...nie je podstatné, akým spôsobom sa zmena vykoná, či prepísaním údajov, ich doplnením, odstránením alebo vymazaním určitých údajov...“¹² Opätovne podotýkame, že takéto legislatívne nastavenie akceptuje konštantné vnímanie (a využitie) pojmu „pozmení“ doktrínou trestného práva, opätovne možno uviesť § 270 TZ („...pozmeňovaním sa rozumie vykonanie zmeny na pravých peniazoch a cenných papieroch, teda na peniazoch a cenných papieroch, ktoré boli pôvodne vydané ako peniaze, resp. cenné papiere v súlade so zákonom a na túto činnosť oprávnenými osobami...“¹³), rovnako tak § 352 TZ („...podstatným pozmenením obsahu verejnej listiny sa rozumie pozmenenie podstaty listiny, t. j. zmena tých údajov, skutočností, ktoré pravá listina osvedčuje, alebo zmena orgánu, ktorý listinu vy-

¹⁰ Napr. BURDA, E., ČENTĚŠ, J., KOLESÁR, J, ZÁHORA, J. a kol. *Trestný zákon všeobecná časť: komentár 1. diel* (§ 1 – 143). Praha: C. H. Beck, 2010, s. 753.

¹¹ Tamtiež, s. 1164.

¹² Pozri Dôvodová správa k návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony [online]. [cit. 2020-10-15]. Dostupné z: https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy?p_p_id=processDetail_WAR_portletset&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-2&p_p_col_count=1&processDetail_WAR_portletset_idact=10&processDetail_WAR_portletset_action=files&processDetail_WAR_portletset_cisloLP=LP%2F2019%2F98&processDetail_WAR_portletset_startact=1549546234000

¹³ Napr. BURDA, E., ČENTĚŠ, J., KOLESÁR, J, ZÁHORA, J. a kol. *Trestný zákon všeobecná časť: komentár 1. diel* (§ 1 – 143). Praha: C. H. Beck, 2010, s. 755.

dal. Nie je smerodajné, akým spôsobom sa vykoná táto zmena...¹⁴). Práve pod pozmenením je potom potrebné vnímať tie zásahy do zdravotnej dokumentácie, ktoré prakticky predstavovali dôvod zakomponovania danej skutkovej podstaty do katalógu osobitnej časti Trestného zákona (napríklad spomenuté „bielenie“, prípadne dopisovanie údajov v rámci záznamov zdravotnej dokumentácie). Domnievame sa, že takéto znenie skutkovej podstaty trestného činu by bolo v praxi využiteľné na všetky alternatívy prípadov, ktoré by v súvislosti so zásahmi do zdravotnej dokumentácie prichádzali do úvahy, resp. na účel, ktorý vo svojej podstate sledoval zákonodarca.

Druhá zo základných skutkových podstát prvého návrhu znenia predmetnej skutkovej podstaty bola s ohľadom na konštrukciu a využitie vágnych pojmov (bez konštantného právneho významu, napr. v súvislosti s pojmom „hrubo skresľujúca zdravotná dokumentácia“ alebo „podstatné skutočnosti o zdravotnom stave“) priamo v rámci pripomienkovania podrobená výraznej kritike a zákonodarca ju v navrhovanom znení vypustil (resp. celú skutkovú podstatu v rámci materiálneho prepracovania predmetného ustanovenia výrazne pozmenil).

Pokiaľ nahliadneme na prijaté znenie skutkovej podstaty „Falšovanie a vyhotovenie nepravdivej zdravotnej dokumentácie“, táto má s pôvodne navrhovanou úpravou určité spoločné rysy, rovnako však musíme dodať, že s ohľadom na uvádzaný výklad konštantne vnímaných právnych pojmov sa zdá byť jej aplikovateľnosť (v intenciách, ako ju zamýšľal zákonodarca) pomerne problematická.

V prvom rade je potrebné povedať, že zákonodarca upravil uvedený trestný čin v rámci jednej základnej¹⁵ a štyroch kvalifikovaných skutkových podstát, pričom postihovanie špeciálneho subjektu (t. j. zdravotníckeho pracovníka v intenciách vnímania, ako je uvedené v predchádzajúcom texte), ktorý by sa dopustil falšovania alebo vyhotovenia zdravotnej dokumentácie, ponechal právne na kvalifikovanú skutkovú podstatu (vychádzajúc z vyššej závažnosti takéhoto konania).

¹⁴ Tamtiež, s. 1165.

¹⁵ Predmetná základná skutková podstata v zmysle § 352a ods. 1 TZ znie:

„Kto falšuje zdravotnú dokumentáciu alebo zámerne vyhotoví nepravdivú zdravotnú dokumentáciu v úmysle použiť ju ako pravú v konaní pred orgánom verejnej moci, alebo ju použije ako pravú v konaní pred orgánom verejnej moci, alebo kto si nechá takúto zdravotnú dokumentáciu vyhotoviť v úmysle použiť ju ako pravú v konaní pred orgánom verejnej moci, alebo použije takúto zdravotnú dokumentáciu ako pravú v konaní pred orgánom verejnej moci, potrestá sa odňatím slobody až na dva roky.“

Z hľadiska analýzy danej skutkovej podstaty možno uviesť, že táto upravuje objektívnu stránku v dvoch alineách, opätovne sa prvá alinea (ako v pôvodnom znení) dotýka alternácie vlastného konania páchatela (prostredníctvom falšovania alebo zámerného vyhotovenia nepravdivej zdravotnej dokumentácie), druhá alinea upravuje alternatívne prípady, keď si páchatel nechá takúto zdravotnú dokumentáciu vyhotoviť (a to bez ohľadu na to, či je takáto dokumentácia určená pre jeho vlastnú osobu, alebo pre niekoho iného). Rovnako pre obe aliny platí, že trestný čin je dokonaný už za predpokladu, že falšovanie alebo zámerné vyhotovenie nepravdivej zdravotnej dokumentácie je realizované na základe pohnútky „použiť zdravotnú dokumentáciu ako pravú pred orgánom verejnej moci“, a teda pre dokonanie daného trestného činu je irelevantné, či bude takáto zdravotná dokumentácia aj reálne použitá. Druhá alternatíva pokrýva prípady, keď je takáto zdravotná dokumentácia použitá ako pravá pred orgánom verejnej moci, na danom mieste je však potrebné dodať, že takáto situácia musí byť pokrytá zavinením páchatela (*ergo* aspoň nepriamym úmyslom), teda že páchatel bol prinajmenšom uzrozumený s tým, že ide o falošnú alebo nepravdivú zdravotnú dokumentáciu. Ako už bolo uvedené, spáchanie predmetného trestného činu prichádza do úvahy len vo vzťahu k verejnej listine, s ktorou bolo manipulované vymedzeným spôsobom v rámci realizácie pohnútky použiť ju pred orgánom verejnej moci, resp. ktorá bola pred orgánom verejnej moci použitá.

Pokiaľ ide o problematickú časť danej základnej skutkovej podstaty trestného činu, ktorá môže mať podľa nášho názoru významný dosah na aplikačnú rovinu, táto sa týka alternatívy v rámci objektívnej stránky uvedeného trestného činu, konkrétne máme na mysli spojenie „... falšovanie zdravotnej dokumentácie alebo zámerné vyhotovenie nepravdivej zdravotnej dokumentácie...“. Problém vzniká v súvislosti s použitými spojeniami (resp. v kontexte ich konštantného vnímania v komparácii s vnímaním, ktoré ponúka dôvodová správa). V texte sme už ponúkli konštantné vnímanie pojmu falšovanie v podmienkach osobitnej časti Trestného zákona. Len pre komplexnosť zopakujeme, že toto je vnímané ako úplné vyhotovenie listiny, prípadne aj zdravotnej dokumentácie, prakticky ide o prípady neoprávneného vytvorenia novej zdravotnej dokumentácie. V kontraste s tým dôvodová správa (ako právne nezáväzný dokument) vníma význam pojmu falšovanie na danom mieste oveľa extenzívnejšie, a to ako „... úplné alebo čiastkové neoprávnené vyhotovenie, ktoré má vyvolať dojem, ako by bola skutočne vydaná jednak príslušným zdravotníckym pracovníkom a jednak predpísaným spôsobom, pričom nie je podstatné, akým

spôsobom sa falšovanie vykoná, či prepísaním, resp. zmenou údajov, ich doplnením, odstránením alebo vymazaním určitých údajov...“). Vo svojej podstate takéto vnímanie pojmu falšovanie zahŕňa aj konanie páchatela vo forme pozmeňovania obsahu (aj v prípade daného pojmu sme jeho konštantné vnímanie doktrínou a aplikačnou praxou vymedzili v predchádzajúcom texte). Na danom mieste je potom potrebné konštatovať, že z prísne formálneho hľadiska ide o nenáležitú rozširovanie významu pojmu falšovanie dôvodovou správou (pretože toto je potom potrebné vnímať nielen ako vyhotovenie novej zdravotnej dokumentácie, ale aj zásahy do už existujúcej zdravotnej dokumentácie, ktorá bola vyhotovená náležitým spôsobom), pričom takéto vnímanie nie je opodstatnené ani koncepciou osobitnej časti Trestného zákona (pretože skutkové podstaty, ktoré sme využili v rámci komparácie obsahujú ako alternatívy falšovanie, tak aj pozmenenie), ani konštantnou doktrínou. V konečnom dôsledku takéto vymedzenie skutkovej podstaty trestného činu pôsobí chaoticky a *ipso facto* (bez poznania a vnímania dôvodovej správy) postihuje len vlastné prípady falšovania zdravotnej dokumentácie vo forme jej vyhotovenia ako celku.¹⁶ Takýmto vnímaním by sme prakticky dospeli do argumentačného štádia, kedy by nebolo možné postihovať prípady „bielenia“ zdravotnej dokumentácie, resp. manipuláciu s inak oprávnenou vyhotovenou zdravotnou dokumentáciou, pretože limitom by bola zásada *nullum crimen sine lege* (resp. *nullum crimen sine lege certa*, teda s ohľadom na záujem na určitosti trestnoprávnej normy). Domnievame sa, že hoci nepochybne dosiahnutie daného stavu nebolo záujmom zákonodarcu, *de facto* je takýto stav platný a účinný, a teda daná skutková podstata neposkytuje univerzálnu odpoveď prostredníctvom trestnoprávneho postihu v súvislosti s celou množinou prípadov, keď dochádza k manipulácii so zdravotnou dokumentáciou.

¹⁶ V danom rámci je však možné poukázať na azda jediné komentované znenie § 352a TZ, ktoré vníma falšovanie zdravotnej dokumentácie v predmetných intenciách ako „... úplné alebo čiastočné vyhotovenie neoprávnenou osobou, ktoré je spôsobilé vyvolať dojem, že bolo vyhotovené riadne a v súlade s príslušnými právnymi predpismi zodpovednou osobou...“. K tomu pozri NOVOCKÝ, J. *Eurokódex komentár zákona č. 300/2005 Z. z. K § 352*. [online]. [cit. 2020-10-15]. Dostupné z: <https://www.epi.sk/eurokodex-komentovane-ustanovenie/Eurokodex-komentar-k-p-352a-zakona-300-2005-Z-z.htm> V konečnom dôsledku však ide o nič nehovoriace vymedzenie, ktoré hoci naznačuje, že pojem falšovanie je potrebné vnímať extenzívnejšie (a to prostredníctvom čiastočného vyhotovenia), nedáva absolútne žiadnu odpoveď na to, aký je právny základ takéhoto uvažovania a vnímania. Podľa nášho názoru ide o nanajvýš pragmatický výklad, ktorý má nesporne základ práve v dôvodovej správe.

Uvedený nedostatok (teda chýbajúcu alternatívu v podobe pozmeňovania zdravotnej dokumentácie) neposkytuje podľa nášho názoru ani alternatíva spočívajúca vo vyhotovení nepravdivej zdravotnej dokumentácie, pretože opätovne predstavuje prípad úplného vyhotovenia nepravdivej dokumentácie (a nie zásahy do už existujúcej dokumentácie). Keďže ide v intenciách osobitnej časti Trestného zákona o nové spojenie, jeho význam je možné nachádzať aj v zmysle dôvodovej správy k predkladanému zákonu, a to ako „*neuvedenie, resp. zamlčanie určitých údajov alebo uvedenie klamlivých (nesprávnych) údajov v zdravotnej dokumentácii, ktoré nezodpovedajú skutočnému stavu*“. Takéto vnímanie sa však javí problematicky, pretože sa vymyká vnímaniu pojmu vyhotoviť v bežnom jazyku, v danej alinei je aplikačne použiteľná azda len za predpokladu, keď osoba uvedie klamlivé údaje, prípadne určité údaje zamlčí, v súvislosti s vyplňaním rôznych druhov tlačív, ktoré je možné vnímať ako zdravotnú dokumentáciu. Za predpokladu, že osoba takéto údaje (klamlivé alebo zamlčané) nadiktuje príslušnému zdravotníckemu pracovníkovi, zrejme pôjde o alternatívu, že si nechá takúto zdravotnú dokumentáciu vyhotoviť (hoci bez vedomosti zdravotníckeho pracovníka), o trestný čin pôjde za predpokladu, že neabsentuje pohnútkou využiť takúto zdravotnú dokumentáciu ako pravú.

Domnievame sa, že pokiaľ má predmetná skutková podstata pokrývať všetky alternatívy prípadov manipulovania so zdravotnou dokumentáciou, ako bolo vymedzené k dôvodovej správe k návrhu novely Trestného zákona, právne najčistejšie sa javí alternatíva „...[Kto] *falšuje, podstatne pozmení zdravotnú dokumentáciu alebo zámerne vyhotoví nepravdivú zdravotnú dokumentáciu*“, a to s odôvodnením, ako bolo uvedené v predchádzajúcom texte.

V spojitosti s predmetným znením skutkovej podstaty trestného činu nás nanajvýš zaujalo použitie termínu „zámerne“. Z hľadiska využiteľnosti je slovo zámer v príslušnom gramatickom tvare obsiahnuté naprieč Trestným zákonom len na troch miestach (pričom jedno z použití je v spojitosti s jednotiacim zámerom páchatela, ktoré je vnímané ako *terminus technicus*). Vychádzame z toho, že zákonodarca zvolil dané vymedzenie subjektívnej stránky v zmysle znenia skutkovej podstaty, hoci aj bez použitia slova zámerne by šlo v zmysle § 17 TZ o úmyselný trestný čin. Takýto termín (hoci synonymický s termínom úmyselne¹⁷) pôsobí pomerne rušivo a najmä v spojitosti s laickou verejnosťou

¹⁷ Slovníkový portál Jazykovedného ústavu L. Štúra SAV, termín „zámerne“ [online]. [cit. 2020-10-15]. Dostupné z: <https://slovník.juls.savba.sk/?w=z%C3%A1merne&s=exact&c=zbfo&cs=&d=ksj4&d=psp&d=ssj&d=order&d=scs&d=sss&d=peciar&d=h>

by mohol pôsobiť problematicky. Z hľadiska materiálneho totiž nemá žiadny osobitný význam, rovnako tak nie z hľadiska legislatívno-technického.

3. K aplikáčnym dosahom a východiskám

Základná kritika spojená s predmetným trestným činom je založená na tom, že samotné zakotvenie skutkovej podstaty do Trestného zákona nezohľadňuje požiadavku na subsidiaritu trestnej represie, a to, že k postihovaniu prostredníctvom prostriedkov trestného práva, ktoré je možné vnímať ako zásahy najintenzívnejšie, by mali prichádzať do úvahy až v tom prípade, keď prostriedky iných právnych odvetví nie sú funkčné, resp. použiteľné na dané prípady. Domnievame, že ide o skutkovú podstatu z tej kategórie trestných činov, ktorá bude neustále predmetom verejnej diskusie, vzhľadom na využiteľnosť, resp. s ohľadom na to, či má byť vôbec skutková podstata v danom zmysle súčasťou Trestného zákona. Je potrebné vychádzať z toho, že pokiaľ je určité konanie postihované napríklad len prostriedkami správneho práva (napríklad v podobe správnych deliktov), nie je tým nijakým spôsobom degradované, prípadne takéto porušovanie zákona nemožno vnímať len ako určitý sekundárny spoločenský problém.

Problém v spojitosti s daným trestným činom, ako je už popísaný, vzniká najmä z toho ohľadu, že objekt trestného činu smeruje k zabezpečeniu vedenia riadnej a úplnej zdravotnej dokumentácie (resp. k ochrane finančných záujmov štátu), domnievame sa, že potlačením záujmu na ochrane života a zdravia tým, že predmetná skutková podstata nevníma život a zdravie ani ako sekundárny objekt ochrany, sa stráca aj samotná účelovosť takejto skutkovej podstaty,¹⁸ najmä pokiaľ vnímame riadne vedenie zdravotnej dokumentácie ako jednu z podmnožín ochrany života a zdravia. Domnievame sa, že pokiaľ má byť manipulácia so zdravotnou dokumentáciou trestnoprávne postihovaná, malo by to tak byť len za predpokladu, že takýto zásah bol príčinou zásahu do života, zdravia či majetku pacienta (resp. následok v danej sfére pacienta bol v preukázateľnej príčinnej súvislosti s manipuláciou v záznamoch zdravot-

ssjV&d=berolak&d=nounb&d=orient&d=locutio&d=obce&d=priezviska&d=un&d=pskcs&d=psken#

¹⁸ Pozri napr. KONEČNÝ, R. *Falšovanie a pozmeňovanie zdravotnej dokumentácie* [online]. [cit. 2020-10-15]. Dostupné z: <https://eduprofipharm.sk/userfiles/periodicals/15/Falsovaniemedicus1-1.pdf>

nej dokumentácie). Je nesporné, že ide o otázku, na ktorú dáva odpoveď trestná politika štátu, avšak vychádzame z toho, že nadmerná kriminalizácia konaní, ktoré by mohli byť postihované prostriedkami iných právnych odvetví, nie je pre trestné právo správnu cestou.

Druhým základným aplikačným problémom je podľa nášho názoru samotné dokazovanie skutočností, ktoré ustanovuje predmetná skutková podstata trestného činu. Pokiaľ vnímame zdravotnú dokumentáciu ako subjektívny popis zdravotného stavu pacienta lekárom (pričom zdravotný stav je potrebné vnímať ako skutočnosť v čase sa meniacu), ktorý je navyše tvorený okrem iného subjektívnym vnímaním pacienta a popisom jeho problémov, takýto zápis sa môže ukázať časom ako nepravdivý, nepresný. Lekári sa v prípadoch záchrany života musia rozhodovať veľmi rýchlo, práve na základe zdravotnej dokumentácie, naozaj nevzniká priestor na to, aby lekár posudzoval pravosť obsahu predloženej zdravotnej dokumentácie. Sme si istí, že prípadné neopodstatnené (avšak pacientmi vnímané ako oprávnené) zatahovanie lekárov a iných zdravotníckych pracovníkov do trestných konaní v uvedených prípadoch nie je to, čo zákonodarca zakotvením trestného činu sledoval, navyše za stavu, keď sa do popredia dostáva elektronické vedenie zdravotnej dokumentácie (k formám vedenia zdravotnej dokumentácie pozri primárne § 20 zákona o zdravotnej starostlivosti).

Záver

Záverom možno zhodnotiť, že účel zákonodarcu, ku ktorému prijatím danej právnej úpravy smeroval, prakticky nebol naplnený. Hoci úloha trestnej politiky štátu (prípadne politické ciele) naplnená bola, výsledný efekt sa nedostavil.

S trestným činom „Falšovanie a vyhotovenie nepravdivej zdravotnej dokumentácie“ je spojených mnoho problémov, na ktoré sme poukázali v samotnom texte príspevku, a to ako z hľadiska teoreticko-právneho, tak aj aplikačného. Domnievame sa, že prijatie predmetnej právnej úpravy by si vyžadovalo ešte hlbšiu odbornú diskusiu. Okrem samotného znenia takejto skutkovej podstaty (aplikovateľného pre prax) by sa mal zákonodarca zamyslieť predovšetkým nad tým, či takouto úpravou prežaruje zásada subsidiarity trestnej represie.

Literatúra

1. BURDA, E., ČENTĚŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol. *Trestný zákon všeobecná časť: komentár 1. diel (§ 1 – 143)*. Praha: C. H. Beck, 2010. 1106 s. ISBN 978-80-7400-324-0.
2. BURDA, E., ČENTĚŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol. *Trestný zákon osobitná časť: komentár 2. diel (§ 144 – 440)*. Praha: C. H. Beck, 2011. 1568 s. ISBN 978-80-7400-394-3.
3. Dôvodová správa k návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony [online]. [cit. 2020-10-15]. Dostupné z: https://www.slov-lex.sk/legislativneprocesy?p_p_id=processDetail_WAR_portletsel&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-2&p_p_col_count=1&_processDetail_WAR_portletsel_idact=10&_processDetail_WAR_portletsel_action=files&_processDetail_WAR_portletsel_cisloLP=LP%2F2019%2F98&_processDetail_WAR_portletsel_startact=1549546234000
4. KONEČNÝ, R. *Falšovanie a pozmeňovanie zdravotnej dokumentácie* [online]. [cit. 2020-10-15]. Dostupné z: <https://eduprofipharma.sk/userfiles/periodicals/15/FalsovaniemedicusI-1.pdf>
5. NOVOCKÝ, J. *Eurokódex komentár zákona č. 300/2005 Z. z. K § 352a* [online]. [cit. 2020-10-15]. Dostupné z: <https://www.epi.sk/eurokodex-komentovane-ustanovenie/Eurokodex-komentar-k-p-352a-zakona-300-2005-Z-z.htm>
6. PAVLÍK, J. *Trestný čin falšovania a vyhotovovania nepravdivej zdravotnej dokumentácie* [online]. [cit. 2020-10-17]. Dostupné z: <https://www.medipravnik.sk/pravne-clanky/trestny-cin-falsovania-a-vyhotovovania-nepravdivej-zdravotnej-dokumentacie-581/>
7. Slovníkový portál Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV, termín „zámerne“ [online]. [cit. 2020-10-15]. Dostupné z: <https://slovník.juls.savba.sk/?w=z%C3%A1merne&s=exact&c=zbff0&cs=&d=kssj4&d=psp&d=sssj&d=orter&d=scs&d=sss&d=peciar&d=hssjV&d=ber nolak&d=noun db&d=orient&d=locutio&d=obce&d=priezviska&d=un&d=pskcs&d=psken#>
8. Štatistika kriminality v Slovenskej republike za rok 2019 a 2020. Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky. Stav k 30. septembru 2020 [online]. [cit. 2020-10-15]. Dostupné z: <https://www.minv.sk/?statistika-kriminality-v-slovenskej-republike-xml>

VPLYV INŠTITUCIONALIZMU V SYSTÉME OCHRANY OBETÍ

THE IMPACT OF INSTITUTIONALISM IN THE VICTIMS PROTECTION SYSTEM

npor. PhDr. Mgr. Ján Berky

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

stržm. Mgr. Bc. Katarína Jánošíková

Akadémia Policajného zboru v Bratislava

Abstrakt: Zákon o obetiach trestných činov č. 274/2017 Z. z. v znení neskorších noviel reaguje na potrebu spoločnosti chrániť obeť trestných činov dôslednejšie, adresnejšie a odbornejšie. V príspevku sa venujeme téme inštitucionalizmu z hľadiska systému ochrany obetí, pod ktorým môžeme rozumieť komplexný prístup inštitúcii a inštitútov k problematike ochrany obetí. Konštruktívnej kritike podrobujeme nedokonalosť niektorých legislatívnych inštitútov a identifikujeme činitele a faktory, ktoré ju spôsobujú. Upozorňujeme na aplikačnú prax zákona o obetiach, ktorá vyžaduje legislatívne úpravy, a to najmä z hľadiska príslušníkov polície, ktorí prichádzajú dennodenne do kontaktu s obeťami trestných činov. Teoretické východiská definujeme na základe odbornej literatúry, a to najmä z diela Ota Weinbergera, Inštitucionalizmus. Nová teória konania, práva a demokracie. Zistené poznatky a odporúčania definujeme v závere článku.

Abstract: Act on Victims of Crime 274/2017 coll. as amended, responds to society's need to protect victims of crime more rigorously, addressably and professionally. In this paper we deal with the topic of institutionalism in terms of the system of protection of victims, by which we can understand the comprehensive approach of institutions and institutes to the issue of protection of victims. We subject the imperfections of some legislative institutes to constructive criticism and identify the factors and factors that cause it. We draw attention to the application practice of the Victims Act, which requires legislative amendments from the point of view of police officers who come into contact with victims of crime on a daily basis. We define the theoretical basis on the basis of professional literature, especially the works of Ot Weinberger, Institutionalism, New Theory of Procedure, Law and Democracy. We'll define the findings and recommendations at the end of the article.

Kľúčové slová: inštitucionalizmus, inštitút, inštitúcia, obeť trestného činu, ochrana obetí.

Key words: Institutionalism, institute, institution, victim of crime, protection of victims

Úvod

Ochrana obetí trestných činov je v Slovenskej republike ešte stále vo vývoji. Zákon o obetiach trestných činov bol prijatý pred necelými tromi rokmi a od začiatku jeho kreovania sa odborná obec dostávala do frekventovanej polemiky, nadväzujúc na existujúce právne normy. Problematika obetí trestných činov bola podrobená praktickému overovaniu, pričom v praxi priniesla mnohé otázky súvisiace s aplikáciou jednotlivých ustanovení tohto zákona. Medzi závažné problémy teoreticko-empirického charakteru patrí inštitucionálny činiteľ v samotnom procese ochrany obetí.

Pod systémom ochrany obetí môžeme chápať zjednotenie všetkých zúčastnených subjektov, ktoré sa podieľajú akoukoľvek účasťou na ochrane obetí trestných činov. V súvislosti s ochranou obetí by sme mali v čo najväčšej miere zabezpečiť ochranu tých osôb, ktorých potreba chrániť je taká dôležitá, že je postavená na jednej z najvyšších medzinárodných až celosvetových priečok. Problematika obetí trestných činov, ich ochrany, podpory je komplikovaný systém, ktorý si myslíme, že vyžaduje komplexný prístup a kooperáciu odborných subjektov, ktoré tento spomínaný prístup vytvárajú. V článku vymedzíme len niektoré subjekty, ktoré sú z nášho pohľadu dôležité v procese trestného konania, ktoré je podľa nášho názoru formálnym, elementárnym východiskovým a zákonným prostriedkom na získanie statusu obeť trestného činu.

1. Teoretické východiská

Zákonu č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov (ďalej len „ZoOTČ“) a o zmene a doplnení niektorých zákonov predchádzalo nasledujúce: Rada Európskej únie prijala 15. marca 2001 rámcové rozhodnutie o postavení obetí v trestnom konaní a v roku 2004 smernicu 2004/80/ES z 29. apríla 2004 o odškodňovaní obetí trestných činov v cezhraničných situáciách. Prijatím Lisabonskej zmluvy sa problematika obetí upravila aj v primárnom práve EÚ. Následne bola prijatá smernica 2011/99/EÚ z 13. decembra 2011 o európskom ochrannom príkaze a smernica 2012/29/EÚ, ktorou sa ustanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov. Zákonom o obetiach sa vykonáva transpozícia smernice 2012/29/EÚ, ktorou sa ustanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných či-

nov a smernice 2004/80/ES o odškodňovaní obetí trestných činov.¹ ZoOTČ je účinný od 1. januára 2018.

Vznik zákona o obetiach trestných činov bol očakávaným dokumentom, pričom samotná potreba jeho vzniku vychádzala z viacerých smerov. Prvým bolo volanie odbornej, ale aj laickej verejnosti v súvislosti s komparáciou práv obvinenej osoby a osoby poškodenej trestným činom, kde rozsah práv a ochrany poškodenej osoby bol v značnom nepomere k právam obvineného a druhým asociácia právnych noriem vnútroštátneho práva s právom medzinárodným.²

V zákone o obetiach trestných činov máme definované nielen samotné pojmy týkajúce sa identifikácie obetí a rozsah ich všeobecných práv, ale nachádzame aj špeciálne druhy subjektov, resp. špeciálne druhy ochrany obetí trestných činov, ktoré sme doposiaľ nemali v iných právnych predpisoch kategorizované. Vzniknuté problémy empirického charakteru sú spájané najmä so subjektmi, ktoré sú definované v § 2 ods. 1 písm. h), k) zákona o obetiach trestných činov v znení neskorších noviel. V zmysle uvedeného paragrafu pod písmenom h) máme uvedenú definíciu akreditovaného subjektu, pod ktorým sa rozumie: „akreditovaným subjektom je osoba, ktorej bola rozhodnutím Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky (ďalej len „ministerstvo spravodlivosti“) udelená akreditácia programu podpory obetí“;³ pod písmenom k) citovanému paragrafu máme definovaný subjekt, pod ktorým sa rozumie subjektom poskytujúcim pomoc obetiam: „subjekt poskytujúci alebo zabezpečujúci pomoc a podporu obetiam, ktorý je zapísaný v registri subjektov poskytujúcich pomoc obetiam“.⁴ Bližšie vysvetlenie akreditovaného subjektu podpory obetí nájdeme na internetovej stránke ministerstva spravodlivosti: „Akreditácia programu podpory obetí (ďalej len „akreditácia“) je štátne overenie spôsobilosti subjektu poskytujúceho pomoc obetiam poskytovať odbornú pomoc na základe splnenia podmienok ustanovených zákonom č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o obetiach). Subjekt poskytujúci pomoc

¹ ZÁHORA, J. *Zákon o obetiach trestných činov – komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, s. 48.

² KURILOVSKÁ, L. Obete trestných činov ako predmet záujmu restoratívnej justície. In: *Psychológ medzi právnikmi: pocta profesorovi Gustávovi Dianiškovi k 75. narodeninám*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2015, s. 236.

³ § 2 ods. 1 písm. h) zák. č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

⁴ § 2 ods. 1 písm. k) zák. č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

obetiam, ktorý má záujem poskytovať odbornú pomoc a získať dotáciu na túto činnosť podľa ZoOTČ, musí mať udelenú akreditáciu. Ak subjekt poskytujúci pomoc obetiam získal dotáciu podľa ZoOTČ alebo osobitných predpisov, je povinný poskytovať všeobecnú odbornú pomoc obetiam po dobu 90 dní bezplatne, ak to odôvodňuje závažnosť spáchaného trestného činu, a to bez ohľadu na podanie trestného oznámenia alebo jej aktívnu účasť v trestnom konaní“.⁵

Zoznam subjektov poskytujúcich pomoc obetiam je možné nájsť v registri subjektov evidovaných Ministerstvom spravodlivosti Slovenskej republiky.⁶ Cieľom bolo zabezpečiť pomoc obetiam komplexne pod jednou strechou v súlade s individuálnymi vlastnosťami obeť alebo jej oprávnenými požiadavkami.⁷ Empiricky sa stretávame s problémami ako sú: nízky záujem o akreditáciu (*s tým súvisia: zle vyplnené žiadosti, projekty na dotačné výzvy*), nezabezpečenie aspoň jednej osoby vo všetkých troch odboroch – *právo, psychológia, sociálna práca*, či problém s dĺžkou praxe odborne spôsobilých osôb. Počet žiadateľov o udelenie akreditácie by sme navrhovali zvýšiť napr. organizovaním informačných seminárov na úrovni krajov vo formáte „*match-making seminars*“, na ktoré by boli pozvaní najmä poskytovatelia pomoci obetiam podľa osobitných predpisov a advokáti, ktorí spolupracujú s Centrom právnej pomoci. V rámci seminárov popri poskytnutí základných informácií, by sa vytvoril priestor založiť medzi účastníkmi spoluprácu, a tak dohodnúť podmienky pre zabezpečenie odbornej pomoci v zmysle ZoOTČ.

Ďalším pre nás dôležitým subjektom v procese problematiky obetí trestných činov je samotný príslušník polície, ktorý vykonáva prvotné úkony s obeťou trestného činu. Medzi základné právo obeť patrí právo na prístup k informáciám, ktoré sa jej ako obeť týkajú. Charakter podania informácií je ústny a písomný. Subjektom podávania informácií pri prvom kontakte je policajt. Poverený príslušník podáva informácie obeťi vzhľadom na jej vek, rozumovú a vôľovú vyspelosť vrátane zdravotného a psychického stavu. Rovnakú povinnosť má aj prokurátor pri prvom kontakte v prípade, že tieto informácie neboli obeťi poskytnuté skôr. V prípade poskytnutia odbornej pomoci rozlišujeme dve formy odbornej pomoci, a to všeobecnú odbornú pomoc a špecializovanú

⁵ Dostupné z: <https://www.justice.gov.sk/Stranky/Ministerstvo/OBETE%20TRESTN%C3%9DCH%20C4%8CINOV/Subjekty-poskytujuce-pomoc.aspx>

⁶ Dostupné z: <https://www.justice.gov.sk/Stranky/Registre/Zoznamy-vedene-MS-SR/Register-pomoc-obetiam-zoznam.aspx>

⁷ ZÁHORA, J. *Zákon o obetiach trestných činov – komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, s. 209.

odbornú pomoc obzvlášť zraniteľnej obeť. Pod právnou pomocou rozumieme poskytovanie právnych informácií a právne zastupovanie obeť. Obeť má taktiež právo na to, aby bola chránená pred druhotnou a opakovanou viktimizáciou. Subjekty pomoci obetiam majú povinnosť združovať osoby, ktoré svojou odbornosťou poskytujú intervenciu obetiam trestných činov. Tento inštitút je daný legislatívou. Fakticky teda môžeme tvrdiť, že zákon o obetiach má inštitucionálny charakter. Termín „inštitúcia“ označuje rodový pojem zvláštneho typu: „všade tam, kde hovoríme o inštitúcii, ide o niečo, čo má analogické jadro – ide o vzťahy medzi individuami a spoločnosťou, o vzťahy s určitou tendenciou k trvalosti, o relatívnu pravidelnosť a normatívnu reguláciu – jednotlivé inštitúcie majú však takú rôznu povahu, že nemožno fixovať nijakú jednotnú triedu definičných znakov“.⁸

Práve normatívna regulácia vychádza ako empirický problém týkajúci sa antiregulačného charakteru vlastnosti obeť⁹ a prejavu dovtedy latentného trestného činu navonok. V praxi sa málokedy stáva, že trestný čin vyjde najažo okamžite po jeho spáchaní. Vo väčšine prípadov, no najmä v prípadoch domáceho násillia je obeť trestného činu dlhodobo vystavovaná protiprávne- mu konaniu. K oznámeniu protiprávnosti dochádza často až pri vyvrcholení konfliktu¹⁰ do takej miery, že obeť je rozhodnutá v tom konkrétnom okamihu prijať status obeť a toto protiprávne konanie oznámiť na polícii alebo vyhľadať pomoc inde. Mnohokrát k protiprávne- mu konaniu dochádza práve vo večer- ných hodinách, keď sú inštitúcie zatvorené.¹¹ Zariadenia majú spravidla určitú organizačnú štruktúru. Organizácia znamená existenciu osobných a vecných prvkov, medzi ktorými existujú funkčné vzťahy.¹² Kauzálne s oznámením po- dozrenia zo spáchania trestného činu je obeť podrobovaná úkonom trestného konania, niekedy až do neskorých nočných hodín, pričom dôraz je kladený na správny procesný postup a na neodkladné a neopakovateľné úkony trestného konania, pričom po skončení týchto úkonov sa zistí, že obeť sa nemá kam vrá-

⁸ WEINBERGER, O. *Inštitucionalizmus. Nová teória konania práva a demokracie*. Bratislava: Kalligram, 2010, s. 163.

⁹ Obeť trestného činu nevie regulovať svoje postavenie pod vplyvom protiprávneho konania.

¹⁰ Autori majú na mysli také protiprávne konanie, ktoré presahuje mieru znesiteľnosti obeť.

¹¹ Napr. Úrad práce soc. vecí a rodiny, prokuratúra, subjekty poskytujúce pomoc obetiam, psychologické poradne, nefungujúce linky na pomoc obetiam a pod.

¹² WEINBERGER, O. *Inštitucionalizmus. Nová teória konania práva a demokracie*. Bratislava: Kalligram, 2010, s. 166.

tiť, nemá ako, či si nevie zaobstarať útočisko alebo nocľah a v neskorých nočných hodinách nie je prakticky a ani fakticky možné riešiť jej situáciu. Obet tak často kontaktuje vyšetrovateľa o pomoc riešenia situácie vo veci bývania, materiálnej či inej pomoci.

2. Problematika inštitúcií v systéme ochrany obetí trestných činov

Zákon o obetiach sústreďuje všetky subjekty pomoci alebo podpory obetiam trestných činov. Určuje legislatívne podmienky na vytvorenie týchto subjektov a určuje podmienky ich vykonávania tak, ako sme už v krátkosti uviedli. Tieto subjekty vzhľadom na ich vzťahy a charakter definujeme ako inštitúcie. Inštitúcie sú rámcové systémy ľudského správania. Je v nich obsiahnuté jadro praktických informácií. V tom zmysle sú vždy komplexným predmetom, ak pozostávajú z usporiadaného systému praktických informácií, ktorý súvisí s pôsobením psychických a spoločenských skutočností a postupov.¹³ Zároveň môžeme uviesť, že inštitúcie sú funkcionálne späté s reálne existujúcimi systémami praktickej informácie (predovšetkým normatívnymi regulatívmi), inštitucionálne skutočnosti a ich pozorovateľné príbehy možno pochopiť len vtedy, keď ich vykladáme v kontexte s normatívnymi regulatívmi, to koniec-koncov znamená, ak ich chápeme v kontexte konania.¹⁴

Prax však priniesla preukázateľné problémy, týkajúce sa normatívnych regulácií jednak pri akreditácii týchto subjektov, jednak pri ich spôsobe fungovania. V roku 2018 požiadali o akreditáciu len tri subjekty pomoci obetiam. Ako najväčší problém sa ukazujú podmienky akreditácie a najmä financovania. Podľa prieskumu¹⁵ medzi vyšetrovateľmi Policajného zboru je problémom aktualizácia zoznamu akreditovaných subjektov, neúplné a neaktuálne registre, zlá informovanosť verejnosti, dostupnosť subjektov mimo stránkových hodín, nefungujúce telefónne čísla, nedostatočná flexibilita a v niektorých prípadoch sa stretávame aj s neochotou či odkázaním na iný subjekt pomoci.

¹³ WEINBERGER, O. *Inštitucionalizmus. Nová teória konania práva a demokracie*. Bratislava: Kalligram, 2010, s. 71.

¹⁴ WEINBERGER, O. *Inštitucionalizmus. Nová teória konania práva a demokracie*. Bratislava: Kalligram, 2010, s. 161.

¹⁵ Autori vykonali elektronický prieskum medzi vyšetrovateľmi Policajného zboru.

Otázkou je, či ide o inštitucionálny problém, ktorý spočíva v nastavení inštitúcie, alebo či zlyháva ľudský faktor ako jedna časť inštitútu. Účelové obsahy konania sú druhovo konštituované inštitúciami. Zmysel existuje len na základe a v rámci inštitúcií. Účelové akty (správanie, ktoré má zmysel) – to je pozorovateľný postup, opísateľný ako transformácia správania, ponímaný, chápaný a intendovaný ako konanie, tak ako to určujú inštitucionalizované pravidlá (v danom prípade explicitne zavedené ustanovenia *ad hoc*).¹⁶

Z daného vychádza, že v konkrétnom prípade je normatívne prejudikovaný postup, avšak schéma okolností, ktoré nastávajú v určitom čase a na určitom mieste, vybočujú z inštitucionálnych pravidiel (subjekt pomoci síce má k dispozícii bývanie pre obeť, ale už nie pre obeť, ktorá je matkou), čo je prevažne na škodu obeti, a tu vzniká nový problém pre príslušníka Policajného zboru či iný príslušný orgán v zmysle intencií zákona o obetiach.

Závažný problém inštitucionálneho charakteru predstavuje osoba psychológa, prítomná pri úkonoch trestného konania. V začiatkoch aplikácie zákona o obetiach do praxe prevládala určitá nejednoznačnosť, kto takouto osobou vôbec môže byť a či takou osobou môže byť každá osoba, ktorá spĺňa podmienku vzdelania. Na Slovensku neexistuje sieť psychológov, ktorí by boli k dispozícii 24/7 a ani sieť, ktorá by umožňovala poverenému príslušníkovi zavolať psychológa a ten by bol automaticky k dispozícii na neodkladný a neopakovateľný úkon v trestnom konaní. Slovenská komora psychológov sa snažila vytvoriť zoznam psychológov a zabezpečiť ich súhlas, avšak ich počet nie je dodnes dostatočný a zoznam znalcov je značne limitovaný. Súčasná legislatíva nedefinuje rozsah a spôsob vstupu psychológa do výsluchu a nerieši dostatočne finančné ohodnotenie, čo má zo strany psychológov za následok uprednostňovanie vlastných solventných klientov pred účasťou na úkonoch trestného konania – výsluchoch. Prítomnosť psychológa je však dopytovaná charakterom a koncepciou filozofie súvisiacej s elimináciou viktimitizácie. Úlohou psychológa je okrem iného prispieť k takému vedeniu výsluchu, ktoré neohrozí osobu, ktorej sa výsluch týka, a reálne nebude dochádzať k druhej a opakovanej viktimitizácii.¹⁷ Pri výsluchu osoby mladšej ako 18 rokov orgán činný v trestnom konaní prekonzultuje štýl a spôsob vedenia výsluchu so psychológom alebo znalcom, pričom takúto konzultáciu môže vykonať aj s orgánom sociálnej kurately,

¹⁶ WEINBERGER, O. *Inštitucionalizmus. Nová teória konania práva a demokracie*. Bratislava: Kalligram, 2010, s. 98.

¹⁷ ZÁHORA, J. *Zákon o obetiach trestných činov – komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, s. 129.

pedagógom alebo zákonným zástupcom. Dôvodom na takúto konzultáciu je prijatie dohody o tom, akým tempom a spôsobom sa budú formulovať a klásť otázky, kedy by mal byť prerušený výsluch z hľadiska prestávky a pod. Zákon o ochrane obetí však presný rozsah alebo obsah takýchto konzultácií neupravuje. Polícia zamestnáva psychológa, prípadne aj sociálneho pracovníka najmä na podporu obzvlášť zraniteľných obetí a maloletých páchatelov trestnej činnosti. Psychológ a sociálny pracovník nie sú policajti, majú pôsobiť len subsidiárne pre obeť a ako konzultanti pre vedenie výsluchu. Na jednom špecializovanom pracovisku obeť dostáva psychologickú podporu, podporu pri riešení praktických problémov súvisiacich s dosahmi trestného činu, ako aj poradenstvo na predchádzanie opakovanej viktimizácii.

Psychológ je pomocnou osobou v trestnom konaní a podľa § 30a Trestného poriadku ktorý znie: „*V prípadoch ustanovených týmto zákonom sa na vykonanie úkonu priberie psychológ. Psychológ má právo na náhradu nevyhnutných výdavkov a ušlej mzdy alebo iného preukázateľného ušlého príjmu. Nárok zaniká, ak ho psychológ neuplatní do troch dní po svojej prítomnosti na úkone alebo po tom, čo mu bolo oznámené, že k úkonu nedôjde; na to musí byť psychológ upozornený.*“¹⁸ Nejde o vykonávanie odbornej a znaleckej činnosti podľa § 141 Trestného poriadku.¹⁹ Ako sme už uviedli, evidujeme problém, ktorý sa dotýka zabezpečenia účasti psychológa na výsluchu. Možnosť donútenia psychológa byť disponibilný na výsluchu Trestný poriadok doslovne neupravuje. Psychológ je všeobecne povinný poskytnúť súčinnosť orgánom činným v trestnom konaní pri plnení úloh súvisiacich s trestným konaním. Finančná kompenzácia náhrad je v súvislosti s jeho účasťou na úkone v trestnom konaní a ušlej mzde v zamestnaní alebo podnikaní, a to do troch dní, preplácanie ušlej mzdy je administratívne náročné z pohľadu psychológov. Doterajšia prax je nastavená tak, že spolupráca medzi vyšetrovateľom a psychológom je postavená práve na základe medziludských vzťahov či schopnosti vyšetrovateľa presvedčiť niektorého z psychológov, aby prerušil, preorganizoval a odložil svoju plánovanú prácu alebo prerušil svoje voľno po pracovnej dobe, cez víkend, občas aj počas dovolenky. Odstránenie týchto inštitucionálnych nedokonalostí by malo za následok nápravu v procese ochrany obetí v súlade so zákonom o obetiach,

¹⁸ § 30a zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok.

¹⁹ VIKTORYOVÁ, J., STRAUS, J., BANGO, D., PALAREC, J., BLATNICKÝ, J., KOČAN, Š., VAJZER, L. *Vyšetrovanie*. 3. prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: Akadémia PZ – Katedra vyšetrovania, 2015, s. 129.

resp. jej filozofického východiska zabezpečiť adresné práva obeti a včasnú, primeranú a náležitú ochranu pre obeť trestného činu.

Problematiku inštitucionalizácie vnímame najmä u takých obetí, ktoré majú nejakú špecifickú vlastnosť, napr. zdravotné postihnutie (sluchové, rečové, mentálne a pod.) a taktiež u detských obetí, u ktorých je povinnosť poskytnúť prvotné informácie z uvedeného dôvodu sťažená (schopnosť porozumieť z hľadiska vyspelosti, mentálnej zrelosti a pod.). Pre osobu, ktorá je povinná poskytnúť prvotné informácie a poučenie, nastáva dilema, v akej miere má poskytnúť poučenie a aký má byť správny rozsah poučenia. Môžeme si položiť tieto otázky: Je správne určiť paušálny časový rozsah poučenia? Aký má byť zvolený spôsob poučenia? Je vhodné pustiť zvukovú nahrávku so všetkými poučeniami alebo využiť skrátené poučenie pri natáčaní na kameru? Je neúplné poučenie pred kamerou dôvodom na neplatnosť úkonu? Príliš dlhé poučenie môže na obeť pôsobiť zafažujúco a vyčerpávajúco. Prax dáva dôraz na taký spôsob poučenia, ktorý je vzhľadom na celkové okolnosti primeraný aj v súvislosti s mierou pozornosti obete. Je potrebné viac dbať na záujmy obete ako na formálnu stránku úkonu, avšak hranica zákonnosti musí byť dodržaná, aby nemuselo dochádzať k opakovaniu úkonov alebo aby nedošlo k absolútnej neplatnosti úkonu.

Problémom je aj absencia štandardizovaného postupu na všetkých útvoroch Policajného zboru pri vyšetrovaní obetí trestných činov (*výsluch obete pred vznesením obvinenia na kameru s prítomnosťou psychológa a opakovaný postup s obeťou po vznesení obvinenia podozrivej osobe*).

Prejav inštitucionalizmu môžeme vnímať aj v použití kamerového záznamového prostriedku. Z hľadiska legality je použitie kamery oprávnené a slúži na ochranu obeti pred opakovanou viktimizáciou, na strane druhej samotné nahrávanie a fyzická prítomnosť kamery pôsobí na obeť trestného činu viktimizačne. V praxi sa mnohokrát stretávame s nedôverou pri použití kamery, dokonca až s odmietaním obete nahrávať jej výpoveď. Absentujú špeciálne výsluchové miestnosti, kde by boli eliminované rušivé vplyvy tak z hľadiska kamery namierenej priamo na obeť trestného činu (*vhodne umiestnená, poprípade skrytá kamera s poučením obete o nahrávaní*), ako aj výsluch v bežnej kancelárii vyšetrovateľa plnej ďalších vyšetrovacích spisov a „typického policajného prostredia.“²⁰

²⁰ Zavesená uniforma, certifikáty policajta, osobné fotografie, osobné predmety, viditeľné časti ústroja policajta, mreže na oknách a pod.

Samotná obeť trestného činu by nemala mať pocit, že sa s ňou koná inštitucionálne. Miera a spôsob vykonania úkonov v trestnom konaní by mala byť zvládnutá profesionálne, s istou mierou neformálnosti, vľúdnosti, empatie a pochopenia, avšak s ohľadom na zachovanie štatútu orgánu, ktorý vyšetroje protiprávne konanie. Príslušníci Policajného zboru by mali byť podrobení tréningu, ktorý by im pomohol získať kompetencie v intenciách zákona o obeťoch.

Záver

Akýkoľvek úradný prejav v spoločnosti má inštitucionálny charakter. Inštitúcie sú subjekty, ktoré majú špecifické vlastnosti týkajúce sa ich činnosti. Keďže majú inštitucionálny charakter, existujú na základe vzťahov, ktoré sa prejavujú v podobe legislatívnej úpravy ich vzniku, spôsobu fungovania, činností a vzťahov. Sú založené na určitom systéme, ktorý má verejný charakter a prejavuje sa hierarchickým usporiadaním od organizačnej štruktúry cez systémy riadenia a výkonu jednotlivcov až po harmonogram vykonávanej činnosti v podobe otváracích hodín. Inštitucionálny charakter je exaktný v súvislosti s načasovaním, plánovaním, jasnou štruktúrou vzťahov a prehľadným spôsobom fungovania. Problém v tomto systéme však nastáva v prípade, keď sa javy vyskytnú neplánovane, neočakávane a ich riešenie je úzko časovo ohraničené alebo sa vyžaduje okamžitá intervencia či činnosti nad možnosti inštitúcie. Ako príklad prejavu inštitucionalizmu v praxi môžeme uviesť ohraničené úradné hodiny inštitútu (spravidla od 7.30 hod. – 15.30 hod.), nesúčinnosť a neprepojenosť jednotlivých subjektov štátnej a verejnej správy, ohraničené možnosti subjektov (subjekt pomoci obetiam nevie akútne zabezpečiť umiestnenie obeť v ubytovacom zariadení a pod.), legislatívne nedokonalosti (zákon o obeťoch v určitých prípadoch vyžaduje prítomnosť psychológa pri úkonoch, ale jeho prítomnosť nie je možné vynútiť a pod.) alebo povinnosť povereného príslušníka či prokurátora pri prvom kontakte poskytnúť informáciu o akreditovaných subjektoch pomoci, ktorých zoznam nie je aktualizovaný alebo údaje nie sú presné, úplné či dokonca platné.

Z uvedeného vyplýva, že inštitucionalizmus nie je síce dokonalý, ale obsahuje také zákonitosti, ktoré sú praxou vyžadované. V prípade zákona o obeťoch by bolo potrebné čo najviac eliminovať chyby ľudského faktora, ktoré sa v konaní vzťahov a štruktúr v inštitúte nachádzajú, a flexibilne a včas reagovať

na potreby, ktoré sú praxou identifikované. Problém inštitucionalizmu nadväzuje práve na nepružný systém úpravy inštitútov (vzťahov), ktoré sú z časového hľadiska zdĺhavé a vyžadujú také legislatívne úkony, ktorých naplnenie prichádza mnohokrát vtedy, keď už sú zastarané alebo neodrážajú aktuálny právny stav.

Miera inštitucionalizmu v systéme ochrany obetí nemôže byť však prísne determinovaná, pretože vznik zákona o obetiach predstavuje individualitu jednotlivca a jeho individuálne práva a potreby. Súhlasíme však s názorom, že prísny normatívny inštitucionalizmus by mal byť funkčný najmä v zabezpečovaní nevyhnutných a dôležitých práv, ktoré by mali byť dostupné bez zbytočného omeškania, mali by byť aktuálne, správne a v priamom dosahu tak pre obeť trestného činu, ako aj pre orgán činný v trestnom konaní. Akreditované subjekty by mali mať povinnosť zo zákona aktualizovať svoje údaje v dostatočnom predstihu pod podmienkou straty akreditácie v prípade nesplnenia uvedenej podmienky. Funkčný kontakt je jediný spôsob ako začať proces pomoci, bez neho nemá existencia subjektu význam. Rovnako by sa mali online poskytovať aktuálne informácie týkajúce sa voľných miest ubytovania v centrách pomoci, či zabezpečiť komunikačnú online službu s týmito subjektmi. Otázkou je aj možnosť prehodnotenia postavenia psychológa v trestnom konaní v súvislosti so zákonom o obetiach a jeho finančné ohodnotenie, ktoré je postavené skôr na báze dobrovoľnosti ako na báze povinnosti. Nakoniec celá administratíva a organizácia konania je v zodpovednosti práve vyšetrovateľov, ktorí bývajú často pod kritikou obetí, ktoré v prípadoch domáceho násillia strácajú bývanie alebo finančný príjem zo strany obvineného, ak im subjekty pomoci neposkytnú náležitú pomoc. Problematika inštitucionalizácie v systéme ochrany obetí je široko rozsiahla a nastaviť bezchybný funkčný systém je podľa nášho názoru mierne utopistické. Uvádzame však, že každý systém je možné vylepšovať, a to najmä flexibilitou prijímania opatrení a zavádzaním zmien, ktoré nám prax prináša.

Literatúra

1. ČENTĚŠ, J. *Trestné právo procesné. Všeobecná časť*. Šamorín: Heuréka, 2016. 438 s. ISBN 978-80-8173-020-7.
2. ČENTĚŠ, J. *Trestný zákon. Veľký komentár*. 4. aktualizované vydanie. Žilina: Eurokódex, 2018. 978 s. ISBN 978-80-8155-076-8.

3. VIKTORYOVÁ, J., STRAUS, J., BANGO, D., PALAREC, J., BLATNICKÝ, J., KOČAN, Š., VAJZER, L. *Vyšetrovanie*. 3. prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: Akadémia PZ – Katedra vyšetrovania, 2015. 686 s. ISBN 978-80-8054-643-4.
4. WEINBERGER, O. *Inštitucionalizmus. Nová teória konania, práva a demokracie*. Bratislava: Kalligram, 2010. 392 s. ISBN 978-80-8101-260-0.
5. ZÁHORA, J. *Zákon o obetiach trestných činov – komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018. 416 s. ISBN 978-80-8168-850-8.
6. KURILOVSKÁ, L. Obete trestných činov ako predmet záujmu restoratívnej justície. In: *Psychológ medzi právnikmi: pocta profesorovi Gustávovi Dianiškovi k 75. narodeninám*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2015, s. 234 – 244. ISBN 978-80-8082-831-8.

Právne predpisy

1. Zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
2. Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok.
3. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon.

Internetové zdroje

1. Subjekty poskytujúce pomoc obetiam [online]. [cit. 2020-09-20]. Dostupné na: <<https://www.justice.gov.sk/Stranky/Registre/Zoznamy-vedene-MS-SR/ Register-pomoc -obeti-am-zoznam.aspx>>
2. Akreditácia subjektov poskytujúcich pomoc obetiam trestných činov [online]. [cit. 2020-09-19]. Dostupné na: <<https://www.justice.gov.sk/Stranky/Ministerstvo/OBETE%20TRESTN%C3%9DCH%20%C4%8CINOV/Subjekty-poskytujuce-pomoc.aspx>>

TRESTNÁ POLITIKA VO VZŤAHU K NEDOVOLENÉMU PRERUŠENIU TEHOTENSTVA¹

CRIMINAL POLICY IN RELATION TO ILLICIT ABORTION

doc. JUDr. Miroslava Vráblová, PhD.

Katedra trestného práva a kriminológie, Trnavská univerzita v Trnave,
Právnická fakulta

Abstrakt: Príspevok sa zaoberá mimoriadne závažnou a zároveň citlivou témou umelého prerušenia tehotenstva. Autorka približuje ochranu ľudského života na ústavnoprávnej a medzinárodnej úrovni. Ťažisko tohto príspevku predstavuje ochrana ľudského plodu trestnoprávnymi prostriedkami. Prostredníctvom rôznych modelov právnej regulácie umelého prerušenia tehotenstva približujeme odlišné trestno-politické prístupy riešenia tejto otázky.

Abstract: The article deals with the very important and delicate topic of abortion. The author describes the protection of human life at the constitutional and international level. The focus of this article is the protection of the human fetus by criminal tools. We discuss different criminal policy models of abortion regulation (a model of prohibition, a model of permission, a model of prescription and a model of privacy).

Kľúčové slová: trestná politika, prerušenie tehotenstva, etické a právne aspekty, modely regulácie potratov, ľudský plod, tehotenstvo.

Key words: Criminal Policy, abortion, ethical and legal aspects, models of abortion regulation, human fetus, pregnancy.

Úvod

Umelé prerušenie tehotenstva je kontroverzná téma, na ktorú neexistuje jednotný morálny a etický názor. Odlišnosti sú aj v trestno-politickom prístupe

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-16-0106.

riešenia prerušenia tehotenstva, kým v niektorých krajinách sú interrupcie zakázané a ich vykonávanie je trestné, v iných krajinách sú do určitého časového okamihu legálne a beztrestné. V odbornej literatúre sa používa označenie interrupcia pre umelé prerušenie tehotenstva, resp. presnejšie povedané umelé ukončenie tehotenstva či umelý potrat. Spornou otázkou je problematika právnej regulácie umelého prerušenia tehotenstva (interrupcie) so súhlasom matky. Do konfliktu sa dostáva právo na život plodu a právo matky na život a jej autonómna sloboda zaobchádzať so svojím telom i životom. Ochrana ľudského plodu determinuje potreba prijať právnu úpravu zaručujúcu ľudským zárodkom a ľudským plodom celoplošnú ochranu vo všetkých spoločenských vzťahoch, v ktorých je ľudský život hoden ochrany pred narodením. Ústavnú hodnotu nenarodeného ľudského života je možné chrániť len do takej miery, aby táto ochrana nespôsobovala zásah do podstaty slobody ženy a jej práva na súkromie.

1. Ochrana života – medzinárodné a ústavnoprávne východiská

Právo na život je zaručené vo všetkých ľudsko-právnych dokumentoch, napríklad v čl. 3 Všeobecnej deklarácie ľudských práv, v zmysle ktorého: „Každý má právo na život, slobodu a osobnú bezpečnosť“, v čl. 6 Listiny základných práv a slobôd podľa ktorého: „Každý má právo na život. Ľudský život je hodný ochrany už pred narodením“ alebo v čl. 6 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach vyjadrené, že: „Každá ľudská bytosť má právo na život. Toto právo je chránené zákonom. Nikto nebude svojvoľne zbavený života.“ Vedľa ochrany života na medzinárodnej úrovni je právo na život chránené i na úrovni európskej. Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd formuluje ochranu života v čl. 2 takto: „Právo každého na život je chránené zákonom. Nikoho nemožno úmyselne zbaviť života okrem výkonu súdom uloženého trestu, a to nasledujúceho po uznaní viny za spáchanie trestného činu, pre ktorý zákon ukladá tento trest.“²

Právo na život je považované za jedno z najzákladnejších ľudských práv a východisko pre existenciu a využívanie iných práv, je prvotným právom každého jednotlivca, je základným právom a podmienkou existencie všetkých

² ČIČ, M. a kol. *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Žilina: Eurokódex, 2012, s. 107. ISBN 978-80-89447-93-0.

ostatných práv a hodnotou, ktorá musí byť v demokratickej spoločnosti chránená. Bez ochrany práva na život a života samého by využívanie iných práv bolo iluzórnym.³ Ústavný súd Slovenskej republiky konštatoval vo svojom rozhodnutí PL. ÚS 12/01 zo 4. decembra 2007, že: „Právo na život je vstupnou bránou a pilierom celého systému ochrany základných práv a slobôd.“ Právo na život je univerzálnym právom človeka. Je opreté o čl. 12 Ústavy SR, ktorý zdôrazňuje rovnosť všetkých ľudí v realizácii tohto práva, jeho nedotknuteľnosť, nescudziteľnosť, nepremlčateľnosť a nezrušiteľnosť. Právo na život zahŕňa právo na fyzickú a biologickú existenciu človeka na Zemi, na ľudský život, vychádzajúc zo samotnej podstaty ľudstva. Život je prirodzené právo vlastné každému jednotlivcovi a štát prostredníctvom legislatívy práva na život zohľadňuje a chráni každého v jeho nerušenom výkone, ale tiež zabezpečuje všetko nevyhnutné pre podporu práva na život. Hmotnoprávny rozsah práva na život obsahuje pozitívny i negatívny aspekt. Pozitívnym aspektom je, že štát v kontexte ochrany života je povinný vytvárať podmienky pre život, jeho ochranu, jeho skvalitňovanie z hľadiska ľudského zdravia, sociálneho postavenia či právnej regulácie trestnoprávnej úpravy postihujúcej zavinené usmrtenie človeka. Negatívny aspekt práva na život vychádza z toho, že štát nesmie zasahovať do života človeka, čo nachádza svoje vyjadrenie v zákaze trestu smrti. Procesnoprávny aspekt práva na život pozostáva z vytvárania účinných mechanizmov vyšetrovania smrti človeka tak, aby sa zistilo, či smrťou človeka bolo porušené právo na život alebo nie.

V jednotlivých európskych štátoch sa líši vyjadrenie práva na život z hľadiska jeho obsahu a rozsahu ochrany. Kokeš identifikuje odlišnosti v spôsobe ochrany poskytovanej ľudskému životu: vo forme subjektívneho práva na život (čl. 15 – Slovensko, čl. 15 – Španielsko, čl. 20 – Rusko) a v súlade s ľudskou dôstojnosťou či v spojení s osobnou integritou, slobodou a bezpečím (čl. 23 – Belgicko, § 7 – Fínsko); ďalej vo forme ústavne garantovanej hodnoty nedotknuteľnosti ľudského života (čl. 38 – Poľsko, čl. 24 – Portugalsko, čl. 17 – Slovinsko); vo forme povinnosti štátu ho rešpektovať a chrániť (čl. 16 – Estónsko, čl. 40 – Írsko) alebo vyjadrené nepriamo vo forme zákazu trestu smrti (čl. 27 –

³ SVÁK, J. *Ochrana ľudských práv v troch zväzkoch*. 1. zväzok. Bratislava: Paneurópska vysoká škola; Žilina: Eurokódex, 2011, s. 195.

Taliansko, čl. 2 – Švédsko), ako aj vo forme vymedzenia nositeľov práva na život a rozsahu poskytovanej ochrany.⁴

Na ústavnoprávnej úrovni je garantované právo na život v článku 15 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky: „Každý má právo na život. Ludský život je hodný ochrany už pred narodením.“ V súvislosti s ochranou ľudskej bytosti pred narodením vyvstáva otázka, kedy začína a končí ľudský život? Určenie vzniku a zániku života je primárne záležitosťou lekárskejších a biologických vied. Z už citovaného čl. 15 ods. 1 druhej vety Ústavy SR („Ludský život je hodný ochrany už pred narodením“) vyplýva, že ústava nepriznáva ochranu ľudského života od okamihu počatia. Ústavná ochrana sa priznáva ľudskému životu pred narodením. Drogneč v tejto súvislosti zvyrazňuje, že obdobie „pred narodením“ nie je zhodné s vývinom „od počatia“.⁵ Ústava teda zaručuje ochranu ľudského života pred narodením. To je obdobie po počatí, v bližšie neurčenom okamihu neskôr, ale pred narodením. Právna teória nie je v otázke ochrany života pred narodením jednotná. Časť autorov chápe ľudský život chránený čl. 2 Európskeho dohovoru už pred narodením dieťaťa, iná časť je zásadne proti právam ľudského plodu.⁶ K tejto otázke, či je obsahovo identická formulácia „ľudský život je hodný ochrany už pred narodením“ s formuláciou „ochrana života od počatia“ sa zaoberal Ústavný súd Slovenskej republiky v rozhodnutí PL. ÚS. 12/01, keď konštatoval, že: „Zo znenia čl. 15 ods. 1 ústavy zreteľne vyplýva, že ústavodarcu rozlišuje medzi právom každého na život (prvá veta) a ochranou nenarodeného ľudského života (druhá veta). Toto rozlíšenie naznačuje rozdiel medzi právom na život ako osobným, subjektívnym nárokom a ochranou nenarodeného ľudského života ako objektívnou hodnotou.“ Nepochybne je však vo formulácii „je hodný ochrany“ inkorporovaná etická norma. Možno teda konštatovať, že druhá veta článku 15 ods. 1 je interpretačným pravidlom k niektorým ďalším článkom ústavy a základným pravidlom pre reguláciu vzťahov postavenia te-

⁴ WAGNEROVÁ, E., ŠIMÍČEK, V., LANGÁŠEK, T., POSPÍŠIL, I. a kol. *Listina základných práv a svobod. Komentár*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 154. ISBN 978-80-7357-750-6.

⁵ DRGONEC, J. *Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax*. 2. prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019, s. 408. ISBN 978-80-89603-74-9.

⁶ FRIDRICH, B. a kol. *Ústavné garancie ľudských práv*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2013, s. 56; SVÁK, J. *Ochrana ľudských práv v troch zväzkoch*. 1. zväzok. Bratislava: Paneurópska vysoká škola, Žilina: Eurokódex, 2011, s. 248.; HUMENÍK, I. *Ochrana osobnosti a medicínske právo*. Bratislava: Paneurópska vysoká škola. Žilina: Eurokódex, 2011, s. 37 – 41.

hotnej ženy, a teda aj ľudského plodu.⁷ Ústavnú hodnotu nenarodeného ľudského života je možné chrániť len do takej miery, aby táto ochrana nespôsobovala zásah do podstaty slobody ženy a jej práva na súkromie. Ústavný súd uvádza: „V súlade s judikatúrou Európskeho súdu pre ľudské práva treba konštatovať, že rešpektovanie súkromnej sféry života musí zahŕňať aj právo na vytváranie a rozvíjanie vzťahov s inými ľudskými bytosťami, pričom súčasťou práva na súkromie je tiež rodinný život zahrňujúci i vzťahy medzi blízkymi príbuznými. S takto vymedzenými právami bezprostredne súvisí všeobecný ústavný princíp slobody (čl. 2 ods. 3 ústavy), ktorý je jednou zo základných hodnôt demokratického a právneho štátu a ktorý spočíva v povinnosti štátu rešpektovať a chrániť sféru osobnej autonómie jednotlivca. Vo vzájomnej spojitosti tak predmetné práva a princípy garantujú istú ‚vnútornú sféru‘, v ktorej môže jednotlivec žiť podľa vlastných predstáv a vylúčiť z nej ‚vonkajší svet‘, a sféru, v ktorej sa môže jednotlivec slobodne rozvíjať, realizovať svoju osobnosť a vstupovať do vzťahov, ako aj rozvíjať vzťahy s inými osobami. Právo na súkromie a na ochranu súkromného života v spojení s princípom slobody, tak v tom najzákladnejšom vymedzení opierajúc sa aj o základné právo na ľudskú dôstojnosť, garantuje jednotlivcovi možnosť autonómneho sebaurčenia.

Do tohto rámca patrí a je (ústavou) chránené aj rozhodovanie ženy o vlastnej duševnej a telesnej integrite a o jej vrstvách, okrem iného aj o tom, či počne dieťa a aký bude mať jej tehotenstvo priebeh. Otehotnením (plánovaným, neplánovaným, dobrovoľným alebo v dôsledku násillia) sa žena nevzdáva svojho práva na sebaurčenie. Tehotenstvo je pritom stav spojený so značným telesným, ale aj duševným vypätím ženy, s bolesťami, obmedzeniami a nepohodlím, a teda stav spôsobilý výrazne obmedziť možnosti ženy slobodne realizovať svoju osobnosť. Akékoľvek obmedzenie rozhodovania ženy o tom, či tieto prekážky v autonómnej sebarealizácii mieni znášať, a teda či v danom stave tehotenstva mieni zotrvať až do jeho prirodzeného ukončenia, preto predstavuje zásah do ústavného práva ženy na súkromie. Tento zásah môže byť ústavne oprávnený alebo ústavne neoprávnený.“⁸

Ak by žena v žiadnom štádiu tehotenstva nemohla sama rozhodnúť o tom, či vynosí plod alebo si nechá umelo prerušiť tehotenstvo, tak by to znamenalo povinnosť vynosiť plod, ktorá nemá oporu v ústave a zároveň by to zasiahlo do podstaty jej práva na súkromie, ako aj do jej osobnej slobody. Zákonodarca

⁷ ČIČ, M. a kol. *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Žilina: Eurokódex, 2012, s. 109. ISBN 978-80-89447-93-0.

⁸ Nález Ústavného súdu SR zo dňa 4. decembra 2007 č. k. PL. ÚS 12/01-297.

môže a v záujme ochrany ústavnej hodnoty nenarodeného ľudského života aj musí ustanoviť postup a časové hranice pre prípad, keď sa žena rozhodne pre umelé prerušenie tehotenstva, pričom jeho postup nesmie byť svojvoľný, má umožňovať reálne rozhodnutie ženy o umelom prerušení jej tehotenstva a rešpektovanie ústavnej hodnoty nenarodeného ľudského života.

2. Nedovolené prerušenie tehotenstva

V slovenskom právnom poriadku ochrana ľudského plodu existuje v stanovenom rozsahu. Trestnoprávna úprava usmrtenia ľudského plodu bez súhlasu či so súhlasom tehotnej ženy je obsiahnutá v ustanoveniach § 150, 151, 152 Trestného zákona⁹ ako trestný čin nedovoleného prerušenia tehotenstva. Mimoriadne významným ustanovením je § 153 Trestného zákona, ktoré prehlasuje za beztrestnú tehotnú ženu, ktorá si sama svoje tehotenstvo umelo preruší alebo iného o to požiada, alebo mu to dovoľí. V tomto ustanovení nachádza svoj odraz právo slobodného rozhodovania tehotnej ženy, či bude alebo nebude nositeľkou a dárkyňou života.

Objektom trestného činu nedovoleného prerušenia tehotenstva (§ 150 až 152) je záujem na ochrane ľudského plodu ako začínajúceho ľudského života a na ochrane života a zdravia tehotnej ženy pred nedovolenými zákrokmi prerušujúcimi jej tehotenstvo. Odborná literatúra však nie je v otázke tohto obligatórneho znaku skutkovej podstaty – objektu – jednotná. Vzhľadom na systematické zaradenie trestného činu nedovoleného prerušenia tehotenstva do prvej hlavy prvého dielu osobitnej časti Trestného zákona (Trestné činy proti životu) je primárne za objekt tohto trestného činu považovaný záujem na ochrane života, presnejšie kľúčiaceho alebo začínajúceho ľudského života. Niektorí autori za objekt trestného činu nedovoleného prerušenia tehotenstva považujú kumulatívne začínajúci ľudský život a zdravie matky.¹⁰ Podľa iných

⁹ Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný zákon“).

¹⁰ ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestný zákon. Veľký komentár*. 3. aktualizované vydanie. Bratislava: Eurokódex, 2016, s. 300. ISBN 978-80-8155-066-9; IVOR, J. a kol. *Trestné právo hmotné. Osobitná časť*. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010. 625 s. ISBN 978-80-8078-308-2.

je objektom zdravia tehotnej ženy a až sekundárne stav ľudského plodu, ako aj právo ženy na materstvo.¹¹

Trestnoprávna úprava trestného činu nedovoleného prerušenia tehotenstva postihuje páchatela za rôzne formy konania:

1. umelé prerušenie tehotenstva bez súhlasu tehotnej ženy (§ 150 ods. 1 TZ),
2. umelé prerušenie tehotenstva so súhlasom tehotnej ženy postupom alebo za podmienok odporujúcim všeobecne záväzným predpisom o umelom prerušení tehotenstva (§ 151 ods. 1 TZ),
3. navedenie tehotnej ženy, aby svoje tehotenstvo sama prerušila [§ 152 ods. 1 písm. a) TZ],
4. navedenie tehotnej ženy, aby iného požiadala alebo inému dovolila, aby jej tehotenstvo bolo umelo prerušené postupom alebo za podmienok, ktoré odporujú všeobecne záväzným právnym predpisom o umelom prerušení tehotenstva [§ 152 ods. 1 písm. b) TZ],
5. pomoc tehotnej žene pri prerušení jej tehotenstva ňou samou (§ 152 ods. 2 prvá veta TZ), pomoc tehotnej žene pri tom, aby iného požiadala alebo inému dovolila umelo prerušiť jej tehotenstvo (§ 152 ods. 2 druhá veta TZ).

Predmetom útoku je živý ľudský plod vo všetkých obdobiach svojho vývoja až do začiatku pôrodu. Určenie presného časového rámca (začiatku a konca), počas ktorého je kľúčiaci ľudský život chránený trestným právom, nie je jednoznačné. Najvýznamnejším zástancom názoru, že ľudský život vzniká okamihom počatia a že samotné embryo má právne postavenie človeka, je Katolícka cirkev. Citujúc encykliku *Evangelie vitae* Jána Pavla II.: „*Od okamihu oplodnenia vaječnej bunky začína sa život, ktorý nie je život otca ani matky, ale novej ľudskej bytosti, ktorá sa samostatne rozvíja. Nikdy sa nestane človekom, ak ním nie je od tohto momentu. Aj moderná genetika uznáva, že od prvého okamihu je určený program toho, čím táto živá bytosť bude: osoba, táto individuálna osoba so svojimi presne určenými charakteristickými črtami.*“ Vedľa tohto názoru sa sformulovali názory, podľa ktorých ľudská bytosť vzniká neskôr ako okamihom splynutia mužskej a ženskej pohlavnej bunky. Kľúčovým pre vznik človeka ako ľudskej bytosti je, že plod má vytvorený vlastný mozog (zhruba

¹¹ BURDA, E., ČENTĚŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol. *Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár. II. diel.* Praha: C. H. Beck, 2011, s. 87. ISBN 978-80-7400-394-3.

22. týždeň vývoja) a je schopný existovať mimo tela matky. Vymedzenie pojmu ľudský plod z medicínskeho hľadiska je nevyhnutné pre riešenie aj mnohých ďalších otázok – terapeutické klonovanie, nakladanie s kmeňovými bunkami, asistovaná reprodukcia, ktoré vyžadujú právnu reguláciu.

V trestnom práve možno hovoriť o nepriamej, teda odvodenej ochrane ľudského plodu. Tá je daná podmienkami pre umelé prerušenie tehotenstva. Prípustný spôsob umelého prerušenia tehotenstva je upravený v zákone č. 73/1986 Zb. o umelom prerušení tehotenstva a vyhláske Ministerstva zdravotníctva SR č. 74/1986 Zb., ktorou sa vykonáva zákon č. 73/1986 Zb. o umelom prerušení tehotenstva. Zákon o umelom prerušení tehotenstva upravuje umelé prerušenie tehotenstva a so zreteľom na ochranu života a zdravia ženy a v záujme plánovaného a zodpovedného rodičovstva ustanovuje podmienky na jeho vykonávanie. Podmienkami pre umelé prerušenie tehotenstva sú písomná žiadosť tehotnej ženy, tehotenstvo nepresahuje 12 týždňov a nebránia tomu zdravotné dôvody ženy. V iných prípadoch je *možné žene umelo prerušiť tehotenstvo zo zdravotných dôvodov s jej súhlasom alebo na jej podnet, ak je ohrozený jej život alebo zdravie alebo zdravý vývoj plodu alebo ak ide o genetický chybný vývoj plodu*.¹²

Tehotenstvo je stav ženy od počatia (oplodnenia vajíčka spermiou) do začiatku pôrodu. Samotné tehotenstvo sa však môže skončiť aj inak ako pôrodom, či už umelým zákrokom na skončenie tehotenstva (napr. lekársky zákrok s úmyslom interrupcie), alebo nechceným vonkajším zásahom (napr. potrat po autonehode), alebo z dôvodu iných zdravotných komplikácií tehotnej ženy (napr. mimovoľný potrat).¹³ Vychádzajúc z časového vymedzenia tohto fyziologického stavu ženy, akým je tehotenstvo, možno konštatovať, že trestný čin nedovoleného prerušenia tehotenstva možno spáchať iba do začiatku pôrodu. Od začiatku pôrodu je ľudský život chránený ustanoveniami § 144 až 149 Trestného zákona.

Prerúšením tehotenstva sa rozumie akékoľvek konanie smerujúce k usmrteniu živého ľudského plodu bez ohľadu na použité prostriedky.¹⁴

¹² § 5 ods. 1 zákona č. 73/1986 Zb. o umelom prerušení tehotenstva.

¹³ BURDA, E., ČENTĚŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol. *Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár. II. diel.* Praha: C. H. Beck, 2011, s. 89. ISBN 978-80-7400-394-3.

¹⁴ ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestný zákon. Veľký komentár.* 3. aktualizované vydanie. Bratislava: Eurokódex, 2016, s. 300. ISBN 978-80-8155-066-9.

Interrupciu môžeme definovať ako predčasné, chcené a človekom usku-
točnené ukončenie tehotenstva so zámerom spôsobiť smrť plodu.¹⁵ V litera-
túre nájdeme rozlíšenie medzi eugenickým potratom a terapeutickým potra-
tom.¹⁶ Cieľom eugenického potratu je zabrániť narodeniu malformovaného
alebo postihnutého dieťaťa, aby nemuselo viesť „neplnohodnotný“ ľudský ži-
vot a aby sa predišlo narodeniu, ktoré by bolo pre rodinu i spoločnosť veľkou
záťažou. Je motivovaný humanitnými, sociálno-ekonomickými a hedonistic-
kými dôvodmi. Rozšírenie tohto typu potratov súvisí s rozvojom techník pre-
natálnej diagnostiky, najmä metód genetickej diagnostiky na základe odberu
plodovej vody. Odlišná situácia nastáva v prípade tzv. terapeutického potratu,
teda v situácii, keď sa ocitne v rozpore zdravie alebo život matky na jednej strane
a život jej plodu na strane druhej. J. Suaudeau považuje nové techniky kon-
troly pôrodnosti za skryté formy potratu. Najrozšírenejšie sú: tableta s nízkou
koncentráciou progesterónu alebo „minitableta“; štvrtročné injekcie a implan-
táty na báze progestínov alebo estro-progestínov; vnútromaternicové teliesko
IUD; vakcína anti-hCG (proti ľudskému choriogonadotropínu); takzvaná tab-
letka „deň pred“ a „deň po“ a prostaglandíny a luteolytiká.¹⁷

V súčasnej dobe rezonoval medzi politikmi predložený návrh zákona o ume-
lom prerušení tehotenstva, ktorý so sebou prinášal viaceré zmeny: terminolo-
gickú zmenu nesprávneho pojmu „umelé prerušenie tehotenstva“ nahradenú
obsahovo správnym pojmom „umelé ukončenie tehotenstva“; predĺženie le-
hoty na realizáciu prerušenia tehotenstva, a to na 96 hodín od momentu, keď
lekár zistil splnenie všetkých podmienok na vykonanie prerušenia tehotenstva
podľa zákona o zdravotnej starostlivosti a zákona o umelom prerušení teho-
tenstva a odoslal hlásenie o poskytnutí informácií; povinnosť lekára poskytnúť
žene pred umelým prerušením tehotenstva písomné poučenie, zároveň infor-
mácie poskytované žene podľa vyhl. č. 417/2009 Z. z. je možné odovzdať aj
v listinnej podobe vyhotovenej občianskym združením, neziskovou organizá-
ciou, nadáciou, cirkvou alebo náboženskou spoločnosťou. Kontrolu dodržia-

¹⁵ HUMENÍK, I. *Ochrana osobnosti a medicínske právo*. Bratislava: Eurokódex, 2011, s. 191. ISBN 978-80-89447-58-9.

¹⁶ Bližšie pozri SUAUDEAU, J. *Potrat a eutanázia*. (Preklad PhDr. Otilia Dvorecká). *Zborník prednášok Pápežskej rady pre rodinu*. Bratislava: Serafin, 2002, s. 42 – 43. ISBN 80-88944-54-6.

¹⁷ SUAUDEAU, J. *Potrat a eutanázia*. (Preklad PhDr. Otilia Dvorecká). *Zborník prednášok Pápežskej rady pre rodinu*. Bratislava: Serafin, 2002, s. 49 – 50. ISBN 80-88944-54-6.

vania povinností súvisiacich s umelým prerušením tehotenstva, ako aj lehôt zveril zákon ministerstvu zdravotníctva, ktoré potom ako zistí, že bola nejaká povinnosť porušená, uvedené musí oznámiť orgánom činným v trestnom konaní.

Návrh zákona ďalej ukladal ministerstvu zdravotníctva každoročne zverejniť do 1. júla súhrnnú správu o potratovosti na území Slovenskej republiky za predchádzajúci kalendárny rok vrátane potratovosti v dôsledku umelých ukončení tehotenstva; tiež zakazoval reklamu na výkon umelého ukončenia tehotenstva, služby alebo tovary poskytované alebo ponúkané na účely výkonu umelého ukončenia tehotenstva a na zariadenia, organizácie alebo osoby, ktoré vykonávajú umelé ukončenie tehotenstva. Novela zákona o umelom prerušení tehotenstva tiež zakotvovala, že zdravotné dôvody pre umelé prerušenie tehotenstva (t. j. ak je ohrozený život alebo zdravie ženy, alebo zdravý vývoj plodu, alebo ak ide o geneticky chybný vývoj plodu) musia byť preukázané dvomi nezávislými lekáorskými správami lekárov z odlišných lekáorských zariadení, čo neplatí pri neodkladnej zdravotnej starostlivosti – teda bezprostrednom ohrození života. Významnou zmenou novely zákona bolo vypustenie povinnosti lekára poučiť ženu o možných zdravotných dôsledkoch umelého prerušenia tehotenstva, aj o spôsoboch používania antikoncepčných metód a prostriedkov. Predložený návrh zákona vyvolal búrlivú reakciu, v súčasnej dobe je predmetom medzirezortného pripomienkového konania.

3. Trestno-politické prístupy regulácie umelého prerušenia tehotenstva

Väčšina súčasných právnych systémov reguluje vykonávanie umelého prerušenia tehotenstva. Presvedčenie, že potrat je nebezpečný, bezbožný, nemorálny a nespravodlivý vedie k právnej regulácii presadzujúcej zákaz potratov. Náznaky, že potraty môžu zmierniť preľudnenie, odvrátiť ekonomické ťažkosti, ochrániť zdravie ženy, podporiť rovnosť pohlaví alebo vylúčiť nežiaduce tehotenstvá, vedú k prijímaniu právnych úprav, ktoré povoľujú, umožňujú, zaručujú či dokonca prinútia k potratu. Viac ako 75 % svetovej populácie žije v krajinách, kde je umelé prerušenie tehotenstva legálne, dokonca aj v prípadoch, keď život tehotnej ženy nie je v stávke.

Z medzinárodného hľadiska existujú viaceré modely právnej regulácie potratov: 1) model zakazujúci potraty, 2) model povoľujúci potraty, 3) model na-

riadujúci potraty a 4) model rešpektujúci súkromie.¹⁸ Podľa modelu zakazujúceho potraty právna úprava postihuje vykonávanie potratov ako trestný čin (napr. Írsko, Brazília, Indonézia). V týchto krajinách sú potraty zakázané s výnimkou prípadov, keď potraty povoľujú na záchranu života ženy. Mnoho právnych úprav v Európe a v Severnej Amerike odmieta model zakazujúci potraty a povoľuje umelé prerušenie tehotenstva na žiadosť, ak je tehotenstvo dôsledkom znásilnenia či incestu, alebo kde by pokračovanie v tehotenstve predstavovalo hrozbu pre fyzickú, psychickú alebo sociálnu pohodu tehotnej ženy alebo jej plodu. Podľa modelu povoľujúceho potraty právna úprava dovoľuje vykonať umelé prerušenie tehotenstva, pričom presne stanoví kritériá a podmienky jeho vykonania (napr. Švédsko, Nemecko, Anglicko, India, Zambia). Vo Veľkej Británii je legálne vykonávanie umelého prerušenia tehotenstva zo zdravotných dôvodov a dôvodov postihnutia plodu až do 24. týždňa tehotenstva, ale ženy musia získať súhlas dvoch lekárov. Podstata tretieho modelu – modelu nariadujúceho potraty – spočíva v tom, že zákon vyžaduje alebo podporuje ukončenie tehotenstva u osôb spadajúcich do určitých špecifických kategórií (napr. obyvatelia Číny). Posledným modelom je model rešpektujúci súkromie, podľa ktorého zákony bránia vláde v prijímaní právnych predpisov, ktoré kriminalizujú alebo striktno obmedzujú prístup k potratom bezpečným z medicínskeho hľadiska (napr. USA a Kanada). Podľa tohto modelu zákon zriedka prikazuje potraty, práve naopak, povoľuje všetky prerušenia tehotenstva, pokiaľ sú vykonávané kvalifikovanou osobou v nemocniciach alebo iných špecializovaných zariadeniach. Bezpečnosť je hlavnou črtou tohto modelu. Záverom možno konštatovať, že potratová legislatíva je predmetom neustálych zmien. Krajiny kedysi zastávajúce model zakazujúci prerušenie tehotenstva zaznamenali v priebehu jednej generácie posun v prospech modelu povoľujúceho umelé prerušenie tehotenstva.

Pri hľadaní vhodného trestno-politického prístupu regulácie umelého prerušenia tehotenstva je potrebné zohľadniť aj spoločenskú klímu v krajine. Trestná politika by totiž mala reflektovať skutočné potreby občanov v oblasti bezpečnosti a verejného poriadku. Riešiteľský kolektív Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave uskutočnil v decembri 2019 celoslovenský prieskum verejnej mienky. Na reprezentatívnej vzorke 1 008 respondentov zisťoval, aký je postoj slovenskej verejnosti ku kontroverznej otázke umelého preruše-

¹⁸ POST, G. S. (ed.). *Encyklopedia of Bioethics*. 3rd Edition. Volume A-C. USA: Macmillan Reference, 2004, s. 18. ISBN 0-02-865775-6.

nia tehotenstva. Výskum odhalil vysoké hodnoty odmietnutia trestnosti „prerušenia tehotenstva so súhlasom tehotnej ženy do 12. týždňa tehotenstva“ (63,9 % respondentov) a „po 12. týždni tehotenstva“ prekvapivo až 46,7 % respondentov. Vzhľadom na religiozitu našej populácie sú závery verejnej mienky prekvapujúce. Takmer u 1/2 respondentov prevážilo právo slobodného rozhodovania tehotnej ženy, či bude, alebo nebude nositeľkou a darkyňou života, nad záujmom na ochrane ľudského plodu ako začínajúceho ľudského života. Na základe uvedeného sa domnievame, že akékoľvek ďalšie sprísňovanie podmienok prípustnosti umelého prerušenia tehotenstva nie je žiaduce, práve naopak, mohlo by viesť k zvýšeniu počtu nelegálnych prerušení tehotenstva alebo k tzv. potratovej turistike.

Záver

V rámci právnej úpravy umelého prerušenia tehotenstva dochádza k stretu dvoch ústavných práv – práva na život podľa čl. 15 ods. 1 ústavy a práva ženy slobodne sa rozhodnúť o pokračovaní svojho tehotenstva ako nemateriálnej hodnoty súkromnej povahy chránenej čl. 19 ods. 2 ústavy. Nedovolené prerušenie tehotenstva je v Slovenskej republike trestným činom už niekoľko stáročí. Zákon o umelom prerušení tehotenstva stanoví určité podmienky, za ktorých je umelé prerušenie tehotenstva prípustné (dovolené). Nedodržanie zákonných podmienok vykonania umelého prerušenia tehotenstva je kvalifikované ako trestný čin nedovoleného prerušenia tehotenstva. Väčšina súčasných právnych systémov vo svete reguluje vykonávanie umelého prerušenia tehotenstva. Existujú viaceré modely právnej regulácie potratov: model zakazujúci potraty, model povoľujúci potraty, model nariaďujúci potraty a model rešpektujúci súkromie.

Literatúra

1. ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestný zákon. Veľký komentár*. 3. aktualizované vydanie. Bratislava: Eurokódex, 2016. 959 s. ISBN 978-80-8155-066-9.
2. BURDA, E., ČENTĚŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol. *Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár. II. diel*. Praha: C. H. Beck, 2011. 1608 s. ISBN 978-80-7400-394-3.
3. ČIČ, M. a kol. *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Žilina: Eurokódex, 2012. 832 s. ISBN 978-80-89447-93-0.
4. DRGONEC, J. *Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax*. 2. prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019. 1792 s. ISBN 978-80-89603-74-9.

5. FRIDRICH, B. a kol. *Ústavné garancie ľudských práv*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2013. 270 s. ISBN 978-80-7160-338-2.
6. HUMENÍK, I. *Ochrana osobnosti a medicínske právo*. Bratislava: Eurokódex, 2011. 288 s. ISBN 978-80-89447-58-9.
7. IVOR, J. a kol. *Trestné právo hmotné. Osobitná časť*. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010. 625 s. ISBN 978-80-8078-308-2.
8. KLÍMA, K. a kol. *Komentár k Ústavě a Listině*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 1441s. ISBN 978-80-7380-140-3.
9. POST, G. S. (ed.). *Encyclopedia of Bioethics*. 3rd Edition. Volume A-C. USA: Macmillan Reference, 2004. ISBN 0-02-865775-6.
10. SUAUDEAU, J. *Potrat a eutanázia*. (Preklad PhDr. Oľívia Dvorecká). *Zborník prednášok Pápežskej rady pre rodinu*. Bratislava: Serafín, 2002. 148 s. ISBN 80-88944-54-6.
11. WAGNEROVÁ, E., ŠIMÍČEK, V., LANGÁŠEK, T., POSPÍŠIL, I. a kol. *Listina základných práv a svobod. Komentár*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. 931 s. ISBN 978-80-7357-750-6.

VYBRANÉ KRIMINOLOGICKÉ A KRIMINALISTICKÉ ASPEKTY TRESTNÝCH ČINOV VRÁŽD¹

SELECTED CRIMINOLOGICAL AND CRIMINOLOGICAL ASPECTS OF MURDER CRIMES

doc. JUDr. Miloš Deset, PhD.

Katedra trestného práva a kriminológie, Právnická fakulta
Trnavskej univerzity v Trnave

Abstrakt: Trestné činy vražd možno vo všeobecnosti považovať za jedny z najzávažnejších, aké sa na Slovensku zvyčajne páchajú. Z tohto hľadiska si tento druh trestnej činnosti zasluhuje pozornosť aj v rámci vedeckých diskusií, a to nielen z hľadiska trestného práva hmotného, ale aj z hľadiska kriminológie a kriminalistiky. Ak si odmyslíme sériové vraždy, žiaľ, aj na Slovensku sa prejavili aktuálne tendencie páchania trestných činov, zahŕňajúce určité zvláštnosti, resp. špecifiká spôsobu páchania a utajovania. Aj na Slovensku sa v minulých rokoch spáchali vraždy na objednávku a masové vraždy (minimálne v štádiu pokusu). Predovšetkým kriminalistickým, ale aj trestnoproceným a kriminologickým aspektom takýchto vražd je venovaný tento príspevok.

Abstract: The murder crimes can be considered as the most serious ones of them, which are usually committed in Slovak Republic. Considering this point of view, this kind of criminality is relevant within the scientific discussions of criminal substantive law as soon as criminology or forensic science. If could I separate serial murders or mass murders, there were shown actual tenders of commitment and secrecy of murders in Slovak Republic, which include certain specifics of kind of commitment and secrecy. Focusing on Slovak Republic, there were committed numerous murders, which were made to order or which have the characteristic of mass murders. This article is focused on some of them, analysing the criminological, forensic and legal aspects by criminal law.

Kľúčové slová: vražda, úkladná vražda, vražda na objednávku, sériové vraždy, masové vraždy, osobnosť páchatela, spôsob páchania a utajovania.

Keywords: The murder, premediate murder, assassination, serial murders, mass murders, personality of perpetrator, kind of commitment and secrecy.

¹ Tento článok bol napísaný v rámci riešenia projektu APVV-16-0106 s názvom „Trestno-právna ochrana života a zdravia v podmienkach Slovenskej republiky“.

Úvod

Vraždy možno klasifikovať z rôznych uhlov pohľadu. Nie všetky vraždy, resp. úmyselné usmrtenia, sú rovnako závažné, je obrovský rozdiel medzi vraždou spáchanou v afekte (nepripravovanou vraždou), úkladnou, pripravovanou a starostlivo naplánovanou vraždou, vraždou na objednávku či masovou vraždou. Z tohto hľadiska preto aj spôsoby páchania vrážd, a príp. aj ich utajovania môžu byť rôzne. (V niektorých prípadoch sa páchatelia spáchané vraždy z rôznych dôvodov nesnažia vôbec utajiť). Z rôznych spôsobov páchania vrážd, zo stôp zanechaných/vytvorených na tele obete alebo na mieste činu možno zasa usudzovať rôzne osobnostné črty páchatelov. Iné osobnostné črty má páchatel vraždy spáchanej v afekte, príp. aj v rámci excesu z nutnej obrany, a úplne iné osobnostné črty má páchatel úkladnej vraždy spáchanej na objednávku či masovej vraždy. Tomu zodpovedajú aj motívy páchatelov vrážd.

Zatiaľ čo notoricky známe motívy páchatelov vrážd, objavujúce sa aj prakticky v každej odbornej kriminalistickej literatúre, ako napr. sexuálny motív, majetkový motív či pomsta, sú príslušné skôr pre úkladné, pripravované vraždy, menej diskutované motívy, ako napríklad obrana obete domáceho násillia vystavená opakovaným a príp. aj eskalujúcim útokom útočníka v prípade excesu je skôr príznačná pre prvý typ zmienenej klasifikácie vrážd. O akom motíve možno uvažovať v takomto prípade? Bola si osoba, napr. týraná žena, ktorá sa bránila voči útočníkovi (agresorovi) a ktorá sa dopustila vraždy v rámci excesu z nutnej obrany, vôbec vedomá nejakého motívu?

Stručná kriminologická a kriminalistická charakteristika vrážd

Z hľadiska fenomenológie násilnej kriminality, a obzvlášť trestných činov vrážd, prevládajú vraždy, ktoré sa v odbornej literatúre bežne označujú ako tzv. rodinné vraždy, to znamená vraždy, pri ktorých existovali predchádzajúce vzťahy medzi páchatelmi a obeťami. Takéto vraždy môžu byť vyústením predchádzajúcich konfliktov, ktoré istý čas pred vraždou pretrvávajú a eskalujú, až nakoniec vyústia do tragického konca. Pri takýchto vraždách sa kriminalistické objasňovanie automaticky zameriava na okruh rodinných príbuzných, priateľov, kolegov či známych, s ktorými sa obeť pred vraždou poznala. Kriminalistické objasňovanie takýchto vrážd je jednoduchšie v tom zmysle, že

vyšetrovacie verzie týkajúce sa páchatela sa zameriavajú práve na tento okruh osôb. Okrem toho páchatelia týchto vražd zvyčajne konajú bez prípravy alebo po veľmi jednoduchej príprave, neuvedomujú si výhodnosť či nevýhodnosť objektívnych podmienok, nepôsobia na objektívnu situáciu a spáchané vraždy buď neutajujú, alebo sa obmedzujú na veľmi jednoduchý spôsob utajovania.²

O poznanie náročnejšie je objasňovanie vražd, na ktoré sa páchatelia pripravujú, pôsobia na objektívnu situáciu a snažia si prispôbiť objektívne podmienky, v ktorých vraždy páchajú (napríklad si vytipovať obeť, miesto aj čas spáchania vražd), a tak minimalizovať riziko, že im vraždu niekto prekazí (napríklad náhodný svedok) alebo že vraždy, ktoré spáchali, budú odhalené. Ak sa rozhodnú pre utajovanie, spôsob utajovania je spravidla takisto predmetom prípravy vraždy a často býva sofistikovanejšie. Takéto vraždy môžu byť napríklad sériové, neraz páchané so sexuálnym motívom, pri ktorých sa páchatel snaží o. i. o to, aby vražda, príp. vraždy, ktoré spáchal, neboli odhalené, aby mohol páchať ďalšie vraždy v budúcnosti, alebo vraždy na objednávku, ktorými páchatelia riešia konkurenčné alebo iné spory, alebo sa zbavujú nepohodlných osôb (napríklad svedkov).

Pri takýchto vraždách:

- páchatel si vytypuje vhodnú obeť, oboznamuje sa s jej zvykmi a snaží sa s ňou skontaktovať,
- páchatel si vytypuje vhodné miesto na spáchanie vraždy, obeť sa snaží vylákať na toto miesto alebo na ňu číha na tomto mieste,
- páchatel si zaobstará zbraň alebo iný nástroj na spáchanie vraždy,
- páchatel realizuje rôzne úkony na vytvorenie fiktívneho miesta činu, ako napr. samovraždy, falšovaného podpisu, dopisu na rozlúčku, náhleho úmrtia, nehody (napr. únik plynu), zásahu elektrickým prúdom, požiaru, nutnej obrany,
- páchatel si pripraví podmienky na ukrytie alebo premiestnenie mŕtvol (výber vhodného úkrytu, vykopanie hrobu, zaobstaranie prostriedkov na likvidáciu či prevoz tela),
- páchatel použije niektoré opatrenia s cieľom sťažiť jeho identifikáciu (maskovanie, falošná ŠPZ na jeho aute, krádež auta atď.).³

² NESVADBA, A. *Vyšetrovanie trestných činov vražd*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2001, s. 11 – 12.

³ NESVADBA, A. *Vyšetrovanie trestných činov vražd*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2001, s. 12.

Ak páchatel použije na spáchanie vraždy zbraň, možno usudzovať, že použitie zbrane mu uľahčuje spáchanie vraždy, no na druhej strane zbraň môže poskytnúť polícii veľa informácií, ktoré v konečnom dôsledku môžu byť dôležité pre objasnenie vraždy a identifikáciu páchatela.

Zbraňou sa pritom nemyslí iba strelná zbraň, ale aj napríklad:

- bodná či sečná zbraň (nôž, sekera, meč, šabľa),
- rôzne oceľové tyče, palice, drôty či laná,
- iné predmety (kameň, reťaz, obušok).⁴

Ak páchatel použije inú zbraň, ako napríklad výbušný systém či palnú zbraň, tento spôsob páchania je významným faktorom pre kriminalistické objasňovanie, pretože to môže zúžiť okruh podozrivých. Niektoré druhy palných zbraní alebo výbušných systémov sú totiž dostupné iba pre niektoré skupiny osôb. Niektoré druhy sú ponúkané iba niektorými distribútormi. Navyše takéhoto spôsobu páchania spravidla môžu byť schopní iba tí páchatelia, ktorí disponujú dostatočnými znalosťami narábať s takýmito výbušnými systémami či palnými zbraňami (napríklad bývalí vojaci či príslušníci špeciálnych jednotiek). A nakoniec, kriminalistické stopy na zbrani alebo jej súčasti taktiež môžu uľahčiť kriminalistické objasňovanie, pretože tieto stopy sú nositeľmi informácií. Strela, ktorá je nájdená na mieste činu a ktorá je predmetom balistickej expertízy, môže viesť k individuálnej, príp. druhovej identifikácii zbrane.

Z hľadiska kriminalistického objasňovania majú značné špecifiká vraždy páchané organizovaným zločinom. Tieto špecifiká spočívajú vo vyššom počte páchatelov, ktorí sú na vražde istým spôsobom zainteresovaní a ktorí pri páchaní i utajovaní spolupracujú. Tento fakt môže sťažovať kriminalistické objasňovanie, no na druhej strane, ak nastanú isté okolnosti, kriminalistické objasňovanie sa môže i zjednodušiť. Nesvadba píše, že takéto vraždy sa zvyčajne páchajú objednávatelom, organizátorom a jedným alebo viacerými vykonávateľmi. Participácia všetkých týchto osôb na páchaní vraždy znamená, že iba pri menšom počte takýchto vražd sa vyšetrovateľom podarí zistiť všetky tieto osoby. Vykonávatelia väčšinou nevedia, kto je objednávatelom vraždy, poznajú nanajvýš organizátora, v niektorých prípadoch aj to nie osobne, čo znamená, že ho nemôžu identifikovať. Z tohto dôvodu objednávatelia týchto vražd väčšinou zostávajú neidentifikovaní a nepotrestaní.⁵ Ak sa však vyšetrovateľom

⁴ NESVADBA, A. *Vyšetrovanie trestných činov vražd*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2001, s. 12.

⁵ NESVADBA, A. *Vyšetrovanie trestných činov vražd*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2001, s. 18.

podarí zaistiť aj materiálne stopy, napríklad digitálne stopy, tak ako napríklad pri úkladnej vražde Jána Kuciaka a jeho snúbenice Martynty Kušnírovej, tieto stopy ich môžu doviesť na stopu minimálne vykonávateľov. A ak tí poznajú organizátora, ten zasa môže poznať objednávateľa a vražda sa tým môže vyšetriť v tom zmysle, že sú zistené všetky osoby, ktoré na vražde participovali.

Utajovanie pre páchatela znamená výhodu aj nevýhodu. Výhoda spočíva napríklad v tom, že vražda zostane neodhalená po relatívne dlhý čas a páchatel má šancu zostať na slobode. Na druhej strane nevýhodou pre páchatela je, že utajovaním sa vytvárajú nové stopy, ktoré taktiež môžu viesť k zisteniu páchatela. Okrem toho páchatel pri utajovaní svojho činu zostáva na mieste činu o to dlhší čas, kvôli čomu riskuje, že môže byť prichytený na mieste činu bezprostredne po čine. Páchatelia sa väčšinou uchylujú k utajeniu vraždy vtedy, ak nie sú pod časovým tlakom alebo ak existujú predchádzajúce vzťahy medzi nimi a obetami.

Páchatelia sa môžu obmedzovať na veľmi jednoduché spôsoby utajovania, ako napr. ukrytie tela obete v neďalekom krovisku, ale môžu si vybrať aj oveľa sofistikovanejšie spôsoby utajovania, ako napr. ničenie tela v kyseline. Najčastejším spôsobom utajovania vrážd je ukrytie alebo zakopanie tela na neznámom a málo frekventovanom mieste, ako napr. les alebo pivnica, zaliatie tela obete do betónu, rozštvrtenie mŕtvoly, zničenie mŕtvoly v kyseline alebo spálenie mŕtvoly. Vyskytujú sa aj prípady, v ktorých sa páchatelia snažia sťažiť identifikáciu obete tým, že ju napríklad vyzlečú, zoberú jej šperky, dokumenty, predmety dennej potreby, zničia špecifické identifikačné znaky na jej tele (materské znamienka, kožné defekty, tetovania). Taktiež sa môžu pokúsiť ničiť stopy a dôkazy, ako napr. zbraň. Menej častými je fingovanie inej udalosti, ako napr. nehoda, nutná obrana, samovražda, predstieranie spáchania vraždy inou osobou, vytváranie falošných stôp či zohavenie mŕtvoly.⁶

Morton, Tillman a Gaines píšú o utajovaní vrážd premiestnením tela obete z miesta činu a jeho následným ukrytím alebo uložením. Uložením rozumejú zanechanie mŕtvoly na odlahlom, ale verejne dostupnom mieste, avšak bez zjavného znepokojenia páchatela, že mŕtvola by mohla byť odhalená. K ukrytiu sa páchatelia uchylujú z rôznych dôvodov. Ukrytie znamená premiestnenie mŕtvoly na odlahlé, izolované miesto a podľa autorov odzrkadľuje aj snahu páchatelov ničiť materiálne dôkazy či oddialiť nález mŕtvoly, čo môže sťažiť

⁶ NESVADBA, A. *Vyšetrovanie trestných činov vrážd*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2001, s. 19 – 20.

určenie predchádzajúceho vzťahu medzi nimi a obeťami. Miesta, na ktorých páchatelia vražd ukrývajú telá svojich obetí; mŕtvoly môžu hodiť do vody, zanechať ich na odlahlom, opustenom a izolovanom mieste alebo ich môžu zakopať do zeme.⁷

Berúc do úvahy naznačené spôsoby páchania a utajovania, úkladná vražda Jána Kuciaka a jeho snúbenice Martiny Kušnírovej vykazuje určité odlišnosti. Páchatelia (vykonávatelia) tejto vraždy konali premyslene a chladnokrvne, s jasným zločineckým zámerom zavraždiť novinára vstupovali do jeho domu. Vzhľadom na vyšetrovaciu verziu, že novinár bol zavraždený kvôli svojej práci, páchatelia mohli pokojne predstierať, že majú pre neho dôležité informácie týkajúce sa jeho práce a pod touto zámienkou ich novinár vpustil dnu. Alebo mohli použiť pakľúč, aby sa dostali do domu, keď v ňom nikto nebol, a na svoju budúcu obeť (obete) si mohli počkať. Absencia stôp naznačujúcich násilné vniknutie preto nemusí mať žiadnu relevanciu. Strelec jednu z obetí zasiahol do hlavy, druhú do srdca. Po čine si jednoducho zbalili veci a odišli. Možno zničili stopy, ako napríklad odtlačky prstov, ktoré tam eventuálne zanechali.

Spáchať vraždu takýmto spôsobom je pomerne zložitú, pretože aj hlava aj srdce sú pomerne malé časti ľudského tela. Oveľa jednoduchšie je zasiahnuť obeť do trupu (do brucha či do pľúc), no v tom prípade by takéto rany nemali taký silný zastavovací účinok a obeť by sa mohla zmôcť na aký-taký odpor aspoň dovtedy, kým by jej krv neprestala prúdiť do mozgu.

Samozrejme, že svoju rolu by zohral aj charakter poranenia a adrenalín. Ak však páchateľ zasiahol obeť do hlavy a do srdca a usmrtil ich jednou, dvomi ranami, znamená to, že vedel narábať so strelnou zbraňou, pravdepodobne s krátkou guľovou zbraňou (pištoľou alebo revolverom). Rana do srdca mala taký silný zastavovací účinok, že obeť bola usmrtená okamžite, nanajvýš v priebehu niekoľkých sekúnd, dokým krv neprestala prúdiť do mozgu; rana do hlavy druhej obeť znamenala okamžitú smrť. To znamená, že takéto spôsoby spáchania vraždy sa vyznačuje istou mierou profesionality a chladnokrvnosti minimálne v tom zmysle, že páchateľ, ktorý obeť zasadal smrteľné výstrely, vedel narábať so strelnou zbraňou.

Pokiaľ ide o utajovanie, treba mať na zreteli niekoľko skutočností. Páchatelia neboli pod časovým stresom, vraždu spáchali v rodinnom dome obetí, v ktorom okrem nich nikto iný nebýval, a tak pravdepodobnosť, že by ich niekto

⁷ MORTON, R. J., TILLMAN, M. J., GAINES, J. S. *Serial Murder. Pathwas for Investigation*. Washington D. C.: National Centre for Analysis of Violent Crime, s. 11 – 12.

vyrušil či odhalil, bola minimálna. Páchatelia sa nesnažili ukryť telá obetí, takpovediac, „učebnicovým“ spôsobom, telá obetí z miesta činu nepremiestňovali, neukrývali ich, ani ich nezničili. Zvolili veľmi jednoduchý spôsob utajenia, a tým bol útek/odchod z miesta činu. To znamená, že im nešlo o to, aby oddaľovali zistenie vraždy či o to, aby vražda nevyšla najavo vôbec, pretože od začiatku im muselo byť jasné, že skôr či neskôr telá niekto objaví. Z toho vyplýva, že si museli byť absolútne istí, že žiadne stopy, ktoré zanechali na mieste činu, vyšetrovateľov nedovedú až k nim alebo inak povedané, že s vraždou ich nikto nebude spájať, aj keby vyšla najavo v relatívne krátkom čase po čine.

Spočiatku vyšetrovania sa zdalo, že to naozaj tak bude. V tomto prípade sa od začiatku vyšetrovania vykonávali takpovediac štandardné počiatkové vyšetrovacie úkony, aké sa vykonávajú pri vyšetrovaní trestných činov vražd. Obhliadkou miesta činu a obhliadkou a pitvou tiel obetí sa ustálil záver o spôsobe spáchania tejto vraždy, spôsobe usmrtenia, príčine a čase usmrtenia obetí. Balistickou expertízou sa zasa ustálil záver, že vražednou zbraňou bola krátka guľová zbraň. Predpokladajme, že okrem týchto stôp sa na mieste činu mohli zaistiť napríklad daktyloskopické stopy, trasologické stopy, príp. odorologické stopy, ktoré sú typické pri vraždách. Vykonali sa desiatky výsluchov a iných dôkazov, o ktorých verejnosť informovaná nebola, no aj napriek vykonávaniu počiatkových vyšetrovacích úkonov, ktoré sú typické pre vyšetrovanie trestných činov vražd, sa vyšetrovanie neposunulo zásadným spôsobom vpred.

Vyšetrovatelia prišli na stopu vrahov až na základe skúmania digitálnych stôp. Páchatelia (vykonávatelia) vraždy totiž komunikovali na mieste činu s mobilmi, ktoré mali nové SIM karty, ktoré si kúpili cez tretiu osobu, čo ich napokon prezradilo. Z analýzy všetkých dát v obci Veľká Mača polícia aj s pomocou Europolu vytiahla dve čísla, ktoré v ten večer boli v obci úplne nové, nikdy predtým tam neboli a komunikovali iba medzi sebou a s nikým iným.

To bola podozrivá skutočnosť, ktorá pomohla odlíšiť telefóny vrahov od bežných ľudí s mobilmi, ktorí boli v ten večer v dedine, bývajú tam a sú tam každý deň. Okrem nich vyšetrovatelia postupovali obdobne aj v prípade hlavného organizátora tejto vraždy a sprostredkovateľky. Vyšetrovatelia zmonitrovali oboch a zistili, že sa spolu stretli presne v tom istom čase, ako to vypovedá hlavný korunný svedok, ktorému sprostredkovateľka vraždu zadala.

Okrem sledovania páchatelov cez mobilné telefóny boli v prípade, samozrejme, významné aj niektoré ďalšie stopy, ako napr. peniaze, ktorými organizátor za vraždu zaplatil, ktoré boli zaistené pri domových prehliadkach a na ktorých sa našla DNA páchatelov či svedectvá o sledovaní novinárov, z násled-

ných vyšetrovacích úkonov je významné predovšetkým svedectvo korunného svedka a spolupracujúceho obvineného, no pozastavme sa na chvíľu pri digitálnych stopách, pretože práve vďaka nim si vyšetrovatelia mohli vytypovať okruh podozrivých osôb z tejto vraždy. Polícia s najväčšou pravdepodobnosťou využila postup podľa § 116 Trestného poriadku č. 301/2005 Z. z. (ďalej len „Trestný poriadok“ alebo „TP“), ktorý upravuje oznámenie údajov o telekomunikačnej prevádzke. Povedzme, že tento paragraf aj vďaka nálezu Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 10/2014 spĺňa európske štandardy, ktoré sformuloval Európsky súd pre ľudské vo svojej rozhodovacej činnosti, ktoré sa musia dodržiavať pri získavaní informácií dôležitých pre trestné konanie prostriedkami, ktorými sa zasahuje do práva na súkromie. Získané dôkazy využitím tohto postupu preto v prípade úkladnej vraždy novinára a jeho snúbenice možno považovať za zákonné a prípustné v trestnom konaní; v tomto prípade výrazným spôsobom prispeli k objasneniu obzvlášť závažného zločinu a zisteniu jeho páchatelov, ktorým môžu byť v trestnom konaní uložené spravodlivé tresty.

Záver

Ak však zoberieme do úvahy, že digitálne stopy nie sú typické pre vyšetrovanie násilnej trestnej činnosti, no aj napriek tomu v tomto prípade výrazne prispeli k dosiahnutiu legitímneho (a verejne želaného) cieľa, otázkou je, či sa vyšetrovanie úkladnej vraždy novinára a jeho snúbenice nestane z hľadiska využívania digitálnych stôp takpovediac precedensom a či sa v budúcnosti nebudú digitálne stopy využívať v oveľa väčšej miere než doposiaľ. Nejde však len o postup podľa § 116 TP, ale aj o niektoré ďalšie skutočnosti. Postup podľa § 116 TP bol v tomto prípade účelný len vďaka tomu, že vyšetrovatelia ho využili relatívne krátko po spáchaní trestného činu, keď ešte príslušný mobilný operátor uchovával metadáta týkajúce sa príslušných telefónnych čísiel. Keďže však z dôvodu ochrany súkromia mobilní operátori, ani iní prevádzkovatelia elektronických komunikačných systémov nemajú stanovenú dĺžku uchovávanania týchto metadát, v iných prípadoch by sa ľahko mohlo stať, že postup podľa § 116 TP by bol neúčelný, ak by sa jeho použitie realizovalo s dlhším časovým odstupom od spáchania činu. Tento problém Slovenská republika sama nevyrieši, pretože prevádzkovatelia elektronických komunikačných systémov sú v drvivej väčšine prípadov nadnárodné korporácie so sídlami v zahraničí. Ak by sa však

našla potrebná vôľa medzinárodného spoločenstva túto nepriaznivú situáciu vyriešiť, bolo by nevyhnutné vyvažovať verejný záujem na ochrane práva na súkromie a verejný záujem na objasňovaní závažnej trestnej činnosti.

Ďalší problém možno badať v súčasnej právnej úprave zaistovania počítačových údajov podľa § 90 TP. Trestný poriadok bližšie nešpecifikuje pojem počítačové údaje, hovorí len o údajoch „uložených prostredníctvom počítačového systému“, no z povahy veci je zrejmé, že tieto údaje taktiež môžu mať súkromný charakter. V tomto prípade však súčasná právna úprava vôbec nezohľadňuje záujem dotknutých osôb na ochrane súkromia, iba verejný záujem na objasnení trestnej činnosti, v čom možno vidieť zásadný problém, najmä ak zoberieme do úvahy trestnoprosesnú úpravu oznámenia údajov o telekomunikačnej prevádzke podľa § 116 TP a odpočúvania a záznamu telekomunikačnej prevádzky podľa § 115 TP.

A nakoniec by sme radi poukázali aj na problém súvisiaci so zachytávaním komunikácie prebiehajúcej v reálnom čase, napríklad prostredníctvom mobilných telefónov. Odpočúvaním a záznamom telekomunikačnej prevádzky podľa § 115 TP síce príslušný útvar Policajného zboru dokáže takúto komunikáciu zachytiť a zabezpečiť tak informácie dôležité pre trestné konanie, dosiahnutie účelu použitím tohto informačno-technického prostriedku dotknuté osoby môžu ľahko zmariť tým, že si často menia mobilné telefóny a SIM karty alebo tým, že jednoducho na prípravu i samotnú realizáciu trestnej činnosti nebudú používať takúto formu komunikácie, ale svoju trestnú činnosť budú plánovať, resp. jej páchanie koordinovať napr. komunikáciou cez rôzne mobilné aplikácie, ako napr. Skype, Messenger či Whatsapp. A na zabezpečenie komunikácie realizovanej takýmto spôsobom slovenská polícia nedisponuje potrebnou technikou, hoci takáto technika existuje, a slovenský Trestný poriadok ani neupravuje osobitný informačno-technický prostriedok, ktorým by sa takáto komunikácia dala zabezpečiť (súčasná informačno-technická prostriedky by sa zrejme na zabezpečenie takejto komunikácie použiť nedali). Ak by sme preto v budúcnosti chceli vo väčšej miere využívať digitálne stopy pri objasňovaní závažnej násilnej či inej kriminality, bolo by potrebné prispôbiť slovenskú trestnoprosesnú úpravu informačno-technických prostriedkov aktuálnym vývojovým trendom v oblasti informačných technológií, aby za dynamikou tohto vývoja nezaostávala.

Literatúra

1. MORTON, R. J., TILLMAN, M. J., GAINES, J. S. *Serial Murder. Pathwas for Investigation*. Washington D. C.: National Centre for Analysis of Violent Crime.
2. NESVADBA, A. *Vyšetrovanie trestných činov vrážd*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2001.
3. ŠIMOVČEK, I., JALČ, A., DEŠET, M. *Evidence of Crimes Against Life and Health*. Praha: Leges, 2019.

Judikatúra

1. Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 10/2014.

TRESTNÝ ČIN USMRTENIA – VYBRANÉ APLIKAČNÉ PROBLÉMY¹

THE CRIMINAL OFFENCE OF MANSLAUGHTER – THE SELECTED APPLICATION PROBLEMS²

doc. JUDr. Eva Szabová, PhD.

Katedra trestného práva a kriminológie, Právnická fakulta Trnavskej
univerzity v Trnave

Abstrakt: Predkladaný príspevok sa zaoberá analýzou skutkovej podstaty trestného činu usmrtenia koncipovanú zákonodarcom v ustanovení § 149 ods. 1 TZ. S ohľadom na značné spektrum oblastí, v rámci ktorých možno hovoriť o výskyte trestného činu usmrtenia, zameria príspevok pozornosť výlučne na páchanie daného trestného činu vo sfére cestnej dopravy. Osobitná pozornosť pritom bude venovaná analýze príčinnej súvislosti medzi konaním páchatela a následkom trestného činu, predstavujúcej obligatórny znak skutkovej podstaty trestného činu a s tým nevyhnutne previazanému znaku vo forme zavinenia. V rámci dopravných nehôd možno totiž pomerne frekventovane pozorovať výskyt tzv. spoluzavinenia existujúceho na strane poškodenej osoby, čoho dôsledkom je nevyhnutnosť dôsledného posudzovania otázky prerušenia, resp. neprerušenia kauzálneho nexusu. Spracovaný príspevok sa snaží poukázať na spôsob uchopenia naznačeného problému zo strany súdnych orgánov Slovenskej republiky, a to prostredníctvom analýzy konkrétnych prípadov vyskytujúcich sa v aplikačnej praxi, ktoré budú predstavovať východisko pre formulovanie relevantných záverov spracovaného príspevku.

Abstract: The contribution deals with the analysis of the subject matter of the crime of manslaughter formulated by the legislator in the provision of § 149 par. 1 of Criminal Code. Given the wide range of areas within which the occurrence of the crime of manslaughter can be discussed, the contribution will focus exclusively on the commission of the crime in the field of road transport. The particular attention will be paid to the analysis of the causal link between the offender's conduct and the consequence of the crime, which is an obligatory element of the subject matter of the crime and the analysis of the related element in the form of fault. In the context of traffic accidents, it is possible to observe the occurrence of the so-called co-fault existing on the side of the injured person, which re-

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-16-0106.

² This work was supported by Slovak Research and Development Agency under the Contract No. APVV-16-0106.

sults in the need for a thorough assessment of the issue of interruption causal nexus. The contribution tries to point out the way of resolving the indicated problem by the judicial authorities of the Slovak Republic, through the analysis of specific cases occurring in the application practice, which will be the starting point for formulating the relevant conclusions of this contribution.

Kľúčové slová: usmrtenie, zavinenie, spoluzavinenie, poškodená osoba, kauzálny nexus, dopravná nehoda, zákon o cestnej premávke.

Key words: manslaughter, fault, co-fault, injured party, causal nexus, traffic accident, Act on road traffic.

Úvod

V súvislosti s trestným činom usmrtienia môžeme hovoriť o niekoľkých problémoch praktického charakteru, ktoré vyvstávajú v rámci snahy o čo najsprávnejšie zakvalifikovanie konania páchatela naplňajúceho na prvý pohľad znaky vymedzené v ustanovení § 149 TZ. V aplikačnej praxi sa totiž možno stretnúť s určitým stupňom roztrieštenosti, resp. nejednotného postupu orgánov činných v trestnom konaní a súdov, pokiaľ ide o posudzovanie naplnenia, resp. nenaplnenia znakov skutkovej podstaty trestného činu usmrtienia. Problémy uvedeného charakteru vyvstávajú hneď z dvoch dôvodov:

1. prvým je nejednotnosť v rámci posudzovania otázky prerušenia, resp. neprerušenia príčinnej súvislosti medzi konaním páchatela a následkom trestného činu a
2. druhým je problém vyhodnotenia otázky, keď v kontexte ustanovenia § 149 TZ možno konštatovať naplnenie kvalifikačného momentu v podobe porušenia dôležitej povinnosti (ods. 2), resp. kvalifikačného momentu vo forme hrubého porušenia príslušných predpisov (ods. 3).

Popísané problémy nadobúdajú osobitný rozmer v rámci posudzovania a následného kvalifikovania trestného činu usmrtienia, ku ktorého spáchaniu dochádza v rámci dopravných nehôd. Z uvedeného dôvodu bude analýza praktických aspektov riešená práve v súvislosti s usmrtením, ktoré je pomerne frekventovane výsledkom nehôd v cestnej doprave. Avšak vzhľadom na obmedzený rozsah príspevku bude pozornosť v jeho nasledujúcej časti venovaná výlučne analýze na prvom mieste zmeneného problému, t. j. problému previazaného s kauzálnym nexusom trestného činu.

1. Trestný čin usmrtienia a spoluzavinenie poškodeného

Pokiaľ chceme hovoriť o probléme spočívajúcom v prerušení, resp. neprerušení príčinnej súvislosti medzi konaním páchatela a následkom trestného činu, potrebné je špecifikovať, že najzásadnejšie problémy tohto charakteru vyvstávajú v prípadoch, keď medzi konanie páchatela a následok vo forme usmrtienia poškodeného vstupuje konanie samotnej poškodenej osoby. V tejto súvislosti následne hovoríme o existencii tzv. spoluzavinenia poškodeného, ktorého výskyt je viac ako frekventovaný práve v prípadoch už zmieňovaných dopravných nehôd. V rámci posudzovania dopravných nehôd s následkom usmrtienia je preto často potrebné riešiť otázku, či je spoluzavinenie poškodeného natoľko zásadné, že dopadá na kauzálny nexus spáchaného činu. Povedané inými slovami, nevyhnutné je posúdiť, či miera zavinenia poškodeného na spôsobenom následku prerušuje alebo naopak neprerušuje príčinnú súvislosť medzi konaním páchatela a jeho následkom vo forme usmrtienia. V tejto súvislosti je nevyhnutné poukázať na základný poznatok trestného práva hmotného, v zmysle ktorého medzi porušením povinnej opatrnosti na strane páchatela a následkom musí bezpodmienečne existovať príčinná súvislosť. Základným predpokladom trestnej zodpovednosti je totiž bezpečné zistenie príčinného pôsobenia konania obvineného na Trestným zákonom chránenom spoločenskom vzťahu a toho, či toto konanie nesie všetky znaky zavinenia v zmysle ustanovenia § 15 a § 16.³ V tejto súvislosti možno hovoriť o odzrkadlení základnej zásady trestného práva hmotného, a to zásady zodpovednosti za zavinenie, v zmysle ktorej sa páchatelovi pričítavajú iba tzv. zavinené následky. Povedané inými slovami, páchatel môže byť trestne zodpovedný iba za následky pokryté jeho vlastným zavinením – nezavinené následky sa totiž nepričítavajú.⁴

Pokiaľ hovoríme o zavinení v súvislosti s trestným činom usmrtienia podľa § 149 TZ, potrebné je zdôrazniť, že predmetný trestný čin je postavený na zavinení vo forme nedbanlivosti. V kontexte usmrtienia, ku ktorému dochádza v rámci dopravných nehôd, pritom najviac frekventovane identifikujeme nedbanlivosť v jej druhej podobe, a to nedbanlivosť nevedomú, vymedzenú v ustanovení § 16 písm. b) TZ týmto spôsobom:

³ ŠÁMAL, P., PÚRY, E., RIZMAN, S. *Trestní zákon. Komentář*. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 58

⁴ IVOR, J. *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016, s. 31.

„Trestný čin je spáchaný z nedbanlivosti, ak páchatel b) nevedel, že svojim konaním môže také porušenie alebo ohrozenie spôsobiť, hoci o tom vzhľadom na okolnosti a na svoje osobné pomery vedieť mal a mohol.“

Z uvedeného dôvodu bude nasledujúca časť príspevku zameraná práve na trestný čin usmrtenia spáchaný formou nevedomej nedbanlivosti.

Pre správne pochopenie problémov praktického charakteru, osobitne problémov preukazovania existencie kauzálneho nexusu v prípade trestného činu usmrtenia spáchaného uvedenou formou nedbanlivosti, je nevyhnutné v základných rysoch predostrieť vysvetlenie zavinenia koncipovaného v už citovanom ustanovení.

2. Nevedomá nedbanlivosť v kontexte trestného činu usmrtenia

Nevedomá nedbanlivosť je budovaná na povinnosti a súčasne aj možnosti predvídať, že spôsobenie poruchy alebo ohrozenie záujmu chráneného Trestným zákonom môže nastať, pričom predmetná povinnosť a možnosť predstavujú vedomostnú zložku zavinenia. Predvídanie následku je pritom previazané so zachovaním určitej miery tzv. opatrnosti.⁵ Miera opatrnosti je pritom daná spojením objektívneho a subjektívneho hľadiska pri predvídaní spôsobenia poruchy alebo ohrozenia záujmu chráneného Trestným zákonom. Na účel zjednodušenia výkladu možno hovoriť o tom, že povinnosť predvídania predstavuje objektívne vymedzenie miery opatrnosti, resp. opatrnosť povinnú, a na strane druhej možnosť predvídania reflektuje vymedzenie miery opatrnosti subjektívneho charakteru.

Pokiaľ ide o objektívne vymedzenie miery opatrnosti, možno uviesť, že týmto spôsobom sa od každého žiada spravidla opatrnosť rovnaká. Iba výnimočne je od niektorých skupín osôb vykonávajúcich určité povolanie alebo zamestnanie (vodiči, lekári, stavební technici) požadovaná miera opatrnosti vyššieho charakteru – táto je však následne rovnaká pre každého, kto takéto povolanie alebo zamestnanie vykonáva. Rozsah náležitej opatrnosti je potrebné spravidla skúmať na základe osobitných právnych predpisov (napr. predpisy o pravidlách cestnej premávky), pričom vyššiu mieru opatrnosti, ako vyplýva z príslušných právnych predpisov, nie je možné od páchatela v žiadnom

⁵ ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestný zákon. Velký komentár*. Bratislava: Eurokodex, 2013, s. 31.

prípade vyžadovať.⁶ V kontexte usmrtenia, ku ktorému dochádza v rámci dopravných nehôd, možno konštatovať, že povinná opatrnosť vyplýva z pravidiel cestnej premávky⁷ obsiahnutých v zákone č. 8/2009 Z. z. o cestnej premávke v znení neskorších predpisov (ďalej iba „zákon o cestnej premávke“).

Pokiaľ ide o vymedzenie miery opatrnosti subjektívneho charakteru, toto spočíva v takej miere opatrnosti, ktorú je schopná vynaložiť konkrétna fyzická osoba. V tejto súvislosti preto možno hovoriť o individuálnom hľadisku,⁸ ktoré je však už zákonite u každého jednotlivca odlišné.⁹ V kontexte dopravných nehôd pritom môžeme hovoriť o opatrnosti, ktorú je schopný v konkrétnom prípade vynaložiť vodič dopravného prostriedku.¹⁰ Pri posudzovaní subjektívnej miery opatrnosti je potrebné zvažovať skutočnosti dotýkajúce sa priamo osoby páchatela, ako:

- vlastnosti,
- skúsenosti,
- znalosti či
- okamžitý stav páchatela (vzdelanie, kvalifikáciu, všeobecnú a špeciálne skúsenosti, intelekt, postavenie v zamestnaní),

a rovnako tiež okolnosti konkrétneho prípadu, ktoré existujú nezávisle od páchatela alebo ktoré sú ním vyvolané, t. j. prostredie a okolnosti spáchaného činu:

- miesto a čas činu,
- viditeľnosť,
- poveternostné podmienky,
- stav a povrch vozovky,
- výhľadové pomery či
- mimoriadny priebeh udalosti.¹¹

⁶ ŠÁMAL, P., PŮRY, F., RIZMAN, S. *Trestní zákon. Komentář*. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 57.

⁷ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákonník II. § 140 až 421. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1 502.

⁸ ŠÁMAL, P., PŮRY, F., RIZMAN, S. *Trestní zákon. Komentář*. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 58.

⁹ ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestný zákon. Velký komentář*. Bratislava: Eurokodex, 2013, s. 32

¹⁰ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákonník II. § 140 až 421. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1 502.

¹¹ ŠÁMAL, P., PŮRY, F., RIZMAN, S. *Trestní zákon. Komentář*. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 57.

Uvedený výklad dotýkajúci sa subjektívnej a objektívnej miery opatrnosti možno iba uzavrieť konštatovaním, že o zavinenie z nedbanlivosti v zmysle ustanovenia § 16 písm. b) TZ môže ísť iba vtedy, pokiaľ povinnosť a možnosť predvídať porušenie alebo ohrozenie záujmov chránených Trestným zákonom sú dané súčasne.¹² Nedostatok jednej z týchto zložiek znamená, že čin je nezavinený.¹³

Vychádzajúc z doteraz popísaného definičného vymedzenia nevedomej nedbanlivosti, ako aj zo základnej premisy trestného práva hmotného, v zmysle ktorej zavinenie nevyhnutne pokrýva všetky znaky skutkovej podstaty trestného činu, je potrebné v súvislosti s kauzálnym nexusom ako znakom skutkovej podstaty trestného činu vysloviť túto podmienku: na strane páchatela aspoň mala a mohla existovať predstava, že sa príčinný vzťah mohol rozvinúť tak, ako sa reálne rozvinul.¹⁴ Konštatovanie obdobného charakteru vyslovil aj Najvyšší súd Slovenskej republiky v niekoľkých svojich rozhodnutiach, v rámci ktorých striktno upozorňoval, že zavinenie z nedbanlivosti podľa ustanovenia § 16 písm. b) TZ je dané vtedy, ak sa preukáže, že páchateľ si mal a mohol predstaviť, že príčinný priebeh medzi jeho konaním a následkom sa môže aspoň v podstatných črtách rozvinúť tak, ako sa rozvinul.¹⁵ Pre páchateľa nepredvídateľný príčinný priebeh preto nie je v zavinení obsiahnutý a páchateľ nezodpovedá za následok, ktorý takto vznikne.¹⁶ Povedané inými slovami, príčinná súvislosť medzi následkom (smrťou) a konaním páchateľa na trestnú zodpovednosť nestačí. Páchateľ je trestne zodpovedný za účinok (následok), ktorý spôsobil len potiaľ, pokiaľ ho aj zaviniel. Zavinenie musí preto zahŕňať tiež príčinný priebeh aspoň v podstatných črtách.¹⁷

Z uvedeného teoretického vymedzenia nedbanlivostnej formy zavinenia, ako aj z formulovanej možnosti a povinnosti predstavy vývoja príčinného vzťahu jednoznačne vyplýva nevyhnutnosť preukázania, že na strane páchatela trestného činu reálne existovala tak povinnosť, ako aj možnosť predvídania príčinného vývoja. Podmienka, ktorá na prvý pohľad pôsobí dojmom po-

¹² Nejvyšší soud České republiky sp. zn. NS 11/2002-T 279.

¹³ ŠÁMAL, P., PŮRY, F., RIZMAN, S. *Trestní zákon. Komentář* 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 58.

¹⁴ Rozhodnutie R 20/1981.
Rozhodnutie R 50/1968.

¹⁵ Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 7 To 14/02.

¹⁶ ŠÁMAL, P., PŮRY, F., RIZMAN, S. *Trestní zákon. Komentář*. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 58.

¹⁷ Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 7 To 14/02.

mernej jednoznačnosti, spôsobuje v aplikačnej praxi v rámci dokazovania jej naplnenia značné problémy. Ako bolo naznačené už v úvode tohto príspevku, predmetné problémy spôsobuje práve „vklad“ poškodeného do skutkového priebehu trestného činu vo forme jeho vlastného konania, resp. spoluzavinenia. Je viac ako zrejmé, že problém v rámci zmieneného procesu dokazovania predstavuje vyhodnotenie miery spoluzavinenia poškodeného a jej následného dopadu na možnosť konštatovania o naplnení, resp. nenaplnení základnej pomenovanej podmienky vo forme aspoň nevedomej nedbanlivosti.

S cieľom poukázať na názorovú roztrieštenosť, resp. úvahovú nejednosť, ktorú možno identifikovať v rámci riešenia otázky, kedy v prípade spoluzavinenia poškodeného o existencii povinnosti a možnosti predstavy vývoja príčinného vzťahu ešte hovoriť možno a kedy už dochádza k jej znegovaniu a následnému konštatovaniu o prerušení kauzálneho nexusu medzi konaním páchatela a následkom činu, budú v nasledujúcej časti príspevku podrobené analýze konkrétne relevantné prípady, ktoré sa vyskytli v aplikačnej praxi, pričom pozornosť bude zameraná na to, akým spôsobom pristúpili k vyhodnoteniu príčinnej súvislosti samotné sudy v rámci svojho konečného rozhodovania.

3. Spoluzavinenie poškodeného v konkrétnych súdnych rozhodnutiach

V súvislosti s vyhodnocovaním dopadu spoluzavinenia poškodeného na trestnú zodpovednosť páchatela možno na prvom mieste poukázať na prípad, v rámci ktorého prišlo k usmrtieniu chodkyne, a to spolupôsobením troch nasledujúcich príčin:

1. prvá príčina – chodkyňa prechádzajúca cez cestu mimo priechodu pre chodcov počas noci, tmavo odetá, zľava a bez presvedčenia sa, či môže vstúpiť do vozovky bez nebezpečenstva,
2. druhá príčina – nesprávna technika jazdy vodiča vo vzťahu k rýchlosti, ktorá bola vyššia ako rýchlosť povolená zákonnými predpismi,
3. tretia príčina – zhoršené podmienky jazdy vo forme nepriaznivých poveternostných podmienok, konkrétne tma, šero, nefunkčnosť pouličného osvetlenia, dážď, zlá viditeľnosť a rovnako tiež jazda v intraviláne.

Vychádzajúc z doteraz popísaných skutočností dotýkajúcich sa podmienok, na ktorých stojí nevedomá nedbanlivosť, možno v uvedenom skutkovom sta-

ve identifikovať na strane vodiča opatrnosť povinnú, t. j. povinnosť predvídania, a to konkrétne v rámci druhej príčiny vedúcej k usmrteniu poškodenej. Predmetná povinná opatrnosť vyplýva z týchto ustanovení zákona o cestnej premávke:

- § 3 ods. 1: Účastník cestnej premávky je povinný dodržiavať pravidlá cestnej premávky ustanovené v tomto zákone.
- § 3 ods. 2: Účastník cestnej premávky je povinný správať sa disciplinovane a ohľaduplne tak, aby neohrozil bezpečnosť alebo plynulosť cestnej premávky, pritom je povinný prispôbiť svoje správanie najmä stavebnému, dopravnotechnickému stavu cesty, situácii v cestnej premávke, poveternostným podmienkam a svojim schopnostiam.
- § 4 ods. 1 písm. e): Vodič je povinný dbať na zvýšenú opatrnosť voči cyklistom a chodcom, najmä deťom, osobám so zdravotným postihnutím, osobitne voči osobám, ktoré používajú bielu palicu, a starým osobám.
- § 16 ods. 1: Vodič je povinný rýchlosť jazdy prispôbiť najmä svojim schopnostiam, vlastnostiam vozidla a nákladu, poveternostným podmienkam, stavu a povahe vozovky a iným okolnostiam, ktoré možno predvídať. Vodič smie jazdiť len primeranou rýchlosťou, aby bol schopný zastaviť vozidlo na vzdialenosť, na ktorú má rozhľad.

Vychádzajúc z uvedeného vodič – páchatel' nielenže porušil citované predpisy (druhá a tretia príčina), čo má za následok konštatovanie o existencii objektívnej miery opatrnosti, resp. o existencii povinnosti predvídania, ale na jeho strane možno súčasne hovoriť aj o existencii možnosti predvídania, resp. o subjektívnej miere opatrnosti (tretia príčina) ako o druhej zložke nevedomej nedbanlivosti. Možnosť spôsobenia následku je v tomto prípade naplnená osobitne okolnosťou pohybu vodiča v intraviláne – v tejto súvislosti môžeme hovoriť o tom, že subjektívna opatrnosť, resp. možnosť predvídania vyplýva z miesta spáchania činu. V tomto kontexte možno poukázať na hodnotenie tohto kritéria súdmi, ktoré uvádzajú, že v prípade jazdy v intraviláne je nevyhnutné predpokladať, že cez cestu môžu prechádzať chodci, čo osobitne platí za situácie, že na úseku cesty nie je vyznačený priechod pre chodcov.¹⁸ Na základe uvedených skutočností možno vysloviť konštatovanie, že v konaní páchatela možno identifikovať zavinenie vo forme nevedomej nedbanlivosti, ktorá pokrýva tak konanie páchatela, ako aj následok vo forme usmrtenia. Otázkou však zostáva, či možno obdobné konštatovanie vysloviť aj vo vzťahu

¹⁸ Rozhodnutie Krajského súdu Prešov sp. zn. 6 To/40/2014.

k príčinnej súvislosti, o ktorej platí, že páchatel' si mal a mohol predstaviť, že príčinný priebeh medzi jeho konaním a následkom sa môže aspoň v podstatných črtách rozvinúť tak, ako sa rozvinul.¹⁹

V nadväznosti na uvedené sa otvára priestor pre posúdenie spoluzavinenia poškodeného a jeho dopadu na prerušenie, resp. neprerušenie kauzálneho nexasu. Existencia určitej miery zavinenia na strane poškodenej osoby je zrejmá z prvej popísanej príčiny vedúcej k spôsobeniu dopravnej nehody a následnému usmrtieniu poškodenej. V tejto súvislosti možno hovoriť o porušení týchto ustanovení zákona o cestnej premávke:

- § 53 ods. 2: Chodci, ktorí prechádzajú cez priechod pre chodcov, musia brať ohľad na vodičov prichádzajúcich vozidiel najmä tým, že neprechádzajú jednotlivo, ale v skupinách. To platí aj voči vodičom odbočujúcim na cestu, cez ktorú chodci prechádzajú. Chodec nesmie vstupovať na vozovku, a to ani pri použití priechodu pre chodcov, ak vzhľadom na rýchlosť prichádzajúcich vozidiel nemôže cez vozovku bezpečne prejsť. Iným účastníkom cestnej premávky ako chodcom je používanie priechodu pre chodcov zakázané.
- § 53 ods. 3: Mimo priechodu pre chodcov sa smie cez vozovku prechádzať len kolmo na jej os. Chodci smú prechádzať cez vozovku mimo priechodu pre chodcov, len ak s ohľadom na vzdialenosť a rýchlosť jazdy prichádzajúcich vozidiel nedonútia ich vodičov na zmenu smeru alebo rýchlosti jazdy.

V nadväznosti na uvedené, je potrebné poukázať na ustálenú judikatúru slovenských súdov, ktoré konštantne judikujú, že porušenie povinnosti na strane poškodeného, ktoré bolo jednou z príčin vedúcich k spôsobeniu následku vo forme smrti poškodeného, nemá za následok zánik trestnej zodpovednosti vodiča motorového vozidla, ktorý sa zavinene podieľal na vzniku dopravnej nehody a jej následkoch. Táto okolnosť ovplyvňuje len mieru zavinenia obvineného vodiča, ktorú možno zohľadniť pri kvalifikácii činu a pri úvahách o výmere trestu.²⁰ Vodič motorového vozidla sa totiž nemôže spoliehať na to, že chodci prechádzajúci cez cestu sa budú vždy správať v cestnej premávke s potrebnou opatrnosťou a že budú primerane reagovať na dopravnú situáciu. V tomto kontexte je potrebné poukázať aj na dlhodobo ustálenú súdnu prax Najvyššieho súdu SR, ktorý konštantne judikuje, že ak vodič reaguje nespráv-

¹⁹ Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 7 To 14/02.

²⁰ Rozhodnutie Krajského súdu Prešov sp. zn. 6 To/40/2014.

ne na nebezpečnú situáciu, ktorú vyvolal iný účastník cestnej premávky porušením jej pravidiel, a v dôsledku toho nezabrání dopravnej nehode, hoci pri správnej reakcii bolo možné nehode predísť, možno horobiť za nehodu zodpovedným iba potiaľ, pokiaľ mu za voľbu nesprávneho riešenia vzniknutej situácie možno pričítať zavinenie.²¹

Na základe už uvedeného možno vysloviť konštatovanie, že spoluzavinenie poškodeného nevyklučuje nedbanlivosť na strane páchatela.²²

Uvedené závery sa vyskytujú tak frekventovane v rozhodnutiach súdov, v rámci ktorých sa rozhoduje o prípadoch, kde sa na následku dopravnej nehody spolupodieľa svojim konaním samotný poškodený, že možno nadobudnúť dojem, že protiprávne konanie poškodeného nemá na existenciu trestnoprávnej zodpovednosti páchatela žiadny dopad. Uvedenú premisu ešte *de facto* potvrdzuje konštatácia súdov, že táto okolnosť ovplyvňuje len mieru zavinenia obvineného, ktorú možno zohľadniť pri kvalifikácii činu a pri úvahách o výmere trestu.²³ V tejto súvislosti je však viac ako potrebné poukázať na to, že predmetné konštatovanie nemožno za žiadnych okolností absolutizovať – domnievame sa totiž, že uvedenú premisu nemožno uplatňovať paušálne a bezvýnimčne. Predmetnú domnienku je možné demonštrovať na prípade, ktorý bol rozhodnutý Okresným súdom Galanta 12. apríla 2016.²⁴

Predmetný prípad bol postavený na skutkovom stave, v rámci ktorého obvinený vodič nevenoval dostatočnú pozornosť riadeniu svojho vozidla a nesprávne reagoval na prekážku vo svojom jazdnom pruhu – na pravej krajnici odstavené motorové vozidlo so zapojeným príviesným vozíkom, ktorý zasahoval cca 0,8 m do jazdného pruhu obvineného. Obvinený vodič z uvedených dôvodov pravým predným kolesom svojho vozidla nabehol na ľavú zadnú časť príviesného vozíka a následne pravou prednou časťou svojho vozidla zrazil poškodeného, ktorý v čípiacej polohe vymieňal ľavé zadné koleso odstaveného vozidla, a to bez reflexnej vesty. Poškodený týmto konaním obvineného utrpel poranenia, ktorým podľahol priamo na mieste predmetnej nehody.

²¹ Pozri rozhodnutia Najvyššieho súdu SR sp. zn. 2 Tz 6/2006, 3 Tdo 50/2017, R 36/1984.

²² ŠÁMAL, P., PŮRY, F., RIZMAN, S. *Trestní zákon. Komentář*. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 56.

ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákonník II. § 140 až 421. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1501.

²³ Rozhodnutie Krajského súdu Prešov sp. zn. 6 To/40/2014.

²⁴ Rozsudok Okresného súdu Galanta sp. zn. 2T/18/2013.

Rozborom uvedeného skutkového stavu prichádzame k zisteniu o existencii niekoľkých príčin, ktoré viedli k následku vo forme usmrtienia:

1. Prvá príčina – konanie obvineného, ktorý porušil nasledujúce povinnosti plynúce zo zákona č. 8/2009 Z. z.:
 - § 3 ods. 2 písm. a) účastník cestnej premávky je povinný správať sa disciplinovane a ohľaduplne tak, aby neohrozil bezpečnosť alebo plynulosť cestnej premávky, pritom je povinný prispôsobiť svoje správanie najmä stavebnému, dopravnno-technickému stavu cesty situácii v cestnej premávke, poveternostným podmienkam a svojim schopnostiam
 - § 4 ods. 1 písm. c) vodič je povinný venovať sa plne vedeniu vozidla a sledovať situáciu v cestnej premávke.
2. Druhá príčina – konanie poškodeného, v kontexte ktorého možno identifikovať porušenie niekoľkých ustanovení upravených v zákone č. 8/2009 Z. z.:
 - zasahovanie jazdnou súpravou do jazdného pruhu,
 - neoznačenie odstavenej súpravy výstražným trojuholníkom,
 - porušenie povinnosti obliecť si pri pohybe na vozovke reflexnú vestu.

V uvedenom prípade dokonca prišlo k spracovaniu odborného vyjadrenia, z ktorého vyplynulo, že obvinený oneskorene reagoval na vzniknutú prekážku, mohol rozpoznať, že prívies zasahuje do jazdného pruhu, avšak na situáciu reagoval oneskorene, čo znalec vyhodnotil ako oneskorenú reakciu zo strany vodiča.

Pokiaľ ide o posúdenie naplnenia subjektívnej stránky skutkovej podstaty trestného činu vo forme nedbanlivostného zavinenia, možno dovodiť, že konanie páchatela bolo pokryté nevedomou nedbanlivosťou, a to z dôvodu porušenia povinnej opatrnosti. Z hľadiska objektívneho možno predmetné konštatovanie podložiť porušením predtým citovaných ustanovení zákona č. 8/2009 Z. z. Pokiaľ ide o subjektívne vymedzenie opatrnosti v tomto kontexte možno vysloviť, že možnosť predvídania daná bola – pokiaľ by sa obvinený bol dostatočne venoval riadeniu vozidla, nebolo by prišlo k oneskorenej reakcii na vzniknutú udalosť. Ako však bolo zmienené v úvodnej časti príspevku, pre konštatovanie o naplnení subjektívnej stránky skutkovej podstaty trestného činu nie je postačujúce, pokiaľ je zavinením pokryté iba konanie páchatela – pre vyslovenie uvedeného záveru je nevyhnutné pokryť zavinením tak následok, ako aj príčinný vzťah, ktorého vývoj si páchatel mal a mohol aspoň predstaviť. Tento prípad možno vnímať ako pomerne zásadný v tom ohľade, že súd

dospel k záveru, že zavinenie práve pri následku a kauzálnom nexuse identifikovať nemožno, čo vedie k logickému záveru o tom, že spáchaný čin je nezavinený.

Súd sa pri posudzovaní predmetného prípadu riadil pomerne zaujímavou, avšak veľmi racionálnou a logickou úvahou založenou na posúdení pomeru pravidiel cestnej premávky porušených zo strany obvineného a tých, ktoré boli porušené zo strany poškodeného. Výsledkom predmetného „váženia“ pritom bolo konštatovanie o vysokej miere spoluviny na spôsobenej dopravnej nehode a z toho vyvstávajúceho vzniku smrteľného zranenia existujúcej na strane samotného poškodeného.²⁵ Výsledkom predmetného konštatovania je zákonite záver o absencii trestnoprávnej zodpovednosti na strane obvineného.

V súvislosti s týmito úvahami a z nich vyplývajúcimi konštatovaniami súdu je iba potrebné doplniť, že ich správnosť bola potvrdená nielen potvrdzujúcim rozhodnutím krajského súdu,²⁶ ale rovnako tiež rozhodnutím Najvyššieho súdu SR v rámci pred ním riešeného dovolania podaného zo strany generálneho prokurátora SR.²⁷

V nadväznosti na tento prípad je potrebné poukázať na prípad postavený, z nášho pohľadu, na obdobných skutkových okolnostiach, no rozhodnutý protichodne. Predmetný prípad vychádzal z toho skutkového stavu, že vodič osobného motorového vozidla pri prechádzaní obce maximálnou povolenou rýchlosťou v nočných hodinách pri použití stretávacích svetiel prešiel ležiacu osobu nachádzajúcu sa v jeho jazdnom pruhu. Poškodená osoba sa pritom na vozovke nachádzala z dôvodu ťažkého stupňa opitosti. Predmetný stupeň opitosti je pritom charakterizovaný tým, že subjekt sa pohybuje „po štyroch“ s mechanickou oporou kolien a laktov, má ťažký útlm senzorickej percepcie a poruchu miestnej a časovej orientácie. Okresný súd Partizánske, ktorý uvedený prípad rozhodoval 28. novembra 2016,²⁸ prijal v danej veci odsudzujúci rozsudok, pričom obžalovaný bol uznaný za vinného z prečinu usmrtenia podľa § 149 ods. 2 písm. a) TZ. Svoje rozhodnutie okresný súd oprel predovšetkým o porušenie ustanovení zákona o cestnej premávke, ktorých sa dopustil obžalovaný. Išlo pritom o porušenia týchto ustanovení:

- § 4 ods. 1 písm. c): Vodič je povinný venovať sa plne vedeniu vozidla a sledovať situáciu v cestnej premávke.

²⁵ Rozhodnutie Okresného súdu Galanta sp. zn. 2T/18/2013.

²⁶ Rozhodnutie Krajského súdu v Trnave sp. zn. 3To/54/2016.

²⁷ Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 3 Tdo/50/2017.

²⁸ Rozsudok Okresného súdu Partizánske sp. zn. 2T/75/2015.

- § 16 ods. 1: Vodič je povinný rýchlosť jazdy prispôbiť najmä svojim schopnostiam, vlastnostiam vozidla a nákladu, poveternostným podmienkam, stavu a povahe vozovky a iným okolnostiam, ktoré možno predvídať. Vodič smie jazdiť len primeranou rýchlosťou, aby bol schopný zastaviť vozidlo na vzdialenosť, na ktorú má rozhľad.
- § 32 ods. 2: Vodič nesmie použiť diaľkové svetlomety, ak je vozovka dostatočne a súvisle osvetlená alebo ak by mohol byť oslnený vodič protiidúceho vozidla, vodič vozidla idúceho pred ním alebo iný účastník cestnej premávky, strojvedúci vlaku alebo vodič iného dráhového vozidla, alebo vodič plavidla. Pri zastavení vozidla pred železničným priecestím vodič nesmie použiť ani stretávacie svetlomety, ak by nimi mohol oslniť vodiča vozidla v protismere.

Súd svoje závery založil primárne na porušení povinnosti vyplývajúcej z ustanovenia § 32 ods. 2 predmetného zákona, pričom dôvodil, že v prípade použitia diaľkových svetiel by bolo možné nehode zabrániť. V tomto kontexte nemožno nespomenúť špecifický spôsob náhľadu súdu na výklad zmieneného ustanovenia. Pri bližšom nazretí na dané ustanovenie totiž nemožno v žiadnom prípade hovoriť o explicitnom formulovaní povinnosti použitia diaľkových svetiel zo strany zákonodarcu – normotvorca v jeho rámci popisuje výlučne situácie, kedy vodič diaľkové svetlá použiť nemôže. Súd však vychádzal z premisy, v zmysle ktorej povinnosť použiť diaľkové svetlá síce, na rozdiel od výpočtu situácií, keď je ich použitie zakázané, nie je výslovne formulovaná, ale jej existenciu je nevyhnutné vyvodiť zo vzájomnej interakcie ustanovení § 4 ods. 1 písm. c), § 16 ods. 1 a § 32 ods. 1 zákona o cestnej premávke. Na základe popísaného výkladu tak možno jednoducho vysloviť konštatovanie, že pokiaľ nenastala niektorá z alternatív uvedených v § 32 ods. 2 zákona o cestnej premávke, ktorá by zakazovala vodičovi použitie diaľkových svetiel, jeho povinnosťou je takéto osvetlenie použiť s cieľom dosiahnuť splnenie povinnosti, ktorá mu vyplýva z ustanovenia § 16 ods. 1 druhej vety.²⁹

Paradoxom popísaného prípadu je tá skutočnosť, že kým v prípade „čupiaceho“ účastníka premávky súd vyhodnocoval mieru zavinenia tak na strane poškodeného, ako aj na strane obvineného, a to porovnaním porušení zákona o cestnej premávke, v prípade ležiaceho chodcu sa okresný ani krajský súd nevenovali vo svojom odôvodnení identifikácii ustanovení predmetného zá-

²⁹ Vodič smie jazdiť len primeranou rýchlosťou, aby bol schopný zastaviť vozidlo na vzdialenosť, na ktorú má rozhľad.

kona, ktorých porušenie možno pripísať práve poškodenému. V tejto súvislosti možno iba doplniť, že Okresný súd Partizánske sa nielenže predmetným posúdením úplne opomenul zaoberať, ale navyše skonštatoval, že „chodec“ ležaním na vozovke nevytvoril ani náhlu ani nepredvídateľnú prekážku. Uvedené konštatovanie pritom podoprel tým, že dotknutý „chodec“ sa na ceste pri približovaní vozidla obžalovaného už nachádzal, ako aj tým, že výskyt chodca na vozovke, bez ohľadu na to, či tadiaľ prechádza, alebo tam leží, musí byť pre vodiča očakávaná.

V nadväznosti na uvedené je však potrebné poukázať na tie ustanovenia zákona o cestnej premávke, ktoré boli v predmetnom prípade porušené práve poškodenou osobou:

- § 3 ods. 2: Účastník cestnej premávky je povinný správať sa disciplinovane a ohľaduplne tak, aby neohrozil bezpečnosť alebo plynulosť cestnej premávky, pritom je povinný prispôbiť svoje správanie najmä stavebnému, dopravnotechnickému stavu cesty, situácii v cestnej premávke, poveternostným podmienkam a svojim schopnostiam.
- § 52 ods. 1: Chodec je povinný používať predovšetkým chodník. Po chodníku sa chodí vpravo. Tam, kde chodník nie je alebo kde je neschodný, chodí sa po ľavej krajnici; tam, kde nie je krajnica alebo kde je krajnica neschodná, chodí sa čo najbližšie pri ľavom okraji vozovky. To platí aj pre chodca, ktorý nesie predmet, ktorým by mohol ohroziť premávku na chodníku alebo na krajnici.
- § 53 ods. 3: Mimo priechodu pre chodcov sa smie cez vozovku prechádzať len kolmo na jej os. Chodci smú prechádzať cez vozovku mimo priechodu pre chodcov, len ak s ohľadom na vzdialenosť a rýchlosť jazdy prichádzajúcich vozidiel nedonútia ich vodičov na zmenu smeru alebo rýchlosti jazdy.
- § 53 ods. 4: Pred vstupom na vozovku sa chodec musí presvedčiť, či tak môže urobiť bez nebezpečenstva a len čo vstúpi na vozovku, nesmie sa tam bezdôvodne zdržiavať ani zastavovať. To platí na priechode pre chodcov i mimo neho. Chodec nesmie prekonávať zábradlie ani iné zábrany.

Domnievame sa, že vychádzajúc z predmetného výpočtu povinností, resp. ich porušení, ktoré možno bezpochyby pričítať „ležiacemu chodcovi“, možno konštatovať vysokú mieru spoluzavinenia existujúcu na strane poškodeného, z toho plynúcu absenciu zavinenia, ktoré by pokrývalo následok a kauzálny nexus a v konečnom dôsledku nezavinenosť spáchaného činu zo strany obvine-

ného. K takémuto záveru však nanešťastie nedospel ani súd okresný, a dokonca ani súd krajský³⁰ rozhodujúci o podanom odvolaní.

Čo možno vnímať ako pomerne zarážajúce až paradoxné, je tá skutočnosť, že kým v prípade riešenom na Okresnom súde v Galante³¹ súd dôvodil, že ču-piacu postavu poškodeného pri kolese smerujúceho do vozovky bez reflexnej vesty nemožno rozpoznať, pričom poškodený tým vytvoril nebezpečnú situáciu vedúcu k vzniku dopravnej nehody a súčasne prerušenie kauzálneho nexusu medzi konaním vodiča a následkom, v prípade chodcu ležiaceho na vozovke okresný aj krajský súd judikovali, že chodec ležiaci uprostred vozovky neznižuje zavinenie natolko, aby v kontexte prerušenia príčinnej súvislosti bolo možné vysloviť konštatovanie obdobného charakteru.

Záver

V súvislosti s analyzovaným prípadom možno vysloviť konštatovanie, že je síce úctyhodné, že súdy tak vehementne stoja na strane ochrany tej najvýznamnejšej hodnoty – ľudského života, no na strane druhej je pomerne zarážajúci prístup v podobe odvracania zraku od skutočnosti, že k porušeniu zákona prišlo aj konaním samotného poškodeného. Domnievame sa, že v každom prípade, keď prichádza k spáchaniu trestného činu spoluzavinením poškodenej osoby, by mala byť jej miera zavinenia posúdená s rovnakým zreteľom, s akým sa pristupuje k posudzovaniu zavinenia na strane obvineného, a to za súčasného uplatnenia mechanizmu porovnania a váženia porušených zákonných ustanovení. V opačnom prípade sa dostávame do kreovania takej miery povinnosti predvídania na strane vodičov, o ktorej reálnej splniteľnosti možno zásadne pochybovať. Uvedené možno demonštrovať na požiadavke na predvídanie prekážky na vozovke, ktorá má podobu ležiaceho človeka.

Literatúra

1. ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestný zákon. Veľký komentár*. Bratislava: Eurokódex, 2013. 880 s. ISBN 978-80-8155-020-1.
2. IVOR, J. *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016. 556 s. ISBN 978-80-8168-509-5.

³⁰ Rozsudok Krajského súdu v Trenčíne sp. zn. 23To/23/2017.

³¹ Rozsudok Okresného súdu Galanta sp. zn. 2T/18/2013.

3. ŠÁMAL, P., PÚRY, F., RIZMAN, S. *Trestní zákon. Komentář*. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003. 1582 s. ISBN 80-7179-624-7.
4. ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákonník II. § 140 až 421. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. 2150 s. ISBN 978-80-7400-428-5.

Judikatura

1. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. NS 11/2002-T 279.
2. Rozhodnutie R 20/1981.
3. Rozhodnutie R 50/1968.
4. Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 7 To 14/02.
5. Rozhodnutie Krajského súdu Prešov sp. zn. 6 To/40/2014.
6. Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 2 Tz 6/2006.
7. Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR 3 Tdo 50/2017.
8. Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR R 36/1984.
9. Rozsudok Okresného súdu Galanta sp. zn. 2T/18/2013.
10. Rozhodnutie Krajského súdu v Trnave sp. zn. 3To/54/2016.
11. Rozsudok Okresného súdu Partizánske sp. zn. 2T/75/2015.
12. Rozsudok Krajského súdu v Trenčíne sp. zn. 23To/23/2017.

AKTUÁLNA LEGISLATÍVA V OBLASTI KONTROLY A DRŽBY ZBRANÍ

THE ACTUAL LEGISLATION IN THE FIELD OF CONTROL AND POSSESSION OF THE GUNS

Mgr. Michal Solárik

Katedra trestného práva a kriminológie, Právnická fakulta,
Trnavská univerzita v Trnave

Abstrakt: Článok sa zaoberá Smernicou EÚ č. 2017/853 o kontrole zbraní, ktorou sa mení smernica Rady č. 91/477/EHS o kontrole nadobúdania a držby zbraní, pričom jeho hlavnú časť tvorí determinovanie a priblíženie jej hlavných cieľov, ako aj jej dopadov. V rámci tejto smernice sa určitým spôsobom zväčšuje zoznam hlavných častí zbraní. Hlavné časti teda budú považované za zbrane a budú zaradené do rovnakej kategórie ako zbraň, pre ktorú sú určené. Smernicou sa, samozrejme, mení kategorizácia zbraní a je rozšírená kategória A – zakázané zbrane. Na držbu zakázaných zbraní sú v zmysle nej potrebné výnimky, pričom s uvedeným súvisia trestné činy nedovoleného ozbrojovania a obchodovania so zbraňami, pretože táto smernica sa snaží týmto trestným činom predchádzať. Smernica sa venuje aj zbraniam kategórie D, ktoré boli voľne dostupné, na držbu ktorých bude potrebné mať zbrojný preukaz.

Abstract: The article deals with EU Directive no. 2017/853 on arms control amending Council Directive No. 91/477 / EHS on the control of the acquisition and possession of weapons, the main part of which is to determine its main objectives and its effects. In the framework of this Directive, the list of major arms components is increased somewhat. The main parts will therefore be considered as weapons and will be classified in the same category as the weapon for which they are intended. The Directive, of course, changes the categorization of weapons and is a widespread category A - prohibited weapons. The possession of prohibited weapons is subject to exceptions in the light of this, with the associated criminal offenses of illicit armaments and arms trafficking, as this Directive seeks to prevent such offenses. The Directive also deals with weapons of category D, which were freely available, for which possession of a firearms license will be required.

Kľúčové slová: nedovolené ozbrojovanie, obchod so zbraňami, trestnoprávne aspekty, zbrane a strelivo, kontrola zbraní, smernica EÚ č. 2017/853 o kontrole zbraní.

Keywords: Illegal possession of firearms. Arms trafficking. Penal aspects. Weapons and ammunition. Gun control. EU Directive no. 2017/853 on arms control

Úvod

Európska únia schválila smernicu o kontrole vlastníctva a držby zbraní na účely predchádzania trestnej činnosti. Slovenskej republike vyplýva povinnosť z Ústavy SR a z Lisabonskej zmluvy transponovať túto smernicu do svojej legislatívy, aj keď z veľkej časti už tak urobila. Možno povedať, že uvedená smernica však ešte viac sprísňuje podmienky. Práve téma zbrojenia postupne naberala v súčasnosti na aktuálnosti a je príčinou meniacej sa smernice Rady 91/477/EHS o kontrole získavania a vlastníctva zbraní. Dôvodom prichádzajúcich zmien a komplexnej regulácie vlastníctva a nadobúdania zbraní má byť práve bezpečnosť občanov, boj proti obchodovaniu so strelnými zbraňami, cezhraničnej trestnej činnosti a terorizmu. Súčasná krízová situácia, opakujúce sa teroristické útoky, migrantská a vojnová politika podnecujú ľudí k zaoštarávaniu zbraní na ochranu života, zdravia a majetku. Otázkou však zostáva, ako sa v prípade potreby ubrániť, využiť inštitúty nutnej obrany, krajnej núdze či dovolené použitie zbrane, ak reálne nebude čím. Štatistiky evidovaných zbraní ani žiadosti o vydanie zbrojného preukazu však nepredstavujú enormný nárast. Európska únia sa rozhodla v určitej miere odzbrojiť občanov, ktorí vlastní zbrane legálne, sú riadne evidované a majú k nim príslušné zbrojné preukazy.

1. Smernica EÚ č. 2017/853 o kontrole zbraní

Európsky parlament a Rada Európskej únie schválili smernicu 2017/853 zo 17. mája 2017, ktorou sa mení a dopĺňa smernica Rady 91/477/EHS z 18. júna 1991 o kontrole získavania a vlastníctva zbraní. Prostredníctvom uvedeného vyjadrili spoločný prístup k obmedzeniam používania a k deaktivácii strelných zbraní, aby sa zabránilo ich reaktivácii a použitiu zo strany zločincov vzhľadom na nedávne početné teroristické činy v Európe. Prvýkrát bola táto smernica novelizovaná 21. mája 2008 smernicou 2008/51/ES, tzv. smernicou o strelných zbraniach.¹

Je potrebné poznamenať, že návrh zmeny smernice bol predložený Radou Európskej únie 18. júna 2016. Posledné teroristické útoky, na ktoré sa smernica odvoláva, sa odohrali 13. – 16. novembra 2016 v Paríži, kde zahynulo viac

¹ [Cit. 2020-06-11]. Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/ALL/?uri=CELEX%3A52015DC0751>

ako 120 ľudí. Európska komisia prezentuje prijatie zmeny smernice ako odpoveď na teroristické útoky, ktoré poukázali na nedostatky v jej doterajšom znení. Primárny problém zbrojenia terorizmu je v označovaní a deaktivácii zbraní, ktoré sú následne nelegálne predávané a reaktivované zločincami týchto útokov.²

Z Ústavy Slovenskej republiky vyplýva, že: „*Občania majú právo postaviť sa na odpor proti každému, kto by odstraňoval demokratický poriadok základných ľudských práv a slobôd uvedených v tejto ústave, ak činnosť ústavných orgánov a účinné použitie zákonných prostriedkov sú znemožnené.*“³ Súčasná krízová situácia, opakujúce sa teroristické útoky, migrantská a vojnová politika podnecujú ľudí k zaoštarávaniu zbraní na ochranu života, zdravia a majetku.⁴

Vo vzťahu k uvedenému je však potrebné konštatovať, že návrh prichádzajúcej smernice určitým spôsobom potlačí ústavné právo postavenia sa na odpor a právo na súkromné vlastníctvo strelných zbraní.⁵

Smernica Rady 91/477/EHS zaviedla sprievodné opatrenie na dobudovanie vnútorného trhu a nastolila rovnováhu medzi záväzkom zabezpečiť určitú slobodu pohybu niektorých strelných zbraní a ich hlavných častí v rámci Únie na jednej strane a potrebou kontrolovať túto slobodu bezpečnostnými zárukami primeranými tomuto druhu produktu na strane druhej. Európska rada si dala za cieľ zrušiť všetky policajné a colné formality na vnútorných hraniciach krajín Spoločenstva tak, aby na vnútornom trhu bol zabezpečený voľný pohyb tovaru, osôb, služieb a kapitálu. Preto si zrušenie týchto kontrol bezpečnosti vyžaduje okrem iného aj aproximáciu právnych predpisov týkajúcich sa zbraní.

Vďaka týmto pravidlám sa medzi členskými štátmi tvorí istá forma dôvery v oblasti ochrany osôb a bude väčšia, ak sa čiastočne zosúladi právne predpisy. Kvôli tomu by bolo prospešné kategorizovať strelné zbrane a ich držba súkromnými osobami sa má podrobiť oprávneniu/ohláseniu alebo úplne zakázať. Táto smernica neovplyvňuje právo členských štátov, aby prijali opatrenia na zabránenie nezákonného obchodu so zbraňami.⁶

² KARÁSEK, D. Evropská směrnice: co bude dál. *Střelecká revue*. 2016, roč. 48, č. 10, s. 10.

³ Pozri čl. 32 zákona č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky.

⁴ FLEISCHER, K. Občan a zbraň [online]. *Spravedlnost Právo Rád* [cit. 2020-06-11]. Dostupné na: <http://www.spr-rsc.cz/154-obcan-a-zbran.html>

⁵ KARÁSEK, D. Zprávy z EU. *Střelecká revue*. 2017, roč. 49, č. 2, s. 9.

⁶ Smernica EÚ č. 91/477/EHS.

Smernica Rady 91/477/EHS bola zmenená a doplnená smernicou 2008/51/ES z 21. mája 2008. Touto smernicou sa zapracoval aj protokol OSN o nezákonnej výrobe a obchodovaní so strelnými zbraňami, ich súčasťami, komponentmi a strelivom, spolu s dohovorom OSN proti nadnárodnému organizovanému zločinu. Rada Spoločenstva chcela zabezpečiť naďalej súdržné, efektívne a rýchle uplatňovanie medzinárodných záväzkov zlepšením smernice 91/477/EHS. Vzhľadom na zvýšené používanie upravených zbraní v Spoločenstve sa vymedzil pojem „strelná zbraň, súčasti zbrane a strelivo“, definoval sa pojem „nedovolené výroby“ a „obchodovania so zbraňami, ich súčasťami a strelivom“, ako aj pojem „sledovanie“.

Protokolom je ustanovená povinnosť označovať zbrane počas výroby a ich prevodu do civilného užívania a pre uľahčenie ich sledovania cez alfanumerické kódy. Členské štáty sú na základe tejto smernice povinné viesť (de)centralizovaný počítačový informačný systém údajov, kde sú uvedené všetky potrebné informácie k identifikovaniu konkrétnej zbrane, ku ktorému majú prístup len oprávnené orgány zo zákona. V tejto oblasti sa taktiež prísne kontroluje aj podnikateľská činnosť a overovanie profesijnej bezúhonnosti podnikateľov. V prípade potreby je zakotvená aj možnosť trestných sankcií, prípadne aj konfiškácia zbraní.⁷

Smernica 2017/853 o strelných zbraniach rozširuje pojem strelná zbraň a hlavné časti zbrane vnímané ako zbraň; upravuje nadobúdanie, vlastníctvo a obchodné výmeny civilných strelných zbraní v rámci EÚ, napr. strelné zbrane používané na športovú strelbu a lov. Stanovuje normy, ktoré majú členské štáty povinnosť transponovať do svojich vnútroštátnych právnych predpisov týkajúcich sa zbraní. Cieľom je vyváženie vnútorného trhu a bezpečnostnej politiky v rámci EÚ, t. j. cezhraničný pohyb strelných zbraní tak, aby sa zabránilo trestnej činnosti a ilegálnemu obchodovaniu so zbraňami. Aspekty smernice 91/477/EHS je potrebné primeraným spôsobom ďalej zlepšovať s cieľom zamedziť zneužívaniu strelných zbraní na trestnú činnosť vzhľadom na početné teroristické činy v Európe.

Primárne problémy týkajúce sa vnútroštátneho vykonávania smernice: problémy s medzištátnou výmenou informácií, rozdielnosť vnútroštátnych právnych predpisov, administratívnych opatrení a povoľovacích postupov, rozdiely v klasifikácii loveckých a športových zbraní. Bolo potrebné objasniť určité

⁷ Smernica EÚ č. 2008/51/ES.

té ustanovenia, aby sa zabezpečilo jednotnejšie uplatňovanie smernice v členských štátoch EÚ.

1.1 Hlavné ciele smernice EÚ 2017/853

Ako je už známe, novelizovaná smernica 2017/853 sprísňuje pravidlá a zavádza prísnejšie kontroly. Tieto zmeny odstraňujú nedostatky a zvyšujú bezpečnosť, avšak by mala rešpektovať práva zákonných vlastníkov. Táto smernica v článku 1 bližšie definuje pojmy:

- Strelná zbraň je „akákoľvek prenosná zbraň s hlavňou, v ktorej sa strela, náboj alebo projektil uvádza do pohybu okamžitým uvoľnením nahromadenej energie“. Taktiež aj predmet, ktorý je v dôsledku svojej konštrukcie na tento účel vyrobený alebo upravený alebo má vzhľad strelnej zbrane.
- Hlavná časť je „hlaveň, rám, telo, púzdro záveru, komora, zámok alebo uzáver, a iné predmety, ktoré sa montujú ako súčasť zbrane“.
- Strelivom je „ostrý náboj alebo jeho časti vrátane nábojníc, zápaliak, strelného prachu, nábojov alebo projektilov, ktoré sa používajú v strelnej zbrani“.
- Poplašné a signálne zbrane sú „zariadenia s držiakom zásobníka, ktoré sú navrhnuté iba na strelbu s použitím nábojok, dráždivých alebo iných látok, pyrotechnického signálneho streliva, ktoré sa nedajú upraviť na uvedenie strely alebo projektilu do pohybu uvoľnením nahromadenej energie“.
- Salutky a akustické zbrane sú „strelné zbrane upravené výlučne na strelbu nábojkami so zvukovým efektom používané pri športových podujatiach, filmovej tvorbe, divadelných predstaveniach a historických prehliadkach“.
- Deaktivované strelné zbrane sú „strelné zbrane, ktoré boli znehodnotené tak, aby boli trvale nepoužiteľné, pričom aj ich hlavné časti boli znehodnotené tak, aby neboli znovu použiteľné s inou zbraňou alebo nejakým spôsobom reaktivované“.
- Iné pojmy ako zberateľ, podnikateľ, sprostredkovateľ a nedovolené obchodovanie, nedovolená výroba.⁸

V článku 4 smernica vyžaduje označovanie trvalým a jedinečným označením každej strelnej zbrane alebo hlavnej časti zbrane, ktorá bola vyrobená alebo dovezená do EÚ k 14. septembru 2018. Taktiež aby bola hneď po vyrobe-

⁸ Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2017/853 zo 17. mája 2017.

ní, najneskôr pred uvedením na trh alebo bezodkladne po dovoze do EÚ pod týmto označením aj zaregistrovaná. Označenie zahŕňa názov výrobcu, krajinu alebo miesto výroby, výrobné číslo, rok výroby a typ zbrane. Ak je hlavná časť príliš malá na takéto označenie, označí sa alfanumerickým či číselným kódom. Všetky tieto informácie potrebné na sledovanie a identifikáciu strelnej zbrane sú zaznamenávané v informačnom systéme najmenej 30 rokov.

Každý členský štát si vytvorí „databázu“ (systém) na reguláciu podnikateľov v oblasti zbraní a sprostredkovateľov, ktorí tu budú registrovaní a kontrolovaní, či majú licenciu alebo povolenie na činnosť podnikateľa v oblasti zbraní, ale aj osobnej a profesijnej bezúhonnosti. V prípade právnickej osoby sa tieto kontroly týkajú osôb spojených s touto právnickou osobou. Podnikatelia v oblasti zbraní sú povinní si viesť vlastnú evidenciu so všetkými povinnými informáciami.

Jedným z najvýznamnejších obmedzení smernice je rozšírenie zakázaných zbraní skupiny „A“ o samonabíjacie zbrane.⁹ Štáty majú zabezpečiť, aby sa nezákonne držané zbrane kategórie „A“ zabavili. Strelné zbrane určené na vojenské účely, ako je AK47 a M16, ktoré sú vybavené meničom režimu strelby medzi automatickým a poloautomatickým sa zaradia do kategórie „A“, a preto budú na civilné používanie zakázané.¹⁰

Za prísnych bezpečnostných podmienok môžu členské štáty udeliť výnimky a povoliť nadobúdať a mať v držbe zbrane kategórie „A“ múzeám, športovým strelcom, podnikateľom v oblasti zbraní. Zavádza prísne kontroly pri kúpe poloautomatických strelných zbraní, ktoré využívajú veľkokapacitné zásobníky – viac ako 20 nábojov pri krátkych poloautomatických zbraniach a viac ako 10 nábojov pri dlhých zbraniach, taktiež aj automatické zbrane preobmené na poloautomatické zbrane.

Avšak vznikajú tu aj zadné dvierka pre držiteľov týchto zbraní, tzv. *grandfathering* doložka. Táto doložka, článok 7 odsek 4a smernice, hovorí: „Členské štáty môžu rozhodnúť, že sa potvrdia, obnovia alebo predĺžia povolenia na poloautomatické strelné zbrane zaradené do kategórie ‚A‘ alebo ‚B‘, ak bola táto strelná zbraň zákonným spôsobom nadobudnutá a zaevidovaná pred 13. júnom 2017 (odkedy nadobudla účinnosť smernica), ak sú splnené ďalšie podmienky stanovené v tejto smernici. Členské štáty tiež môžu umožniť nadobudnutie takýchto strelných zbraní ďalším osobám, ktorým bolo udele-

⁹ KARÁSEK, D. Stanovisko sdružení LEX z.s. k návrhům na zavedení povinných kurzů. *Střelecká revue*. 2016, roč. 49, č. 12, s. 14.

¹⁰ ŠÁREK, P. *Základy strelectva*. Bratislava: PaRPRESS, 2003, s. 21.

né povolenie členskými štátmi v súlade s touto smernicou.“ Zbrane zakúpené po 13. júni 2017 nebudú touto doložkou chránené a spadajú pod novú právnú úpravu, ktorá ukladá nové zákazy, obmedzenia a nové podmienky získania výnimiek.¹¹

Členské štáty pravidelne kontrolovať a overovať deaktivované zbrane, vlastníctvo ktorých musí byť priznané vnútroštátnym orgánom. Komisia sa zaviazala vypracovať spolu s národnými expertmi nové normy a techniky deaktivácie zbraní tak, aby sa zaistilo, že znehodnotenú strelnú zbraň budú nenávratne neschopné streľby.¹²

Smernica rozdeľuje strelnú zbraň pre civilné účely na 3 kategórie. Na strelnú zbraň kategórie „A“, teda zbraň zakázanú na civilné použitie, budú môcť členské štáty vydať výnimky – oprávnenie na vlastníctvo pre jednotlivcov a inštitúcie ako športoví strelci, múzeá a vo výnimočných prípadoch pod prísnou kontrolou aj zberatelia.¹³

2. Implementovanie smernice vo vzťahu k slovenskej legislatíve

Najneskôr do 14. septembra 2018 mala byť táto novela zákona o zbraniach a strelive účinná. Avšak len 29. novembra 2018 sa začalo na Slovensku medzirezortné pripomienkové konanie k návrhu novely zákona 884/2018, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 190/2003 Z. z. o strelných zbraniach a strelive. Predkladaný návrh zákona by mal byť v súlade s Ústavou Slovenskej republiky, ústavnými zákonmi, inými zákonmi a medzinárodnými zmluvami, ktorými je Slovenská republika viazaná. Tento návrh je v súlade s právom Európskej únie.

Uvedená novela súčasného zákona o strelných zbraniach a strelive má do právneho poriadku Slovenskej republiky prevziať smernicu Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2017/853. Táto povinnosť priamo vyplýva z Ústavy Slovenskej republiky. Vzhľadom na požiadavky smernice už je väčšina z nej zapraco-

¹¹ [Cit. 2020-11-16]. Dostupné na: <http://legistelum.sk/je-to-tu-grandfathering-konci-13-6-2017/>

¹² [Cit. 2020-04-10]. Dostupné na: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=e=AMD&format=PDF&reference=A8-0251/2016&secondRef=108-108&rev=REV1&language=CS>

¹³ [Cit. 2020-06-11]. Dostupné na internete: <http://www.europarl.europa.eu/news/cs/press-room/20170308IPR65677/parlamentschvalil-novelizovanou-smernicu-o-strelnych-zbraniach>

vaná. V porovnaní s inými členskými krajinami má Slovenská republika aj tak už dosť prísne podmienky aj držby, aj nosenia zbraní a streliva.

Podľa dôvodovej správy k návrhu novely zákona o strelných zbraniach a strelive č. 884/2018 je cieľom dosiahnuť rovnováhu medzi záväzkom, zabezpečiť určitú slobodu pohybu niektorých strelných zbraní a ich hlavných častí v rámci Európskej únie na jednej strane a potrebou kontrolovať túto slobodu primeranými bezpečnostnými zárukami na druhej strane. Týmto návrhom zákona sa prijímajú legislatívne opatrenia na zamedzenie zneužívania strelných zbraní na trestnú činnosť. Táto novela reaguje nielen na povinnosť transpozície smernice, ale prihliada aj na aplikačnú prax a problémy, ktoré z nej vyvstali.

Múzeá a galérie, ktoré vlastnia strelné zbrane, týmto budú spadať do pôsobnosti zákona o strelných zbraniach a strelive, doteraz boli spod tejto pôsobnosti vyňaté. Podľa navrhovaných zmien budú musieť múzeá a galérie požiadať o vydanie zbrojnej licencie a zbrane v ich vlastníctve budú povinné zaevidovať.

V súčasnosti sú strelné zbrane „A“ zaradené do nižších kategórií. Podľa smernice sú to najnebezpečnejšie zbrane a existuje vysoká pravdepodobnosť ich zneužitia na trestnú činnosť, hlavne zneužitie na rôzne ozbrojené útoky. Kvôli obavám sfunkčnenia deaktivovaných zbraní sa prísnejšie zohľadňujú do kategórií „A“, „B“ a „C“.

Nastáva tu problematika úprav niektorých druhov zbraní kategórie „D“, napr. expanzná zbraň, „flobertka“; na zbrane vyššej kategórie a tieto zbrane by mali podliehať osobitnému režimu – osobitný postup pri prevode zbrane, jej dovoze alebo vývoze. Držitelia budú musieť byť držiteľmi zbrojného preukazu a zároveň tieto zbrane zaevidovať.

Zrušenie zbraní kategórie „D“ predstavuje preradenie zbraní do kategórií A, B a C pokiaľ bude možné zbraň preradiť. Expanzné zbrane a zbrane historické sa zaradia do konkrétnej skupiny zbrane, ktorej úpravou vznikli.¹⁴

Ministerstvo vnútra by malo zaviesť elektronizáciu a evidenciu všetkých informácií týkajúcich sa strelných zbraní, streliva, držiteľov zbraní a podnikateľov v oblasti zbraní a streliva. Navrhuje sa on-line prístup do informačného systému zbraní, streliva oprávneným subjektom. Účelom je zjednodušiť komunikáciu s inými členskými štátmi v tejto oblasti, keď bude chcieť niekto cestovať do zahraničia so strelnou zbraňou. Komisia prijme delegované akty s cieľom doplniť smernicu stanovením podrobných postupov systematickej

¹⁴ Návrh smernice Rady 91/477/EHS o kontrole získavania a vlastníctva zbraní.

výmeny informácií elektronickými prostriedkami a zabezpečí systém na účel výmeny informácií medzi členskými krajinami.

Smernica požaduje preskúvanie podmienok na udelenie povolenia na držbu zbraní v intervaloch nepresahujúcich päť rokov. Doba platnosti zbrojného preukazu sa tým skracuje z desať rokov na päť rokov a doba platnosti zbrojnej licencie z neurčitej doby tiež na päť rokov.

Na základe smernice sa zavádza povinné označovanie strelných zbraní vrátane ich hlavných častí jedinečným spôsobom z dôvodu rýchlej identifikácie každej jednej strelnej zbrane či jej časti.

Členské štáty majú za úlohu otestovať, či sú ich deaktivčné normy a techniky rovnocenné úrovni zabezpečovanej technickými špecifikáciami pre deaktiváciu strelných zbraní vo vykonávacom nariadení Komisie (EÚ) 2015/2403, ktoré sa uplatňuje od 8. apríla 2016.¹⁵

V návrhu novely zákona o strelných zbraniach a strelive však zákonodarcovia nezakomponovali doložku tzv. *grandfathering*, na základe ktorej by si mohli vlastníci nechať zbrane, ktoré budú po novom patriť medzi zakázané zbrane, ak ich nadobudli pred 13. júnom 2017 a nemuseli by ich dávať do úschovy štátu alebo narýchlo predávať.

3. Dosah a zhodnotenie smernice

Možno konštatovať, že bezpečnostná politika Európskej únie v určitých oblastiach zlyháva. Odôvodňovanie terorizmu počtom zbraní, legálneho držania a nadobúdania možno prirovnať ku skúške politickej reprezentácie samotných európskych krajín a verejnosti, do akej miery sú schopní ďalej obetovať ústavu, zvrchovanosť, nezávislosť a akceptovať príkazy z Európskej únie.

V rámci získaných poznatkov je možné konštatovať, že niekoľko európskych poslancov pri návrhu predkladanej smernice volilo cestu dialógu a odbornej diskusie, pretože v dnešnej dobe nie je žiaduce zbytočne vyhrcovať vzájomné vzťahy v Európskej únii.

V predbežnom stanovisku Slovenskej republiky na rokovanie pracovnej skupiny Rady EÚ sa píše: „Z minulosti je známe, že teroristické útoky boli spravidla spáchané nelegálnymi strelnými zbraňami. Zastávame názor, že v konkrétnych prípadoch ide najmä o nelegálne nadobudnuté zbrane (útočné pušky

¹⁵ [Cit. 2020-06-11]. Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/-/SK/dokumenty/LP-2018-884>

a samopaly), ktoré boli získané na čiernom trhu v originálnom stave alebo po domáckou úpravou niektorých zbraní, najčastejšie expanzných. Snaha Komisie by preto mala smerovať k účinnejšiemu boju proti obchodovaniu s nelegálnymi zbraňami, nakoľko súčasným problémom sa nezdáajú byť legálne držané zbrane, ale práve narastajúci priestor pre predaj nelegálne držaných zbraní, resp. úprava deaktivovaných zbraní na zbrane plne funkčné a obchodovania s nimi. Prísnejší režim držby zbraní, či znemožnenie držby niektorých kategórií zbraní môže viesť ešte k väčšiemu rozvoju čierneho trhu so zbraňami, vrátane predaja cez internet.¹⁶

Dosahy smernice postupne prinesú likvidáciu státisícov strelných zbraní a tiež množstvo opatrení, ktoré bude potrebné finančne vysporiadať. Je však možné predpokladať, že tak ako v Británii, nastane postupnými krokmi úplný zákaz prakticky všetkých zbraní aj v EÚ.

Podľa názoru odborníka na zbrane a predajcu zbraní z bratislavskej firmy Puškárstvo Hermes Lukáša Hrnčiarika: „Terorista alebo iný kriminálnik, ktorý sa rozhodne uskutočniť prepád alebo inú trestnú činnosť so zbraňou, nebude rešpektovať zákon a nariadenie o obmedzení držby danej zbrane. On sa už dopúšťa oveľa horšej trestnej činnosti než nedovolené ozbrojovanie. A, bohužiaľ, zabrániť sa dá len malému počtu pripravovaných útokov. A dopredu odhaliť spontánne útoky jednotlivcov alebo skupiniek je prakticky nemožné. Európska únia by sa mala zamerať na to, aby mali obyvatelia sami možnosť chrániť sa.“¹⁷

Slovenský europoslanec Ivan Štefanec: „Novelu smernice o zbraniach a strelive som nepodporil, lebo trestá tých, ktorí nič zlé nespravili. Podarilo sa nám do pôvodného znenia včleniť niekoľko pozmeňujúcich návrhov, ktorými sa odstránili absurdné ustanovenia. Napríklad o zabavovaní doma držaných zbraní. Chceli sme presadiť úplné stiahnutie návrhu a jeho opätovné prerokovanie, ale nepodarilo sa a novela prešla. Považujem ju za nešťastné riešenie, pretože žiadnym spôsobom nepomôže v boji proti terorizmu. Naopak, trestá len tých, ktorí majú zbrane v legálnej držbe. Som sklamaný, že neboli dostatočne vypočuté pripomienky expertov a zástupcov záujmových združení.“¹⁸

¹⁶ [Cit. 2020-06-11]. Dostupné na: http://legistelum.sk/images/media/eu-peticia/ps-smernica%20zbrane-_doc.pdf

¹⁷ [Cit. 2020-06-11]. Dostupné na: <https://www.parlamentnelisty.sk/arena/monitor/Viac-bezpecnosti-vdaka-smernici-obmedzujucej-drzbu-zbrani-Prave-naopak-iba-celu-situaciju-zhorsit-tvrdi-odbornik-274050>

¹⁸ [Cit. 2020-06-11]. Dostupné na: <https://europskenoviny.sk/2017/03/14/ivan-stefanec-novelu-smernice-zbraniach-strelive-nepodporil-lebo-tresta-tych-ktori-nic-zle-nespravili/>

Je možné povedať, že zvyšovanie trestnej činnosti a kriminality nastáva na miestach, kde je legálne vlastníctvo a držanie zbraní obmedzované alebo zakázané. Dôvod, prečo Európska komisia bez ohľadu na klesajúcu tendenciu páchania trestnej činnosti legálne držanými zbraňami chce ich držanie zakázať a dokonca nariadiť ich likvidáciu, nie sú reálne známe, ale možno ich odvodzovať z opakujúcej sa histórie. Ak by bolo pravdou, že Komisia chce bojovať proti terorizmu a obchodu s nelegálnymi zbraňami, možno by riešila tento problém komplexne, a to bez vplyvu a obmedzenia legálne držaných zbraní.

Je potrebné zvážiť, či uvedené opatrenia však nepriaznivo neobmedzujú len držiteľov zbrojného pasu, zbraní a streliva, ktorí si dôsledne plnia svoje povinnosti.

Záver

Slovenská republika sa so vstupom do Európskej únie zaviazala dodržiavať a transponovať normy, ktoré odsúhlasia v Rade EÚ. Napriek mnohým odporcom v radoch europoslancov 17. mája 2017 bola odsúhlasená a nadobudla právoplatnosť smernica Európskeho parlamentu a Rady EÚ č. 2017/853, ktorá dopĺňa a mení smernicu Rady 91/477/EHS o kontrole získavania a vlastníctva zbraní. Smernica ide nad rámec Ústavy SR a veľmi sprísňuje podmienky držby zbrane. V aktuálne platnom zákone č. 190/2003 o strelných zbraniach a strelive je väčšina smernice EÚ 2017/853 už zapracovaná, pretože tento zákon bol vytvorený v súlade s pôvodnou smernicou EÚ 91/477/EHS a je dostatočne prísny. Zákonodarcovia pripravili a v súčasnosti pripomienkujú jeho novelu č. 884/2018, ktorá ide dokonca nad rámec smernice EÚ 2017/853. Nezapracovali tam dôležitú doložku *grandfathering*, ktorá umožňuje v členských štátoch celoplošne udeliť výnimku v držaní zakázaných zbraní legálne nadobudnutých pred začiatkom účinnosti smernice. Európska únia sa ako reakciu na mnohé teroristické útoky vo Francúzsku a iných členských krajinách EÚ rozhodla zmeniť kategorizáciu zbraní na A, B, C a rozšíriť kategóriu A a začleniť tam iné často používané legálne držané zbrane. Podľa viacerých odborníkov je to veľmi nešťastné riešenie a následkom bude jedine zväčšenie čierneho trhu so zbraňami a nekontrolované obchodovanie so zbraňami. Dotyčné teroristické útoky totiž boli spáchané nelegálne držanými zbraňami. Týmto sa jedine kriminalizujú držiteľia zbrojných preukazov.

Literatúra

1. FLEISCHER, K. Občan a zbraň. *Spravedlnost Právo Řád* [online]. Dostupné na: <http://www.spr-rsc.cz/154-obcan-a-zbran.html>
2. HURNÁ, L., RUSIŇÁK, P. *Právo Európskej únie*. Bratislava: Ekonóm, 2010. 396 s. ISBN 978-80-225-3048-4.
3. JÁNOŠÍKOVÁ, M. *Repetitórium práva Európskej únie*. Bratislava: Iuris Libri, 2013. 116 s. ISBN 978-80-89635-04-7.
4. KARÁSEK, D. Evropská směrnice: co bude dál. *Střelecká revue*. 2016, roč. 48, č. 10, s. 10 – 11. ISSN 0322-7650.
5. KARÁSEK, D. Stanovisko sdružení LEX z.s. k návrhům na zavedení povinných kurzů. *Střelecká revue*. 2016, roč. 49, č. 12, s. 14 – 15. ISSN 0322-7650.
6. KARÁSEK, D. Zprávy z EU. *Střelecká revue*. 2017, roč. 49, č. 2, s. 8 – 9. ISSN 0322-7650.
7. Návrh směrnice Rady 91/477/EHS o kontrole získávání a vlastnění zbraní.
8. NESVADBA, A., RAPČANOVÁ, M. *Právo Európskej únie*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2012. 233 s. ISBN 978-80-8054-528-4.
9. Smernica EÚ č. 2008/51/ES.
10. Smernica EÚ č. 91/477/EHS.
11. Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2017/853 zo 17. mája 2017.
12. ŠAREK, P. 2003 *Základy strelectva*. Bratislava: PaRPRESS, 2003. 179 s. ISBN 80-88789-95-8.
13. Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky.

ORGANIZOVANÁ KRIMINALITA – VČERA A DNES¹

ORGANIZED CRIME – YESTERDAY AND TODAY

JUDr. Karin Vrtíková

Katedra trestného práva a kriminológie, Trnavská univerzita v Trnave

Abstrakt: Predkladaný príspevok ponúka čitateľovi pohľad na organizovanú kriminalitu z hľadiska foriem trestnej činnosti prepojených s týmto fenoménom. Autorka sa domnieva, že hlavným motívom organizovanej kriminality je zámerné, dlhodobé a systematické dosahovanie maximálneho zisku bez ohľadu na použité prostriedky. A práve tu je dôvod, prečo organizovaná kriminalita predstavuje spôsob páchania trestnej činnosti, ktorá môže mať viacero podôb a zameriava sa na rôzne oblasti. Cieľom predkladaného príspevku je predstaviť percipientovi najziskovejšie oblasti organizovanej kriminality v kontexte historických, ekonomických a politických vzťahov a podmienok.

Abstract: The presented article offers the reader an insight into the phenomenon of organized crime in terms of forms of crime associated with organized crime. The author believes that the main motive of organized crime is the intentional, long-term and systematic achievement of maximum profit, regardless of the means used. And this is why organized crime is a way of committing crime, which can take many forms and focus on different areas. The aim of this paper is to introduce the percipient to the most profitable areas of organized crime in the context of historical, economic and political relations and conditions.

Kľúčové slová: organizovaná kriminalita, mafia, organizovaný zločin, organizované skupiny, zločinecké skupiny.

Key words: organized criminality, mafia, organized crime, organized group, criminal group.

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-16-0106.

This work was supported by Slovak Research and Development Agency under the Contract No. APVV-16-0106.

Úvod

Organizovaná kriminalita ako taká nie je novodobým fenoménom. Od začiatku deväťdesiatych rokov 20. storočia možno sledovať, ako sa stáva premenlivejšou a sofistikovanejšou. Deje sa to v dôsledku využívania výhod nových komunikačných technológií, ale aj v dôsledku politických a ekonomických zmien v Európe aj vo svete. Otvorením hraníc sa celosvetovému obchodu rozšírila možnosť svetovej ekonomickej aktivity a voľnému pohybu ľudí, tovaru a služieb, ale ruka v ruke s týmto pokrokom sa otvorili aj nové možnosti na pôsobenie skupín organizovanej kriminality. Práve tu je dôvod zjednodušenia samotnej cezhraničnej spolupráce v rámci vykonávaných kriminálnych aktivít.

Organizovaná kriminalita ohrozuje politiku, politické strany aj samotných politikov. Šéfovia zločineckých skupín sa usilujú o zneužitie verejných činiteľov, k ovplyvneniu ich strategického rozhodovania, a tak priamo alebo nepriamo ovplyvniť strategické rozhodovania vo svoj prospech. Organizovaná kriminalita ohrozuje ekonomiku najmä zavádzaním nelegálnych praktík do ekonomického systému. Rovnako tiež sa infiltruje do finančných kruhov v jednotlivých ekonomických systémoch pod zástierkou legálneho podnikania, a tým spôsobom sa snaží o legalizáciu príjmov z trestnej činnosti.

V neposlednom rade je ekonomika oslabená aj tým, že spoločnosť vynakladá na boj proti organizovanej kriminalite nemalé množstvo finančných prostriedkov.²

1 Organizovaná kriminalita

Definovať pojem organizovaná kriminalita je mimoriadne náročná úloha. Ide o heterogénny jav, zahŕňajúci mnoho druhov trestnej činnosti. Práve prvok organizovanosti odlišuje tento druh kriminality od tzv. „bežnej“ kriminality. Vykonalenie odlišenia pojmu organizovanej kriminality od všeobecne páchanej kriminality je prvým krokom na naplnenie cieľa predmetného príspevku, a to jednak vymedziť čo možno najdôkladnejšie pojem organizovaná kriminalita a jednak vymedziť jednotlivé formy trestnej činnosti prepojenej s organizovanou kriminalitou.

² SMOLÍK, J. ŠMÍD, T. *Vybrané bezpečnostné hrozby a rizika 21. století*. Brno, 2010, s. 259.

Jedným z čiastkových krokov na ceste k splneniu naznačeného cieľa je vymedzenie rozdielu medzi bežne páchanou kriminalitou a organizovanou kriminalitou. Podľa Ivora je rozdiel predovšetkým v prioritách „*zatiaľ čo pri bežnej kriminalite je prioritou konkrétny trestný čin a jeho obeť, pri organizovanej kriminalite sú tieto faktory sekundárne. Hlavným motívom je tu zámerné, dlhodobé a cielavedomé úsilie o dosahovanie maximálneho zisku či iného prospechu a to bez ohľadu na použité prostriedky. Páchanie trestnej činnosti tu teda nie je cieľom, ale prostriedkom na dosiahnutie vytyčeného cieľa*“.³

Domnievame sa, že jednotná definícia organizovanej kriminality neexistuje a naše slová potvrdzuje aj široké spektrum odbornej literatúry.⁴ Hľadať odpoveď na túto otázku je náročná disciplína. Tvrdíme, že organizovaná kriminalita je najčastejšie odvodzovaná od právneho systému a trestného práva jednotlivých krajín, teda v tejto rovine možno vnímať významné politicko-ekonomické a právne kriminogénne faktory,⁵ teda faktory ako politika, ekonomika a právo, ktoré zásadne ovplyvňujú celý spoločenský život. Taktiež dôležitým kriminogénnym faktorom organizovanej kriminality sú sociálno-kultúrne kriminogénne faktory, teda faktory pôsobiace na jedinca z výchovného pôsobenia v rodine, v škole a zaraďujeme sem napr. náboženstvo, vzdelanie, masmédiá.

Na druhej strane je organizovaná kriminalita najčastejšie definovaná prostredníctvom jej aktivít.⁶

S ohľadom na uvedené, organizovanú kriminalitu charakterizujeme ako „*sústavnú a plánovitú trestnú činnosť páchanú hierarchicky štruktúrovanou skupinou osôb, medzi ktorými existuje delba činnosti. Jej primárnym cieľom je dosahovanie maximálneho zisku, alebo získavanie vplyvu na verejný život za súčasného minimalizovania rizík jej odhalenia z trestného poriadku*“.⁷

Vedľa termínu organizovaná kriminalita sa v literatúre používa aj termín organizovaný zločin.⁸ Niektorí autori považujú oba tieto termíny za totožné.

³ IVOR, J. *Organizovaný zločin ako alternatíva riadne fungujúcej spoločnosti*. Bratislava.

⁴ CHMELÍK, J. a kol. *Zločin bez hraníc. Vyšetřování terorismu a organizovaného zločinu*. Praha, 2004, s. 94.

⁵ Kriminogénne faktory uvedené v predkladanom príspevku sú rizikové činitele, ktoré vyvolávajú, uľahčujú alebo podporujú páchanie trestných činov.

⁶ Bližšie pozri kapitolu 2.

⁷ POLÁK, P. a kol. *Repetitóriium kriminológie*. 2. aktualizované vydanie. Bratislava: Eurokódex, 2015, s. 85.

⁸ Organizovaný zločin možno charakterizovať ako veľmi komplexný fenomén postihujúci sociálnu, ekonomickú, politickú aj právnu sféru života spoločnosti. Pokusy vytvoríť

V zásade s týmto názorom súhlasíme, rozhodli sme sa teda, že na účely tohto príspevku budeme považovať tieto dva výrazy za obsahovo identické, vyjadrujúce totožnú činnosť. Na dôvažok dodávame, že najmä v americkej literatúre má termín organizovaný zločin, teda „*organized crime*“ užší význam, pretože zahŕňa iba vysokoštruktúrované formy zločinu, páchané mafiánskymi zoskupeniami.

Pre úplnosť daného príspevku a vychádzajúc z odbornej literatúry⁹ následne uvedieme percipientovi základné znaky organizovanej kriminality:

- a) **Skupinovosť** – v tejto súvislosti hovoríme o rôznych formách trestnej súčinnosti,¹⁰ najmenej troch osôb. Predpokladáme teda spojenie niekoľkých osôb v rôznych formách trestnej súčinnosti (spolupáchateľstvo, organizátorstvo, návod, pomoc, podieľníctvo). Skupina funguje ako relatívne samostatný subjekt nezávisle od personálneho zloženia s tým, že je schopná pokračovať vo svojej činnosti aj po obmene členov skupiny.
- b) **Sústavnosť** – organizácia sa zakladá na neurčitú, zvyčajne dlhšiu dobu, pričom k páchaniu trestnej činnosti dochádza opakovane. V tejto súvislosti môže ísť jednak o pokračovacie trestné činy alebo trvajúce trestné činy páchané počas dlhšieho obdobia.
- c) **Plánovitosť** – premyslené plánovanie, resp. programovanie budúcej trestnej činnosti.

jednotnú definíciu, iniciovali diskusiu tak na akademickej, ako aj na legislatívnej pôde, pričom ich výsledkom sú viac ako dve stovky definícií organizovaného zločinu, s ktorými sa možno stretnúť v odbornej právnej literatúre.

Medzi hlavné definície organizovaného zločinu zaraďujeme definíciu Federálneho úradu pre vyšetrovanie (ďalej len „*FBI*“), ktorá organizovaný zločin považuje za „*samostatný, štruktúrovaný a disciplinovaný spolok jednotlivcov alebo skupín, vytvorený na účely získania zisku, celkovo alebo čiastočne ilegálnymi prostriedkami*“. Uvedené skupiny pritom svoje aktivity chránia prostredníctvom korupcie a úplatkárstva.

Ďalšiu definíciu nám ponúka Dohovor OSN proti nadnárodnému organizovanému zločinu (United Nations Convention against Transnational Organized Crime, UNCTOC), podpísaný v roku 2000 (ďalej len „*Dohovor proti nadnárodnému organizovanému zločinu*“), ide o „*štruktúrovanú skupinu troch a viac osôb jednajúcich v zhode na účely spáchania jedného alebo viac závažných trestných činov na účely získania hmotného prospechu*“.

⁹ GRÍVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol. *Kriminologie*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, s. 448.

¹⁰ Pod trestnou súčinnosťou rozumieme prípady, keď sa na trestnom čine zúčastňuje viac páchatelov aj ďalšie osoby, ktoré trestný čin páchatelja najmä úmyselne vyvolávajú, uľahčujú či podporujú jeho spáchanie alebo umožňujú páchatelovi uniknúť trestnému stíhaniu alebo trestu.

- d) **Hierarchická štruktúra skupiny** – vysoká úroveň organizovanej skupiny, v ktorej existujú vzťahy nadriadenosti a podriadenosti. Platí tu pravidlo, že nižšie stupne sú lojálne vyšším stupňom, resp. k vyššie postaveným členom.
- e) **Delba činnosti** – organizovaná kriminalita je súbor veľkého počtu na seba naväzujúcich operácií. Jednotlivé kroky v rámci skupiny sú delebné medzi členov, ktorí sú v danom obore odborníkmi, čím sa priamo znižuje riziko dokázateľnosti trestnej činnosti a jej odhalenia. Ide o racionálny postup na seba naväzujúcich krokoch páchania trestných činov. Jednotlivé kroky, ako napr. riadiace a koordinačné kroky, obstarávanie informácií, prieskum terénu, nákup nástrojov, zbraní či dopravných prostriedkov, samotné uskutočnenie činu, tzv. „zahľadenie stôp“ či „pranie peňazí“, to všetko sú akty rozdelené medzi jednotlivých členov v skupine s ohľadom na špecializáciu toho-ktorého člena. Práve premyslenosť a dôslednosť týchto krokov značne sťažuje možnosti odhalenia a dokázania trestnej činnosti.
- f) **Úsilie o maximálny zisk** – je elementárnym cieľom organizovanej kriminality a tzv. hnacím motorom organizovanej skupiny. Jednotlivé skupiny reagujú na nedostatočné uspokojenie po tovaroch a službách v spoločnosti a túto medzeru vyplňajú aj za cenu trestného postihu. Tieto zisky sú čiastočne investované do hospodárskeho života v spoločnosti, spravidla prostredníctvom legalizácie príjmov z trestnej činnosti.
- g) **Prenikanie do oficiálnych spoločenských štruktúr** – využíva sa najmä korupcia predstaviteľov štátnej správy, prenikanie do politiky a „vyšších kruhov“, ekonomiky či justície.
- h) **Ochranné opatrenia proti odhaleniu a postihu** – páchatelia organizovanej kriminality využívajú dokonalé technické, technologické a informačné vybavenie pôsobia na svedkov, aby vypovedali v prospech skupiny alebo člena skupiny, uskutočňujú falšovanie osobných dokladov, pranie špinavých peňazí cez legálne podnikanie a prostredníctvom legálnych firiem.
- ch) **Subsidiárna úloha násilia** – používanie násilia už roky nie je prvotným nástrojom na presadzovanie záujmov organizovaných skupín. Uprednostňované sú nenápadné spôsoby, ktoré nevrhajú na členov organizácie žiadne svetlo a ktorými na seba nepútajú pozornosť. Zároveň platí, že násilie je stále používané ako prostriedok zastrašovania či pomsty, slúži na vyvolanie atmosféry strachu, k posilneniu autority skupiny. K násiliu

samotnému sa uchýlia až v krajnom prípade a vyznačujú sa pritom ako kruté a brutálne, v zásade platí, že najčastejšie je používané proti:

- konkurenčným zločineckým skupinám – v tzv. boji o teritórium,
- osobám, ktoré „stoja v ceste“, ako napríklad personál v banke, strážcovia, prenasledujúci policajti,
- členom vlastnej organizácie za zradu alebo porušenie pravidiel,
- osobám, ktoré odmietajú poskytovať „výpalné“,
- osobám spolupracujúcim s políciou, tzv. kajúcnikov,
- verejne činným osobám, ako sú politici, predstavitelia polície a justície, novinári, ktorí sa zaujímajú o členov zločineckých skupín a svojimi článkami upozorňujú na aktivity organizovaných skupín.

- i) **Internacionalizácia organizovanej kriminality** – ide o významný znak prehlbujúci sa v priebehu posledných rokov, a to najmä v kontexte drogovej kriminality (tu platí, že produkcia drog je záležitosťou rozvojových krajín, zatiaľ čo konzumácia drog je záležitosťou bohatých krajín) či prania špinavých peňazí. Zločinecké organizácie majú svoje základne v mnohých krajinách sveta, pričom sú navzájom prepojené medzi sebou najmodernejšími technologickými prostriedkami. Taktiež sem zaraďujeme nové spôsoby bezhotovostného platobného styku (napr. elektronický prevod finančných prostriedkov), ktorý veľmi uľahčuje realizáciu prepravy peňazí. Umožnenie voľného pohybu tovarov a služieb vzbudzuje medzi zločincami väčší pocit bezpečia a zároveň značne sťažuje prácu polície, justície či súdov.
- j) **Adaptabilita** – organizovaný zločin sa neviaže na žiadne politické zriadenie alebo systém, práve naopak, je preň charakteristická schopnosť značnej adaptácie v akomkoľvek spoločenskom zriadení a zároveň schopnosť vytvárať si rôzne hospodárske organizácie či firmy, v neposlednom rade aj vlastnú značku.¹¹
- k) Využívanie **modernej infraštruktúry** – umožňuje najvyspelejším zločineckým organizáciám fungovať na princípoch dobre prosperujúceho podniku či veľkej firmy. Sú vybavené najmodernejšími telekomunikačnými prostriedkami, výpočtovou technikou, dopravnými prostriedkami, zbraňami a Gřivna a kol. dokonca tvrdia, že mnohokrát je úroveň

¹¹ HOLCR, K. a kol. *Kriminológia*. Bratislava: Iura Edition, 2008, s. 379 – 381.

týchto prostriedkov vyššia, než je zvyčajné u bežných typov kriminalít a často prevyšuje možnosti polície či justície.¹²

Pre komplexné pochopenie tohto javu ešte doplníme, že vstup do takejto skupiny je možný iba na odporúčanie niektorého z členov a odchod zo skupiny nie je voľný.¹³

1.1 Mafia

Zadefinovanie ďalšieho pojmu je významnou súčasťou skúmanej problematiky. S pojmom organizovaná kriminalita veľmi výrazne súvisí pojem „mafia“, a preto je nutné poukázať na jeho pôvod. O tom, odkiaľ pochádza termín mafia, existuje celý rad etymologických špekulácií. Jeho kolískou je južné Taliansko, konkrétne ostrov Sicília. Zločinecké spolky vo všeobecnosti majú stáročnú históriu a Taliansko v tomto smere nie je výnimkou. Prvé tajné spolky vznikali na rozhraní 18. – 19. storočia. Počiatočným dôvodom vzniku bola skutočnosť, že Sicília bola po stáročia koloniálnou zemou. Pánmi na ostrove boli baróni a tí, ktorí vlastnili pôdu. Na svojich panstvách vládli neobmedzene, mali svoje ozbrojené stráže a svoje statky prenajímali nájomcom, ktorí ich následne prenajímali roľníkom. Roľníci museli odovzdávať časť svojej úrody za ochranu, ktorú im poskytovali štátom uznávaní lupiči nazývaní *mafiusovia*, *cammoristi* či *malandrini*. Pravdou ostáva, že roľníci sa ich báli viac ako kohokoľvek iného, zvlášť ich krvnej pomsty, *vendetty*.¹⁴ Podľa Dickieho, mafia začala vznikáť počas okupácie Sicílie Arabmi a Francúzmi. Na účely obrany vznikali takéto tajné spolky, ktoré možno považovať za predchodcov dnešných organizovaných či zločineckých skupín.

V úradnom zázname sa výraz „mafia“ objavil prvýkrát v roku 1838 a označoval určitý typ spáchaného zločinu, naproti tomu v národnom, resp. sicílskom dialekte, znamená mafia hrdosť, sebavedomie a istotu.¹⁵ Už tu možno badať pr-

¹² GRÍVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol. *Kriminologie*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, s. 450.

¹³ NĚMEC, M. *Organizovaný zločin: Aktuální problémy organizované kriminality a boje proti ní*. Praha: Naše vojsko, 1995, s. 23.

¹⁴ NĚMEC, M. *Organizovaný zločin: Aktuální problémy organizované kriminality a boje proti ní*. Praha: Naše vojsko, 1995, s. 17.

¹⁵ V judikatúre Najvyššieho kasačného súdu sa slovo mafia objavuje až v rozhodnutí z 12. novembra 1974, v ktorom je mafia definovaná ako „akákoľvek skupina osôb, ktorá má úmysel zločineckými prostriedkami prevziať moc alebo udržať kontrolu nad lokalitami, skupinami alebo výrobnými činnosťami pomocou systematického zastrasovania a infiltrá-

votnú priepasť medzi oficiálnym vymedzením tohto pojmu a jeho neoficiálnou užívateľskou formou medzi samotnými Sicíľčanmi. Osoba mafiána v sebe niesla určitý spôsob myslenia, postoj k životu. Tento muž sa musel vyznačovať nielen kriminálnymi, ale aj osobnostnými predpokladmi. V predmetnom vymedzení bol pojem muž použitý zámerne. Členom spoločenstva totiž mohla byť výlučne osoba mužského pohlavia. Samotné prijímanie do Mafie sa vykonávalo rituálnym spôsobom.

Podmienkou bolo preukázanie nebojácnosti v boji dvoch osôb, pričom odvaha, česťnosť a odhodlanosť boli u takéhoto muža na prvom mieste.

Príslušnosťou k rodine, čím sa mafia bezpodmienečne vyznačuje, bolo nahradené chýbajúce vedomie štátnosti, ktoré bolo spôsobené nevhodnými podmienkami na ostrove, v ktorých Sicíľčania žili a pracovali a absolútny nezájem zo strany vlády alebo politikov. V tomto kontexte možno hovoriť o prapôvode vzniku mafie. Ide o historické dedičstvo, ktoré si Sicília nesie na svojich rameňoch z obdobia, keď sa musela chrániť pred okupantmi a prežiť v predstieraní pokory, vernosti tradíciám a hrdosti. Mafia vytvárala paralelný „štát“ povedľa toho nefungujúceho. Budovanie mafiánskych štruktúr je jednoduchšie v štátoch so slabou vládnu mocou. Zaplnila miesto, ktoré bolo voľné, bola tam, kde neboli úrady, polícia, politici. Zafixovala sa do povedomia ľudí, vytvorila si svoje pravidlá, štruktúry aj zákony.

„Práve nedostatočný zmysel pre štát ako vnútornú hodnotu splodil túto rozpoltenosť existujúcu v sicílskej mentalite: dualizmus medzi spoločnosťou a štátom, uzavretie sa do rodiny, klanu, skupiny, hľadanie alibi, ktoré by dovolilo každému žiť a pracovať v dokonalej bezzákonnosti bez akéhokolvek odkazu na životné pravidlá kolektívu. Čo je podstatou mafie, ak nie zmes ľubovôle a primitívneho násillia? Tej mafie, ktorá aby sme sa dobre rozumeli, nie je nič iné ako výraz potreby poriadku, teda štátu.“¹⁶

1.2 Organizovaná kriminalita v systéme trestného práva SR

Organizovaná kriminalita ako pojem nie je explicitne zadefinovaný v Trestnom zákone, jeho vymedzenie možno vyvodiť z inštitútu organizovanej skupiny a zločineckej skupiny. Z uvedeného dôvodu budú predmetom analýzy nasledujúcej časti práce práve uvedené legálne pojmy.

cie členov v snahe vytvoriť stav podriadenosti a mlčanlivosti (omerta), ktorý znemožňuje alebo extrémne sťažuje využiť bežné spôsoby trestnoprávneho zásahu zo strany štátu“.

¹⁶ FALCONE, G. *Cosa Nostra*. Bratislava: Kalligram, 2003, s. 65.

Organizovanou skupinou sa na účely Trestného zákona, zákona č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný zákon“ alebo „TZ“) v § 129 rozumie *„spoločenie najmenej troch osôb na účel spáchania trestného činu, s určitou delbou určených úloh medzi jednotlivými členmi skupiny, ktorej činnosť sa v dôsledku toho vyznačuje plánovitosťou a koordinovanosťou, čo zvyšuje pravdepodobnosť úspešného spáchania trestného činu“*.¹⁷

Trestný zákon v § 129 ods. 4 vymedzuje zločineckú skupinu ako *„štruktúrovanú skupinu najmenej troch osôb, ktorá existuje počas určitého časového obdobia a koná koordinovane s cieľom spáchať jeden alebo viacej zločinov, trestný čin legalizácie príjmu z trestnej činnosti podľa § 233 alebo niektorý z trestných činov korupcie podľa ôsmej hlavy tretieho dielu osobitnej časti na účely priameho alebo nepriameho získania finančnej alebo inej výhody“*.¹⁸

Je vhodné dodať, že zločineckú skupinu je potrebné odlišovať od organizovanej skupiny. Môžeme konštatovať, že zločinecká skupina je závažnejšia ako organizovaná skupina. Kým činnosť zločineckej skupiny je zameraná na páchanie zločinu taxatívne vymedzeného okruhu trestných činov, pri organizovanej skupine ide o spáchanie trestnej činnosti ako takej. Navyše kým pri zločineckej skupine je vymedzený jej účel – priame alebo nepriame získanie finančnej alebo inej výhody – pri organizovanej skupine vymedzený nie je, a preto na naplnenie trestnej zodpovednosti ho nie je potrebné preukázať.

V právnom poriadku Slovenskej republiky nachádzame trestný čin „Založenia, zosnovania a podporovania zločineckej skupiny“ (§ 296 Trestného zákona). Predmetný trestný čin patrí do šiestej hlavy osobitnej časti Trestného zákona pod názvom „Trestné činy všeobecne nebezpečné a proti životnému prostrediu“. Uvedený trestný čin zaraďujeme medzi trestné činy všeobecne nebezpečné, pri ktorých dokonaními trestného činu je už samotné vyvolanie nebezpečenstva, t. j. vyvolanie nebezpečenstva naplní jeden zo znakov skutkovej podstaty trestného činu založenia, zosnovania a podporovania zločineckej skupiny.

Skutková podstata uvedeného trestného činu je výrazom trestnoprávnej reakcie v boji proti organizovanému zločinu ako kriminálnej činnosti stabilných, štrukturovaných a hierarchicky usporiadaných kriminálnych organizácií, spočívajúcich v systematickom a profesionálnom páchaní závažnej trestnej

¹⁷ § 129 ods. 2 zákona č. 300/2005 Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

¹⁸ § 129 ods. 4 zákona č. 300/2005 Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

činnosti s cieľom dosahovať čo najvyšší zisk a iné výhody pri súčasnej snahe o minimalizáciu rizika odhalenia týchto aktivít.¹⁹

Objektom predmetného ustanovenia je záujem na ochrane pred organizovaným zločinom. Páchatelom tohto trestného činu môže byť ktokoľvek, hovoríme teda o všeobecnom subjekte. V našom prípade môže byť páchatelom aj právnická osoba. Hľadisko subjektívnej stránky si vyžaduje úmyselné zavinenie.

Pri písaní predmetného príspevku autorka chcela na štatistických údajoch Ministerstva vnútra Slovenskej republiky poukázať na aplikovateľnosť predmetného trestného činu založenia, zosnovania a podporovania zločineckej skupiny podľa § 296 TZ. Zo štatistických údajov za rok 2018 bol predmetný trestný čin zistený a zaznamenaný v štatistikách ministerstva vnútra deväťkrát a objasnený bol v piatich prípadoch, z čoho vyplýva päťdesiatšesťpercentná objasnenosť. Za rok 2019 však vyplýva, že predmetný trestný čin bol zistený iba v dvoch prípadoch a objasnený iba raz, čo logicky predstavuje päťdesiatpercentnú objasnenosť daného trestného činu. Z dostupných štatistických údajov v čase písania tohto príspevku sme pracovali s údajmi aj za aktuálny rok 2020, t. j. od 1. 1. 2020 do 30. 9. 2020, z čoho vyplýva, že bolo zistených päť trestných činov založenia, zosnovania a podporovania zločineckej skupiny podľa § 296 TZ, z čoho boli objasnené dva trestné činy, teda hovoríme o štyridsaťpercentnej objasnenosti.

Dovolíme si tvrdiť, že štatistické údaje musíme, najmä pokiaľ ide o organizovaný zločin, považovať za viac orientačné ako presné. Tento fakt okrem iného vyplýva aj zo zdĺhavého zberu údajov súvisiacich s predmetným trestným činom, nemožno opomíňať ani vysokú latenciu a v neposlednom rade sa pod túto klesajúcu tendenciu podpisuje aj fakt, že mnoho trestných činov je spáchaných jednotlivcami bez zistenia, resp. preukázania jeho napojenia na zločineckú skupinu.

¹⁹ MAŠLANYOVÁ, D. *Trestné právo hmotné: všeobecná a osobitná časť*. 2. aktualizované a doplnené vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 394.

Trestný čin „Založenia, zosnovania a podporovania zločineckej skupiny“ podľa § 296 TZ

	1. 1. 2018 – 31. 12. 2018	1. 1. 2019 – 31. 12. 2019	1. 1. 2020 – 30. 9. 2020
Zistený počet TČ	9	2	5
Objasnený počet TČ	5	1	2
Percentuálne vyjadrenie	56	50	40

Zdroj: Štatistické údaje Ministerstva vnútra Slovenskej republiky.

2 Formy trestnej činnosti spojené s organizovanou kriminalitou

Ako sme už spomenuli, hlavným motívom organizovanej kriminality je zámerne, dlhodobé a systematické dosahovanie maximálneho zisku, bez ohľadu na použité prostriedky. Organizovaná kriminalita teda predstavuje spôsob páchania trestnej činnosti, ktorý môže mať mnoho podôb, zameriava sa na rôzne oblasti, a tým zabezpečuje svoj hlavný aspekt, a to maximalizáciu zisku.

V nasledujúcom texte sa budeme snažiť vymedziť čitateľovi jednotlivé aktivity organizovanej kriminality tak, aby sme naplnili cieľ kladený v úvode príspevku:

1. **Poskytovanie nelegálnych služieb** – spravidla ide o aktivity, ktoré slúžia k vytváraniu zisku. Nezákonné služby sú také, ktoré legálny obchod neposkytuje a ktoré sú zákonom zakázané (obchodovanie s ľuďmi, sexuálne vykorisťovanie žien na účely prostitúcie). Páchaná trestná činnosť pružne reaguje na zmeny na trhu a prispôsobuje svoje nelegálne aktivity aktuálnemu dopytu na „trhu“.

Organizovaná kriminalita sa často rozmáha práve na základe rozsiahleho dopytu po určitých druhoch tovarov a služieb, ktoré sú legálnou cestou nedosiahnuteľné. Tento vzťah je dokonca taký silný, že štruktúra dopytu podmieňuje štruktúru zločineckých organizácií. Tie práve na základe tejto spoločenskej objednávky prejavujúcej sa prostredníctvom oficiálneho odmietavého postoja v oblasti jednak legislatívy a morálky

a jednak tieto služby a tovary zaistujú, ponúkajú, a tak rozvíjajú svoje aktivity.²⁰

2. **Zabezpečovanie nelegálneho tovaru** – prejavujú sa ako rôzne druhy majetkovej kriminality (napr. krádeže áut a následný obchod s nimi) alebo hospodárskej kriminality (napr. zakladanie fiktívnych firiem a tzv. „karuselové“ podvody, falšovanie meny, pašovanie tovarov), ďalej ako trestné činy proti slobode a ľudskej dôstojnosti (napr. vydieranie a vyberanie poplatkov za ochranu, tzv. *racketeering*, organizovanie nelegálnej migrácie, nelegálne zamestnávajúce cudzincov, kriminalita spojená s výrobou, pašovaním a distribúciou drog, obchodovanie so zbraňami a muníciou, s diamantmi a drahými kovmi. K ďalším formám zaraďujeme obchodovanie s ľuďmi alebo s ľudskými orgánmi na účely transplantácie.
3. **Zabezpečovacie a krycie aktivity** – slúžiace k nerušenému priebehu operácií zločineckých skupín, beztrestnosti organizácie a jej členov a k získaniu potrebných informácií, ktoré slúžia na zakrytie nezákonných aktivít.
4. **Peniknutie do legálneho obchodu** – pretože členovia pôsobiaci v rámci organizovanej kriminality nemajú žiadny zákonný spôsob míňania ich nelegálnych ziskov, je nevyhnutné, aby zakryli, resp. zatajili svoj príjem v čo najväčšom rozsahu (takýto spôsob je napríklad prevádzkovanie reštauračného zariadenia alebo disco podnikov či hotelov, ktoré vykonávajú neexistujúce tržby, resp. fakturujú za neexistujúce služby). Všetky spomenuté aktivity slúžia na pranie špinavých peňazí, t. j. k činnosti smerujúcej k zastretiu pôvodu ziskov pochádzajúcich z trestnej činnosti. Tieto činnosti možno považovať za znak vyššej vývojovej fázy organizovaného zločinu.²¹

²⁰ SIEGEL, D., VAN DE BUNTH, H. (eds.). *Traditional Organised Crime in the Modern World. Responses to Socioeconomic Changes*. Springer, 2018.

²¹ Zákon č. 297/2008 Z. z. o ochrane pred legalizáciou príjmov z trestnej činnosti a o ochrane pred financovaním terorizmu a o zmene a doplnení niektorých zákonov v § 2 **Legalizácia** (1) Legalizáciou sa na účely tohto zákona rozumie úmyselné konanie, ktoré spočíva v

a) zmene povahy majetku alebo prevode majetku s vedomím, že tento majetok pochádza z trestnej činnosti alebo z účasti na trestnej činnosti s cieľom utajenia alebo zakrytia nezákonného pôvodu majetku alebo s cieľom napomáhania osobe, ktorá sa podieľa na páchaní takejto trestnej činnosti, aby sa vyhla právnym dôsledkom svojho konania,

5. **Vydieranie** – uvedené prenikanie do legálneho obchodu je uskutočňované formou vydierania. Vydieranie je v istom zmysle formou krádeže a je definované ako použitie alebo hrozba použitia násilia či sily na účely dosiahnutia stanoveného kriminálneho cieľa (napr. situácia, keď členovia organizovanej skupiny vyžadujú, aby si majiteľ reštaurácie predplatil ich služby, pričom tí, ktorí odmietnu, budú následne atakovaní).
6. **Korupcia** – v neposlednom rade platí, že organizovaná kriminalita by nemohla prekvitať, a tak prosperovať bez výraznej (ale tajnej) podpory verejnosti a súkromných osôb (napr. úradníci, bankári, sudcovia, prokurátori, starostovia, ale aj osoby politicky činné na všetkých úrovniach vlády) na poskytnutie rôznorodých výhod.

3 Niekoľko poznámok k etiológii a prevencii organizovanej kriminality

Príčiny vzniku a existencie organizovanej kriminality je potrebné skúmať spoločne s jej spoločenským pozadím. Ide o kvalitatívne inú oblasť než väčšina iných oblastí kriminality. V najväčšej miere kladie dôraz na inteligenciu páchatela a na jeho koncepčné schopnosti. Faktory, ktoré majú evidentne vplyv na vznik a rast organizovanej kriminality, boli všeobecne označované, ako napr. vonkajšia a vnútorná politická a ekonomická situácia, morálka, úroveň štátnej správy, životná úroveň, úroveň vzdelania, štruktúra a sociálne zloženie obyvateľov, úroveň právneho vzdelania občanov. Významným je aj vnútorný hodnotový systém páchatelov, ich morálka, vek, pohlavie aj zdravotný stav.

Prevencia organizovanej kriminality je neľahkou úlohou a vyžaduje si významné systémové opatrenia. Jej úspešnosť však nezávisí len od politického či právneho definovania organizovanej skupiny, zločineckej skupiny, ale najmä

-
- b) utajení alebo zakrytí pôvodu alebo povahy majetku, umiestnenia alebo premiestnenia majetku, vlastníckeho práva alebo iného práva k majetku s vedomím, že tento majetok pochádza z trestnej činnosti alebo z účasti na trestnej činnosti,
 - c) nadobudnutí, držbe, užívania a požívaní majetku s vedomím, že tento majetok pochádza z trestnej činnosti alebo z účasti na trestnej činnosti,
 - d) účasti na konaní podľa písmen a) až c), a to aj vo forme spolčenia, napomáhania, podnecovania a navádzania, ako aj v pokuse o takéto konanie.
- (2) Vedomosť, úmysel alebo účel, ktorý sa vyžaduje v konaniach uvedených v odseku 1, môže vyplývať z objektívnych skutkových okolností, najmä z povahy neobvyklej obchodnej operácie.
- (3) Legalizácia je zakázaná.

od spoločenského postavenia a postoja verejnosti. V krajine, kde má verejnosť negatívny vzťah k štátu, k štátnym orgánom a k politickým inštitúciám, práve tam sa bude dať organizovanému zločinu. Sme toho názoru, že organizovaná kriminalita je reakciou na slabú spoločnosť a slabý štát. Nestabilita ekonomických a politických pomerov, kríza a nesprávne fungovanie štátneho aparátu, to všetko sú faktory vplyvajúce na negatívne postavenie verejnosti k štátu ako takému a jeho orgánom.

Keď chceme hovoriť o prevencii organizovanej kriminality, musíme bezpochyby hovoriť aj o čistote verejného života, o demokratickej spoločnosti, voľnom prístupe k informáciám, o slobode tlače, o boji s korupciou politikov, polície a justície. Je nesmierne dôležité zabrániť zločincovi, aby sa infiltroval do hospodárskej sféry života celej spoločnosti, lebo v opačnom prípade budeme svedkami rozkladu našej spoločnosti.

Už dlhé obdobia sú prijímané opatrenia v boji proti organizovanej kriminalite, zamerané primárne proti jej rozptyľovaniu, resp. prenikaniu hlbšie do štruktúr spoločnosti. Na jednej strane stoja hmotnoprávne a procesnoprávne opatrenia štátu na zabránenie prenikaniu organizovanej kriminality do štruktúr spoločnosti, na druhej strane je nutné povedať, že boj proti nej si vyžaduje neustále napredovanie, no najmä spoluprácu medzi súdnymi a vyšetrovacími orgánmi nielen v rámci jedného štátu, ale na Európskej úrovni. Príkladom v Slovenskej republike sa otázkami súvisiacimi s organizovanou kriminalitou zaoberá Národná kriminálna agentúra Prezídia Policajného zboru (ďalej len „NAKA“). Jej vznik datujeme od roku 2012, keď vznikla spojením dovtedy dvoch zložiek, a to Úradu boja proti korupcii a Úradu boja proti organizovanej kriminalite – Prezídia Policajného zboru. Jej primárnou úlohou je odhaľovanie kriminálnych aktivít zločineckých a organizovaných skupín, trestnej činnosti súvisiacej s drogami, korupciou, verejným obstarávaním a verejnou dražbou.²²

Medzi ďalšie inštitúcie slúžiace na odhaľovanie, vyšetrovanie a trestné stíhanie organizovanej kriminality patrí aj Úrad špeciálnej prokuratúry a špecializovaný trestný súd. Pôsobnosť špecializovaného trestného súdu sa vzťahuje na trestný čin úkladnej vraždy, trestné činy machinácií pri verejnom obstarávaní a verejnej dražby, trestný čin založenia, zosnovania a podporovania zločineckej skupiny a obzvlášť závažné zločiny spáchané zločineckou skupinou.

²² DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol. *Kriminológia*. 3. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 349.

Následne si dovoľíme načrtnúť model preventívnych aktivít v boji s takou závažnou formou trestnej činnosti, akou bezpochyby organizovaná kriminalita je. V prvom rade si treba zodpovedať otázku, kde organizovaný zločin najväčšmi získava podporu a čo tvorí jeho podhubie. Jednoznačnú odpoveď nám udáva Gřivna a kol. a to, že organizovaný zločin často získava podporu v sociálne a ekonomicky zanedbaných oblastiach a medzi minoritami nedostatočne integrovanými v spoločnosti. Sú toho názoru, že je treba nepripustiť vytváranie „oblastí chudoby“ a udržiavať kontrolu nad sociálne patologickými javmi, ako napríklad nelegálnou migráciou, toxikomániou, hazardnými hrami a zamedziť tak vzniku neintegrovaných etnických a ďalších minorít žijúcich na okraji spoločnosti. Cieľom takejto úpravy by bolo obmedzovanie zraniteľnosti ekonomiky zdokonaľovaním hospodárskej legislatívy, daňových a finančných pravidiel.²³

Záverom dodávame, že rafinovaný spôsob páchania zaraďuje organizovanú kriminalitu medzi latentné trestné činy, resp. trestné činy, ktoré nie sú predmetom vyšetrovania ani kriminalistického preverenia, a teda ostávajú skryté. Práve táto skutočnosť, že mnohé trestné činy ostávajú neodkryté, vplýva na štatistické údaje Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, ktoré tvrdia, že organizovaná trestná činnosť má v ostatných rokoch klesajúcu tendenciu.²⁴

Záver

Moderný organizovaný zločin ťaží zo súčasnej situácie vo svete. Priaznivé podmienky pre rozvoj organizovaného zločinu vznikajú často ako vedľajší nežiaduci produkt zmien vyvolaných spoločenským, ekonomickým a technologickým vývojom. Napríklad postupujúca ekonomická integrácia na jednej strane umožňuje hromadný pohyb ľudí a voľný obeh tovarov a služieb, na druhej strane v súvislosti s tým rastie kriminalita spojená s migráciou a pašovaním, ale hlavne sa naplno rozvíja nadnárodný zločin.

Domnievame sa, že úlohou každého štátu je trestať páchanie trestných činov a trestnú činnosť ako takú. Možno polemizovať o skutočnosti, či nie je istou nevýhodou právneho štátu, že sa konkrétne trestanie kriminality musí diať v súlade s ľudskými právami a zákonmi, v ktorých prípade sú veľmi prísne po-

²³ GŘIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol. *Kriminologie*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, s. 435.

²⁴ Uvedené preukazuje aj štatistika za ostatné tri roky v kapitole 1.2.

žiadavky na ich dodržiavanie. Preto možno povedať, že boj s organizovanou kriminalitou je beh na dlhú trať, pričom sa môže zdať, že tradičnými metódami právneho poriadku ide o zjavne neporaziteľný fenomén. Na druhej strane režim tvrdej ruky, ktorý by nehladel na prostriedky a možno by dokázal organizovaný zločin a organizovanú kriminalitu potlačiť účinnejšie, hlavne skôr, nie je isté, či by sa za takýchto podmienok občania štátu cítili bezpečnejšie.

Záverom si dovoľujeme uviesť, že nie je možné, aby sme sa na tomto mieste venovali všetkým aspektom súvisiacim s organizovanou kriminalitou. No myslíme si, že sme dostatočne vymedzili pojmológiu previazanú s organizovanou kriminalitou, a tak naplnili partikulárny cieľ kladený si v úvode príspevku. Zároveň tvrdíme, že vymedzením jednotlivých foriem organizovanej kriminality sme splnili aj primárny cieľ stanovený v našom článku a predstavili sme čitateľovi tieto formy organizovanej kriminality, zároveň sme upozornili na ich rôznorodosť a premenlivosť. V neposlednom rade za prínosné považujeme načrtnutie modelu preventívnych aktivít boja s organizovanou kriminalitou.

Literatúra

Monografie

1. DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol. *Kriminológia*. 3. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 405 s. ISBN 978-80-7380-620-0.
2. FALCONE, G. *Cosa Nostra*. Bratislava: Kalligram, 2003. 158 s. ISBN 80-7149-561-1.
3. GRÍVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol. *Kriminologie*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019. 588 s. ISBN 987- 80-7598-554-5.
4. HOLCR, K. a kol. *Kriminológia*. Bratislava: Iura Edition, 2008. 403 s. ISBN 978-80-8078-206-1.
5. LUNDE, P. *Organizovaný zločin. Zasvätený príručce nejuspěšnějším odvětvím světa*. Praha: Mladá fronta, 2009. 200 s. ISBN 978-80-204-1997-2.
6. MAŠLANYOVÁ, D. *Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť*. 2. aktualizované a doplnené vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 623 s. ISBN 978-80-7380-618-7.
7. NĚMEC, M. *Organizovaný zločin. Aktuální problémy organizované kriminality a boje proti ní*. Praha: Naše vojsko, 1995. 219 s. ISBN 80-206-0472-3.
8. POLÁK, P. a kol. *Repetitóriium kriminologie*. 2. aktualizované vydanie. Bratislava: Eurokódex, 2015. 120 s. ISBN 978-80-8155-055-3.
9. SIEGEL, D. VAN DE BUNTH, H. (eds). *Traditional Organised Crime in the Modern World, Responses to Socioeconomic Changes*. Springer, 2018. ISBN 978-1-4614-3212-8.

10. SOULEIMANOV, E. *Organizovaný zločin*. Praha: Auditorium, 2012. 143 s. ISBN 978-80-87284-27-8.
11. SMOLÍK, J., ŠMÍD, T. *Vybrané bezpečnostní hrozby a rizika 21. století*. Brno: Masarykova univerzita, 2010. 276 s. ISBN 978-80-210-5288-8.

Právne predpisy

1. Zákon. č. 140/1961 Zb. Trestný zákon.
2. Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov.
3. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.
4. Zákon č. 297/2008 Z. z. o ochrane pred legalizáciou príjmov z trestnej činnosti a o ochrane pred financovaním terorizmu a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

TRESTNÁ ZODPOVEDNOSŤ V ZDRAVOTNÍCTVE A OBLASŤ TRESTNEJ POLITIKY¹

CRIMINAL LIABILITY IN MEDICINE AND CRIMINAL POLICY

JUDr. Lucia Hrdličková

Okresná prokuratúra Senica, Katedra trestného práva a kriminológie,
Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Abstrakt: Príspevok sa vo svojom obsahu zameriava na vybrané problematické aspekty trestnej zodpovednosti v zdravotníctve, pričom tieto sa snaží prepojiť s oblasťou trestnej politiky v Slovenskej republike. Primárnym cieľom príspevku je zhodnotiť vhodnosť právnej úpravy vybraných trestných činov proti životu a zdraviu so zameraním na oblasť trestnej zodpovednosti v zdravotníctve. Čiastkovým cieľom príspevku je dokázať, či legislatíva reflektuje súčasné potreby spoločnosti v analyzovanej oblasti.

Abstract: The article focuses on selected problematic aspects of criminal liability in medicine, while trying to connect these aspects with the area of criminal policy of the Slovak Republic. The main aim of the article is to evaluate the suitability of the legal regulation of selected crimes against life and health with a focus on the area of criminal liability in medicine. The partial aim of the article is to prove whether the legislation reflects the current needs of society in the analyzed area.

Kľúčové slová: trestná zodpovednosť v zdravotníctve, zdravotnícky pracovník, usmrtienie, právna politika, trestná politika.

Key words: criminal liability in medicine, healthcare professional, homicide, legal policy, criminal policy.

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-16-0106.

This work was supported by Slovak Research and Development Agency under the Contract No. APVV-16-0106.

Úvod

Ludský život a zdravie sú tie najcennejšie a najzraniteľnejšie hodnoty, ktoré spoločnosť chráni celým radom právnych predpisov i medzinárodných právnych aktov. Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky (ďalej len „Ústava SR“) v čl. 15 uvádza: „Každý má právo na život... Ludský život je hodný ochrany už od narodenia... Nikto nesmie byť pozbavený života.“ Trestné činy namierené proti ľudskému životu a zdraviu možno označiť za tie najzávažnejšie spomedzi všetkých trestných činov upravených v osobitnej časti zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný zákon“). O tomto tvrdení svedčí aj systematicka Trestného zákona, pretože samotný zákonodarca zaradil trestné činy proti životu a zdraviu do prejavy hlavy osobitnej časti.

Medicínu možno charakterizovať ako vedeckú a výskumnú činnosť, ktorá sa zaoberá diagnostikou, terapiou a prevenciou chorôb a ktorá cieľi k vytvoreniu prostredia optimálneho pre život človeka.² Poslaním medicíny je liečiť chorobné stavy ľudí alebo zabrániť ich vzniku. Lekár je povinný pristupovať k svojmu povolaniu aktívne a liečiť za každých okolností i vtedy, keď sú znalosti choroby obmedzené a je nevyhnutný empirický výskum.³ V medicíne je však často hranica medzi životom a smrťou veľmi tenká a vzhľadom na početné trestné stíhania a odsúdenia lekárov za trestné činy smerujúce proti životu alebo zdraviu pacienta možno problematiku trestnej zodpovednosti v zdravotníctve označiť za nanajvýš aktuálnu. Hoci sú zdravotnícki pracovníci povinní vykonávať svoje povolanie v súlade s princípom *de lege artis medicinae*, je potrebné uviesť, že v niektorých prípadoch sa tragickému následku ani pri najvyššej miere opatrnosti a odbornosti vyhnúť nedá. Na druhej strane však pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti vznikajú tiež situácie, keď je následok v podobe poškodenia zdravia alebo straty ľudského života zapríčinený v dôsledku chybného lekárskeho, diagnostického alebo terapeutického postupu. Ak vznikne podozrenie, že spôsobený následok je v príčinnej súvislosti s konaním (resp. aj nekonaním) lekára a zdravotná starostlivosť bola poskytnutá *non lege artis medicinae*, je následne potrebné skúmať možné vyvodenie niektorej z druhov právnej zodpovednosti (občianskoprávna, správna, pracovnoprávna, trestnoprávna). Trestné právo by malo ako tzv. prostriedok *ultima ratio*

² MÁLEK, P. *Medicína* [online]. Dostupné na: www.dai.fmph.uniba.sk

³ Tamtiež.

nastúpiť až vtedy, keď prostriedky iných právnych odvetví nie sú postačujúce alebo zlyhajú. Pre porovnanie možno uviesť, že v Spojených štátoch amerických a krajinách západnej Európy sú na lekárov podávané trestné oznámenia len výnimočne. Proti zdravotníckym pracovníkom je vedených viac žalôb o náhradu škody, kriminalizácia lekárov teda nie je obvyklá, hoci k nej občas dochádza.⁴ Práve z uvedených dôvodov sa bude príspevok bližšie zameriavať najmä na prepojenie trestnej zodpovednosti v zdravotníctve a v oblasti právnej politiky Slovenskej republiky s dôrazom na politiku trestnú.

1 Trestná politika a zdravotníctvo

Vo všeobecnosti možno uviesť, že každý štát prostredníctvom svojej trestnej politiky deklaruje predovšetkým úroveň ochrany základných ľudských práv a slobôd. Trestná politika štátu je bližšie vymedzená najmä v jeho trestnej legislatíve a v trestnom práve hmotnom, ako aj v trestnom práve procesnom. Vyjadrenie trestnej politiky je možné nájsť aj v procesnom systéme usporiadania orgánov poskytujúcich uplatňovanie trestnoprávných noriem a v neposlednom rade aj v ich samotej praktickej činnosti.⁵ Schneider definuje trestnú politiku ako: „*Súhrn všetkých štátnych opatrení prijímaných na ochranu spoločnosti a jej jednotlivých členov pred kriminalitou a v boji proti nej.*“⁶

Pokiaľ ide o trestnú politiku Slovenskej republiky, možno konštatovať, že táto je založená na tradičnom kontinentálnom procese a pomerne prísnej hmotnoprávnej a procesnoprávnej úprave poskytujúcej len veľmi obmedzený priestor súdom či orgánom činným v trestnom konaní pre voľnú úvahu pri riešení trestných vecí.⁷

Pri vymedzení trestnej politiky je ďalej potrebné uviesť, že okrem ustanovení právneho poriadku, ktorý vymedzuje, ktoré pozbavenie života alebo

⁴ MACH, J. *Lékař a právo. Praktická příručka pro lékaře a zdravotníky*. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 18.

⁵ SOLANÍKOVÁ, S. Trestná politika po vstupe do Shengenu. In: COFOLA, 2011: the Conference Proceedings [online]. Brno: Masarykova University, 2011. Dostupné na: https://www.law.muni.cz/sborniky/cofola2011/files/normotvorba/Solanikova_Svetlana_5548.pdf

⁶ SCHNEIDER, H. J. *Kriminologie*. Berlín, New York, 1987, Walter de Gruyter.

⁷ SOLANÍKOVÁ, S. Trestná politika po vstupe do Shengenu. In: COFOLA 2011: the Conference Proceedings [online]. Brno: Masarykova University, 2011. Dostupné na: https://www.law.muni.cz/sborniky/cofola2011/files/normotvorba/Solanikova_Svetlana_5548.pdf

poškodenie zdravia je trestné, sa na ochrane ľudského života a zdravia podieľa množstvo inštitúcií, akými sú napríklad orgány činné v trestnom konaní (ďalej len „OČTK“), súdy, ozbrojené bezpečnostné zbory, záchranné zbory a v neposlednom rade zdravotnícki pracovníci. Pokiaľ ide o trestnú zodpovednosť v zdravotníctve a jej vzťahom s trestnou politikou, predovšetkým je potrebné vysvetliť možnosti, ktoré má jednotlivec k dispozícii v prípade, ak došlo k úmrtiu alebo poškodeniu zdravia v dôsledku nesprávne alebo nedostatočne poskytnutej zdravotnej starostlivosti zo strany zdravotníckeho pracovníka. Ak sa pacient alebo jeho pozostalí domnievajú, že pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti došlo k neoprávnenému zásahu do života alebo zdravia, v zásade majú právo:

- a) žiadať o nápravu poskytovateľa zdravotnej starostlivosti podľa § 17 ods. 1 zákona o zdravotnej starostlivosti,
- b) požiadať Úrad pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou (ďalej len „ÚDZS“) podľa § 17 ods. 3 písm. a) zákona o zdravotnej starostlivosti o vykonanie dohľadu,
- c) iniciovať civilné konanie,
- d) podať trestné oznámenie.⁸

V súčasnosti je spomedzi uvedených možností najčastejšie iniciovaným úkonom žiadosť o nápravu, podnet na ÚDZS a podanie trestného oznámenia. Vzhľadom na časté trestné oznámenia a následne aj trestné stíhania zdravotníckych pracovníkov tak možno uvažovať o tom, do akej miery možno považovať trestné právo v oblasti trestnoprávnej zodpovednosti zdravotníckych pracovníkov za prostriedok krajnej inštalácie.

2 Vybrané trestné činy proti životu a zdraviu v medicíne

V súvislosti s trestnoprávnou zodpovednosťou zdravotníckych pracovníkov možno uviesť, že spomedzi trestných činov proti životu je najmenej sa vyskytujúcim trestným činom trestný čin úkladnej vraždy a vraždy, zatiaľ čo tým najfrekvencovanejším je prečin usmrtenia. Druhý diel prvej hlavy osobitnej časti Trestného zákona s názvom „Trestné činy proti zdraviu“ zahŕňa skutkové podstaty trestného činu ublíženia na zdraví a trestného činu neoprávne-

⁸ KOVÁČ, P. Trestné právo, informovaný súhlas a reálny život. In: *Informovaný súhlas a inštitút predchádzajúceho prania. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou*. Bratislava: Eurokódex, s. 93.

ného odoberania orgánov, tkanív, buniek a nezákonnej sterilizácie. Najčastejším trestným činom spomedzi dvoch už uvedených, ku ktorému dochádza pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti, je trestný čin nedbanlivostného ublíženia na zdraví. Tretí diel prvej hlavy osobitnej časti Trestného zákona upravuje trestné činy ohrozujúce život alebo zdravie. Spomedzi početných trestných činov uvedených v tomto diele bude príspevok bližšie rozoberať trestný čin neposkytnutia pomoci podľa § 177 Trestného zákona.

Z pohľadu trestnoprávnej zodpovednosti v medicíne možno o trestných činoch proti životu a zdraviu uvažovať predovšetkým v intenciách kvalifikovaných skutkových podstát. Okolnosťou podmieňujúcou použitie vyššej trestnej sadzby bez ohľadu na objektívnu stránku či zavinenie je spáchanie týchto trestných činov závažnejším spôsobom konania. Definíciu uvedeného osobitného kvalifikačného pojmu poskytuje § 138 Trestného zákona. V súvislosti s trestnou zodpovednosťou zdravotníckych pracovníkov je dôležité písmeno h) predmetného ustanovenia § 138 Trestného zákona, podľa ktorého sa závažnejším spôsobom konania rozumie „*páchanie trestného činu porušením dôležitej povinnosti vyplývajúcej z páchatelovho zamestnania, postavenia alebo funkcie alebo uloženej mu podľa zákona*“. V prípade zdravotníckych pracovníkov ide o súbeh porušenia dôležitej povinnosti vyplývajúcej z jeho zamestnania a povinnosti uloženej mu podľa zákona.⁹ Zákonom, ktorý upravuje povinnosti ukladané zdravotníckym pracovníkom, je zákon o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti. Podľa § 80 ods. 1 písm. a) predmetného zákona je zdravotnícky pracovník povinný poskytnúť každej osobe bez meškania prvú pomoc, ak by bez jeho pomoci bol ohrozený život tejto osoby alebo jej zdravie a ak je to nevyhnutné, zdravotnícky pracovník je povinný podľa potreby zabezpečiť ďalšiu odbornú zdravotnú starostlivosť. Porušením dôležitej povinnosti v zmysle § 138 písm. h) Trestného zákona sa má na mysli porušenie takej povinnosti, ktorej následkom je spravidla nebezpečenstvo pre život alebo zdravie pacienta. Pre úplnosť možno dodať, že je nevyhnutné, aby medzi porušením dôležitej povinnosti zdravotníckeho pracovníka a následkom existoval kauzálny nexus. Pokiaľ zdravotníckemu pracovníkovi vyplýva z jeho zamestnania povinnosť vykonať určitý medicínsky úkon (napr. podať pacientovi intravenózne liek) a tento zdravotnícky pracovník by svoju povinnosť úmyselne

⁹ MORAVANSKÝ, N. LACIAKOVÁ, L. Trestné právo a postúp non lege artis v medicíne. In: *Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi. Zborník príspevkov z interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2015, s. 65.

nesplnil, pričom by bol aspoň uzrozumený s tým, že pacientovi môže nepodaním lieku privodiť smrť, mohlo by ísť o trestný čin vraždy v zmysle kvalifikovanej skutkovej podstaty § 145 ods. 2 písm. b) Trestného zákona. Pokiaľ ide o jednotlivé druhy zdravotníckych povolání podľa ich špecializácie, možno uviesť, že niektorí lekári sú vystavení väčšej hrozbe pred možným postupom *non lege artis* než iní. Ako príklad najohrozenejších špecializácií lekárov aj v zmysle rozhodovacej praxe súdov v trestnom konaní možno uviesť najmä chirurgov, pôrodníkov, všeobecných lekárov a anesteziológov.

2.1 Usmrtenie

Prečin usmrtenia upravuje Trestný zákon v § 149 odsek 1 až 5. Podstata tohto poruchového trestného činu podľa základnej skutkovej podstaty spočíva v konaní páchatela, ktorý z nedbanlivosti spôsobí inému smrť. Objektom trestného činu usmrtenia je záujem spoločnosti na ochrane ľudského života pred jeho kulpóznym usmrtením. Subjekt je všeobecný, t. j. páchatelom môže byť ktorákoľvek trestne zodpovedná osoba. Pokiaľ ide o subjektívnu stránku, na pričítanie následku trestného činu usmrtenia postačuje nedbanlivosť. V zmysle nášho právneho poriadku je potrebné, aby páchatel vývoj príčinného priebehu a následok predvídal a bez primeraných dôvodov sa spoliehal, že ho nespôsobí alebo aby príčinnú súvislosť a následok podľa okolností a svojich pomerov predvídať mal a mohol.¹⁰ Vychádzajúc z uvedeného vyplýva, že z hľadiska subjektívnej stránky trestného činu usmrtenia postačuje, keď ho páchatel spácha aspoň formou nevedomej nedbanlivosti.

V nasledujúcich odsekoch § 149 Trestného zákona sú upravené kvalifikované skutkové podstaty, ktoré podmieňujú použitie vyššej trestnej sadzby. V súvislosti s trestnoprávnou zodpovednosťou zdravotníckych pracovníkov je dôležitým ustanovením § 149 ods. 2 písm. a), pretože, ako sme už uviedli, zdravotnícky pracovník, ktorý svojím konaním, prípadne nekonaním, spôsobí z nedbanlivosti smrť svojho pacienta, naplní znaky skutkovej podstaty trestného činu usmrtenia podľa kvalifikovanej skutkovej podstaty v spojení s § 138 písm. h). Objektívna stránka predmetnej skutkovej podstaty spočíva v konaní páchatela – zdravotníckeho pracovníka, ktorý z nedbanlivosti spôsobí smrť v dôsledku porušenia dôležitej povinnosti vyplývajúcej z jeho zamestnania alebo uloženej mu na základe zákona. Z uvedeného vyplýva, že pácha-

¹⁰ MAŠLANYOVÁ, D. a kol. *Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť*. 2. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 73.

telom v zmysle skutkovej podstaty podľa § 149 ods. 2 písm. a) môže byť jedine špeciálny subjekt.

Trestný čin usmrtenia je z pohľadu trestnoprávnej zodpovednosti v medicíne najčastejšie páchaným trestným činom spomedzi poruchových trestných činov proti životu, ktorého sa dopúšťajú zdravotnícki pracovníci.¹¹ Vzhľadom na charakter zdravotníckeho povolania a poslanie, ktorým je pomoc ľuďom, pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti nie je obyčlé páchanie úmyselných trestných činov proti životu a zdraviu. Pokiaľ ide o špecifikáciu najfrekvencovanejších postupov *non lege artis medicinae*, ktoré sú v príčinnej súvislosti s úmrtím pacienta, prevláda najmä nevyužitie všetkých dostupných diagnostických postupov, určenie nesprávnej diagnózy a následné nasadenie nesprávnej liečby, prípadne určenie správnej diagnózy, ale nasadenie nesprávnej terapie, či absencia určenia diagnózy.¹²

Kriminalizácia zdravotníckych pracovníkov za trestný čin usmrtenia je na území Slovenskej republiky pomerne častým javom. V médiách možno zaregistrovať množstvo káuz, v ktorých sú lekári kritizovaní a spochybňovaní za vykonávanie nesprávnych medicínskych úkonov. V tejto súvislosti možno konštatovať, že verejnosť je znepokojená a vyjadruje svoju obavu nad zverením života do rúk lekára, ktorý bol odsúdený za usmrtenie pacienta. Problematiku trestnoprávnej zodpovednosti lekára za kulpózne usmrtenie pacienta možno ilustrovať napríklad na rozsudku Okresného súdu Poprad¹³ z 11. marca 2013. Obžalovanou bola lekárka pôsobiaca ako gynekologička, ktorá poskytla nedostatočne zdravotnú starostlivosť a nezistila ochorenie poškodenej, v dôsledku čoho zapríčinila z nebanlivosti jej následnú smrť. Na základe znaleckého dokazovania, ako aj výpovedí obžalovanej mal súd za preukázané, že liečenie pacientky obžalovanou gynekologičkou nebolo v súlade s požadovanými zdravotníckymi postupmi. Pokiaľ ide o zadenovanie konkrétneho postupu *non lege artis medicinae*, ktorý mal za následok spôsobenie smrti pacientky, obžalovaná nevykonala všetky dostupné diagnostické ani liečebné postupy, v dôsledku čoho nebola správne určená diagnóza pacientky. Navyše obžalovaná neindikovala včas potrebnú frakcionovanú kyretáž, ktorá by umožnila včasnú diagnózu *endocervikálneho adenokarcinómu* krčka maternica. Včas naordinované potrebné vyšetrenie by umožnilo účinnú liečbu tohto závažného ochorenia, čím by nedošlo k rozvoju ochorenia poškodenej do *inoperabilného* štádia

¹¹ KÁDEK, P. *Trestné právo v zdravotníctve*. 2. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 48.

¹² Tamtiež, s. 49.

¹³ Rozsudok Okresného súdu Poprad z 11. marca 2013 sp. zn. 6T/112/2011.

a následne k jej smrti v dôsledku zlyhania pečene a obličiek pri generalizácii zhubného nádoru krčka maternice. Zo zdravotnej dokumentácie a pitevného nálezu poškodenej bolo preukázané, že ak by bol zhubný proces odhalený včas, s najväčšou pravdepodobnosťou by bolo možné smrti pacientky predísť, dokonca ju úplne vyliečiť.

Na ilustráciu možno spomenúť aj ďalší prípad nesprávneho zhodnotenia zdravotného stavu pacienta, ktorý viedol k jeho následnej smrti. Ide o rozsudok Okresného súdu Revúca¹⁴ pre prečin usmrtenia podľa § 149 ods. 1 a ods. 2 písm. a) Trestného zákona. Obžalovanou je službukonajúca lekárka na detskom oddelení nemocnice s poliklinikou, ktorá po prijíma pacienta s *hydrocefalom* a zavedeným *ventrikuloperitoneálnym shuntom* (ďalej len „VPS“) nesprávne zhodnotila jeho klinický stav. Možno konštatovať, že obžalovaná vedela, že pacient trpí od narodenia *hydrocefalom* a príznaky môžu svedčiť aj pre poruchu VPS, napriek tomu však neindikovala okamžité neurologické vyšetrenie, CT vyšetrenie mozgu a vyšetrenie očného pozadia, ktoré by poruchu VPS diagnostikovali včas a následne nevykonala opatrenia, ktorými by sa zabezpečilo okamžité umiestnenie pacienta na vyššom odbornom pracovisku. V dôsledku konania lekárky došlo k zvýšeniu telesnej teploty poškodeného, k zástave jeho srdcovej činnosti, dýchania a po následnej resuscitácii bola konštatovaná cerebrálna smrť z dôvodu ťažkého opuchu mozgu pri *hydrocefale*. V zmysle uvedeného sa obžalovaná dopustila konania *non lege artis*, ktoré bolo v príčinnej súvislosti s následkom v podobe usmrtenia pacienta z nedbanlivosti. Vedomá nedbanlivosť spočívala v skutočnosti, že obžalovaná vedela (resp. ako lekárka s dlhoročnou praxou v príslušnom obore vedieť mala a mohla), že nevykonaním dostupných vyšetrení môže ohroziť alebo porušiť záujem na ochrane života pacienta, no bez primeraných dôvodov sa spoliehala, že ohrozenie ani porušenie života nespôsobí. V dôsledku nezistenia poruchy drenážneho systému a následného nevykonania potrebných opatrení však došlo k úmrtiu ako k bezprostrednému následku jej *non lege artis* konania.

Ďalším príkladom postupu *non lege artis medicinae*, ktoré bolo v príčinnej súvislosti so spôsobením následku v podobe smrti, je rozhodnutie Krajského súdu Žilina¹⁵ v prípade usmrtenia pacienta paliatívneho oddelenia. Tento pacient pri páde z okna na prvom poschodí utrpel popri iných zraneniach tiež sériovú zlomeninu piateho až ôsmeho pravého rebra s prevalením a násled-

¹⁴ Rozsudok Okresného súdu Revúca z 24. februára 2016 sp. zn. 1T/3/2015.

¹⁵ Rozsudok Krajského súdu Žilina z 24. júla 2012 sp. zn. 1To/51/2012.

ným vtlačeníím úlomkov rebrier do hrudnej dutiny. Uvedené zranenie malo za následok poškodenie pohrudnice a medzirebrových ciev a viedlo ku krvácaniu do hrudnej dutiny. Obžalovaný lekár chirurgickej operačnej pohotovosti sa pri vyšetrení pacienta zameriaval len na pomliaždeninu čelovej oblasti a nariadil RTG vyšetrenie lebky a krčnej chrčtice. Včasným nariadením RTG vyšetrenia hrudníka by boli zistené prítomné zlomeniny rebrier a výpotok v hrudnej dutine. Uvedené konanie, resp. opomenutie konania malo za následok odovzdanie pacienta do rúk iného lekára chirurgického oddelenia, ktorý opätovne nenariadil okamžité RTG vyšetrenie hrudníka, v dôsledku čoho nebola obžalovanými lekármi správne stanovená diagnóza, realizované správne liečebné postupy, čo viedlo k unikaniu krvi a rozvíjaniu traumaticko-hemoragického šoku, ktorý priviedol smrť pacienta. V tejto súvislosti je potrebné dodať, že v súlade so súčasnými pravidlami lekárskej vedy je pri páde z výšky štandardným vyšetrením aj RTG vyšetrenie hrudníka, ktoré však v danom prípade realizované nebolo. Súd v analyzovanom prípade konštatoval zavinenie v podobe vedomej nedbanlivosti.

2.2 Ublíženie na zdraví

V súvislosti s anlyzou trestného činu ublíženia na zdraví podľa § 158 Trestného zákona možno konštatovať, že ide o najfrekvencovanejší trestný čin proti zdraviu páchaný v súvislosti s výkonom zdravotníckeho povolania.¹⁶ Trestný čin ublíženia na zdraví pozostáva zo štyroch základných skutkových podstát upravených v § 155 až 158 Trestného zákona. Spoločným individuálnym objektom týchto skutkových podstát je ochrana ľudského zdravia pred jeho neoprávneným poškodením. Hmotným predmetom útoku je telo živého človeka; v prípade trestnoprávnej zodpovednosti v zdravotníctve je ním telo pacienta. Jednotlivé skutkové podstaty tohto poruchového trestného činu sa od seba odlišujú intenzitou samotného zásahu a spôsobeného následku.¹⁷ Závažnejšiu formu ublíženia na zdraví podľa následku postihuje ustanovenie § 155 a 157 Trestného zákona, ktoré sankcionuje spôsobenie tzv. ťažkej ujmy na zdraví, ktoré je zároveň aj objektívnou stránkou. Ustanovenie § 156 a 158 postihujú ublíženie na zdraví menšej intenzity a ujmy. Subjektívna stránka vyžaduje v § 155 a 156

¹⁶ KÁDEK, P. Trestnoprávne aspekty zodpovednosti v medicíne podľa práva Slovenskej republiky. *Forenzná veda, právo, kriminalistika*. 2017, roč. 2, č. 2, s. 239.

¹⁷ MAŠLANYOVÁ, D. a kol. *Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť*. 2. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 256.

Trestného zákona úmyselné zavinenie, zatiaľ čo ustanovenia § 157 a 158 vyžadujú zavinenie vo forme nedbanlivosti. Páchatelom trestného činu ublíženia na zdraví podľa § 155, 156 a 157 Trestného zákona môže byť ktorákoľvek trestne zodpovedná osoba. Páchatelom trestného činu podľa § 158 Trestného zákona môže byť len osoba, ktorá inému ublíži na zdraví z nedbanlivosti tým, že poruší dôležitú povinnosť, ktorá jej vyplýva zo zamestnania, povolania, postavenia alebo funkcie alebo ktorá jej bola uložená podľa zákona. V zmysle uvedeného môže byť subjektom tejto skutkovej podstaty trestného činu usmrtenia len špeciálny subjekt, napríklad zdravotnícky pracovník.

Ako sme uviedli, pre trestnoprávnu zodpovednosť zdravotníckych pracovníkov je kľúčovým ustanovením § 158 Trestného zákona. Škodlivý následok konania páchatela v podobe zdravotníckeho pracovníka sa prejavuje v zhoršení zdravotného stavu jeho pacienta. Je potrebné uviesť, že východiskom uvedeného trestného činu je stav pred poškodením zdravia, nie stav absolútneho zdravia, t. j. neexistencia choroby.¹⁸ Pri vyšetrovaní sa totiž skúma, o čo sa zdravotný stav poškodeného pacienta zhoršil konaním zdravotníckeho pracovníka oproti predchádzajúcemu zdravotnému stavu, v ktorom sa pacient nachádzal predtým, ako mu bolo z nedbanlivosti zasiahnuté do jeho zdravia. Pri vyvodzovaní trestnoprávnej zodpovednosti voči zdravotníckemu pracovníkovi je potrebné skúmať, či jeho konanie vykazovalo znaky postupu *non lege artis* a či malo za následok vznik ujmy na zdraví pacienta, ktorá je v príčinnej súvislosti s týmto konaním. Vyžaduje sa tiež existencia zavinenia vo forme vedomej alebo nevedomej nedbanlivosti.

V medicínskej praxi sa často stáva, že zdravotnícky pracovník, lekár, nevyužije všetky diagnostické postupy na správne zistenie ochorenia, v dôsledku čoho vznikne pacientovi ujma na zdraví. S ublížením na zdraví sa možno stretnúť tiež v situácii, keď lekár nezabráni zhoršeniu ochorenia pacienta a jeho prechodu do chronického štádia.¹⁹ Lekár sa môže dopustiť trestného činu ublíženia na zdraví tiež tým, že predpíše nesprávny liek alebo správny liek v nesprávnom množstve, prípadne nevhodnú kombináciu liekov, ktoré vedú k poškodeniu zdravia pacienta. Známe sú aj prípady zabudnutých chirurgických nástrojov (napr. nožničky, skalpel) alebo operačných pomôcok (napr. chirurgické rúško) v tele pacienta.

¹⁸ KÁDEK, P. Trestnoprávne aspekty zodpovednosti v medicíne podľa práva Slovenskej republiky. *Forenzná veda, právo, kriminalistika*. 2017, roč. 2, č. 2, s. 239.

¹⁹ KÁDEK, P. *Trestné právo v zdravotníctve*. 2. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 75.

Problematiku trestnoprávnej zodpovednosti v medicíne za trestný čin ublíženia na zdraví možno ilustrovať na prípade,²⁰ pri ktorom utrpel mladistvý pacient ťažkú ujmu na zdraví pri bežnej operácii nosovej prepážky. Obžalovaným bol anesteziológ pôsobiaci vo Fakultnej nemocnici v Nitre, ktorý si nevšimol, že mu prestalo biť srdce a jeho mozog zostal neokysličený a zanedbal monitoring pacienta. Pacient sa odvtedy neprebrel a už 13 rokov leží v bdelej kóme. Na základe znaleckých posudkov mal súd za preukázané, že počas operácie bola preukázateľne zničená funkcia prevažnej časti mozgovej kôry a neexistujú štruktúry, ktorými by ju bolo možné nahradiť. Hoci obžalovaný pacienta resuscitoval, po vykonaní resuscitácie mal pacienta poslať na anesteziologickoresuscitačné oddelenie, ktoré je spôsobilé sa o pacienta postarať. Namiesto toho bol pacient umiestnený na pooperačnú izbu, rovnako ako by to bolo v prípade úspešnej operácie. Zdravotní pracovníci zistili až dve hodiny po jeho umiestnení, že pacient sa z anestézy neprebrel. Prognóza návratu bola konštatovaná ako vysoko nepriaznivá, znalec uviedol, že ide o tzv. sociálnu smrť. Chybu lekára skonštatoval aj ÚDZS, ktorý uložil poskytovateľovi zdravotnej starostlivosti sankciu vo výške 10-tisíc EUR. Obžalovaný bol trestným rozkazom odsúdený na podmienený trest odňatia slobody vo výške 2 roky, pričom mu bol uložený aj zákaz výkonu činnosti anesteziológa.

Krajský súd Nitra²¹ vyvodil trestnú zodpovednosť za spáchanie trestného činu ublíženia na zdraví na pacientke gynekologicko-pôrodníckej ambulancie. Obžalovaný lekár sa dopustil konania *non lege artis medicinae* tým, že nesprávne vyhodnotil kardiokografický záznam ako podozrivý z patológie a hoci tento stav vyžadoval vykonanie ďalších terapeutických, ako aj diagnostických postupov na odvrátenie ohrozenia plodu, dané úkony zdravotnej starostlivosti nevykonal a pacientke na sledovanie jej zdravotného stavu a stavu plodu nenariadil hospitalizáciu. V čase, keď sa pacientka dostavila na kontrolné gynekologické vyšetrenie, bolo zistené náhle vnútromaternicové odumretie plodu v dôsledku zlyhania činnosti srdca plodu. Súd na základe vykonaného znaleckého dokazovania zistil, že pokiaľ by bola zdravotná starostlivosť poskytnutá *de lege artis*, odumretiu plodu by bolo možné zabrániť. Prvé vyšetrenie plodu signalizovalo jeho ohrozenie a hospitalizácia pacientky bola nevyhnutná. Na základe znaleckých posudkov bolo preukázané, že pri neodkladnej hospitalizácii pacientky a monitorovaní jej plodu by nedošlo k vnútromaternicovému

²⁰ Trestný rozkaz Okresného súdu v Nitre z 9. októbra 2009 sp. zn. 33T/157/2009.

²¹ Rozsudok Krajského súdu v Nitre z 3. februára 2016 sp. zn. 2To/2/2016.

odumretiu. Ošetrojúci lekár spôsobil z nedbanlivosti pacientke ťažkú ujmu na zdraví porušením dôležitej povinnosti vyplývajúcej z jeho povolania a uloženú mu podľa zákona o zdravotnej starostlivosti a zákona o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti.

V súvislosti s problematikou páchania trestného činu ublíženia na zdraví zo strany zdravotníckych pracovníkov možno konštatovať, že určitým krokom vpred bolo prijatie vyhlášky Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky č. 444/2019 Z. z. o minimálnych požiadavkách na interný systém hodnotenia bezpečnosti pacienta, ktorá je účinná od 1. januára 2020. Očakáva sa, že uvedený systém bezpečnosti pacienta dopomôže k predchádzaniu poškodzovania zdravia pacientov, odhaľovaniu nedostatkov a podnecovaniu ich odstránenia na základe tzv. klinických auditov.

2.3 Neposkytnutie pomoci

Trestný čin neposkytnutia pomoci upravuje Trestný zákon v § 177 a 178 tretieho dielu prvej hlavy jeho osobitnej časti. Predmetný trestný čin je ohrozovacím trestným činom, preto možno konštatovať, že poskytuje ochranu tej osobe, ktorej život alebo zdravie je ohrozené. Povinnosť poskytnúť pomoc inej osobe nachádzajúcej sa v nebezpečenstve ohrozenia jeho života alebo zdravia vyjadruje základný humanizmus a empatiu k inému človeku a možno uviesť, že je povinnosťou nielen právnou, ale aj morálnou.²² V súvislosti s analýzou trestného činu podľa § 177 a 178 Trestného zákona je potrebné uviesť, že pozostáva z troch základných skutkových podstát. Objektom je ochrana ľudského života a zdravia pred jeho neoprávneným ohrozením. Hmotným predmetom útoku je telo človeka. Objektívna stránka § 177 ods. 1 Trestného zákona spočíva v konaní páchatela, ktorý neposkytne inej osobe, ktorá sa nachádza v nebezpečenstve smrti alebo javí príznaky ťažkej ujmy na zdraví, pomoc, hoci by ju mohol poskytnúť bez toho, aby vystavil seba alebo iného nebezpečenstvu. Pre trestnoprávnu zodpovednosť zdravotníckych pracovníkov je kľúčovým ustanovením § 177 ods. 2 Trestného zákona. Predmetná základná skutková podstata spočíva v konaní páchatela, ktorý neposkytne osobe nachádzajúcej sa v nebezpečenstve smrti alebo javiacej príznaky ťažkej ujmy na zdraví potrebnú pomoc, hoci podľa povahy svojho zamestnania je povinný takú pomoc osobe poskytnúť. Zatiaľ čo páchatelom podľa skutkovej podstaty v zmysle § 177

²² MAŠLANYOVÁ, D. a kol. *Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť*. 2. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 284.

ods. 1 Trestného zákona môže byť ktokoľvek, § 177 ods. 2 vyžaduje, aby povinnosť poskytnúť potrebnú pomoc vyplývala pre páchatela z povahy jeho zamestnania, t. j. vyžaduje špeciálny subjekt.

O páchatela trestného činu neposkytnutia pomoci podľa § 177 ods. 2 Trestného zákona pôjde najčastejšie pri takých povolaniach, akými sú lekár, záchranár, hasič, policajt, vojak a pod. Pre špeciálny subjekt vyplýva, na rozdiel od všeobecného subjektu podľa § 177 ods. 1 Trestného zákona, povinnosť poskytnúť potrebnú pomoc bez ohľadu na to, či by tým vystavil seba alebo iného nebezpečenstvu. V tejto súvislosti možno uvažovať o tom, do akej miery je správne vyžadovať od zdravotníckeho pracovníka povinnosť poskytnúť pomoc, hoci by týmto konaním ohrozil seba alebo inú osobu. Z hľadiska subjektívnej stránky sa v oboch prípadoch vyžaduje zavinenie vo forme priameho alebo nepriameho úmyslu. Úmysel páchatela sa viaže na neposkytnutie pomoci. Ak by páchatel neposkytol pomoc v úmysle spôsobiť ohrozenej osobe smrť, mohlo by ísť o pokus trestného činu vraždy.

Pre úplnosť možno dodať, že skutková podstata § 178 Trestného zákona sankcionuje neposkytnutie potrebnej pomoci osobe, ktorá pri dopravnej nehode utrpela ujmu na zdraví zo strany páchatela, ktorým je vodič s účasťou na danej nehode, hoci by pomoc mohol poskytnúť bez nebezpečenstva pre seba alebo pre iného. Vychádzajúc z uvedeného možno uviesť, že subjekt tejto skutkovej podstaty je konkrétny, a je ním vodič, ktorý mal účasť na dopravnej nehode.

V súvislosti s rozoberanou problematikou trestnej zodpovednosti v zdravotníctve je dôležitým ustanovením § 80 ods. 1 písm. a) zákona o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti. Podľa predmetného ustanovenia je zdravotnícky pracovník povinný: „...poskytovať bez meškania prvú pomoc každej osobe, ak by bez takejto pomoci bol ohrozený jej život alebo bolo ohrozené jej zdravie, a ak je to nevyhnutné, zabezpečiť podľa potreby ďalšiu odbornú zdravotnú starostlivosť“. K vzniku trestnej zodpovednosti zdravotníckeho pracovníka nestačí, ak sa porucha zdravia javí ako menej významná, no v skutočnosti ide o vážnu poruchu. Nie je rozhodujúce to, či osoba nachádzajúca sa v ohrození skutočne utrpela vážnu poruchu zdravia, ale to, že sa tak javila svojimi príznakmi.²³

Pokiaľ ide o možnosti naplnenia skutkovej podstaty podľa § 177 ods. 2 Trestného zákona, možno pripomenúť problematiku informovaného súhla-

²³ KEREČMAN, P. *Eutanázia, asistovaná samovražda – právne aspekty*. Bratislava: Euro-union, 199, s. 117.

su pacienta. Zákon o zdravotnej starostlivosti upravuje situácie, kedy možno poskytnúť zdravotnú starostlivosť aj bez informovaného súhlasu.²⁴ Pokiaľ by lekár v danom prípade neposkytol zdravotnú starostlivosť, bolo by možné uvažovať o naplnení skutkovej podstaty trestného činu neposkytnutia pomoci. V prípade, ak by v dôsledku neposkytnutia potrebnej pomoci a zdravotnej starostlivosti došlo k ujme na živote alebo zdraví pacienta, pričom neposkytnutie pomoci by bolo v príčinnej súvislosti so vznikom ujmy, lekár by sa mohol dopustiť niektorého z trestných činov proti životu alebo zdraviu (trestný čin usmrtenia alebo trestný čin ublíženia na zdraví). Pre úplnosť možno dodať, že ak pacient odmietne poskytnúť informovaný súhlas v súlade so zákonom o zdravotnej starostlivosti, trestnoprávna zodpovednosť lekára za neposkytnutie pomoci bude vylúčená. Predmetnú problematiku možno ilustrovať na prípade, o ktorom rozhodoval Ústavný súd Českej republiky (ÚS ČR).²⁵ Sťažovateľ bol odsúdený pre trestný čin neposkytnutia pomoci, hoci ohrozená osoba túto pomoc odmietla. Trestného činu sa mal dopustiť tým, že ako lekár neposkytol a nezaistil potrebnú pomoc svojej matke, ktorá sa v tom čase nachádzala vo vážnom zdravotnom stave. Lekár, ktorý bol k matke privolaný, nariadil jej hospitalizáciu, avšak tá do dvoch týždňov skonala. Všeobecný súd uložil sťažovateľovi podmienený trest odňatia slobody vo výške 8 mesiacov so skúšobnou dobou na 16 mesiacov. Sťažovateľ v konaní argumentoval tým, že jeho matka od neho výslovne odmietla akúkoľvek pomoc. ÚS ČR uviedol, že v danej veci išlo o stret povinnosti sťažovateľa ako lekára poskytnúť potrebnú pomoc osobe, ktorej život a zdravie bolo ohrozené, a práva tejto osoby ponúkanú pomoc odmietnuť. ÚS ČR sa ďalej zaoberal aj výkladom právnych predpisov z oblasti zdravotníctva, pričom dospel k záveru, že zdravotná starostlivosť nemôže byť poskytnutá proti vôli svojprávnej a plnoletej osoby. Súd uvádza, že sťažovateľ konal v súlade s právom, preto toto konanie nemohlo naplniť znaky skutkovej podstaty trestného činu. ÚS ČR konštatoval, že zásada slobody a autonómie vôle vyplývajúca z Listiny základných práv a slobôd musí byť plne rešpektovaná aj v oblasti zdravotnej starostlivosti. Lekár je povinný rešpektovať nesúhlas svojprávneho dospelého pacienta. Voči lekárovi nebude vyvodzovaná trestná zodpovednosť za trestný čin neposkytnutia pomoci, pretože nie je naplnený jeden z obligatórnych znakov objektívnej stránky, ktorým je protiprávne konanie.

²⁴ § 6 ods. 9 písm. a) až d) zákona o zdravotnej starostlivosti.

²⁵ Nález Ústavného soudu České republiky z 2. januára 2017 sp. zn. I. ÚS/2078/16.

V prípade smrti pacienta dochádza v aplikačnej praxi k prípadom prekvalifikovania trestného činu neposkynutia pomoci na trestný čin usmrtenia. Na ilustráciu si možno predstaviť telefonát osoby na stredisko záchrannej služby. Ak by táto osoba uviedla, že jej blízky sa nachádza vo vážnom stave, ktorý sprevádzajú vysoké teploty, zimnica, zhoršené dýchanie, kašeľ a bolesť na pľúcach, bolo by možné predpokladať, že ide o akútny zápal pľúc. Ak by sestra operačného strediska podala túto informáciu príslušnému lekárovi, ktorý by k pacientovi prišiel až po niekoľkých hodinách od telefonátu v čase, keď už bol pacient mŕtvy, predmetom skúmania by bola predovšetkým subjektívna stránka. V popisovanom prípade by bolo možné uvažovať v intenciách skutkovej podstaty trestného činu usmrtenia, keďže praktický lekár tým, že nenavštívil pacienta ihneď napriek výzve sestry operačného strediska, spôsobil z nedbanlivosti pacientovi smrť.²⁶

Záver

Zásahy do telesnej integrity osôb sú spoločnosťou vnímané už od nepamäti mimoriadne intenzívne a citlivo. Z podstaty zdravotníckeho povolania vyplýva, že určité zásahy do tela pacienta možno považovať za bežnú súčasť poskytovania zdravotnej starostlivosti, zo strany pacienta sú často vyžiadané a nemožno sa im vyhnúť. Zdravotnícky pracovník je povinný vykonávať svoje povolanie v súlade s princípom *de lege artis medicinae*, ktorý ho chráni pred vyvodením trestnoprávnej, občianskoprávnej či disciplinárnej zodpovednosti za jeho konanie. Problém nastáva v situácii, keď dôjde k poškodeniu života alebo zdravia pacienta v dôsledku nesprávneho poskytovania zdravotnej starostlivosti, ktoré možno označiť za zavinené konanie *non lege artis medicinae*. Ak sa pacient alebo rodinní príslušníci domnievajú, že lekár pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti zlyhal, majú podľa právneho poriadku Slovenskej republiky k dispozícii niekoľko inštitútov. Medzi možné prostriedky nápravy zaraďujeme: žiadosť o nápravu poskytovateľa zdravotnej starostlivosti, žiadosť adresovanú ÚDZS o vykonanie dohľadu, iniciovanie civilného konania a podanie trestného oznámenia. Vzhľadom na to, že trestné právo je prostriedkom krajnej inštancie a nastupuje vtedy, keď inštitúty iných právnych odvetví nie sú postačujúce, k trestnému stíhaniu zdravotníckych pracovníkov by malo do-

²⁶ KÁDEK, P. *Trestné právo v zdravotníctve*. 2. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 147.

chádzať len výnimočne. Napriek tomu sme však v ostatnej dobe svedkami početných trestných stíhaní a odsúdení lekárov za trestné činy spáchané pri výkone ich povolania na pacientovi.

Literatúra

Monografie

1. KÁDEK, P. *Trestné právo v zdravotníctve*. 2. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. 193 s. ISBN 978-80-8168-652-8.
2. KÁDEK, P. Trestnoprávne aspekty zodpovednosti v medicíne podľa práva Slovenskej republiky. *Forenzní vědy, právo, kriminalistika*. 2017, roč. 2, č. 2, s. 229 – 245.
3. KEREČMAN, P. *Eutanázia, asistovaná samovražda – právne aspekty*. Bratislava: Eurounion, 199. 278 s. ISBN 80-88984-01-7.
4. KOVÁČ, P. Trestné právo, informovaný súhlas a reálny život. In: *Informovaný súhlas a inštitút predchádzajúceho priania. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou*. Bratislava: Eurokódex, 2012. 112 s. ISBN 978-80-89447-61-9.
5. MACH, J. *Lékař a právo. Praktická příručka pro lékaře a zdravotníky*. Praha: Grada Publishing, 2010. 320 s. ISBN 978-80-247-3683-9.
6. MÁLEK, P. *Medicína* [online]. Dostupné na: www.dai.fmph.uniba.sk
7. MAŠLANYOVÁ, D. a kol. *Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť*. 2. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 623 s. ISBN 978-80-7380-618-7.
8. MORAVANSKÝ, N., LACIAKOVÁ, L. Trestné právo a postup non lege artis v medicíne. In: *Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi. Zborník z interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2015. 363 s. ISBN 978-80-8054-637-3.
9. SOLANÍKOVÁ, S. Trestná politika po vstupe do Shengenu. In: *COFOLA 2011: the Conference Proceedings* [online]. Brno: Masarykova University, 2011, Dostupné na: https://www.law.muni.cz/sborniky/cofola2011/files/normotvorba/Solanikova_Svetlana_5548.pdf
10. SCHNEIDER, H. J. *Kriminologie*. Berlín, New York, 1987, Walter de Gruyter.

Judikatúra

1. Rozsudok Okresného súdu Revúca z 24. februára 2016 sp. zn. 1T/3/2015.
2. Rozsudok Krajského súdu Žilina z 24. júla 2012 sp. zn. 1To/51/2012.
3. Rozsudok Okresného súdu Poprad z 11. marca 2013 sp. zn. 6T/112/2011.
4. Trestný rozkaz Okresného súdu v Nitre z 9. októbra 2009 sp. zn. 33T/157/2009.
5. Rozsudok Krajského súdu v Nitre z 3. februára 2016 sp. zn. 2To/2/2016.
6. Nález Ústavného súdu České republiky z 2. januára 2017 sp. zn. I. ÚS/2078/16.

MLADISTVÝ PÁCHATEĽ DROGOVEJ KRIMINALITY

A JUVENILE DRUG OFFENDER

JUDr. Martin Bobok

Katedra trestného práva a kriminológie, Trnavská univerzita v Trnave,
Právnická fakulta

Abstrakt: Príspevok poukáže na legislatívnu úpravu drogovej kriminality so zameraním na jej špecifiká. Rozoberie problematiku vnímania drog mladistvými, ako aj negatívne dôsledky, ktoré na nich užívanie drog zanecháva. Rovnako popíše aspekty ovplyvňujúce mladistvého k páchaniu drogovej kriminality s dôrazom na predispozíciu mladistvých osôb stať sa páchatelom takejto kriminality. Pozornosť bude venovaná aj prevencii pred drogovou kriminalitou, pričom v príspevku budú formulované aj úvahy de lege ferenda.

Abstract: The contribution will analyze the issue of drug crime in the context of o juvenile perpetrator of such crime. It will provide a brief overview of drug crime and its legislation, with reference to de lege ferenda considerations. Describe aspects influencing a juvenile to obtain drug perpetrator status. The contribution will also pint out the prevention tools used in the fight against drug crime.

Kľúčové slová: mladistvý, droga, páchatel, kriminalita.

Key words: juvenile, drug, perpetrator, crime.

Úvod

Je prirodzené, že tak ako sa vyvíja a modernizuje veda a technológia, tak dochádza k skvalitneniu životnej úrovne obyvateľov, modernizácii priemyslu, zefektívňovaniu hospodárstva, ale aj k prijímaniu legislatívnych aktov v súlade s aktuálnymi potrebami v jednotlivých krajinách. Možno pozorovať, že spoločnosť na celom svete sa vyvíja a je čoraz viac otvorenejšia, tolerantnejšia a možno z určitého pohľadu aj liberálnejšia. V dôsledku uvedeného sa aj zákonodrca novoprijatými normami, ktoré sa stanú súčasťou daného štátu, snaží reflektovať a zakomponovať aktuálne potreby a požiadavky spoločnosti, resp. obyvateľstva toho štátu, v ktorom je norma vytváraná. Predmetné právne normy sú

mnohokrát kontroverzné a určitou skupinou ľudí aj kritizované ako príliš liberálne. V rámci uvedeného je jednou z takýchto kontroverzných tém z pohľadu možnej novovytvorenej legislatívy aj otázka drogovej kriminality a s tým súvisiaca dekriminalizácia marihuany. Skupina ľudí dekriminalizáciu marihuany podporuje, pričom najmä pre mladých ľudí, ktorí sú menej skúsení a opatrní, je táto téma atraktívna.

Mladí ľudia ovplyvnení moderným svetom a technológiami sú v podobných témach mnohokrát zástancami zmien a prelomových riešení. Otázkou však ostáva, či sú tieto riešenia aj pozitívne. Je potrebné konštatovať, že zákonodarca sa v minulosti s témou dekriminalizácie marihuany a podobnými modernými témami vôbec nepotýkal, pretože sa vôbec neuvažovalo, že by takéto niečo mohlo byť aktuálne, resp. by sa malo legislatívne riešiť. Na druhej strane je však potrebné spomenúť, že v súvislosti s užívaním alebo distribúciou drog sú v spoločnosti problémy už dlhodobo. Najrizikovejšou skupinou stať sa užívateľom drog a v dôsledku toho aj páchatelom drogovej kriminality, je mladý človek. Mnohokrát však, žiaľ, ani netuší, že kúpou drogy a jej následným užívaním sa z neho zároveň stáva páchatel drogovej kriminality.

Právna úprava drogovej kriminality sa nachádza v zákone č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný zákon“). Ide o skutkové podstaty trestných činov nedovolennej výroby psychotropných omamných látok, jedov alebo prekurzorov, ich držanie a obchodovanie s nimi podľa § 171, § 172 a § 173 Trestného zákona a šírenia toxikománie podľa § 174 Trestného zákona. V súvislosti s uvedeným je potrebné poukázať na zákon č. 139/1998 Z. z. o omamných látkach, psychotropných látkach a prípravkoch v znení neskorších predpisov, ktorý s uvedenou problematikou úzko súvisí.

1. Legislatívna úprava drogových trestných činov

V súvislosti s legislatívnym zakotvením drogovej kriminality je potrebné uviesť definíciu pojmu droga. Predmetná definícia je ustálená, pričom vo všeobecnosti sa drogou rozumie akákoľvek látka, ktorá ovplyvňuje psychiku a prežívanie človeka a môže vyvolať závislosť od návykových látok.¹ Skutková podstata drogových trestných činov je upravená v § 171 až 174 Trestného zákona. Je možné poukázať najmä na § 171 Trestného zákona, ktorý definuje trestnosť

¹ PALAREC, J., VIKTORYOVÁ, J. *Metodika vyšetrovania trestnej činnosti s drogovým prvkom*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2015, s. 5.

neoprávneného prechovávaní omamnej alebo psychotropnej látky, jedu alebo prekurzora a § 172 Trestného zákona, ktorý v podstate upravuje trestnosť akéhokoľvek nakladania s takýmito látkami. Aj v § 172 Trestného zákona sa upravuje pojem prechovávanie takejto látky rovnako ako v § 171 Trestného zákona, avšak rozdiel medzi týmito prechovávaním je v tom, že pri § 171 Trestného zákona musí ísť o prechovávanie pre vlastnú spotrebu.²

Z praxe je však potrebné poukázať na samotný § 171 Trestného zákona a jeho výklad, ktorý v podstate súvisí aj so zásadou dokazovania. V ňom sa uvádza, že páchatel musí takúto látku neoprávnené prechovávať pre vlastnú spotrebu. Z uvedeného však vyplýva, že ak určitá osoba nejakú látku prechováva, musela sa do jej dispozičnej právomoci určitým spôsobom dostať. To znamená napríklad kúpou, výrobou, prepravou, výmenou, zadovážením, nálezom alebo omylom. V prípade, že sa preukáže spôsob, ako sa táto látka dostala do dispozičnej právomoci inej osoby a tento spôsob možno subsumovať k jednému zo spôsobov podľa § 172 Trestného zákona, už bude uvedené konanie kvalifikované podľa § 172 Trestného zákona, pri ktorom je vyššia trestná sadzba oproti § 171 Trestného zákona. Na základe judikatúry je však potrebné konštatovať, že jednou z hlavných zásad zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný poriadok“), ako aj celého trestného práva je zásada voľného hodnotenia dôkazov.³ To znamená, že orgány činné v trestnom konaní musia páchatelovi preukázať, že jeho konanie možno subsumovať pod ustanovenie § 172 Trestného zákona. Na druhej strane však možno povedať, že ak orgány činné v trestnom konaní považujú za dostatočné preukázanie skutkového stavu, môžu vec prejednať a žiadny subjekt nemá oprávnenie im určovať, akým spôsobom vec preukážu.⁴ Je málo pravdepodobné, že sa k určitej osobe dostala takáto látka nálezom, omylom alebo podobným spôsobom. Ak áno, možno hovoriť o veľkej smole tejto osoby, ktorá takúto látku prechovávala. Tu je možné poukázať aj na inštitút úmyselného zavinenia, ktorý skutková podstata tohto trestného činu vyžaduje. Úmyselné zavinenie v prípade, ak by uvedená osoba nevedela, že látka čo sa do jej dispozičnej právomoci dostala omylom alebo nálezom, je zakázaná, by nebolo napl-

² Rovnako je možné poukázať aj na samotný pojem prechovávanie pre seba, čím sa rozumie akési ukrytie tejto látky bez zámeru túto látku fyzicky použiť pre seba, kdežto zadovážením sa rozumie získanie dispozičnej moci k takejto látke pre seba s úmyslom ju užiť.

³ IVOR, J. a kol. *Trestné právo procesné*. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 86.

⁴ Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 4Tdo 80/2016.

nené. Je však otázne, ako by takáto osoba vysvetlila, ako by postupovala s touto látkou, keď sa dostala do jej moci nálezom alebo omylom.

Existuje právna norma, z ktorej možno vyvodit', kedy sa takáto činnosť uvedená v § 171 až 174 Trestného zákona považuje za neoprávnenú, pričom ide o zákon č. 139/1998 Z. z. o omamných látkach, psychotropných látkach a prípravkoch v znení neskorších predpisov. Predmetný zákon stanovuje podmienky nakladania a zaobchádzania s omamnými a psychotropnými látkami a prípravkami a na nakladanie s odpadmi s obsahom omamných a psychotropných látok. Prílohu č. 1 tohto zákona tvoria jednotlivé omamné a psychotropné látky a prílohu č. 2 tvorí zoznam vyňatých prípravkov. V súvislosti s uvedeným je potrebné poukázať, že manipulovať s omamnými a psychotropnými látkami môže okrem iného len osoba staršia ako 18 rokov.⁵ Ďalej je potrebné uviesť, že čo sa týka alkoholu a tabakových výrobkov, tak používanie a nakladanie s nimi je upravené aj v iných predpisoch. Konkrétne v zákone č. 219/1996 Z. z. o ochrane pred zneužívaním alkoholických nápojov a o zriaďovaní a prevádzke protialkoholických záchytných izieb v znení neskorších predpisov, v zmysle ktorého sa zakazuje predávať alkohol osobám mladším ako 18 rokov.⁶ Zákon č. 377/2004 Z. z. o ochrane nefajčiarov a o zmene a doplnení niektorých zákonov upravuje podmienky ochrany ľudí pred vznikom závislosti od nikotínu. Na základe uvedeného zákona sa taktiež zakazuje predaj tabakových výrobkov osobám mladším ako 18 rokov.⁷ V súvislosti s drogovou problematikou je potrebné uviesť, že existuje aj priestupok na úseku zdravotníctva, na základe ktorého sú postihované osoby, ktoré porušia povinnosť pri zaobchádzaní s jedmi, omamnými alebo psychotropnými látkami alebo inými látkami škodlivými zdraviu.⁸

⁵ Pozri § 5 ods. 1 zákona č. 139/1998 Z. z. o omamných látkach, psychotropných látkach a prípravkoch v znení neskorších predpisov.

⁶ Pozri § 2 ods. 1 písm. a) zákona č. 219/1996 Z. z. o ochrane pred zneužívaním alkoholických nápojov a o zriaďovaní a prevádzke protialkoholických záchytných izieb v znení neskorších predpisov.

⁷ Pozri § 6 ods. 2 zákona č. 377/2004 Z. z. o ochrane nefajčiarov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

⁸ Pozri § 29 ods. 1 písm. c) zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov.

2. Faktory ovplyvňujúce mladistvú osobu k užívaniu drog

Všetko, čo je nové, netradičné, nepreskúmané je pre mladých ľudí atraktívne. Výnimkou nie je ani problematika spojená s užívaním drog. Nemusi ísť vždy priamo o užívanie drog, ale môže ísť napríklad o ich distribúciu, výrobu, dovoz a podobne. Je potrebné uviesť, že v súčasnej modernej dobe je omnoho viac možností, ako si mladiství drogy môžu zaobstarať. Príčiny, pre ktoré mladiství začnú užívať drogy, sú rôznorodé. Všetky sú však ovplyvnené samotným rodinným a sociálnym prostredím, v ktorom mladistvý vyrastá. Nebezpečenstvo, že sa z osoby stane páchatel' drogovej kriminality, je najväčšie práve v mladom veku, teda v období takzvaného zrenia osobnosti. V tomto období sa mladí ľudia vyvíjajú a ich rozumová a mravná vyspelosť ešte nie je na takej úrovni ako u dospelých.

Najčastejším a najvýraznejším faktorom prejavujúcim sa v prostredí rodiny, ktorý ovplyvňuje mladistvého k páchaniu drogovej kriminality, je nedostatočné uspokojovanie potrieb mladého človeka v rodine. Ten si následne hľadá vzory u osôb stojacich mimo rodiny. Iným faktorom ovplyvňujúcim mladistvého k užívaniu drog je samotný proces výchovy, ktorý má nedostatky. Môžu spočívať buď v príliš autoritatívnej výchove bez možnosti vlastného rozvoja, alebo v zanedbanej výchove, ktorá nevenuje dostatočnú pozornosť mladistvému a jeho potrebám. Ďalšími faktormi, ktoré negatívne ovplyvňujú mladistvého v prostredí rodiny, sú kladenie neprímeraných požiadaviek na dieťa a nedostatočné porozumenie rodičov a dieťaťa.⁹ Pre mladistvých ako osoby menej skúsené, môže mať aj prežitie určitej traumatizujúcej udalosti negatívne dôsledky, ktorá v nich následne vyvolá túžbu po zaobstaraní si drog a ich následnom užití. Iným faktorom, ktorý ich môže motivovať k užívaniu drog je nestálosť osobných vzťahov, vzťahové problémy a neschopnosť ich riešiť.

Aj samotná osobnosť človeka a jeho vlastnosti môžu vytvárať určité predpoklady, že mladý človek sa môže stať páchatel'om drogovej kriminality. Obdobie puberty, keď mladý človek získava pocit voľnosti a osamostatňuje sa v rozhodovaní, je veľmi dôležité. Hodnoty, ktoré si mladý človek v tomto období vytvorí, potom presadzuje celý život. U mladistvého, ktorý nedokáže presadiť

⁹ HAVRENTOVÁ, D. *Kriminologická charakteristika osobnosti užívateľa drog*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2006, s. 15.

vlastné názory a je ľahko ovplyvniteľný, je väčšie riziko, že sa stane distribútorom a užívateľom drog a následne aj páchatelom drogovej kriminality.

Možno pozorovať, že vek páchatelov drogovej kriminality sa čím ďalej tým viac znižuje. Môže to byť zapríčinené rýchlejšim vyspíevaním a socializáciou mladých ľudí. Ďalším ovplyvňujúcim faktorom môže byť pribúdanie nočných klubov, herní a podnikov, kde sa mladí ľudia stretávajú. V neposlednom rade môže na predmetnú problematiku vplývať možno aj benevolentnejšia výchova rodičov, ktorí takúto výchovu možno považujú za modernú.

S drogovou kriminalitou súvisí aj téma distribúcie drog, keď páchatelia nemusia byť drogovovo závislí. Uvedené kriminálne skupiny pôsobia sofistikovane a najst, resp. dopátrať sa k hlavnému organizátorovi a predstaviteľovi tejto skupiny, je ťažké alebo nemožné. Často je štruktúra tejto skupiny založená na jednom hlavnom predstaviteľovi, ktorý má svojich vlastných distribútorov a niekedy aj výrobcov drog. Títo distribútori fungujú nezávisle a zodpovedajú sa len vedúcemu kriminálnej skupiny. Distribútori majú svojich vlastných predajcov, ktorí neskôr drogu predávajú pre jej koncových užívateľov, teda narkomanov. Práve vedúci týchto skupín, takzvané „veľké ryby“ patria medzi najbohatších ľudí pohybujúcich sa na scéne organizovaného zločinu. Títo ľudia sú často neznámi a ani samotní predajcovia drog ich nepoznajú, pretože stoja na špičke ľadovca organizovaného zločinu.¹⁰ V súvislosti s uvedeným je potrebné rozlišovať medzi dealerami drog a užívateľmi drog. Keďže aj pri posudzovaní závažnejšieho spôsobu konania v zmysle § 138 písm. b) Trestného zákona, teda spáchania trestného činu po dlhší čas, pri drogových trestných činoch je potrebné tento znak posudzovať individuálne vzhľadom na špecifiká trestného činu a osobnosť páchatela. Pri dealeroch, ktorí nie sú zároveň užívateľmi drog, na rozdiel od užívateľov drog, postačí aj kratší časový úsek na naplnenie tohto kvalifikačného znaku.¹¹

Existuje aj mnoho ďalších dôvodov, ktoré na páchatelov drogovej kriminality môžu vplývať. Môže to byť napríklad aj vydieranie a krajné, resp. núdzové riešenie, ktoré ich prinúti páchať takúto trestnú činnosť a podobne.

¹⁰ Možno povedať, že najhlavnejším faktorom, ktorý týchto ľudí ovplyvňuje k tomu, aby takúto trestnú činnosť páchali, je práve materiálne zabezpečenie.

¹¹ Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 4Tdo 12/2016.

3. Prevencia pred drogovou kriminalitou

Najpodstatnejšou pri výchove a ovplyvnení mladistvých, čo sa týka nazerania na drogovú problematiku, je rodina. Táto poskytuje základnú výchovu, pričom je potrebné povedať, že najmä komunikácia a záujem o mladistvého je jednou z najefektívnejších spôsobov prevencie. Hlavné ciele prevencie sú stanovené v Národnej protidrogovej stratégii na obdobie rokov 2013 – 2020.¹² Prevenciu môžeme deliť do troch základných oblastí. *Indikovaná prevencia* sa zameriava konkrétne na jedinca a rodinné prostredie. *Univerzálna prevencia* sa zameriava všeobecne na jednotlivé výchovno-vzdelávacie inštitúcie. *Environmentálna prevencia* sa zameriava na kontrolu užívania tabaku a alkoholu.

V Slovenskej republike existuje mnoho inštitúcií zaoberajúcich sa drogovou problematikou a prevenciou pred drogovou kriminalitou. Jednými z nich sú Národné monitorovacie centrum pre drogy a Rada vlády Slovenskej republiky pre protidrogovú politiku, ktorá pôsobí vo veciach týkajúcich sa protidrogovej politiky v štáte.¹³

Cieľom prevencie pred drogovou kriminalitou je v čo najvyššej miere eliminovať jej negatívne prejavy. Dôležitým faktorom prevencie u mladistvých je komunikácia medzi nimi a rodičmi, ktorí by sa mali zaujímať o ich problémy, potreby, ako aj voľnočasové aktivity. Dieťa musí pociťovať podporu rodiča a musí mať taktiež pestro vyplnený voľný čas. Podstatnú úlohu pri prevencii v rodine zohráva správny rodičovský vzor. Pokiaľ ho mladý človek má, dokáže od neho prevziať hodnoty morálky a spravodlivosti a je menšia pravdepodobnosť, že bude užívateľom drog. Je možné konštatovať, že ak rodičia sú užívateľmi drog, je väčšia pravdepodobnosť, že aj deti nimi budú.¹⁴ Ďalším a určite dôležitým spôsobom prevencie je, ak rodičia so svojimi potomkami odkomunikujú a popíšu im negatívne účinky drog a prehľbia tak ich vzdelanie a informovanosť o problematike. Nebezpečenstvo drog na ľudské zdravie sa prejavuje v tom, že účinky drogy smerujú na konkrétne miesta v organizme.¹⁵ Uvedené preukazuje, že droga zanecháva na ľudskom organizme negatívne dôsledky

¹² [online]. [cit. 2019-03-23]. Dostupné na: <http://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/4506/TD0416907SKN.pdf>

¹³ [online]. [cit. 2019-03-23]. Dostupné na: http://www.infodrogy.sk/index.cfm?module=ActiveWeb&page=WebPage&s=rada_vlady_sr_pre_pr

¹⁴ Ak tehotná matka počas tehotenstva užíva drogy, zanechá to na dieťaťi negatívne následky po jeho narodení.

¹⁵ BLAŽEJOVSKÝ, M. *Drogy v dopravě*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 93.

a pôsobí v ňom špecifickým spôsobom. Dôležité je informovať o negatívnych účinkoch drogy, presadzovať v nich myšlienku, že zdravie je najdôležitejšou hodnotou v živote.¹⁶ V prvom rade sa u mladých ľudí musí vyformovať zmysel pre zodpovednosť za vlastné správanie. Zároveň by výchova mala naučiť mladých ľudí zvládať tlak a stresové situácie, pretože v takom prípade by bola určite menšia pravdepodobnosť, že by sa po nezvládnutí určitej situácie uchýlili k užívaniu drogy alebo sa dostali do problémového prostredia. V súvislosti s prevenciou drogovej kriminality možno poukázať na skutočnosť, že mladiství si často myslia, že užívanie drog predstavuje riešenie ich problému a nie samotný problém, a preto sa pri prevencii treba zamerať na výuku mladistvých pri riešení a zodpovednosti za vlastné konanie.¹⁷ Pozitívom pri prevencii pred drogovou závislosťou a s tým spojenou drogovou kriminalitou je nájsť mladým ľuďom záujmy, ktorým sa budú venovať a vyplnia im čas. Rovnako je možné poukázať na určité opatrenia zamedzujúce členstvu mladých ľudí v nevhodnej kriminálnej skupine, ktoré je možné vykonať v rámci výchovy. Ide napríklad o podporovanie ich záujmov v aktivitách, ktoré majú radi, pomôcť rozlíšiť skutočných priateľov so správnymi hodnotami od tých nevhodných, naučiť ich povedať nie alkoholu a drogám, nehanbiť sa za to a stať si za svojím názorom.

V uvedenej oblasti je nutná prevencia takisto na úrovni výchovno-vzdelávacích inštitúcií. V prvom rade je to škola, kde by sa malo venovať náuke o drogách a jej škodlivým účinkom. V tejto súvislosti je potrebné vyžadovať od pedagógov prehlbovanie si vzdelania v uvedenej oblasti a jej kvalitný výklad. Bez týchto dvoch podmienok by prevencia na školách nemala zmysel. Je potrebné uviesť, že vo výnimočných prípadoch môže byť škola aj negatívnym faktorom ovplyvňujúcim mladistvých. Napríklad, ak rodičia spochybňujú školu ako vzdelávaciu inštitúciu a túto nedôveru následne prenesú aj na svojich potomkov, ktorí následne neakceptujú nielen učivo prednášané v škole, ale ani hodnoty, ktoré sú im v nej prezentované. Ďalším problémom v škole môže byť samotný kolektív žiakov, v ktorom sa jedinec pohybuje. Tento kolektív ho môže nabádať k záškoláctvu, ba dokonca aj k páchaniu trestnej činnosti. Rovnako sa negatívnym účinkom drog možno venovať aj v iných inštitúciách, ktoré mladiství navštevujú. Sú to napríklad rôzne záujmové krúžky, športové kluby, spolky a pod. Dôležitú úlohu pri prevencii pred drogovou kriminalitou

¹⁶ [Online]. [cit. 2019-03-23]. Dostupné na: <https://mamaaja.sk/clanky/mama/prevencia-drogovych-zavislosti-u-deti>

¹⁷ HAVRENTOVÁ, D. *Kriminologická charakteristika osobnosti užívateľa drog*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2006, s. 245.

zohrávajú médiá a sociálne siete, ako aj ich správcovia a administrátori. Títo sú zodpovední za obsah jednotlivých článkov, resp. internetových stránok, ktoré o drogovej problematike informujú alebo ju analyzujú.

Preveniu pred drogovou kriminalitou vykonávajú aj osoby, ktoré s ňou najviac prichádzajú do styku, teda príslušníci Policajného zboru Slovenskej republiky. Ich pravidelné vzdelávanie a osvojovanie si vedomostí v predmetnej problematike je nevyhnutnou podmienkou pri efektívnosti a účelnosti samotnej prevencie. Prvotná prevencia by mala byť zameraná najmä na zisťovanie a zamedzenie drogovej kriminality.¹⁸ Súvisí to napríklad s typovaním miest, kde sa drogovovo závislí stretávajú, pri získavaní informácií v rámci operatívno-pátracej činnosti, zamedzení prístupu mladých ľudí na miesta, kde môže dochádzať k distribuovaniu drog, vykonávaním pravidelných kontrol recidivistov a podozrivých osôb.¹⁹ Ďalej je možné poukázať na výchovné aktivity, ktoré príslušníci Policajného zboru vykonávajú. Sú to napríklad prednášky, besedy, súťaže, krúžky, ktoré sú realizované v školách. Tu žiakom môžu vysvetliť a objasniť okrem negatívnych účinkov drog na ľudský organizmus aj prísne trestné sadzby, ktoré sú uplatňované v rámci drogovej kriminality. Žiaci si tak môžu vytvoriť bezprostredný obraz o tejto problematike, keďže im ju prednášajú osoby, ktoré sa s drogovou kriminalitou stretávajú v praxi. Samozrejme, účinnou prevenciou pred drogovou kriminalitou sú aj publikácie alebo články uverejňované v zborníkoch, časopisoch, týkajúce sa predmetnej problematiky. Dôležité je zamerať sa na individuálnu prácu s mladým človekom, kde sa mu konzultáciami a poskytnutím rád snaží poskytnúť pomoc. Nakoniec je možné spomenúť aj prevenciu pri práci s osobami, ktoré už v minulosti boli páchatelmi drogovej kriminality. V takomto prípade je nutná určitá empatia pri práci s takýmto človekom. Rovnako dôležité je zaujímať sa o jeho aktuálny život, jeho potreby a rovnako informovať sa o liečbe drogovej závislosti, ak ju už v minulosti podstúpil.

Na účely prevencie pred drogovou kriminalitou je potrebné spomenúť aj rozličné kampane, ktoré sú organizované rôznymi inštitúciami. Ich cieľom je pomôcť mladým ľuďom, aby uprednostnili starostlivosť o svoje zdravie pred

¹⁸ LISOŇ, M. *Drogová kriminalita – možnosti jej kontroly* PZ. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2003, s. 118.

¹⁹ V tejto súvislosti je potrebné uviesť, že v rámci odhalenia zločinov drogovej kriminality je oveľa dôležitejšie nájsť a zistiť, kto je výrobcom a hlavným organizátorom a distribútorom drog v určitej oblasti, ako nájsť len koncového distribútora alebo užívateľa drog, pričom na tento účel je často aj nasmerovaná práca príslušníkov Policajného zboru.

užíváním drog. Uvedené kampane sa snažia upozorniť na závažné zdravotné riziká užívania drog a taktiež na benevolenciu spoločnosti, ktorá túto tému často prehliada, resp. neprikladá jej veľkú pozornosť. Mladí ľudia majú najčastejšie skúsenosti s užitím marihuany ako najviac používanej drogy.

Pri príležitosti Medzinárodného dňa proti zneužívaniu drog a nezákonného obchodovania s drogami, teda 26. júna a v Európskom týždni boja proti drogám, ktorý pripadá na tretí novembrový týždeň, sú každoročne realizované rôzne aktivity, ktoré majú za cieľ upozorniť na túto problematiku. Zrkadlom uplatňovania a efektívnosti prevencie pred drogovou kriminalitou je štatistika páchatel'ov drogovej kriminality. Ak táto štatistika klesá, znamená to, že nástroje a metódy prevencie pred drogovou kriminalitou sa uplatňujú pozitívne a zamedzujú páchanie kriminality. Ak štatistika stúpa, znamená to opak. V roku 2016 bolo v Slovenskej republike evidovaných celkovo 108 páchatel'ov drogovej kriminality, v roku 2017 ich bolo 105 a v roku 2018 ich bolo celkovo 116.²⁰ Z uvedeného vyplýva, že drogová kriminalita mladistvých v poslednom období rapídne neklesá ani nestúpa. Je potrebné poukázať na to, že približne 100 mladistvých páchatel'ov ročne nie je nijako alarmujúci ukazovateľ, čo však neznamená, že prevencii drogovej kriminality sa už netreba venovať a môže sa zanedbávať. Nemožno opomenúť ani takzvanú latentnú drogovú kriminalitu páchanú mladistvými, pretože mnoho trestných činov nie je prešetrovaných v dôsledku toho, že nedošlo k ich oznámeniu, resp. odhaleniu a orgány činné v trestnom konaní o nich nevedia. Je však možné konštatovať, že z dlhodobého hľadiska drogová kriminalita mladistvých páchatel'ov klesá, pretože napríklad desať rokov späť v roku 2009 bolo až 203 páchatel'ov drogovej kriminality, čo je takmer o polovicu viac ako v posledných troch rokoch. Z uvedeného vyplýva, že z dlhodobého hľadiska má drogová kriminalita mladistvých klesajúci trend. To, že v období približne okolo roku 2007 bola drogová kriminalita mladistvých približne o polovicu vyššia, možno pripísať viacerým faktorom. Mohol to byť vstup Slovenskej republiky do Schengenského priestoru a otvorenie hraníc, túžba mladej generácie po poznaní niečoho nového, vplyv a prenikanie západných trhov na územie Slovenskej republiky a pod.

²⁰ [Online]. [cit. 2019-03-27]. Dostupné na: https://www.minv.sk/?statistika_kriminality_2018

Záver

Užívanie drog mladistvými predstavuje nielen v Slovenskej republike aktuálny problém. Neoprávnené nakladanie s drogami, ktoré je v rozpore s Trestným zákonom, predstavuje drogovú kriminalitu. Aj v rámci problematiky drogovej kriminality sa v súčasnosti možno stretnúť s rôznymi problémami, ktoré je potrebné vyriešiť alebo aspoň navrhnúť jej riešenia.

Samotná aplikačná a právna prax tieto riešenia poskytuje. K vytvoreniu riešenia môžu napomôcť aj odborné publikácie a články, ktoré vedú ku skvalitneniu legislatívnej úpravy tém drogovej kriminality, a tým aj k zefektívňovaniu a zjednoteniu právnych výkladov a názorov odborníkov na túto problematiku. Legislatívna úprava drogovej kriminality v § 171 a 172 Trestného zákona ponecháva priestor na jej obsírný výklad, ktorý mnohokrát nemusí byť jednotný. Nejednotnosť sa prejavuje najmä v rozdielnosti na výrazy „prechovávanie pre vlastnú spotrebu“ podľa § 171 Trestného zákona a „prechovávanie“ podľa § 172 Trestného zákona. Ak osoba prechováva omamnú, psychotropnú látku, jed alebo prekurzor, je pravdepodobné, že sa do jej dispozičnej právomoci dostala istým spôsobom a je málo pravdepodobné, že táto osoba by takúto látku prechovávala náhodou. Všetky tieto skutočnosti a ich preukázanie vykonávajú orgány činné v trestnom konaní. Táto činnosť má následne vplyv aj na právnu kvalifikáciu skutku, pretože ak sa nepreukáže a dôkazné prostriedky nebudú dostatočné, aby sa páchatel mohol kvalifikovať podľa § 172 Trestného zákona, v súvislosti so skutočnosťou, že uvedenú látku kúpil, vyrobil, zaobstaral si a pod., bude potrebné použiť § 171 Trestného zákona, ktorý deklaruje len prechovávanie takejto látky. Zjednotenie, resp. úprava uvedených ustanovení v Trestnom zákone by predišla určitým nejasnostiam vzhľadom na tento výklad a určite by zjednodušilo prácu subjektov zaoberajúcich sa uvedenou problematikou. Rovnako je možné poukázať na rôznosť názorov týkajúcich sa skutočnosti, čo sa považuje za obvyklú jednorazovú dávku, aj keď na druhej strane možno povedať, že táto otázka bola predmetom mnohých súdnych rozhodnutí, ako aj skúmania kriminalistických a expertíznych ústavov Slovenskej republiky.

Pod vplyvom slobody, voľnosti, nezáväznosti ako moderných a nových hodnôt v spoločnosti, ktoré ovplyvňujú nielen mladých ľudí, sa v spoločnosti riešia otázky, ktoré sa v minulosti vôbec neotvárali. Jednou z nich je otázka dekriminácie a legalizácie marihuany. Vzhľadom na negatívny vplyv drog na ľudský organizmus možno toto absolútne vylúčiť a o legalizácii drogy neuvažovať.

Čo sa týka dekriminalizácie marihuany, teda odstránenia trestného postihu vo vzťahu k jej užívaniu, možno povedať, že táto otázka je pre mladých ľudí atraktívna a je potrebné o nej diskutovať. Prípadnej dekriminalizácii marihuany, jej zákonnej úpravy je potrebné nastaviť prísne mantinely. Mladistvých k užívaniu drog a následnému páchaniu drogovej kriminality ovplyvňuje veľa faktorov. Tie najvýznamnejšie sa nachádzajú v ich najbližšom prostredí – v rodine, v škole, medzi kamarátmi, v médiách, na sociálnych sieťach a pod. Možno povedať, že neexistuje konkrétny profil osobnosti, ktorý mladistvého predurčuje byť v budúcnosti páchatelom drogovej kriminality.

V súvislosti s drogovou kriminalitou je nesmierne dôležitá prevencia, ktorá má byť vykonávaná systematicky a pravidelne. V rámci prevencie drogovej kriminality pôsobí v Slovenskej republike mnoho inštitúcií, pričom každoročne sa organizuje deň a týždeň boja proti drogám. V súčasnosti je vykonávaných mnoho preventívnych aktivít nielen na školách, ale aj na sociálnych sieťach, v médiách a pod. Na týchto aktivitách sa podieľajú učitelia, výchovní pracovníci, vedúci krúžkov, vedúci klubov, príslušníci Policajného zboru, ale napríklad aj novinári alebo administrátori rôznych internetových stránok. V súvislosti s prevenciou je možné uvažovať aj o zavedení povinnosti pre žiakov stredných a základných škôl absolvovať každoročne vzdelávanie, resp. seminár, kurz týkajúci sa drogovej problematiky, s odborne pripraveným pedagógom.

Drogovú kriminalitu je pomerne obtiažne sledovať, pretože tento druh kriminality je jedným z najlatentnejších. Orgány činné v trestnom konaní sa pri objasňovaní a vyšetrovaní drogovej kriminality snažia vyhľadať najmä vedúceho, resp. riadiaceho organizovanej skupiny, ktorý túto skupinu nielen riadi, ale určuje aj predaj, výrobu a distribúciu drog. Práve mladiství sú často koncovými užívateľmi, pričom sa v určitých prípadoch môžu stať aj distribútormi drog. Zriedka sú však riadiacimi osobami takejto skupiny. Vzhľadom na uvedené sa môžu zdať určité postupy Policajného zboru vo vnímaní verejnosti zmätočné, resp. nepochopené, ale určite majú svoj význam. Je nesporné, že uvedenej problematike je potrebné venovať náležitú pozornosť, aj keď na základe štatistik drogová kriminalita mladistvých v poslednom desaťročí v Slovenskej republike nestúpa, pričom v posledných troch rokoch sa pohybuje približne na rovnakej úrovni.

Literatúra

1. BLAŽEJOVSKÝ, M. *Drogy v dopravě*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. 188 s. ISBN 978-80-7478-903-8.
2. HAVRELETOVÁ, D. *Kriminologická charakteristika osobnosti užívateľa drog*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2006. 270 s. ISBN 80-8054-369-0.
3. IVOR, J. a kol. *Trestné právo procesné*. Bratislava: Iura Edition, 2010. 1049 s. ISBN 978-80-8078-309-9.
4. LIŠIŇ, M. *Drogová kriminalita – možnosti jej kontroly PZ*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2003. 144 s. ISBN 80-8054-274-0.
5. PALAREC, J., VIKTORYOVÁ, J. *Metodika vyšetrovania trestnej činnosti s drogovým prvkom*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2015. 60 s. ISBN 80-8054-364-X.

Právne predpisy

1. Zákon č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov.
2. Zákon č. 219/1996 Z. z. o ochrane pred zneužívaním alkoholických nápojov.
3. Zákon č. 139/1998 Z. z. o omamných látkach, psychotropných látkach a prípravkoch v znení neskorších predpisov.
4. Zákon č. 377/2004 Z. z. o ochrane nefajčiarov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
5. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.
6. Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.
7. Zákon č. 351/2011 Z. z. o elektronických komunikáciách v znení neskorších predpisov.

Judikatúra

1. Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 4Tdo 12/2016.
2. Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 4Tdo 80/2016.

Webové odkazy

1. <http://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/4506/TD0416907SKN.pdf>
2. http://www.infodrogy.sk/index.cfm?module=ActiveWeb&page=WebPage&s=rad_a_vlady_sr_pre_pr
3. https://www.minv.sk/?statistika_kriminality_2018
4. <https://mamaaja.sk/clanky/mama/prevenicia-drogovych-zavislosti-u-deti>

POZNÁMKY K TRESTNOPRÁVNÝM A INÝM ASPEKTOM ODKLADANIA DETÍ DO TZV. HNIEZD ZÁCHRANY

NOTES REGARDING CRIMINAL LAW AND OTHER ASPECTS OF THE ACT OF LEAVING CHILDREN IN „BABY HATCHES“

Mgr. Tomáš Župík

Katedra trestného práva a kriminológie, Trnavská univerzita
v Trnave, Právnická fakulta

Generálna prokuratúra Slovenskej republiky

Abstrakt: Príspevok načrtáva právne a etické aspekty odkladania detí do hniezd záchrany najmä z pohľadu ochrany života a zdravia, zachovania identity detí, prirodzenej rodiny, možné porušovanie práv detí, matiek a iných osôb; V trestnoprávnej rovine príspevok rozoberá odloženie dieťaťa do hniezd záchrany ako výkon práva a povinnosti, hranice medzi výkonom práva a trestným činom odloženia dieťaťa.

Abstract: Article outlines legal and ethical aspects of leaving a child in a baby hatch, particularly from the perspective of protection of life and health, preserving personal identity of a child, natural family, and potential infringement of the rights of children, mothers or other persons. From a criminal law perspective, the article critically analyzes the act of leaving a child in a baby hatch as an exercise of a right and a duty, the line between the exercise of one's right and the criminal act of child abandonment.

Kľúčové slová: hniezdo záchrany, nechcené dieťa, odloženie dieťaťa, právo na život, právo na identitu, novorodenec, výkon práva a povinnosti, trestný čin.

Key words: baby hatch, unwanted child, child abandonment, right to life, right to personal identity, newborn, exercise of a right and a duty, criminal act.

1 Hniezda záchrany ako nástroj ochrany detí

1.1 Úvod a historické korene

Zriaďovanie hniezd záchrany na Slovensku iniciovalo Občianske združenie Šanca pre nechcených ako pomoc pre nechcených novorodencov a prvé hniezda záchrany vznikli už v roku 2004 bez legislatívneho základu. Ide o všeobecne vžitú a aj kvetnaté pomenovanie miest na odloženie nechcených novorodencov, ktoré majú prispieť k tomu, aby nebol ohrozený ich život. V rôznych štátoch tieto miesta majú, ako uvediem ďalej, rôzne pomenovanie.

Pomoc nechceným novorodencom sa však nemá obmedziť len na ich zriadenie a prevádzkovanie, zámer je komplexný a zahŕňa, citujem:

„1. *Hniezdo záchrany (krízové riešenie)* – zriaďovanie verejných inkubátorov pri nemocniciach v SR na záchranu života nechcených novorodencov, v ktorých môže matka anonymne a beztrestne odložiť nechcené dieťa.

2. *Kolíška záchrany (alternatívne riešenie)* – vytvorenie odborného tlaku na vznik zákona o utajených pôrodoch a vytvorenie telefonickej linky, na ktorú sa môžu obracať ženy s nechceným tehotenstvom a ľudia v kríze.

3. *Náruč záchrany (optimálne riešenie)* – vytvorenie takých podmienok pre ženy s nechceným dieťaťom, aby sa dieťaťa nemuseli vzdávať (výstavba útulkov, kde ich pobyt nebude časovo obmedzený, kde dostanú rekvalifikáciu, prácu a šancu na skutočný život s vlastným dieťaťom).“¹

Základná otázka tejto problematiky je, prečo matka odmieta novorodenca a je ho schopná i úmyselne usmrtiť. Dôvody môžu byť rôzne, napríklad popôrodný šok, konanie pod vplyvom omamných látok, ťažká sociálna situácia, obava pred agresívnym partnerom, otehotnenie v dôsledku znásilnenia, keď interrupcia už nie je možná pre pokročilé tehotenstvo, ďalej ide o neplnoletú matku, ktorá má strach z rodičov a obavu z reakcie okolia, otehotnenie z nemanželského vzťahu a iné. Podľa názoru odborníkov však ide najmä o veľmi mladé, veľmi nezrelé, či dokonca nesvojprávne ženy, ktoré si tehotenstvo ani nepriznajú a sú potom zaskočené pôrodom.²

História odkladania nechcených detí matkami, ktoré sa z rôznych dôvodov nevedia o ne postarať, a to tak, aby išlo o anonymné odloženie a aby nebola

¹ Správa o súčasnom stave dodržiavania práv dieťaťa v Slovenskej republike [online]. BRATISLAVA, 2008 © Slovenské národné stredisko pre ľudské práva, 2008, s. 33. Dostupné na: <http://www.snslp.sk>.

² FRANK, R., HELMS, T. *Rechtliche Aspekten der anonymen Kindesabgabe in Deutschland und Frankreich*. FamRZ, 2001, s. 1340 a nasl.

ohrozená ich bezpečnosť, siaha až do antického Ríma – ako miesta na odloženie slúžili verejné trhy. Vo Francúzsku už v 5. storočí boli zasa pri kostoloch mramorové misy na uloženie detí, v Miláne v roku 787 bol založený prvý dom pre odložené deti zvaný Xenochoodium. Už v 9. storočí boli známe otočné zariadenia pre uloženie detí namontované do múrov nemocníc či kláštorov. V Nemecku sú prvé zmienky o schránkach pre odloženie detí v 14. storočí, vo Veľkej Británii a Írsku začiatkom 18. storočia. V roku 1602 bola v Prahe zriadená nemocnica, ktorá slúžila ako útočisko pre nájdené deti, ako sirotinec i pôrodnica. Mária Terézia v roku 1620 vydala pokyn k zriadeniu útulku pre tehotné ženy najmä zo sociálne slabších vrstiev.³

Je treba poznamenať, že iba v menšine štátov Európskej únie (11) boli zriadené a sú prevádzkované zariadenia pre odloženie detí, ktoré majú, ako som už uviedol, aj rôzne názvy (ďalej aj „schránky“). Príkladmo uvediem, že vo Švajčiarsku v roku 2001 vznikol projekt Babyfenster, v Rakúsku vznikol projekt Babyklappe v roku 2001, v Maďarsku bola zriadená prvá schránka v roku 1996, v Poľsku v roku 2006, v Nemecku v roku 2000 s názvom Baby-Klappe. Žiadne zariadenie (schránka) neexistuje napríklad vo Veľkej Británii, Švédsku, Francúzsku, Holandsku.⁴

O prínose týchto schránok pre záchranu detí neexistujú smerodajné údaje a schránky majú množstvo odporcov, ktorí argumentujú nielen nevyriešenými právnymi a etickými otázkami, ale aj nepreukázanými prínosmi. Podľa niektorých zdrojov z Nemecka je prínos schránok na záchranu detí sporný, nedá sa potvrdiť a ani vyvrátiť.⁵ Podľa iného zdroja napriek niekoľkým desiatkam schránok v Nemecku neklesol počet nájdených usmrtených novorodencov.⁶

1.2 Právne a etické aspekty

Práva detí upravuje niekoľko medzinárodnoprávných dokumentov, najkompaktnejším je Dohovor o právach dieťaťa (ďalej aj „dohovor“), v ktorom sú práva navzájom previazané.⁷ Z práv, ktoré sú najviac dotknuté hniezdami záchranu, je treba uviesť najmä v článku 6 dohovoru zakotvené právo dieťaťa na

³ MACHÁLEK, E. *Z histórie* [online]. Dostupné na: www.babybox.cz.

⁴ JÍCHOVÁ, P., MACHÁLEK, E. *Současný stav schránek umožňujících odložení dítěte ve světě* [online]. Dostupné na: www.babybox.cz.

⁵ Terre des Hommes Deutschland [online]. (22. 8. 2011). [cit. 2013-03-18]. Dostupné na: http://www.tdh.de/content/themen/weitere/babyklappe/studie_toetung.htm

⁶ SCHNEIBERG, F. Kam s ním. *Vox Paediatricae*. 2008, ročník 8, květen, č. 5, s. 47 – 48.

⁷ Dohovor o právach dieťaťa.

život a ďalej v článku 7 dohovoru zakotvené právo dieťaťa podľa možností poznať svojich rodičov a právo na ich starostlivosť. Právo dieťaťa podľa možností poznať svojich rodičov je existenciou hniezd záchranu podľa niektorých právnych autorít potierané, ak slová „podľa možností“ vykladáme správne, teda tak, že štát síce nemusí zabezpečiť, aby dieťa poznalo svojich biologických rodičov (pretože to môže byť z objektívnych dôvodov vylúčené), ale musí zabezpečiť trvanie takej možnosti, aby dieťa poznalo svojich rodičov a bolo v ich starostlivosti.⁸

Prevádzka hniezd záchranu sa však javí v rozpore aj s Listinou základných práv a slobôd,⁹ ktorá v článku 32 ods. 4 zakotvuje právo dieťaťa na rodičovskú výchovu a starostlivosť, čo znamená aj právo poznať svojich biologických rodičov. Toto právo znamená aj možnosť poznať svojich príbuzných, dedičské práva a dedičné choroby. A treba dodať, že sporným je aj súlad s článkom 41 odsek 4 Ústavy Slovenskej republiky, ktorá zaručuje právo rodičov na starostlivosť o deti a ich výchovu.¹⁰ Je potrebné tiež pripomenúť, že aj v prípade odloženia dieťaťa do hniezda záchranu sa naďalej za matku považuje biologická matka. Zákon o rodine pri úprave osvojenia nepozná pojem odložené dieťa do verejne prístupného inkubátora, upravuje však výslovne možnosť osvojenia dieťaťa ženy, ktorá požiadala o utajený pôrod.¹¹

Kontroverznosť existencie schránok na odloženie detí našla odozvu aj v činnosti Výboru pre práva dieťaťa, Organizácie spojených národov (ďalej „Výbor OSN“), ktorý tvrdí, že možnosť anonymne odložiť dieťa je okrem iného porušením jeho práva na poznanie svojej identity a odporučal Českej republike ukončiť program tzv. babyboxov (české pomenovanie hniezd záchranu), lebo porušuje články 6, 7, 8, 9 a 19 dohovoru.¹² Táto výzva nebola však adresovaná iba Českej republike. Ten istý Výbor OSN na sedemdesiatom druhom zasadnutí 17. mája – 3. júna 2016 vydal „Záverečné odporúčania ku Konsolidovanej tretej, štvrtej a piatej periodickej správe Slovenska“, kde pre porušenie práva na identitu v bode 22 odporúčania žiada zákaz používania hniezd záchranu

⁸ ZUKLÍNOVÁ, M. Několik poznámek k právním otázkám okolo tzv. baby-schránek. *Právní rozhledy*. 2005, č. 7, s. 251.

⁹ Listina základných práv a slobôd, Ústavný zákon č. 23/1991 Zb.

¹⁰ Ústava Slovenskej republiky.

¹¹ Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

¹² Organizace spojených národů CRC/C/CZE/CO/3-4, Výbor pro práva dítěte, Padesáté sedmé zasedání, 30. květen–17. červen 2011 [online]. body 49 a 50 [cit. 2013-11-10]. Dostupné na: http://www.diccz.org/userfiles/file/3_4-CRC-cesky-preklad-doporuceni--needitovana-verze.pdf.

a žiada, aby zmluvný štát „posilnil a podporoval existujúce alternatívy vrátane poskytovania služieb k plánovanému rodičovstvu, primeraného poradenstva a sociálnej podpory pre neplánované tehotenstvá a ako posledné riešenie možnosť utajeného pôrodu v nemocnici“.¹³

Iné výhrady proti zriadeniu hniezd záchrany zo strany oponentov spočívajú v etických výhradách, a to: Podporuje sa nezodpovednosť matiek voči dieťaťu; Spoločnosť sa zbavuje zodpovednosti za vytvorenie podmienok pre matky v ťažkej situácii; Hniezda záchrany vzhľadom na anonymitu môžu byť zneužitie tzv. pasákmi žien poskytujúcich sexuálne služby, ale aj samotnou matkou, ktorá sa bez vážnych dôvodov nechce starať o dieťa; Anonymita umožňuje aj odloženie dieťaťa, ktoré nie je novorodencom, alebo sa odloží dieťa len pre ťažké zdravotné postihnutie.

Zástancovia hniezd záchrany argumentujú tým, že napriek nie bezdôvodným výhradám prevažujú klady, lebo dávajú možnosť matkám na humánne riešenie ich ťažkej, často najmä sociálnej situácie a zachovať život dieťaťa a poskytnúť mu šancu na pokojný život v adoptívnej rodine. Pokiaľ ide o ťažkú sociálnu situáciu, tu je na mieste spomenúť, že podľa miery deprivácie detí (chronické neuspokojovanie potrieb detí) podľa Štatistického úradu Slovenskej republiky patríme až do tretej skupiny štátov Európskej únie, kde nie je deprivovaných iba od 65 % do 79 % detí (Česká republika patrí do, pre deti výhodnejšej, druhej skupiny, kde nie je deprivovaných od 80 % do 89 % detí).¹⁴

Na podporu hniezd záchrany nemožno argumentovať štatistikami o poklese prípadov trestných činov opustenia (odloženia) dieťaťa, vraždy novonarodeného dieťaťa matkou či nedovoleného prerušenia tehotenstva v súvislosti s ich zriadením, pretože taký príčinný vzťah nie je preukázaný. Údaje o počte detí odložených do hniezd záchrany sú verejne nedostupné, avšak podľa správ z médií k 15. výročiu ich zriadenia bolo do nich uložených 66 detí, pričom tieto deti boli väčšinou dané na osvojenie alebo sa po ne matky vrátili, čo je možné do doby, kým súd nevydá právoplatné rozhodnutie o osvojení.

¹³ CRC/C/SVK/CO/3-5. Dostupné na: www.mzv.sk

¹⁴ Slovenská štatistika a demografia. 3/2016, ročník 26, s. 14. Dostupné na: <https://slovak.statistics.sk/>.

2 Trestnoprávne aspekty

2.1 Legislatívne zakotvenie a zámer zákonodarcu

Problematika „nechcených detí“ je jedným z naliehavých a mimoriadne citlivých spoločenských problémov. Jav odmietania detí rodičmi nie je zriedkavý. Výskum jeho dôvodov a príčin nie je doménou právnej vedy, ale iných vedných odborov (psychológia, sociológia). Odmietanie detí však v závislosti od jeho prejavov, intenzity a závažnosti môže nadobudnúť a často aj nadobúda trestnoprávny rozmer. Sprievodným javom tohto odmietania totiž môže byť páchanie pomerne rôznorodej trestnej činnosti.

Buď ide o trestnú činnosť páchanú na deťoch, ktoré zostávajú síce v starostlivosti a výchove rodičov, avšak skutočnosťou, že boli (pri narodení) či sú nechcené, trpia. Ich „nechcenosť“ sa môže prejavovať napríklad páchaním prečinu zanedbania povinnej výživy podľa § 207 Trestného zákona jedným z rodičov, ktorý o dieťa nejaví záujem. Ale aj páchaním prečinu ohrozovania mravnej výchovy mládeže podľa § 211 Trestného zákona, čo sa prejavuje zanedbávaním výchovy dieťaťa, často so závažnými dôsledkami. V horších prípadoch na nich môžu byť páchané trestné činy (prečiny aj zločiny) ublíženia na zdraví podľa § 155 až 156 Trestného zákona, alebo im môže byť spôsobované aj fyzické alebo psychické utrpenie páchaním zločinu týrania blízkej osoby a zverenej osoby podľa § 208 Trestného zákona.

Medzi najzávažnejšie prejavy odmietania „nechcených detí“ patrí v trestnoprávnej rovine také konanie (najmä rodičov), ktoré bezprostredne ohrozuje život alebo zdravie detí, alebo dokonca v krajných prípadoch priamo ukončuje ich život. Trestný zákon v tejto súvislosti upravuje skutkové podstaty mimoriadne závažných trestných činov. Vo vzťahu k novorodencom ide najmä o zločin vraždy novonarodeného dieťaťa matkou podľa § 146 Trestného zákona. Vo vzťahu k novorodencom, ale aj starším deťom (ktoré si nemôžu zadoberať pomoc) pôjde o prečin (zločin) opustenia dieťaťa podľa § 206 Trestného zákona. Osobitnou kategóriou sú deti počaté (ešte nenarodené), ktoré trestnoprávne chráni skutková podstata zločinov (prečinov) nedovoleného prerušenia tehotenstva podľa § 150 až 152 Trestného zákona.

Posledné uvedené konania sa v spoločnosti vyskytujú nie zriedkavo. Boli hlavným podnetom iniciatívy vytvorenia tzv. hniezd záchranu – verejne prístupných inkubátorov slúžiacich na odloženie nechceného dieťaťa. V čase, keď boli v nemocniciach fakticky už vytvorené prvé takéto inkubátory, konanie

spočívajúce v odložení dieťaťa do týchto hniezd záchran nebolo trestné. To sa však s účinnosťou od 1. januára 2006 mohlo zmeniť, pretože v rámci rekodifikácie paralelne pripravovaný nový Trestný zákon už rátať aj s trestnou zodpovednosťou za konanie spočívajúce v odložení dieťaťa na mieste, kde mu nehrozí nebezpečenstvo ohrozenia života alebo zdravia. Išlo o legitímny záujem štátu na postihovaní frekventovane sa vyskytujúcich konaní, ktoré síce nevystavovali deti nebezpečenstvu ohrozenia života alebo zdravia (napríklad odnesenie dieťaťa a jeho zanechanie v čakárni nemocnice), avšak išlo o konania napriek tomu amorálne, spoločensky nežiaduce a zasahujúce aj objekt trestného činu, ktorý je primárnym objektom, a to riadna výchova a výživa detí zo strany osôb, ktoré majú povinnosť sa o ne starať.

Ak by odkladanie detí do hniezd záchran bolo od 1. januára 2006 podľa nového Trestného zákona, ktorý vytvoril novú skutkovú podstatu trestného činu – odloženie dieťaťa podľa § 205 Trestného zákona trestné, zrejme by sa vôbec nenaplnil účel zriadenia týchto verejne prístupných inkubátorov, pretože trestnosť a sankcionovateľnosť by páchatelov od týchto konaní odrádzala. Uvedené je vlastne aj jednou z hlavných funkcií trestného práva (účelom trestu je okrem iného aj individuálna a generálna prevencia).

Aby hniezda záchran boli využívané a plnili svoj účel (zaistiť ochranu života a zdravia nechcených novorodencov), bolo nutné legislatívne na prípravu nového Trestného zákona reagovať. Zámerom zákonodarcu bolo jednoznačne dosiahnuť beztrestnosť týchto konaní. Legislatívno-technicky to vykonal novelou predpisu správneho práva zákona č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „zákon o zdravotnej starostlivosti“), vykonanou zákonom č. 538/2005 Z. z. o prírodných liečivých vodách, prírodných liečebných kúpeľoch, kúpeľných miestach a prírodných minerálnych vodách a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Novelou sa zákon o zdravotnej starostlivosti, s účinnosťou taktiež od 1. januára 2006, v ustanovení § 11 (upravujúcom práva a povinnosti osôb pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti) doplnil o nový odsek 11, ktorý znel: „Ak zdravotnícke zariadenie ústavnej starostlivosti, ktoré prevádzkuje novorodenecké oddelenie, zriadi na účely záchran novorodencov verejne prístupný inkubátor, možno novorodenca do neho odložiť“. V súčasnosti v rovnakom znení ide o ustanovenie § 11 ods. 12 zákona o zdravotnej starostlivosti.

Na prvý pohľad je zrejmé, že tzv. hniezdo záchran (v spoločnosti, ale aj odborných kruhoch sa na území Slovenskej republiky vžilo toto označenie) je

určené nie pre všetky deti, ale len novorodencov. Zároveň je zjavné, že „možnosť“ odložiť novorodenca do tohto inkubátora bola zákonodarcom mienená ako právo takto konať. Vyplýva to predovšetkým z dôvodovej správy k príslušnej novele zákona o zdravotnej starostlivosti, ktorá potrebu a účel vloženia nového odseku odôvodňovala takto: „Aby sa trestný čin odloženia dieťaťa podľa § 205 nového Trestného zákona netýkal aj hniezd záchrany, je potrebné, aby tieto boli legislatívne v zákone upravené ako oprávnenie osoby odložiť nechceného novorodenca. Potom bude možné konanie osoby, ktorá odloží dieťa do hniezda záchrany posúdiť ako okolnosť vylučujúcu protiprávnosť činu – výkon práva a povinnosti podľa § 28 nového Trestného zákona, podľa ktorého čin inak trestný nie je trestným činom, ak ide o výkon práva alebo povinnosti vyplývajúcich zo všeobecne záväzného právneho predpisu, z rozhodnutia súdu alebo iného orgánu verejnej moci, z plnenia pracovných či iných úloh alebo zo zmluvy, ktorá neodporuje všeobecne záväznému právnemu predpisu, ani ho neobchádza; spôsob výkonu práv a povinností nesmie odporovať všeobecne záväznému právnemu predpisu.“¹⁵ Ďalej dôvodová správa uviedla, že možnosť odložiť novorodenca do hniezda záchrany, ak je vytvorené, bola z rovnakého dôvodu legislatívne včlenená medzi práva a povinnosti osôb pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti.

Je možné uzavrieť tento bod konštatovaním, že cieľom zriadenia a následne aj právneho zakotvenia hniezd záchrany bola ochrana života a zdravia nechcených novorodencov a snaha o predchádzanie (prevenciu) páchania už zmienenej trestnej činnosti na týchto deťoch (najmä trestných činov vraždy novonarodeného dieťaťa matkou podľa § 146 Trestného zákona a opustenia dieťaťa podľa § 206 Trestného zákona).

2.2 Hniezda záchrany a Trestný zákon

2.2.1 Odloženie dieťaťa ako trestný čin

Rekodifikovaný Trestný zákon s účinnosťou od 1. januára 2006 zakotvil v tretej hlave osobitnej časti (Trestné činy proti rodine a mládeži) v ustanovení § 205 úplne novú skutkovú podstatu trestného činu odloženia dieťaťa. Prv než prejdeme k rozboru bližších súvislostí tohto trestného činu a hniezd záchrany, po-

¹⁵ Dôvodová správa k vládnemu návrhu zákona č. 538/2005 Z. z. o prírodných liečivých vodách, prírodných liečebných kúpeľoch, kúpeľných miestach a prírodných minerálnych vodách a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Parlamentná tlač č. 1256, s. 18 – 19.

kladáme za potrebné uviesť základné trestnoprávne aspekty danej novozavedenej skutkovej podstaty trestného činu.

Podľa § 205 ods. 1 Trestného zákona sa odloženia dieťaťa dopustí ten, kto odloží dieťa, o ktoré má povinnosť starať sa a ktoré si nemôže zadovážiť pomoc, na mieste, kde mu nehrozí nebezpečenstvo ohrozenia života alebo zdravia, pričom potrestá sa odňatím slobody až na dva roky.

Kvalifikovanou skutkovou podstatou je ustanovenie § 205 ods. 2 Trestného zákona, podľa ktorého odňatím slobody na dva roky až šesť rokov sa potrestá ten, kto spácha čin uvedený v odseku 1:

- a) závažnejším spôsobom konania, alebo
- b) na dieťati mladšom ako tri roky.

Subjektom nového trestného činu je len osoba majúca určitú vlastnosť – povinnosť starať sa o dieťa. Ide o tzv. konkrétny subjekt,¹⁶ pričom jeho povinnosť starostlivosti o dieťa môže vyplývať zo zákona (v praxi najčastejší prípad), súdneho rozhodnutia, zmluvy, ale aj z faktického stavu.

Existuje nesúlad medzi dôvodovou správou k novozavedenej skutkovej podstate trestného činu odloženia dieťaťa podľa § 205 Trestného zákona a jej paragrafovým znením, keď z dôvodovej správy vyplýva, že zámerom zákonodarcu pri kriminalizovaní konaní, ktoré pred účinnosťou nového Trestného zákona neboli vôbec trestné (trestným bolo len opustenie dieťaťa na nebezpečnom mieste), bolo dosiahnuť trestnosť len u rodičov dieťaťa.¹⁷ K dnešnému dňu však Trestný zákon umožňuje za tieto konania postihovať kohokoľvek, kto má o dieťa povinnosť starať sa.

Subjektívna stránka trestného činu je daná úmyselnou formou zavinenia. Objektom trestného činu je riadna starostlivosť o dieťa zo strany povinných osôb. Hmotným predmetom útoku je dieťa, ktoré si nemôže zadovážiť pomoc. O aký okruh detí pôjde, vymedzuje ustálená súdna judikatúra.¹⁸

Objektívna stránka trestného činu spočíva v konaní páchatela, ktorým odloží dieťa na mieste, kde mu nehrozí nebezpečenstvo ohrozenia života alebo zdravia.

¹⁶ Pozri napr. BURDA, E. Odloženie dieťaťa verus opustenie dieťaťa. In: *Milníky práva v stredoeurópskom priestore 2008. Zborník z medzinárodnej konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov konanej v dňoch 3. – 5. 4. 2008, Častá-Papiernička*. Bratislava: Právnická fakulta UK, 2008.

¹⁷ Dôvodová správa k vládnemu návrhu Trestného zákona. Parlamentná tlač č. 1061, s. 47.

¹⁸ Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky publikované v Zbierke súdnych rozhodnutí a stanovísk pod č. Rt 47/1978.

Z hľadiska etymologického sa javí, že zákonodarca zvolil slovo (sloveso) – odloženie, odloží, ako najvhodnejšie možné pre označenie názvu tohto trestného činu a konania páchatela. Významovo totiž aj podľa jazykovedného ústavu znamená v danom kontexte „dať na miesto, uložiť, uschovať“.¹⁹ Výrazy z hľadiska jazykového výkladu evokujú, že pôjde o miesto bezpečné a že odloženie nie je trvalým zanechaním veci, konajúca osoba má záujem a ráta s možnosťou vec v neporušenom stave nájsť a ďalej používať. Uvedené sa nedá povedať o výraze „opustenie“.

Napriek tomu, možno mať aj istú výhradu k používaniu pojmu odloženie v legislatíve pre ľudskú bytosť – dieťa. Pri odložení sa totiž významovo stretávame len s odložením, odkladaním neživých vecí (najmä hmotných).

Konanie páchatela by ďalej malo mať aktívnu formu, ktorou spravidla bude odnesenie dieťaťa na miesto, nie je však vylúčené, že teoreticky by mohlo spočívať aj v opomenutí konania.²⁰ Ďalej na to, aby také konanie naplnilo znaky trestného činu odloženia dieťaťa podľa § 205 Trestného zákona, miesto odloženia musí byť miestom, kde nielenže nie je ohrozený život alebo zdravie dieťaťa (bezprostredne), ale nehrozí mu ani len nebezpečenstvo tohto ohrozenia. V opačnom prípade pôjde o trestný čin opustenia dieťaťa podľa § 206 Trestného zákona.

2.2.2 Výkon práva ako okolnosť vylučujúca protiprávnosť činu

Ako som už uviedol, zámerom zákonodarcu pri právnom zakotvení hniezd záchranu bolo zabezpečiť beztrestnosť odloženia novorodencov do týchto schránok. Novorodenec je bezpochyby vždy dieťaťom, ktoré si nevie zadovážiť pomoc a vždy ide zároveň pri odložení do inkubátora o aktívne konanie páchatela. Navyše je aj anonymné, čo je tiež špecifickým a obligatórnym znakom odloženia dieťaťa ako trestného činu.²¹

Je teda evidentné, že každé použitie hniezda záchranu na odloženie novorodenca osobou, ktorá je povinná sa o dieťa starať, vykazuje inak pojmové znaky skutkovej podstaty trestného činu odloženia dieťaťa podľa § 205 Trestného zákona.

¹⁹ DORULA, J. a kol. *Krátky slovník slovenského jazyka*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1987, s. 253.

²⁰ BURDA, E., ČENTĚŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. et al. *Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár. II. diel*. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 437.

²¹ SAMAŠ, O., STIFFEL, H., TOMAN, P. *Trestný zákon. Stručný komentár*. Bratislava: Iura Edition, 2006, s. 422.

Podľa § 28 Trestného zákona jednou z okolností vylučujúcich protiprávnosť činu je výkon práva a povinnosti. Podľa odseku 1 tohto paragrafu, čin inak trestný nie je trestným činom, ak ide o výkon práva alebo povinnosti vyplývajúcej zo všeobecne záväzného právneho predpisu, z rozhodnutia súdu alebo iného orgánu verejnej moci, z plnenia pracovných či iných úloh alebo zo zmluvy, ktorá neodporuje všeobecne záväznému právnenému predpisu ani ho neobchádza; spôsob výkonu práv a povinností nesmie odporovať všeobecne záväznému právnenému predpisu.

Zákon o zdravotnej starostlivosti v ustanovení § 11 ods. 12 upravuje možnosť odložiť novorodenca do verejne prístupného inkubátora, ak je zriadený. Možnosť znamená právo takto konať a toto právo prislúcha každej osobe. Zákon osobitne neupravuje spôsob výkonu tohto práva.²²

Napriek tomu, že predpis správneho práva systematicky včlenil túto „možnosť“ medzi práva a povinnosti osôb pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti (§ 11), pričom aj z dôvodovej správy jednoznačne vyplýva, že tým mala byť zabezpečená beztrestnosť týchto konaní, vyskytli sa v odborných kruhoch názory, že legislatívno-technické riešenie tejto otázky bolo chybné a aktuálne tak existujú v právnom poriadku rozporné právne normy (zákon o zdravotnej starostlivosti, ktorý konanie umožňuje a Trestný zákon, ktorý totožné konanie zakazuje a trestá).²³

Priláňame sa na tomto mieste k umiernenejším názorom, že úprava danej otázky si zaslúžila síce dokonalejšie legislatívno-technické riešenie, avšak výhrada zároveň nie je taká zásadná, aby boli pochybnosti o výklade, ktorý svedčí jednoznačne pre beztrestnosť použitia „inkubátora“ pre odloženie dieťaťa. V jednom z príspevkov reagujúcich na možné aplikačné problémy krátko po prijatí rekodifikovaného Trestného zákona, napríklad autor navrhol zvýraziť priamo v skutkovej podstate trestného činu odloženia dieťaťa, aby trestným bolo len konanie v rozpore so všeobecne záväzným právneným predpisom (tzv. blanketová norma), čo podľa nášho názoru by bolo najelegantnejším riešením.²⁴

²² K spôsobu výkonu práva a povinnosti pozri BURDA, E., ČENTĚŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. et al. *Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. I. diel.* Praha: C. H. Beck, 2010, s. 244 – 245.

²³ TÓTHOVÁ, K. K právnej úprave tzv. „inkubátorov“ ako miesta záchranu nechcených novonarodených detí. *Justičná revue.* 2005, roč. 57, č. 11, s. 1364 – 1367.

²⁴ ZÁHORA, J. Niektoré možné aplikačné problémy nového Trestného zákona. *Justičná revue.* 2005, roč. 57, č. 11, s. 1344 – 1346.

Pri bližšom skúmaní § 11 zákona o zdravotnej starostlivosti sme však narazili na ustanovenie, ktoré vo vzťahu k výkonu práva odložiť novorodenca do inkubátora, tento výkon podstatne sťažuje. Ide o ustanovenie § 11 ods. 3, podľa ktorého prvej a druhej vety výkon práv a povinností vyplývajúcich z tohto zákona musí byť v súlade s dobrými mravmi a nikto nesmie tieto práva a povinnosti zneužívať na škodu inej osoby. Domnievame sa, že každý výkon práva odložiť novorodenca do hniezda záchrany bez ohľadu na okolnosti, ktoré k nemu viedli, je potenciálne v rozpore s dobrými mravmi (zbavovanie sa starostlivosti o dieťa matkou), pričom tu nepochybne hrozí aj zneužívanie výkonu tohto práva na škodu iných osôb (napríklad odloženie dieťaťa do inkubátora matkou bez súhlasu a vedomia otca, ale aj možný zásah do práv iných osôb a, samozrejme, do práv dieťaťa ako takého).

2.2.3 Hranice výkonu práva a trestného činu

Ako sme už uviedli, právo odložiť dieťa do hniezda záchrany zákon viaže iba na novorodencov, nie na každé dieťa.²⁵ Pojem novorodenec v právnom poriadku Slovenskej republiky legálne zadefinovaný nie je, čo z hľadiska požiadavky právnej istoty a určitosti právnej normy bolo už predmetom kritiky v odbornej obci.²⁶ Zastávame názor, že v zásade nie je nutné (a niekedy ani žiaduce) každý právne relevantný pojem legálne upraviť, a to najmä, ak ho pomerne jednoznačne vymedzuje právna teória, judikatúra alebo iné vedné odbory ako právo. Za novorodenca sa podľa medicínskeho vedného odboru neonatológie pokladá dieťa v období prvých 28 dní svojho života.²⁷

V tejto súvislosti však problém vidíme v tom, že ak páchatel (osoba, ktorá je povinná sa o dieťa starať) odloží do hniezda záchrany dieťa vo veku do 28 dní, pôjde o výkon práva ako okolnosť vylučujúcu protiprávnosť činu. Ak však páchatel odloží doň dieťa (ktoré si nevie zadovážiť pomoc) vo veku 29 a viac dní, dopúšťa sa už nielenže trestného činu, ale jeho konanie napĺňa dokonca pojmové znaky zločinu odloženia dieťaťa podľa § 205 ods. 1, ods. 2 písm. b) Trestného zákona (ak dieťa bolo zároveň mladšie ako tri roky).

²⁵ Podľa § 127 ods. 1 Trestného zákona sa dieťaťom na účely tohto zákona rozumie osoba mladšia ako osemnásť rokov, ak nenadobudla plnoletosť už skôr.

²⁶ POLÁK, P. Poznámky k „hniezdam záchrany“ z hľadiska trestného práva. *Justičná revue*. 2007, roč. 59, č. 11, s. 1474 – 1476.

²⁷ Pozri napr. ZIBOLEN, M., ZBOJAN, J., DLUHOLUCKÝ, S. *Praktická neonatológia*. Martin: Neografia, 2001, s. 16.

Takýto tenký mantinel medzi konaním legálnym a beztrestným a konaním, ktoré v zmysle Trestného zákona je už kvalifikovanou skutkovou podstatou trestného činu – zločinom, je podľa nášho názoru v právnom štáte ťažko obhájitelný. Je treba si na tomto mieste uvedomiť, že rozhodnou okolnosťou pre posúdenie, či také konanie bude trestné, alebo bude výkonom práva, je iba okolnosť, či odložené dieťa podľa neonatológie je novorodencom. Matke, ktorá takto odloží 29-dňové dieťa do hniezda záchrany, reálne hrozí trestné stíhanie za zločin, kde s prípadnou tvrdosťou zákona Trestný zákon neráta a nie je možné použiť tzv. materiálny korektív, či už podľa § 10 ods. 2 Trestného zákona, alebo podľa § 95 ods. 2 Trestného zákona u maloletej trestne zodpovednej matky. Myslíme napríklad prípady, keď matka bude uzročená s tým, že dieťa už nie je novorodencom a konanie si napríklad „riskne“. Ak by matka takto konala z nedbanlivosti, ktorá by spočívala v tom, že sa mylne domnievala, že dieťa je ešte novorodencom a ide teda o výkon práva, pred trestným stíhaním za zločin by ju zachránil (pri správnej aplikácii orgánmi činnými v trestnom konaní a súdmi) len právnoteoretický konštrukt, tzv. putatívny (domnelý) výkon práva.²⁸

Ďalšou hraničnou okolnosťou (okrem veku dieťaťa), ktorá bude odlišovať výkon práva od trestného činu (u dieťaťa mladšieho ako tri roky od zločinu), je subjekt, ktorý zriadil na ochranu novorodencov verejne prístupný inkubátor. Podľa § 11 ods. 12 zákona o zdravotnej starostlivosti, musí ísť o „zdravotnícke zariadenie ústavnej starostlivosti, ktoré prevádzkuje novorodenecké oddelenie“.

Narážame na okolnosť, ktorá nie je celkom nereálna a môže v praxi nastať, a to, že tzv. „hniezdo záchrany“ bude zriadené iba „naoko“ legálne, ale v skutočnosti v rozpore s citovaným ustanovením zákona. Napríklad hniezdo záchrany zriadi subjekt, ktorý nie je zdravotníckym zariadením ústavnej starostlivosti, alebo ním je, ale neprevádzkuje novorodenecké oddelenie. Odloženie novorodenca do takéhoto zariadenia, samozrejme, nebude výkonom práva, ale trestným činom. Ak by však osoba konala v mylnom domnení, že ide o legálne zriadené hniezdo záchrany, taktiež by išlo o putatívny (domnelý) výkon práva a trestná zodpovednosť by prichádzala do úvahy len pre nedbanlivostný trestný čin.

Ďalšou zaujímavou otázkou, ktorá sa môže natisnúť, je, prečo má mať verejne prístupný inkubátor zriadený na ochranu novorodencov privilégium

²⁸ BURDA, E., ČENTĚŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. et al. *Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. I. diel.* Praha: C. H. Beck, 2010, s. 246.

beztrestnosti oproti iným, inak úplne bezpečným miestam odloženia dieťaťa. V zásade totiž v oboch prípadoch je zasiahnutý ten istý a jediný objekt, a to záujem na riadnom výkone starostlivosti o deti povinnými osobami. Ako už bolo uvedené, trestný čin odloženia dieťaťa podľa § 205 Trestného zákona nechráni život a zdravie dieťaťa a nepredpokladá v tomto smere porušenie, ani ohrozenie tohto záujmu (poruchou je tu „len“ trvalé alebo dočasné prerušenie starostlivosti o dieťa). Zavedenie trestného činu podľa § 205 Trestného zákona bolo z dôvodu práve tejto jeho povahy časťou právnickej obce odmietané.²⁹ V čom teda spočíva spoločenská nebezpečnosť a závažnosť tohto konania, ktorá vyžaduje ochranu prostriedkami trestného práva a v čom podstatnom sa líši od konania spočívajúceho v odložení dieťaťa (novorodenca) do hniezda záchrany? Ak matka (iná povinná osoba) odloží dieťa na mieste, kde mu nehrozí nebezpečenstvo ohrozenia života alebo zdravia a naplní tak znaky trestného činu odloženia dieťaťa podľa § 205 Trestného zákona (prečinu alebo zločinu), tieto znaky vrátane „bezpečnosti miesta“ musí pokrývať jej úmysel. Miesto však z povahy veci nikdy nie je absolútne bezpečné (dieťa sa ocitá bez akéhokoľvek dozoru a starostlivosti) a je známe, že u takto odložených detí nezriedka dochádza aj k vzniku ďalšej poruchy – ujmy na zdraví. Tento následok sa prejaví v možnom postihovaní matky (inej povinnej osoby) aj za nedbanlivostný trestný čin. Výskyt trestných stíhaní takýchto jednočinných súbehov teória predvída a prax potvrdzuje.³⁰

Naproti tomu odložením dieťaťa (novorodenca) do hniezda záchrany je v zásade minimalizované riziko vzniku ďalšej poruchy (ujmy na zdraví), pretože o dieťa je prakticky okamžite zabezpečená kvalifikovaná zdravotná starostlivosť. Z tohto pohľadu sa zavedenie kvalifikovanej skutkovej podstaty – zločinu odloženia dieťaťa podľa § 205 ods. 1, ods. 2 písm. b) Trestného zákona u útlých detí (mladších ako tri roky) môže javiť ako akceptovateľná, aj keď nepriama prevencia a ochrana týchto detí (ak nedôjde k odloženiu, nedôjde k novej ujme na zdraví).

Napriek konštatovanému sa nedá prehliadnuť, že v konkrétnych veciach a hraničných prípadoch môže byť aplikácia ustanovení § 205 Trestného zákona vnímaná ako tvrdá a nespravodlivá. Budú sa vyskytovať istotne aj prípady, keď hniezdo záchrany bude na odloženie nechceného dieťaťa zneužitá

²⁹ MENCEROVÁ, I. Zásada subsidiarity trestnej represie a trestný čin „odloženie dieťaťa“. *Justičná revue*. 2010, roč. 62, č. 12, s. 1332 – 1336.

³⁰ ČENTĚŠ, J., KOLCUNOVÁ, M. Opustenie dieťaťa a odloženie dieťaťa z hľadiska trestného práva v Slovenskej republike. *Trestnéprávná revue*. 2010, roč. 9, č. 6, s. 172.

z rôznych zištných (sebeckých) dôvodov matkou, ktorá sa pritom vie a dokáže postarať o dieťa. Naopak matka konajúca v rozrušení, tiesni, ťaživej životnej situácii bude odsúdená za zločin (odloženia dieťaťa), ak rovnako staré dieťa odloží na inom, úplne bezpečnom mieste ako v inkubátore (o ktorom napríklad nevie pre nízke právne vedomie alebo nachádza sa ďaleko). Napriek nízkej závažnosti konania (dieťa bolo v bezpečí a nedošlo k ujme na zdraví) u tejto matky bude vylúčené aj uplatnenie materiálneho korektívu, hoc inak okolnosti činu by jeho použitie odôvodňovali. Môže ísť pritom o maloletú (trestne zodpovednú) matku.

Záver

Ako bolo naznačené už v úvode príspevku, miesta či neskôr rôzne zariadenia na odkladanie nechcených detí (schránky) existovali už od obdobia antického Ríma, lebo spoločnosť už odvtedy vnímala potrebu chrániť bezbranné deti. A vždy tu existoval aj problém statusu týchto detí.

Údaje o počte takto odložených detí z médií (66 detí za 15 rokov existencie hniezd záchrany od roku 2004) obhajcovia hniezd záchrany i médiá často hodnotia ako zachránené životy týchto detí. Je však potrebné uviesť, že nejestvuje zatiaľ nikde vo svete (ani u nás) štúdia, ktorá by preukázala, že zavedenie hniezd záchrany odvráti úmrtia detí, respektíve bude mať za následok menej trestnej činnosti páchanej na novorodencoch.

Na druhej strane určite nemožno prehliadať, že hniezda záchrany sú len krízovým riešením, a preto je neprípustné rezignovať na odstraňovanie príčin odkladania detí. A tie sú, ak opomenieme psychologické faktory, často v nedostatočnej osвете, ale aj v nedostatočnom materiálnom zabezpečení mladých matiek – pripomínam údaj o vysokom percente deprivovaných detí na Slovensku.

Zároveň treba mať na zreteli stret práv, ktorý svojou anonymitou hniezda záchrany a následná adopcia zakladajú, a to práva detí poznať svojich rodičov, práva rodičov na výchovu a starostlivosť o svoje deti. Tento stret môže v budúcnosti vyvolať nepredvídateľné spory, napríklad iniciované otcami detí, ktoré boli uložené do hniezd záchrany bez ich vedomia.

Z trestnoprávneho hľadiska sme v príspevku poukázali na extrémne tenkú čiaru medzi výkonom práva a zločinom, ktorá, domnievame sa, nie je nevyhnutná. Pri bližšom skúmaní oboch skutkových podstát trestného činu odlo-

ženia dieťaťa podľa § 205 Trestného zákona si nemožno nevšimnúť neprimeraný skok medzi trestnou sadzbou, ktorú Trestný zákon upravuje v základnej (prečinovej) skutkovej podstate tohto trestného činu (§ 205 ods. 1 Trestného zákona – až na dva roky) a sadzbou v kvalifikovanej skutkovej podstate [§ 205 ods. 1, ods. 2 písm. a), b) Trestného zákona – dva roky až šesť rokov], ktorá je zločinom.

Napriek tomu, že kvalifikovaná skutková podstata tu chráni útle deti (mladšie ako tri roky), ktorým potenciálne vždy hrozí určité nebezpečenstvo, aj keď sú ponechané na inak bezpečnom mieste, treba si uvedomiť, že za prípadné následky na zdraví dieťaťa nesie osoba, ktorá takto ponecháva dieťa, riadnu trestnú zodpovednosť (uplatní sa jednočinný súbeh s nedbanlivostným trestným činom). Je teda nutné túto ochranu „znásobovať“ takou vysokou trestnou sadzbou? Pre porovnanie, pri trestnom čine usmrtenia spáchanom na chránenej osobe podľa § 149 ods. 1, ods. 2 písm. b) Trestného zákona, kde je smrteľný následok na dieťati, je trestná sadzba nižšia (na dva roky až päť rokov).

Z hľadiska úvahy *de lege ferenda* sa preto prikláňame k možnosti uvažovať do budúcnosti o premene druhého odseku § 205 Trestného zákona na prečinnovú kvalifikovanú skutkovú podstatu s primeranou trestnou sadzbou (maximálne na jeden rok až päť rokov). Písmeno a) (závažnejším spôsobom konania) by bolo vhodné vypustiť pre iracionálnosť.

Domnievame sa ďalej, že hniezdo záchranu, by zrejme plnilo svoj účel a mohlo pomôcť zachrániť aj staršie deti ako 28 dní (novorodencov), čo by bolo možné dosiahnuť z hľadiska veku širším (primerane) vymedzením pojmu novorodenec na účely zákona o zdravotnej starostlivosti.

Literatúra

Monografie

1. BURDA, E. Odloženie dieťaťa verzus opustenie dieťaťa. In: *Milníky práva v stredoeurópskom priestore 2008. Zborník z medzinárodnej konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov konanej v dňoch 3. – 5. 4. 2008. Časť-Papiernička*. Bratislava: Právnická fakulta UK, 2008.
2. BURDA, E., ČENTĚŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. et al. *Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár. II. diel*. Praha: C. H. Beck, 2011. ISBN 9788074003943.
3. BURDA, E., ČENTĚŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. et al. *Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. I. diel*. Praha: C. H. Beck, 2010. ISBN 9788074003240.
4. DORUĽA, J. a kol. *Krátky slovník slovenského jazyka*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1987.

5. FRANK, R., HELMS, T. *Rechtliche Aspekten der anonymen Kindesabgabe in Deutschland und Frankreich*. FamRZ, 2001. ISBN 978-3-941957-03-9.
6. SAMAŠ, O., STIFFEL, H., TOMAN, P. *Trestný zákon. Stručný komentár*. Bratislava: Iura Edition, 2006. ISBN 8080870781.
7. ZIBOLEN, M., ZBOJAN, J., DLUHOLUCKÝ, S. *Praktická neonatológia*. Martin: Neografia, 2001. ISBN 80-88892-42-2.

Periodiká

1. ČENTĚŠ, J., KOLCUNOVÁ, M. Opustenie dieťaťa a odloženie dieťaťa z hľadiska trestného práva v Slovenskej republike. *Trestněprávní revue*. 2010, roč. 9, č. 6.
2. MENCEROVÁ, I. Zásada subsidiarity trestnej represie a trestný čin „odloženie dieťaťa“. *Justičná revue*. 2010, roč. 62, č. 12.
3. POLÁK, P. Poznámky k „hniezdam záchranu“ z hľadiska trestného práva. *Justičná revue*. 2007, roč. 59, č. 11.
4. SCHNEIBERG, F. Kam s ním. *Vox Paediatricae*. 2008, roč. 8, květen, č. 5.
5. TÓTHOVÁ, K. K právnej úprave tzv. „inkubátorov“ ako miesta záchranu nechcených novonarodených detí. *Justičná revue*. 2005, roč. 57, č. 11.
6. ZÁHORA, J. Niektoré možné aplikačné problémy nového Trestného zákona. *Justičná revue*. 2005, roč. 57, č. 11.
7. ZUKLÍNOVÁ, M. Několik poznámek k právním otázkám okolo tzv. baby-schránek. *Právní rozhledy*. 2005, č. 7.

Judikatura

1. Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky publikované v Zbierke súdnych rozhodnutí a stanovísk pod č. Rt 47/1978.

Ostatné

1. Dohovor o právach dieťaťa.
2. Dôvodová správa k vládne mu návrhu zákona č. 538/2005 Z. z.
3. Dôvodová správa k vládne mu návrhu Trestného zákona. Parlamentná tlač č. 1061.
4. Listina základných práv a slobôd, Ústavný zákon č. 23/1991 Zb.
5. Ústava Slovenskej republiky.
6. Zákon o rodine.

Internetové zdroje

1. www.dcz.org
2. www.mzv.sk
3. <https://slovak.statistics.sk/>
4. <http://www.snsplp.sk>
5. www.babybox.cz
6. www.tdh.de

Z recenzných posudkov:

„Posudzovaný zborník príspevkov ako celok, ako aj jednotlivé príspevky tvoriace jeho obsah predstavujú vzhľadom na kvalitu, množstvo, originalitu a argumentačnú vyváženosť prinášaných informácií vklad pri hodnotení jednotlivých parciálnych problematik skúmanej témy, a to z pohľadu trestného práva hmotného, trestného práva procesného, kriminológie, kriminalistiky a iných súvisiacich disciplín. Prinášané informácie nie sú len obohatením poznania skúmaných problémov, ale vytvárajú predpoklad pre odbornú polemiku a hľadanie ďalších smerov ich poznávania.“

Prof. JUDr. Peter Polák, PhD.

„Trestné činy směřující proti životu a zdraví patří mezi tradiční druhy kriminality. Česká i slovenská právní úprava se i v této oblasti stále vyvíjí a totéž konstatování platí např. i pro metody odhalování a objasňování této trestné činnosti. U nejedné skutkové podstaty trestných činů proti životu a zdraví lze navíc identifikovat sporné otázky ohledně interpretace jejich znaků. Na poli trestných činů proti životu a zdraví je možno najít i zcela nové problémy. Jeden z nejvýraznějších představuje otázka trestní odpovědnosti právnických osob za trestné činy proti životu a zdraví, přičemž tato problematika se logicky vztahuje zejména k oblasti zdravotnictví. Sborník představuje nepopiratelný přínos ve snaze o nalezení řešení legislativních i aplikačních problémů spojených s trestněprávními prostředky ochrany života a zdraví.“

Doc. JUDr. Filip Ščerba, Ph.D.

Nakladatelství Leges, s. r. o.
Lublaňská 61, Praha 2
www.knihyleges.cz

9 788075 025159